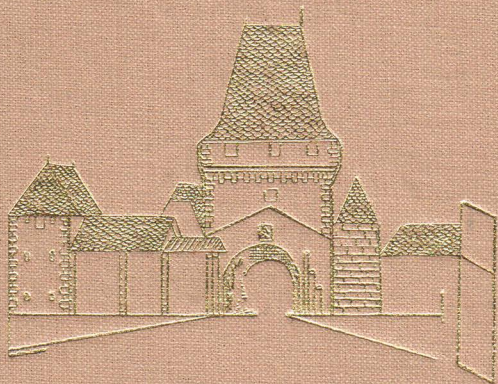

P.69

FILE DE ISTORIE

CULEGERE DE STUDII,
ARTICOLE ȘI COMUNICĂRI

MUZEUL DE ISTORIE BISTRITȚA
1971

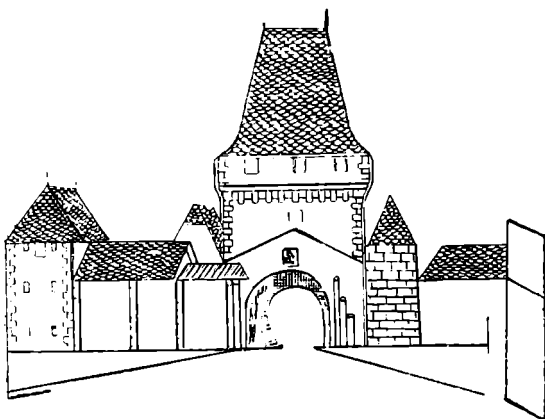
lei-50
P.69

Donatie Muzeul de Istorie Bistrița

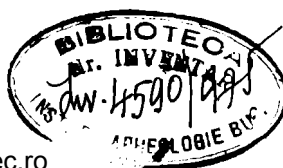
MUZEUL DE ISTORIE BISTRIȚA

FILE DE ISTORIE

CULEGERE DE STUDII, ARTICOLE ȘI COMUNICĂRI

BISTRIȚA
1971

Coperta : POP FLORICA

Fotografiile executate de :

I. CHINTĂUAN, R. RÖSLER, ȘT. DĂNILĂ, P. ROMAN ȘI I. RUSU

APARE SUB ÎNGRIJIREA MUZEULUI DE ISTORIE
DIN BISTRIȚA

Redactor responsabil

Prof. ȘT. DĂNILĂ
Directorul Muzeului

Redacția și administrația : Muzeul județean de istorie Bistrița-Năsăud, Bistrița str.
Armata Roșie 53, telefon nr. 1837
ROMÂNIA

La Redaction et l'administration : Musée Départemental Bistrița-Năsăud — Bistrița str.
Armata Roșie nr. 53, tel. nr. 1837
ROUMANIE

CUPRINS — INHALT — SOMMAIRE — CONTENTS

A. CRIȘAN , Cuvînt înainte — — — — —	7
---	---

I S T O R I E

ȘT. PASCU , Din trecutul istoric al orașului Bistrița — — —	11
<i>Brève histoire de la ville Bistrița</i> — — — — —	23

P. CRĂCIUN, ȘT. DOMNICI , Partidul Comunist Român, trup din trupul poporului — — — — —	25
<i>Le Parti Communiste Roumain, organiquement lié à l'existence même du peuple</i> — — — — —	34

V. ILOVAN , Momente ale grevei generale din 1920 la minele din Rodna — — — — —	37
<i>Instantanées de la grève générale de 1920 aux mines de Rodna</i>	50

M. KRONER , O filă din mișcarea muncitorească din Bistrița. Ziarul social-democrat „Die Volkswacht“ — — — — —	51
<i>Ein Blatt aus der Geschichte der Bistritzer Arbeiterbewegung. Die sozialdemokratische Zeitung „Die Volkswacht“</i> — — —	57

ȘT. DĂNILĂ , Noi descoperiri arheologice privind problema celților din zona Bistriței — — — — —	59
<i>Nouvelles découvertes archéologiques concernant le problème des Celtes de la zone de Bistrița</i> — — — — —	71

ȘT. FERENCZI , Contribuții la topografia arheologică a Culmii Ciceului (jud. Bistrița-Năsăud) — — — — —	73
<i>Contributions à la topographie archéologique de la Culmea Ciceului (département de Bistrița-Năsăud)</i> — — — — —	84

P. BOCA , Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița-Năsăud. Secolele XII-XIV -- -- -- -- --	85
<i>L'ancienneté documentaire des localités du département de Bistrița-Năsăud. Siècles XII-XIV -- -- -- -- --</i>	106
AL. MATEI , Mărturii noi privitoare la legăturile dintre populația românească din Transilvania și Moldova, la mijlocul secolului al XVIII-lea -- -- -- -- --	109
<i>Nouvelles preuves concernant les liens entre la population roumaine de Transylvanie et Moldavie à la moitié du XVIII-e siècle -- -- -- -- --</i>	122
I. RUSU , Cîteva date privind vechea organizare administrativă și judecătorească a unor teritorii din județul Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --	125
<i>Quelques dates concernant l'ancienne organisation administrative et judiciaire de quelques territoires du département de Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --</i>	147
I. BUREACĂ , Aspecte ale bejeniei în veacul al XVIII-lea din județul Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --	149
<i>Aspects du migration au cours du XVIII-e siècle dans le département Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --</i>	167
ȘT. LUPU , Ecoul Unirii Principatelor pe meleagurile năsăudene -- -- -- -- --	169
<i>L'écho de l'Union des Principautés dans la région de Năsăud</i>	177
N. DUNĂRE , Județul Bistrița-Năsăud: încadrare și zonare etnografică -- -- -- -- --	179
<i>The District Bistrița-Năsăud: Environment and Ethnographical Division -- -- -- -- --</i>	193
T. GĂRBA , Realizări și perspective în economia județului --	191
<i>Réalisations et perspectives dans l'économie du département</i>	206
S. POP , Din istoricul dezvoltării învățămîntului în județul Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --	209
<i>De l'histoire du développement de l'enseignement dans le département Bistrița-Năsăud -- -- -- -- --</i>	237

P. ȘTEFĂNESCU, I. ANUȚĂ , Valorificarea tradițiilor artistice și culturale pe plaiurile Bistriței și ale Năsăudului ---	239
<i>Mise en valeur des traditions artistiques et culturelles dans les regions de Bistrița et de Năsăud</i> — — — — —	256

M U Z E O L O G I E

ȘT. DĂNILĂ , Îmbogățirea colecțiilor muzeale prin achiziții, cercetări sistematice și descoperiri întimplătoare (metode și rezultate) — — — — —	259
<i>Die Vervollkommnung der Museumssammlungen durch Ankäufe, systematische Forschungen und zufällige Entdeckungen (Methoden und Ergebnisse)</i> — — — — —	278
T. TANCO , Memoria lucrurilor sau istoria și perspectiva unui muzeu — — — — —	279
<i>La mémoire les choses ou l'histoire et les perspectives d'un musée</i> — — — — —	291

Ș T I I N Ț E L E N A T U R I I

I. CHINTĂUAN, O. SINGEORZAN , Despre prezența unor resturi de mamifere fosile în cuaternarul din nord-estul Transilvaniei — — — — —	295
<i>La présence de quelques restes de mammifères fossiles dans le quaternaire de nord-est de la Transylvanie</i> — — — —	305
I. RUSU , Rarități floristice și faunistice din județul Bistrița-Năsăud — — — — —	307
<i>Raretés de flore et de faune dans le département Bistrița-Năsăud</i> — — — — —	319
R. ROSLER , Contribuții la cunoașterea speciei <i>Erythronium dens canis</i> L. (Măseaua ciutei) din județul Bistrița-Năsăud — — —	321
<i>Beiträge zur kenntniss der Art Erythronium dens-canis L. (Hundslilie) aus dem Kreise Bistrița-Năsăud</i> — — — —	339

N O T E

- I. WINKLER**, Depozitul de monede de bronz din sec. IV, e. n.,
descoperit în oraşul Bistriţa — — — — — 347
Bronzemünzdepot aus den 4. jh. in Bistriţa — — — — — 348
- I. CHINTĂUAN**, Fenomene carstice în eruptivul munţilor Că-
limani de nord-vest — — — — — 349
*Phénomènes carstiques dans l'éruptif des Călimani de nord-
vest* — — — — — 353

CUVÎNT ÎNAINTE

Ca instituții de știință și cultură, muzeele au un rol important în adunarea, cercetarea și păstrarea valorilor materiale și spirituale create de către societatea omenească de-a lungul frământatei sale istorii.

În mod implicit, nivelul unui popor, al unei anumite zone, sau al unei localități, se oglindește pregnant în activitatea pe care fiecare muzeu — în funcție de profilul respectiv — o desfășoară sub aspectul cercetărilor științifice, cât și în organizarea și prezentarea expoziției sale de bază.

Larga dezvoltare a rețelei de muzee din țara noastră — dezvoltare fără precedent — confirmă în mod convingător grija materială și spirituală de care acestea se bucură din partea forurilor competente de partid și de stat.

La Năsăud ca și la Bistrița, sînt cunoscute încercări stăruitoare mai vechi pentru formarea unor colecții de obiecte muzeale, de către anumite persoane sau instituții, încercări cu rezultate pozitive, cum este cazul Muzeului năsăudean, înființat în anul 1931, prin strădania citorva oameni de înaltă cultură din partea locului academicienii Iuliu Moșil, Iuliu Marțian și Virgil Șotropa.

Încercări asemănătoare de formare a unor colecții muzeale, s-au făcut și la Bistrița, mai ales pe plan școlar. Deși înființate pe plan restrîns, aceste colecții aveau totuși o reală importanță istorică. Cu ocazia evenimentelor celui de-al doilea război mondial, aceste colecții au fost înstrăinate.

O instituție muzeală a luat ființă la Bistrița, acum două decenii — 1 octombrie 1950. Datorită largului sprijin acordat pe plan local, pasiunii și stăruinții celor care l-au înființat, cât și a celor care s-au dedicat cu abnegație muncii de muzeograf, Muzeul bistrițean, s-a dezvoltat an de an prin achiziționarea unui mare număr de obiecte și prin extinderea treptată a spațiului de expunere, datorită terminării lucrărilor

de restaurare a Casei argintarului, ajungind ca în prezent să cuprindă o secție de istorie, științele naturii și artă populară.

În cele peste două decenii de activitate, prin eforturi comune personalul științific, precum și colaboratorii dinafara muzeului, sub îndrumarea competentă a forurilor științifice de specialitate ale Academiei Republicii Socialiste România, cât și a Direcției Muzeelor și Monumentelor din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, au efectuat importante cercetări științifice. Această rodnică activitate de cercetare a adus o contribuție de seamă la creșterea fondului muzeistic pe de o parte, iar pe de alta, la cunoașterea unor aspecte încă inedite din istoria naturală și socială, cu privire la acest colț de țară românesc, mai puțin cunoscut.

Cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de activitate a Muzeului din Bistrița, precum și din dorința unanimă a tuturor aceluia care au contribuit la ridicarea continuă a prestigiului acestei instituții muzeale, de valorificare a numeroaselor vestigii istorice descoperite în ultima vreme pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud apare lucrarea — F I L E D E I S T O R I E — Culegere de studii, articole și comunicări, editată de către Muzeul de Istorie din Bistrița.

Socotim apariția acestei lucrări, ca o modestă continuare a unor tradiții mai vechi de publicistică locală: Arhiva Someșană (V. Șotropa), Istoria școalelor năsăudene (N. Drăganu), Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc (Sandu Manoliu), Die Hunyadienburg in Bistritz (A. Berger), Beiträge zur Baugeschichte der Stadt Bistritz (O. Dahinten), la care se adaugă seria numeroaselor anuare ale liceelor din județ cât și multe alte lucrări valoroase, care au adus o contribuție la patrimoniul științific și cultural din țara noastră, cu privire la ținuturile bistrițene și năsăudene încărcate de istorie.

Avem credința că această lucrare, va fi de un real folos în activitatea de educare patriotică a maselor de oameni ai muncii care trăiesc pe aceste meleaguri și muncesc pentru săurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

ADALBERT CRIȘAN

Membru al C.C. al P.C.R. prim-secretar al Comitetului județean al P.C.R.

Președintele Consiliului popular județean Bistrița-Năsăud.

I S T O R I E

DIN TRECUTUL ISTORIC AL ORAȘULUI BISTRIȚA*

prof. Dr. Docent ȘTEFAN PASCU
membru corespondent al Acad. R.S. România

Am să încep istoricul Bistriței ceva mai de vreme pentru a explica dezvoltarea orașului și mai ales pentru a explica rostul acestui oraș în ambianța politică, geografică, socială, economică, culturală a acestei părți de țară care este nord-estul Transilvaniei. Aș începe mai de vreme pentru a constata că aici, pe aceste meleaguri, înainte de colonizarea sașilor, a trăit o populație care a lăsat urme în istoria lor, în toponimia lor. Mai întâi însuși numele orașului Bistrița. Bistrița este de origine slavă. Ni-meni nu mai contestă, însă, că atunci când au fost colonizați în aceste părți grupuri de germani, la sfârșitul sec. al XII-lea sau chiar începutul sec. al XIII-lea, aici nu mai existau slavi. Ei fuseseră asimilați de populația băstinașă cu veacuri în urmă, ceea ce înseamnă că numele a fost transmis de o populație română care continua să viețuiască aici și să-și dezvolte activitatea, să fructifice bogățiile nord-estului Transilvaniei, să-și implanteze prezența peste tot în aceste părți.

De asemenea, în această parte de țară se găsește un sat care se numește Petersdorf în limba germană și Petresfalu în ungurește, care în unele documente poartă numele de **Petriș**, în documentele vechi românești, ceea ce înseamnă că numele lui nu este nici nemțesc, nici maghiar ci este de origine latină, de la **Petra**, așa cum se găsesc asemenea nume și în Dobrogea și în alte părți ale țării. Alte toponimice derivate din latinește se găsesc aici, cum este **Villa Magna** sau **Magna Villa** care a fost botezată de oficialitate Nagyfalú și care avea înainte nume latinesc, dovedă că nu era nici populație maghiară, nici nemțească atunci când această așezare era un sat mare, fiindcă aceasta este semnificația numelui **Magna Villa**, sat mare, așezare mare. Poate fi luat în considerare din acest punct de vedere și numele satului **Dipsa (Gypsa)**. Există în aceste părți o așezare întărită, o „cetate“, pe care arheologii au scos-o la lumină la Șirioara. Teh-

* Comunicare ținută cu ocazia deschiderii cursurilor universității populare din Bistrița, octombrie, 1970

nica construcției acestei „cetăți“ este asemănătoare, chiar foarte asemănătoare tehnicii de construcție a „cetăților“ de la Dăbica, Chiraleș, Moirești. Moigrad. Ca și a acestora, tot astfel și începuturile „cetății“ de la Șirioara sînt din sec. IX—X, deci înaintea pătrunderii ungarilor în Transilvania și a colonizării sașilor. Era o așezare întărită a populației băstinașe românești.

Odată cu aceste organizări sau reorganizări a societății, în mijlocul obștilor se petreceau unele transformări, care duceau pe un drum nou, acela al feudalizării. Și pe aceste meleaguri existau obști țărănești puternice, în depresiunea intercarpatică a subcarpaților interiori sau pe valea unor riuri cum a fost riul Bistrița.

Aceste obști sătești aveau în frunte juzi sau cnezi care au trăit în aceste părți multă vreme și după aceea. În timpul acestor prefaceri s-a întîmplat ca în Transilvania sau în această parte a Transilvaniei sau în alte părți, alături de populația băstinașă, să se așeze și altă populație. Au fost pecenegii pe aici, care au lăsat urme în toponimie, în acel Heidendorf, acea **Villa Paganica** cum se numește în primele documente. Era un sat al păgînilor, Heidendorf însemnînd satul păgînilor, adică a unei populații care nu era creștină, așa cum erau pecenegii. Și aici ca și în alte părți, pecenegii au dominat din punct de vedere politic, fără să stăpînească efectiv teritoriile respective. Nici nu erau în număr suficient pentru a putea stăpîni efectiv teritoriile întinse. Erau și puțini și nici nu erau obișnuiți cu împrejurimile geografice cu relief înalt. De aceea ei s-au așezat, sau unele căpetenii ale lor s-au așezat, în diferite puncte, de unde controlau mai mult sau mai puțin regiunile înconjurătoare, mai bine zis controlau cu ajutorul reprezentanților obștilor sătești românești, cu ajutorul acelor juzi sau cnezi locali care le aduceau din cînd în cînd daruri, dijme în animale mai ales și participau, alături de ei, la diferite expediții în dreapta și stînga, spre apus sau spre răsărit, spre nord sau spre miazăzi.

Toate acestea ne îngăduie să afirmăm cu toată convingerea că aceste meleaguri nu erau pustii așa cum afirmau unii istorici — nu îndeosebi despre regiunea Bistriței, despre aceste meleaguri, ci și despre altele unde au fost așezați coloniștii germani. Nu au fost de loc pustii, n-au fost de loc deșarte de locuitori, ci erau populate, mai rar firește, fiindcă nu numai în Transilvania era, atunci populație rară, ci pretutindeni în faza de trecere spre feudalism densitatea populației era destul de mică. În legătură cu populația, chiar în aceste momente de mari transformări se observă un lucru demn de luat în seamă pentru înțelegerea evoluției ulterioare a societății în general și de asemenea, a societății din aceste părți. Este pragul de trecere de la veacul al X-lea la veacul al XI-lea, care în istoriografia europeană se obișnuiește a fi numit mai nou „Anul O Mie“. „Anul O Mie“ nu înseamnă un an oarecare, ci o perioadă istorică mai lungă. O perioadă cînd într-adevăr se petrec în toată societatea europeană transformări care deschid porțile spre alte rînduiri sociale și politice.

În perioada aceasta, încetînd năvala altor popoare călarețe sau acestea fiind mai puțin frecvente în comparație cu perioadele dinainte și

mai puțin distrugătoare ca și înainte, populația a putut ieși din depresiunile unde stătuse ascunsă mai multă vreme, spre cîmpii, spre plaiuri. A putut să cultive terenuri mai întinse, poienile pădurilor s-au lărgit și astfel comunicarea între oameni a fost mai lesnicioasă, mai ușoară și, odată cu comunicarea, schimbul de produse, schimbul de idei, schimbul de gânduri, schimbul de idealuri și de aspirații. Populația fiind un factor de civilizație deosebit de important, astăzi pretutindena în lume populația este socotită ca un element component determinant al evoluției societății. Desimea populației înseamnă posibilitatea mai mare de organizare, înseamnă o producție sporită a bunurilor materiale, înseamnă o lărgire a culturilor de toate felurile, înseamnă o consolidare a așezărilor, înseamnă legături sau raporturi foarte strînse și neîntrerupte între diferite regiuni, între diferite așezări, înseamnă, cu alte cuvinte, un schimb de civilizație, înseamnă un spor de cultură și civilizație.

Cînd au fost colonizați sașii, ei au găsit un teren pregătit, un teren care aștepta un spor de populație. Nu era un teren nelucrat, nu este vorba să fi venit coloniști aici și să fi făcut minuni dintr-un pustiu, ci s-a adăugat un spor de experiență, fiindcă cei veniți, fără îndoială, aveau o experiență, se găseau la o anumită etapă de dezvoltare, astfel încît împrumuturile au fost reciproce. În felul acesta trebuiește înțeleasă legătura dintre poporul român și populațiile așezate ulterior aici. O reciprocitate de experiență, un schimb de cultură, de civilizație, unii dînd mai mult într-un domeniu, alții dînd mai mult în alt domeniu.

Cînd această parte de țară a putut fi astfel organizată, îndată s-a sesizat însemnătatea din punct de vedere economic a așezării de pe Bistrița. Era un punct de încrucișare de drumuri nu numai pentru Transilvania dar și peste Carpați. Acest fapt explică împrejurarea că Bistrița a putut deveni în curînd un tîrg sau un oraș, fiindcă la invazia tătarilor, deci în 1241, Bistrița e pomenită în anumite izvoare ca **oppidum** și **civitas**, o așezare mai dezvoltată din punct de vedere economic și din punct de vedere politic.

Dacă a putut fi **civitas**, un oraș incipient firește, înseamnă că poziția sa geografică și poziția sa economică i-a facilitat această dezvoltare. Și aceste condiții care i-au ușurat dezvoltarea au fost fără îndoială legăturile în dreapta și în stînga pe întinsul Transilvaniei și mai ales legăturile peste Carpați. Bistrița, Brașovul, Sibiul își datorează dezvoltarea tocmai acestor legături cu Țările Române de dincolo de Carpați, de la sud și est de cununa munților. Acesta a fost începutul și aceasta a fost dezvoltarea. Este adevărat că asemenea altor orașe, altor așezări cu caracter urban incipient, Bistrița, cu prilejul marelui năvăliri tătaro-mongole din 1241, a avut mult de suferit. Și Rodna și Bistrița și așezările din jur, fiindcă pe aici, prin aceste părți a fost unul din drumurile pe unde o coloană tătaro-mongolă și-a îndreptat pașii spre cîmpia Tisei, spre riul Sajo, unde a avut loc lupta din aprilie 1241 cu armata regelui Bela al IV-lea.

A suferit Bistrița însemnate pierderi de oameni și de bunuri. A suferit ca și Rodna, ca și Clujul, ca și Sibiul, ca și Alba Iulia, ca și Oradea

și de aceea după retragerea tătarilor, o perioadă de timp a avut nevoie de refacere, de refacere din punct de vedere economic, de refacere din punct de vedere urbanistic, de refacere din punct de vedere politic. Și asemenea refaceri nu s-au petrecut de pe o zi pe alta și nici de la un an la altul. Distrugerile au fost atât de însemnate încît a fost nevoie de o perioadă mai lungă, o perioadă de cîteva decenii pînă cînd din nou, în ultimul deceniu al veacului al XIII-lea — 1290 — 1291, Bistrița este socotită un oraș incipient. Sînt pomeniți în acest deceniu ultim al veacului al XIII-lea „cetățeni“ (**cives**), orășeni din Bistrița cu numele, dar și o categorie întregă, un grup întreg de oameni așezați aici.

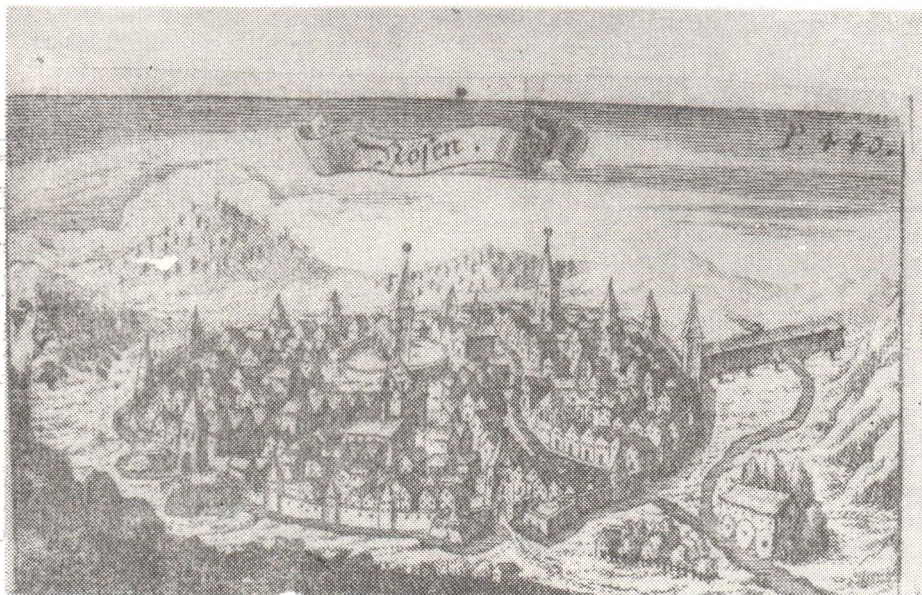

Fig. 1. — Bistrița la 1666, după o gravură de H. J. Schollenbergen

De la această dată nu s-a mai petrecut o asemenea tulburare ca aceea din 1241. Bistrița n-a mai fost nevoită să facă eforturile care le-a făcut după aceste evenimente pentru refacerea ei. Dimpotrivă, cu fiecare an își adaugă un spor de prestigiu în viața economică, în viața politică și în viața culturală. Cu fiecare an, orășenii din Bistrița își sporeau veniturile, bunurile materiale, astfel încît încetul cu încetul a fost socotit orașul acesta drept unul dintre cele mai de seamă din Transilvania.

În veacul al XIV-lea orașul Bistrița (**civitas Bistricia**) este amintit și socotit printre cele patru-cinci orașe mai mari ale Transilvaniei și ca număr al populației și ca organizare politică și ca urbanistică. Este socotit totdeauna după Brașov, Sibiu, Cluj, alături de Sighișoara ca importanță

și ca mărime. Această estimare a importanței lui se bazează pe o realitate care nu poate fi contestată, fiindcă este demonstrată de viața ce se desfășoară pe aceste meleaguri sau în acest oraș. În asemenea condiții prielnice, printr-un schimb tot mai intens de bunuri materiale și culturale cu Moldova, cu nordul Moldovei mai ales, orașul Bistrița se așează din ce în ce mai bine, devine tot mai important, încît pe la mijlocul veacului al XV-lea este socotit, cum am spus, printre orașele mai mari ale Transilvaniei, cu o populație în jur de 3.500 de locuitori.

Veți zîmbi, firește, la această cifră în raport cu aceea a Bistriței de azi, sau cu ceea ce sînt alte orașe astăzi. Dar pentru vremea de atunci și pentru condițiile Transilvaniei, Bistrița este socotită al patrulea sau al cincilea oraș ca populație și ca bogăție. Brașovul stătea pe locul întii, Sibiu și Clujul pe locul doi și trei, Bistrița pe locul al patrulea sau al cincilea alături de Sighișoara. În aceea vreme aici în oraș se dezvoltă meșteșugurile, fiindcă acestea constituiau baza economiei orășenești, iar populația meșteșugărească ocupă primul loc, iar cea negustorească al doilea.

Ca și alte orașe, populația meșteșugărească a constituit elementul productiv și elementul activ. Această populație meșteșugărească era, într-o primă fază, și cea care-și valorifica produsele meșteșugărești. Lipsa intermediarului pentru vremea aceea, negustorul cu rolul său de mai tirziu, Firește, nu lipsea cu totul, în sensul că atunci cînd produsele meșteșugărești căutau o piață mai depărtată, cînd meșteșugarul, patronul de atelier, nu putea să lipsească mai mult din atelier, pentru a-și urmări produsele pînă departe în Moldova, sau pînă la Lwow (Lemberg), sau pînă la Cracovia, atunci intervenea intermediarul, negustorul. Însă pe piața locală și pe cea împrejmuitoare, meșteșugarul era și negustor, își vindea direct mărfurile, fie că le vindea pe bani, fie că le dădea în schimbul unor materii prime furnizate de sătenii din jur pentru produsele meșteșugurilor respective. Nu este nici de mirare și nu este nimic inexplicabil în faptul că aici la Bistrița se pomenesc cele dintii începuturi de organizații meșteșugărești. În 1360 se pomeneste într-un document o ceartă și un proces între postăvarii și măcelarii din Bistrița. Se certau cele două categorii de meșteșugari pentru desfacerea produselor textile, a postavului. Postăvarii pretindeau exclusivitatea — un fel de monopol. Împotriva acestora, măcelarii se bazau pe vechi privilegii care le permiteau și lor, ca alături de produsele proprii de carne, să desfacă și postav. Cu alte cuvinte, exista aici un număr însemnat de meșteșugari din aceste două branșe sau două meșteșuguri.

Este greu a afirma că aceste două branșe sau aceste două meșteșuguri erau acum, în 1360, organizate în bresle. Faptul însă că nu este vorba de unul sau altul dintre meșteșugarii bistrițeni, ci de grupuri de meșteșugari, presupune un început de organizare și această presupunere este adevărată de un fapt petrecut cu 17 ani după aceea, atunci cînd la 1376, iarăși pentru întia dată în orașele Transilvaniei și în același an cu Sibiu, sînt pomenite breslele bistrițene chiar cu numele care de obicei desemnează asemenea organizații meșteșugărești și anume cu numele de

fraternitates, communitates. În acest an, deci în 1376, breslele din Bistrița obțin un privilegiu pentru reinnoirea statutelor lor, ceea ce înseamnă că au existat niște statute mai vechi care nu mai corespundeau evoluției orașului și a meșteșugurilor respective, ci trebuiau reinnoite; aceasta înseamnă că la 1360 putea exista asemenea organizații breslașe care beneficiau de niște statute de organizare. Și interesant pentru împrejurările Bistriței că acești meșteșugari se înțelegeau foarte bine cu producătorii de vinuri din împrejurimi, încît cereau ca ei să colaboreze și mai departe, ca în noile statute să se stipuleze această colaborare în activitatea lor. Se explică foarte ușor această colaborare, deoarece și aici ca și în alte părți, meșteșugarii aveau în jurul orașului grădini plantate cu viță de vie, astfel mulți dintre ei, cei mai înstăriți, erau și viticultori.

În aceste condiții, Bistrița începe să se impună, să se impună nu numai pe piața Transilvaniei, în rivalitate cu Sighișoara, Sibiu, în rivalitate cu Clujul uneori, pentru desfacerea unor produse, pentru desfacerea

Fig. 2. — Poarta de est a orașului.

locală sau în alte orașe. Și nu este nimic de mirare că acum Bistrița este socotită pentru Moldova un loc important de aprovizionare cu produse meșteșugărești. Nu se înțelegea Bistrița fără Moldova și nordul Moldovei fără Bistrița. Negustorii bistrițeni treceau în Moldova fără nici o greutate, iar moldovenii veneau la Bistrița iarăși fără nici o greutate.

Oficialitatea, adică magistratul din Bistrița, era înțeles cu oficiali-

tatea din Moldova, să înlesnească pe cât posibil această circulație a bunurilor dintr-o parte în alta a Carpaților. Așa de frecvente și așa de numeroase erau aceste produse, care treceau Carpații din Bistrița, din Sibiu, din Brașov încît pe la mijlocul veacului al XV-lea, producătorii moldoveni simțeau o concurență din partea acestor negustori ardeleni. Începuse și în Moldova societatea să se închege mai bine. Începuse și în Moldova să se dezvolte târgurile, să se așeze aceste târguri. Există și în Moldova producție, dacă nu identică, asemănătoare ca valoare, ca volum, ca specialitate cu aceea din Bistrița. De aceea meșteșugarii moldoveni și negustorii moldoveni se pling deseori de concurența semenilor lor din Transilvania, din Bistrița, cerînd să se precizeze drepturile acestor negustori care treceau din Transilvania în Moldova, să se precizeze cu mai multă împrumetare în sensul de a nu produce perturbații în activitatea meșteșugărească din această țară. Desigur, că asemenea plîngeri au avut ecou uneori și nu au avut ecou alteori. Au avut ecou atunci cînd în Moldova și în Țara Românească a existat o autoritate extinsă pe întreg teritoriul, cînd se manifestă tendințele de centralizare ale statului, cînd autoritatea domnească era efectivă și în orașe și târguri și pe moșiile boierești. Cînd însă această autoritate a puterii centrale lipsea, sau era mai slabă, atunci concurența se manifesta cu mai multă putere, fiindcă stipulațiile erau neglijate, erau schimbate de domnia însăși care beneficia de pe urma schimbului de produse, de pe urma negoțului cu produse din Transilvania.

În aceste condiții, orașul Bistrița se poate organiza mai bine pe la începutul veacului al XV-lea, atunci cînd unele orașe din Transilvania obțin drepturi de a se înconjura cu ziduri, pe la 1409, pe baza privilegiilor regelui Sigismund de Luxemburg. De acest drept beneficiază și Bistrița. Bistrița se înconjoară, ca și Clujul, ca și Sibiul, ca și Brașovul cu un brîu, cu o centură de ziduri, devenind un „oraș regesc“ (*civitas regalis Biztriciensis*), un oraș liber (*libera civitas Bistricia*). Și astăzi se păstrează fragmentar urmele zidurilor cetății. Cine privește o stampă de la 1666 (fig. 1) va vedea limpede care era urbanistica orașului din acea vreme. Erau aceste ziduri împănate de jur împrejur de o mulțime de bastioane, de turnuri, turnurile breslelor; și erau aceste ziduri apărate de două porți mari de intrare, de la est și de la vest, (fig. 2) porți care erau păzite de vameși, vameșii orașului și totodată de oameni angajați, plătiți de bresle pentru siguranța orășenilor. Viața se desfășoară între zidurile orașului, dar se desfășoară în aceeași vreme și în afara lor, de jur împrejurul lor. În oraș, care cuprindea o suprafață relativ mică, puteau pătrunde și se puteau așeza, puteau viețui oamenii cu stare materială mai bună, acel patriciat urban cum se numea el, adică meșteșugarii mai înstăriți, negustorii mai bogați și unii meșteșugari de rînd care făceau parte din bresle. Ceilalți nu aveau dreptul de „cetățenie“, cum se spunea. Era o mare afluență spre orașe atunci, nu numai spre Bistrița, nu numai spre orașele din Transilvania, ci spre orașele din toată Europa, fiindcă orașele beneficiau de statute proprii, potrivit cărora cei așezați în orașe se credeau oameni liberi, adică nu mai erau supuși unui feudal, unui stăpîn de pămînt din jurul orașului,

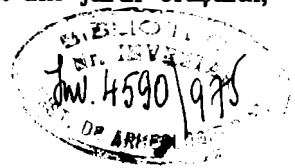

Fig. 3. — Casa argintarului (astăzi localul muzeului).

sau de la o mai mare depărtare. Neputînd pătrunde în oraș toți cei ce ar fi dorit, mulți se așezau împrejurul zidurilor. Nu puteau pătrunde fiindcă breșele organizate destul de puternic erau geloase pe privilegiile lor și erau foarte atente de a elimina orice concurență. Orice nou venit era, un concurent, orice om nou așezat între zidurile orașului devenea o primejdie pentru monopolul de breaslă.

Dar această pază atît de severă a zidurilor, a intrării înlăuntru orașului, n-a putut fi perfectă, n-a putut fi fără nici o breșă. Pe aceste breșe se strecurau încetul cu încetul cei dinafara zidurilor înlăuntru orașului. Mai ales atunci cînd se întîmplau unele mișcări de mare amploare, unele mișcări populare, breșele acestea se lărgeau și posibilitatea de pătrundere sporea. S-a întîmplat la 1437. Chiar dacă răsculații nu au pătruns în orașul Bistrița, însă au ajuns în jurul orașului pe la Florești (Vireag), unde răscoala a fost în toi. S-a întîmplat de asemenea în 1514 cînd răsculații ajung încă odată în aceste părți pînă la Vița și pe moșiile Dragfieștilor din împrejurimi. Or totdeauna, în asemenea împrejurări plebea orășenească care pătrunsesse cum putuse înlăuntru zidurilor și mai ales plebea dinafara zidurilor era solidară întrutotul cu oropsiții de pe ogoare, cu țărani răsculați.

Cu ajutorul acestei plebe, a acestei sărăcimi a orașelor, răsculații pătrund uneori chiar înlăuntru zidurilor, cum s-a întîmplat la Aiud, la Cluj, sau probabil la Dej sau la Turda. Dar chiar și la Bistrița, teama i-a făcut pe orașeni să fie mai îngăduitori, să fie mai liberi în concepții, pînă trecea primejdia, adică rigiditatea să dispară pentru un moment și în aceste momente pătrunde plebea, pătrunde sărăcimea din jurul zidurilor și sporește sărăcimea dinlăuntru zidurilor. Nu este vorba de o democratizare a societății orășenești încă. Nu este vorba de o schimbare a structurii profesionale, economice sau sociale a orașului. Este vorba de o îmbunătățire a acelei categorii sociale orășenești care va presa permanent spre o lărgire a participării la conducerea orașului și la beneficiile de pe urma comerțului pe care îl făcea orașul. Patriciatul își pierde din ce în ce mai mult însemnătatea. Patriciatul vechi, acel alcătuit din magiștrii, nobili în general, fiindcă și în Bistrița, ca și în alte orașe a existat mai întîi un patriciat alcătuit din acești nobili. Pînă pe la începutul veacului al XIV-lea, conducerea orașului au avut-o în general acești reprezentanți ai nobilimii, care și-au construit case, care îndeplineau anumite funcții aici în oraș sau în jurul orașului. Pe măsură ce meșteșugarii și negustorii sporesc ca număr și se întăresc din punct de vedere economic, importanța vechiului patriciat scade și se alcătuieste, încetul cu încetul, un nou patriciat, format din acești meșteșugari și negustori mai înstăriți. O perioadă de timp, din veacul al XIV-lea pînă în veacul al XV-lea, acest nou patriciat domină. Din sinul său sint aleși juzii, din sinul său sint aleși jurații orașului, adică primarii cu alte cuvinte și consilierii orașului care formau împreună municipalitatea sau sfatul orașului (**universis villicis seu iudicibus, inratis ... de Bezterce**). Sfatul orașului, era organul care conducea viața

urbană și în Bistrița ca și în alte părți ale Transilvaniei sau ale Europei. Când însă pătrund în mijlocul acestui patriciat elemente din categorii sociale mai modeste, breșa se lărgeste și însăși participarea la conducere a orașenilor mai modești sporește ca număr, și astfel se amestecă și ca poziție socială. Chiar dacă n-au reușit foarte mulți să ajungă juzi, dintre meșterii de rînd, jurați au fost destul de mulți și ei erau aceia care alegeau judele. Ei erau aceia care aveau cuvînt la luarea unei hotărîri

În felul acesta putem vorbi de un spirit mai democratic în societatea Bistriței, ca și în societatea altor orașe, mai ales că acum împrejurimile Bistriței ajung la o organizare politică tot mai bine conturată, tot mai bine cristalizată. Bistrița se pomenește ca un comitat încă din anul 1222, un comitat cu niște fruntarii, niște margini mai puțin fixe, așa cum erau de altfel toate aceste organizații administrative-locale. Centrul, se știe, era în oraș, marginile comitatului se lărgeau, se strîmtau după împrejurări. De aceea la 1222 nu există încă un comitat cu margini precise, imuabile. Mai bine confurat este la sfîrșitul veacului, pe la 1274, cînd sînt amintiți aici comiți și de cînd apoi reprezentanții aceștia administrativi vor fi într-o continuitate neînteruptă. Chiar dacă Bistrița va fi cînd un district (**districtus**) la 1316, cînd un scaun (**sedis**) la 1330 din punct de vedere administrativ, în fruntea lui era un comite ales de voievodul Transilvaniei și erau niște juzi ai nobilimii, iarăși desemnați de nobilimea din comitat.

În felul acesta a putut pătrunde în oraș și o populație venită din alte părți, dar ridicată și din teritoriul comitatului care va avea, un rol de jucat de multe ori chiar și în istoria Transilvaniei în general. Ajungem astfel la un moment important, la vremea lui Iancu de Hunedoara, cînd el este investit cu titlul de comite perpetuu al Bistriței. Era fără îndoială o răsplată a meritelor acestui vajnic luptător pentru independența Transilvaniei și a celorlalte două țări românești, fiindcă el reușise să patroneze și chiar uneori să conducă efectiv atît Țara Românească cît și Moldova, pe lîngă Transilvania. Nu este o întîmplare că Iancu de Hunedoara a fost numit comite perpetuu al Bistriței și nu în altă parte. A fost numit aici, fiindcă aici în aceste părți există o bază socială față de care a fost foarte atent totdeauna și care, la rîndul ei, a fost atentă față de Iancu de Hunedoara. Era aici în districtul Năsăudului sau al Rodnei o populație română, formată din țărani liberi și numeroși cnezi. Această țărănime liberă și acești cnezi și din districtul Rodnei ca și aceia din Hunedoara, ca și aceia din Banat, ca și aceia din Maramureș, au constituit totdeauna una din forțele principale militare ale lui Iancu, unul dintre stîlpii de susținere a politicii sale. Așa se explică faptul că tocmai aici la Bistrița a obținut el acest însemnat titlu de comite perpetuu. În vremea aceasta și orașul și comitatul se bucurau de prestigiu în toată țara Transilvaniei, pentru rosturile orașului și pentru importanța localităților și comitatului în general.

Acum în veacul al XV-lea, relațiile cu Moldova sînt atît de strînse, încît de aici își duceau foarte mulți domnitori produse. Aici își trimiteau

unii moldoveni tinerii pentru a-și face ucenicia, pentru a învăța diferite meserii și meșteșuguri. Acest prestigiu la care ajunsese acum, la mijlocul veacului al XV-lea, Bistrița și comitatul Bistriței, explică ceea ce se va întâmpla în veacul următor, când moldovenii Ștefan cel Mare și urmașii lui, spre Bistrița își îndreptau atenția de multe ori când se găseau în momente de cumpănă, nu numai din punct de vedere economic, dar și politico-militar. Legăturile cu marginea răsăriteană a Transilvaniei, au fost atât de frecvente, încât granița realmente nici nu exista. De aceea în veacul următor, Petru Rareș, pe lângă stăpînirile mai vechi, Cetatea de Baltă și Ciceul, obține Ungurașul, Rodna, obține și Bistrița cu cele 23 de sate. Nu este întîmplător faptul că eforturile lui aici spre Bistrița se îndreaptă și insistențele lui pentru stăpînirea Bistriței au fost atât de mari, atât de renetate, încît voievodul Transilvaniei a fost nevoit să cedeze acestor presiuni pentru a-l avea aliat și sprijinitor pe domnul Moldovei. Nu este întîmplător acest fapt, deoarece acum, la început de veac al XVI-lea, în Bistrița existau cel puțin 32 de branșe meșteșugărești organizate în bresle. Era după Brașov, Sibiu, Cluj orașul cu cele mai multe și mai bine organizate bresle. Dintre acestea, fără îndoială breasla postăvarilor, breasla aurarilor sau argintarilor (fig. 3), breasla fierarilor, breasla tăuritorilor de arme, breasla croitorilor etc. au jucat un rol important. Se mai adaugă acum un lucru nou, semnificativ : apar niște meșteșuguri care indică starea de dezvoltare a culturii și civilizației orașului. Apar meșteri care fac ceasuri, apar farmaciști (**apothecari**) — mai întii unul Andrei Italianul (**Italus**) și după aceea unul cu numele Eustațiu Wiener, ceea ce înseamnă că orașul, Bistrița depășise marginile unei preocupări cotidiene, că nevoile populației pretindeau asemenea îndeletniciri noi pentru comoditatea orașului, pentru ca locuitorii lui să-și facă viața mai plăcută, pentru a se încadra în civilizația europeană a vremii. De aici își duceau moldovenii mesteri pentru a-și repara ceasurile sau își duceau medicamente din farmaciile bistrițene sau acelea făcute de farmaciștii respectivi, pentru că atunci farmaciștii erau mai mult decît cei de astăzi, ei înșiși își răceau medicamentele din plante, după învățătura lor și după niște rețete care erau cunoscute în lumea farmaceutică. Este un moment important și pentru rosturile orașului în viața economică și viața politică a moldovenilor și Moldovei. Bistrița obține, alături de Sibiu și Cluj, dreptul de a bate monedă proprie, ponderea de Bistrița (**ponderis Bystricensis**).

Cine-și va lua osteneala să urmărească documentele, va constata fără prea mare greutate corespondența aproape zilnică între Bistrița și Moldova. Această corespondență păstrează doar un fragment de realitate. Documentul înseamnă materializarea unui raport juridic sau a unui raport economic ori politic, a unei realități culturale. Viața fiind mai complexă nu putea fi reflectată în documentele vremii ; nici chiar astăzi, prin mijloacele de informație atât de diversificate, atât de ample, viața nu poate fi prinsă totdeauna și în totalitatea ei în scripte, cu atât mai puțin atunci cînd aceste preocupări pentru înscrisuri erau cu mult mai modeste.

Dar chiar și în această situație, când documentul exprimă un fragment de realitate doar, aceste legături sînt atît de frecvente și intense, încît înving obstacolele.

Este momentul, poate, de maximă dezvoltare a orașului medievai, fiindcă de pe la jumătatea veacului al XVI-lea, se observă în toată această parte a Europei mari transformări. Datorită acestor mutații de ordin politic care se petrec aici, mai exact datorită instaurării dominației turcești care, ca și orice dominație, de altfel, a însemnat o piedică în dezvoltarea liberă a societății din țara, respectivă — chiar dacă turcii nu s-au amestecat prea intens și prea direct în viața internă a celor trei țări românești. Așa s-a întîmplat și cu Transilvania și cu Țara Românească și cu Moldova. Prin faptul că aceste țări erau obligate la diferite daruri, peșcheșuri, tributuri, alimente, materii prime, oameni și așa mai departe, dezvoltarea lor era împiedicată într-un grad superior.

M-am străduit să vă readuc în minte unele lucruri pe care mulți poate le cunoașteți. Totuși, socotesc că pentru respectul pe care-l datorăm aceluia care au făurit o viață materială și spirituală pe aceste meleaguri, eram dator cu această evocare.

BRÈVE HISTOIRE DE LA VILLE BISTRIȚA

La localité Bistrița, située au nord-est de la Transylvanie, commence son existence bien avant de'être attestée dans des documents et bien avant la colonisation des Saxons quand la population roumaine autochtone, étant organisée en communautés villageoises avait, comme chefs des juges ou des knèzes,

L'emplacement de la localité dans un point important de carrefour des chemins non seulement pour la Transylvanie, mais aussi au de là des Carpathes, a favorisé le développement du village et la transformation de celui-ci en ville avec des métiers et des commerçants. Au temp de l'invasion tataro-mongole de 1241 le caractère urbain de la localité est prouvé par le fait qu'il était nommé oppidum, civitas, mais cette invasion lui a ralenti le développement.

La période d'après l'invasion de 1241 a imposé à la population des efforts accrus pour refaire la ville. Aussi, depuis le XIV-e siècle Bistrița compte parmi les quatre ou cinq villes les plus importantes de Transylvanie. Vers 1367 on parle des associations des métiers à Bistrița surnommées fraternitates, communitates, qui ont obtenu le droit de renouveler leurs status, ce qui confirme leur existence bien avant cette date. Au début de XVI-e siècle il y avait à Bistrița au moins 32 branches des métiers organisées en associations. A ce temps Bistrița s'impose déjà tant sur le marché de Transylvanie, à côté de Brașov, Sibiu, Sighișoara etc., quant sur le marché de la Moldavie.

Le fait que dans les environs de Bistrița, au district de Năsăud et de Rodna, il y avait une base sociale formée de paysans libres et de nombreux knèzes, explique la nomination de Iancu de Hunedoara comme comte perpétuel de Bistrița à cette époque.

L'instauration de la souzeranité turque dans les pays roumains, l'immixtion des turcs dans la vie politique et économique des trois principautés roumaines a marqué quand même un sérieux obstacle dans le développement de la société de ces pays, mais pas un arrêt.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Bistrița en 1666, d'après une gravure de H. I. Schollenbergen.
- Fig. 2. — La porte de l'est de la ville.
- Fig. 3. — Maison de l'orfèvre, (aujourd'hui la musée du département).

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — TRUP DIN TRUPUL POPORULUI

POMPEI CRĂCIUN
ȘTEFAN DOMNICI

„Partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orânduirii socialiste”.

**NICOLAE CEAUȘESCU, Raport
la Congresul al X-lea al P.C.R.**

La 8 mai 1971 — întregul nostru popor a sărbătorit un eveniment de o covârșitoare importanță pentru destinul României, un eveniment care, prin semnificațiile profunde pe care le-a avut asupra vieții și luptei clasei muncitoare a îmbogățit istoria mișcării revoluționare de pe meleagurile noastre ca una dintre cele mai glorioase pagini ale sale — crearea — cu cincizeci de ani în urmă a Partidului Comunist Român, conducătorul încercat al poporului nostru în lupta pentru lichidarea exploatării și asupririi, pentru transformarea revoluționară a societății, pentru bunăstare și fericire, pentru triumful socialismului în România.

Născut într-o epocă în care mizeria traversa în lung și-n lat orașele și satele țării, când minciuna se lăfăia peste întreaga viață politică a țării, Partidul Comunist Român — trup din trupul poporului — a intrat în crunta bătălie împotriva exploatării avînd ca arme de nebiruit adevărul și slujirea, devotată a intereselor fundamentale ale poporului. A fost singurul partid care a aprins în acea beznă tristă scinteia ce avea să aducă lumină, a fost singurul partid care s-a ridicat să spună țării, poporului, adevărul despre propriul său destin, să-i arate calea largă a luptei revoluționare pentru transformarea societății, pentru făurirea unui stat în care oamenii muncii de la orașe și sate să fie singurii și adevărații stăpîni.

Glorios continuator al secularelor lupte de eliberare ale poporului român, ale eforturilor și jertfelor sale pentru neafirmarea țării, formarea națiunii române și a statului național unitar, pentru accelerarea progresului social și înaintarea României pe calea civilizației, preluând cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, Partidul Comunist Român s-a făurit și dezvoltat ca o forță social politică înaintată, cu rădăcinile adânc împlintite în solul realităților naționale, exponent fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor român.

„Tu te-ai născut din dragoste ca omul
Și din durere te-ai născut, ca el
Ai rădăcini în țara mea, ca pomul
Și-nspre lumină-ai năzuit, la fel“.

— spune poetul —

Răspunzînd unei necesități legitime, obiective, determinante de stadiul dezvoltării economico-sociale a țării, sintetizînd concluziile unui îndelungat proces de maturizare a mișcării noastre muncitorești, de clarificare ideologică și politică a proletariatului, în condițiile avîntului maselor muncitoare, ale bătăliilor sociale din România anilor 1918—1920 și ale însușitorului exemplu pe care îl reprezintă victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, crearea Partidului Comunist Român a marcat o etapă nouă în dezvoltarea mișcării revoluționare și democratice din România. a ridicat pe o treaptă superioară lupta revoluționară a clasei muncitoare. a poporului nostru.

Prin crearea Partidului Comunist Român — detașament de avangardă marxist leninist al clasei muncitoare — lupta revoluționară a maselor populare din România a căpătat noi și nebănuite dimensiuni. Era să se întîmple așa deoarece acest partid a unit în rîndurile sale tot ce avea mai bun acest popor de viteji: fiii și ficele sale, luptători devotați pînă la sacrificiu cauzei pentru care luptă clasa muncitoare, întregul popor. Începînd din acest moment — se subliniază în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — „clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, a fost prezentă și și-a spus cuvîntul în toate evenimentele mai importante ale țării, s-a situat în fruntea luptei pentru progres social. Încă din primii ani ai existenței sale, partidul comunist a fost nevoit să înfrunte prigoana dezlănțuită de clasele dominante. Din rîndurile partidului au căzut în lupta revoluționară: răpuși de gloanțele plutoanelor de execuție, exterminați în temnițe mii și mii de luptători revoluționari“.

Eroismul comuniștilor constituie izvor de inspirație pentru opere de înaltă ținută artistică și de educație patriotică a poporului nostru:

„Ei au căzut cu fața la dușmani,
Dar nu sînt morți, căci inima lor bate
De dincolo de moarte și de ani,
De-a pururi pentru noi și libertate“.

Teroarea dușmanului de clasă nu a reușit însă să înfrângă voința de luptă a comuniștilor și a celorlalți patrioți. Ei au continuat să țină sub steagul luptei pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, să conducă clasa muncitoare, întregul popor din victorie în victorie.

Afirmându-se pe arena vieții politice, organizînd luptele sociale contra claselor exploatoare, partidul comunist a înscris în istoria patriei nenumărate pagini de eroism și abnegație revoluționară.

Cu deosebită forță s-a manifestat capacitatea politică și organizatorică a partidului comunist în timpul marilor bătălii revoluționare din ianuarie — februarie 1933, împotriva măsurilor luate de capitaliști de a ieși din criză pe spinarea celor ce muncesc, bătălii care, totodată, au reprezentat prima mare mișcare muncitorească din Europa împotriva pericoulului pe care-l reprezenta fascismul. Partidul comunist s-a dovedit neînfricatul detașament revoluționar de avangardă al proletariatului și, totodată exponentul intereselor vitale ale maselor largi de oameni ai muncii, ale tărânimii și intelectualității, ale unor largi categorii sociale progresiste. Partidul nostru a luptat cu consecvență și fermitate împotriva asuprii naționale, pentru prietenia și solidaritatea frățească între toți oamenii muncii fără deosebire de naționalitate; în rîndurile sale au activat fiii cei mai buni ai poporului român și ai naționalităților conlocuitoare.

Exponent al intereselor naționale ale poporului român, partidul comunist s-a ridicat în apărarea independenței și suveranității țării, a militat pentru o politică externă de pace și colaborare cu celelalte popoare. Împotriva dominației imperialismului străin, pentru prietenie și alianță între România și Uniunea Sovietică.

În anii ilegalității, comuniștii români, devotați ideilor internaționalismului proletar au manifestat un înalt spirit de solidaritate cu lupta comuniștilor, a clasei muncitoare, a popoarelor din alte țări, împotriva reacțiunii, a fascismului, pentru drepturi democratice și o viață mai bună, pentru libertatea și independența țărilor lor.

De-a lungul a aproape un sfert de veac de luptă dirză împotriva exploatării burghezo-moșierești, dusă în condiții dintre cele mai grele, pentru apărarea intereselor maselor pentru eliberarea socială și demnitate națională, partidul comunist s-a afirmat ca singura forță politică călăuzită realmente de aspirațiile poporului și capabilă să realizeze, împreună cu masele transformările înnoitoare, care au deschis calea modernizării și progresului social rapid, a eliberării de exploatare și asuprire.

Întreaga perioadă de la crearea Partidului Comunist Român pînă la eliberarea țării a pus în evidență patriotismul, înaltul spirit de responsabilitate istorică, abnegația, puterea de jertfă a comuniștilor. Activînd peste 20 de ani în condiții de ilegalitate, înfruntînd teroarea regimului burghezo-moșieresc, militanții revoluționari comuniști au crezut cu tărie în idealul eliberării sociale și naționale a poporului român, au luptat cu dîrzenie și pasiune pentru transpunerea lui în viață.

Stegar al intereselor fundamentale ale națiunii, Partidul Comunist Român are meritul istoric de a fi organizat și condus insurecția armată

din August 1944. Dînd glas frămîntărilor poporului, aspirațiilor uriașei majorități a națiunii, Partidul Comunist Român a reușit să coalezze cele mai largi forțe sociale patriotice, democratice, progresiste, cadrele militare și armata și să asigure răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea țării coaliției antihitleriste, deschizînd astfel calea revoluției populare, calea făuririi unei vieți noi, libere, pentru poporul muncitor.

Smulgînd țara din încremenirea în care o ferecase stăpînirea exploataților și dominația puterilor imperialiste, partidul comunist a condus cu succes revoluția populară, lupta pentru democratizarea țării și cucerirea puterii politice, dovedind și cu acest prilej capacitatea sa de a elabora o linie strategică și tactică științifică, în concordanță cu realitățile din țara noastră.

Sub conducerea sa, în furtunoase bătălii de clasă, de o amploare necunoscută în istoria României, clasa muncitoare — care și-a afirmat cu vigoare spiritul său consecvent revoluționar — în alianță cu țărănimea muncitoare, cu masele largi de oameni ai muncii a înfrînat forțele reacțiunii, a instaurat guvernul revoluționar democrat de la 6 Martie 1945, a înlăturat monarhia și a proclamat Republica, făurind apoi statul socialist.

Un rol de cea mai mare importanță l-a avut realizarea, încă în condițiile ilegalității, a colaborării dintre Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, prin unirea lor în 1948 — pe baza ideologiei marxist-leniniste — s-a constituit partidul unic al clasei muncitoare, Partidul Muncitoresc Român, țara noastră fiind printre primele în care s-a realizat unitatea politico-organizatorică a clasei muncitoare. Această însemnată victorie politică a împlinit o imperioasă necesitate istorică, experiența României demonstrînd că unitatea clasei muncitoare constituie una din premisele fundamentale pentru cucerirea puterii și făurirea noii orînduiri sociale.

Îndeplinindu-și marea misiune încredințată de popor, Partidul Comunist Român, a deschis cea mai luminoasă epocă din îndelungata istorie a patriei noastre — epoca revoluției și construcției socialiste; sub conducerea sa, România a cunoscut în ultimul păttrar de veac transformări radicale în întreaga structură economică și de clasă, în organizarea socială și de stat în modul de viață al oamenilor muncii; exploatarea burghez-moșierească a fost lichidată pentru totdeauna, socialismul a triumfat definitiv la orașe și sate, țara noastră pășind apoi în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Crearea orînduirii socialiste — cea mai de preț cucerire a poporului și temelia trainică a locului demn pe care îl ocupă astăzi între popoarele lumii — constituie dovada strălucită a justeței politicii partidului, a devotamentului cu care servește interesele poporului român, cauza socia-

lismului și comunismului. Politica și obiectivele elaborate de partid au devenit programul de acțiune al întregului popor, care, însuflețit de abnegație și elan patriotic a asigurat traducerea în viață a planurilor dezvoltării economice și sociale, ridicând an de an edificiul vieții sale noi.

Întreaga experiență acumulată de poporul român în ultimile decenii, confirmă pe deplin adevărul potrivit căruia conducerea întregii noastre societăți de către Partidul Comunist Român constituie factorul politic fundamental care asigură înaintarea victorioasă a patriei pe calea socialismului. Referindu-se la aceasta, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „Partidul Comunist Român a dobândit recunoașterea unanimă a rolului de conducător al societății noastre datorită fidelității, devotamentului și spiritului de jertfă cu care a slujit neîncetat, încă de la înființarea sa, interesele supreme ale clasei muncitoare, ale celor ce muncesc, ale întregului popor. Politica sa, inspirată din nevoile arzătoare ale dezvoltării societății românești, din interesele vitale ale întregului popor, întemeiată pe principiile marxism-leninismului a devenit drapelul sub care s-au unit, în rânduri strânse, muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, întreaga națiune.

Întreaga experiență a României confirmă faptul că rolul conducător al partidului este o lege obiectivă a făuririi noii orânduiri sociale. Constituirea societății socialiste este opera activității conștiente a maselor ridicate la înțelegerea cerințelor dezvoltării istorice, rezultatul cunoașterii și folosirii legilor dezvoltării sociale. Desfășurarea cu succes a procesului complex și multilateral de edificare a societății socialiste nu este posibilă fără o forță politică organizată, fără un partid comunist puternic, înarmat cu concepția științifică, materialist-dialectică despre lume, care să unească și să conducă toate forțele progresiste ale societății. Tocmai un asemenea rol îndeplinește cu succes, prin întreaga sa activitate politică și organizatorică Partidul Comunist Român.

Privind în urmă drumul străbătut în sfertul de veac care a trecut de la eliberarea țării, apare limpede că la baza tuturor succeselor obținute în îndeplinirea misiunii istorice a partidului, a vastului program de transformare revoluționară a societății noastre, a stat, în primul rând, faptul că în întreaga sa activitate, Partidul Comunist Român s-a identificat cu cerințele obiective ale dezvoltării societății românești, cu interesele și aspirațiile vitale ale poporului. Unul din izvoarele forței și vitalității politicii partidului constă în aceea că el s-a călăuzit și se călăuzește neabătut de teoria revoluționară profund științifică, a proletariatului — marxism-leninismul, teorie pe care a aplicat-o creator în apriga luptă revoluționară pentru răsturnarea claselor exploatare, pentru îndeplinirea revoluției socialiste, pentru edificarea socialismului. Ele constituie, totodată, o mărturie grăitoare a faptului că partidul comunist, trup din trupul poporului român, al clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității, nu are țeluri mai înalte, scopuri mai nobile decât servirea intereselor fundamentale ale poporului, a cauzei socialismului și comunismului, că în-

treaga sa politică internă și externă este expresia fidelă a cerințelor dezvoltării ascendente a societății românești, a ridicării României pe culmi tot mai înalte de civilizație, a sporirii contribuției sale la întărirea forțelor socialismului și păcii în lume.

Aceasta i-a permis să găsească soluțiile cele mai corespunzătoare condițiilor sociale și naționale ale țării noastre, stadiului de evoluție istorică a României, și, totodată, să-și aducă contribuția proprie, originală, la dezvoltarea tezaurului teoriei și practicii mișcării comuniste și revoluționare mondiale.

Constituind — prin amploarea, diversitatea și însemnătatea măsurilor de perfecționare inițiate în toate domeniile — o nouă etapă în dezvoltarea României, în activitatea partidului, perioadă marcată de Congreșele al IX-lea și al X-lea al P.C.R. a ridicat pe o treaptă superioară succesele poporului român în construcția socialistă. **O atenție primordială acordă P.C.R., în cadrul activității generale de conducere a societății noastre pe calea socialismului și comunismului, dezvoltării bazei tehnice-materiale a societății,** perfecționării continue a organizării, conducerii și planificării economiei naționale, a întregii producții de bunuri materiale. Sint bine cunoscute în acest sens măsurile adoptate în ultimii ani ale căror efecte s-au materializat în dezvoltarea rapidă a forțelor de producție, creșterea producției industriale și agricole, sporirea eficienței întregii activități economice.

Experiența istorică a României confirmă că consecvența cu care partidul veghează la dezvoltarea continuă și în ritm rapid a bazei tehnice-materiale a socialismului este sursa progresului multilateral al societății, a creșterii nivelului de trai al populației, punctul de sprijin al tuturor înfăptuirilor prezente și viitoare. În măsură tot mai mare se vădesc avantațele cadrului propice creat stimulării energiei și inițiativei maselor, mai bune valorificări a resurselor materiale și umane ale țării. Eforturile create ale poporului concentrate spre înfăptuirea ansamblului de măsuri vizând dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea relațiilor socialiste dau rod bogat; este grăitor faptul că ritmul mediu anual de dezvoltare a industriei în perioada ultimilor ani a depășit considerabil prevederile.

Concomitent cu grija pentru dezvoltarea potențialului economic al țării, partidul se preocupă statornic de **perfecționarea relațiilor socialiste de producție, a raporturilor dintre oameni.** O atenție permanentă acordă P.C.R. exercitării cu succes de către clasa muncitoare a rolului ei de clasă conducătoare a societății, întăririi alianței muncitorești-țărănești — temelia de nezdruccinat a noii orînduiri, dezvoltării coeziunii societății noastre bazată pe comunitatea intereselor și aspirațiilor vitale ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, reprezentînd o uriașă forță motrice a progresului social, unul din principalii factori ai afirmării plene a potențelor materiale și spirituale ale societății, ca și al creșterii prestigiului internațional al României socialiste.

Cu neobosită consecvență — veghează partidul la consolidarea unei-

ia dintre cele mai mari cuceriri revoluționare ale societății noastre — deplina egalitate în drepturi a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, prietenia frățescă a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare — rod minunat al rezolvării marxist-leniniste a problemei naționale, care a creat condițiile luptei unite a celor 20 de milioane de cetățeni ai României socialiste pentru înflorirea patriei comune.

Călăuzindu-se de principiul fundamental al marxism-leninismului că socialismul și democrația sînt de nedespărțit, **continua lărgire a democrației reprezintă o cerință legică imperioasă de care depinde afirmarea deplină a forței vitale și superiorității noii orînduiri sociale**, partidul promovează o vastă și multilaterală acțiune de dezvoltare și perfecționare a democrației socialiste. A fost adoptat, în acest sens, în ultimii ani un cu-prinzător ansamblu de măsuri menite să asigure întărirea legalității socialiste, stimularea largă a criticii și autocriticii în viața socială, promovarea fermă a principiilor echității sociale, crearea cadrului organizatoric care asigură oamenilor muncii posibilitatea să-și spună liber și nestin-gherit cuvîntul asupra modului cum sînt conduse treburile publice: să cri-tice fără reținere neajunsurile, să contribuie la înlăturarea lor, la perfecționarea activității.

Toate acestea au contribuit la creșterea continuă a autorității și presti-giului de care se bucură partidul în rîndurile poporului, a dragostei cu care este înconjurat de masele cele mai largi, a încrederii cu care este în-făptuită politica partidului.

„Cuvîntul tău, partid iubit,
Îl auzim în fiecare clipă
Și noi puteri în trup ni se-nfiripă
Și ni se face brațul de granit“.

Marile izbînzii pe frontul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate au dat posibilitatea partidului ca la cel de-al X-lea Congres al său să jaloneze începuturile unei etape noi calitativ superioare, a construcției socialiste în România. În toate județele țării în fiecare oraș, în fiecare uzină și pe fiecare șantier, în fiecare sat, hotărîrea de a înfăp-tui neabătut istoricul program de dezvoltare economică și socială a țării, stabilit de Congresul al X-lea al P.C.R., a mobilizat clasa muncitoare, orga-nizațiile sindicale. întregul popor, într-o întrecere entuziastă, statorni-cînd la fiecare loc de muncă o atmosferă caracteristică marilor acte de creație, un spirit de muncă propriu omului conștient de înalta răspundere socială. În fiecare zi, oamenii muncii din uzinele și de pe ogoarele întregii țări raportează partidului importante realizări și depășiri ale planului de producție, fapte de eroism cotidian care ne dau garanția că vom pași cu hotărîre în noua etapă de dezvoltare 1971—1975, deoarece pornim de pe o bază economică trainică, consolidată din punct de vedere politic și social.

Antrenînd întreaga putere de muncă și de creație a poporului în vasa-ta operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltată, Partidul Comunist Român pornește de la concepția marxist-leninistă că în cen-

trul activității de construire a socialismului se află omul și interesele sale fundamentale, că tot ce se realizează în socialism este destinată bunăstării și fericirii omului, ridicării neconținute a nivelului de trai — material și cultural — al întregului popor. Îmbunătățirea sistemului de salarizare, sporirea pensiilor, și reșezarea impozitelor pe salarii și alte venituri — pentru a nu aminti decât câteva din măsurile de curînd adoptate — ne dau imaginea consecvenței cu care Partidul Comunist Român se preocupă de creșterea nivelului de trai al celor ce muncesc, de promovarea în viața socială a unor principii pe deplin corespunzătoare echității socialiste.

Paralel cu avîntul economiei naționale, cu dezvoltarea continuă a științei și culturii, asistăm la permanente înnoiri ale întregii vieți sociale din țara noastră. Preocupat statornic de dezvoltarea democrației socialiste, de crearea unor condiții care să permită valorificarea tot mai pleneră a capacităților creatoare ale întregului popor și afirmarea largă a personalității în toate domeniile de activitate — partidul nostru a elaborat și înfăptuiește în decursul anilor un întreg ansamblu de măsuri a căror rodnicie și înțelepciune se demonstrează și prin consolidarea tot mai puternică a unității de monolit a întregului popor în jurul partidului, al Comitetului Central, al secretarului său general tovarășul Nicolae Ceaușescu, fiu iubit și mîndrie a poporului nostru.

Avînd înscrisă pe steagul său de luptă concepția marxist-leninistă, conform căreia socialismul și comunismul pot fi făurite numai de un popor suveran pe deplin eliberat de exploatare și asuprire, partidul nostru, conducerea sa va acționa și în viitor în spiritul internaționalismului proletar care caracterizează viața și lupta partidului nostru de-a lungul întregii sale istorii. În acest spirit, Partidul Comunist Român va situa cu fermitate în centrul politicii sale dezvoltarea prieteniei, alianței și colaborării multilaterale cu toate țările socialiste, va milita în continuare neabătut pentru depășirea dificultăților existente între țările socialiste, pentru întărirea unității lor, pe baza principiilor independenței și suveranității naționale, ale egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, întrajutorării și avantajului reciproc.

De asemenea, așa cum a subliniat din nou tovarășul Nicolae Ceaușescu cu ocazia aniversării jubiliare a Organizației Națiunilor Unite, România socialistă în concepția coexistenței pașnice, înțelege să dezvolte relații de colaborare cu toate țările indiferent de orînduirea lor socială.

În conducerea operei de edificare a socialismului în România partidul continuă și desăvîrșește bogatele tradiții internaționaliste ale comuniștilor români, ale clasei noastre muncitoare. Partidul Comunist Român militează neobosit pentru întărirea unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale pe bazele marxism-leninismului, pentru unirea tuturor forțelor revoluționare și progresiste ale epocii noastre, va acționa cu toată hotărîrea pentru însănătoșirea climatului internațional, stingerea focarelor de încordare și război, soluționarea pe cale pașnică a probleme-

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN ORGANIQUEMENT LIÉ À L'EXISTENCE MÊME DU PEUPLE

RÉSUMÉ

Les communistes, notre peuple tout entier attendent l'anniversaire du glorieux centenaire du Parti Communiste Roumain sous le signe de l'activité créatrice, du travail continu pour l'accomplissement du programme élaboré par le IX-e Congrès du parti, pour créer dans notre pays une société socialiste multilatérale développée.

Né dans une époque où la misère traversait d'un bout à l'autre les villes et les villages du pays, le Parti Communiste Roumain — âme de l'âme du peuple — s'est engagé dans la cruelle bataille envers l'exploitation ayant pour armes la vérité et l'activité dévouée des intérêts fondamentaux du peuple.

Le glorieux continuateur de séculaires luttes d'élaboration du peuple roumain, de ses efforts et ses sacrifices pour l'indépendance du pays, la formation de la nation roumaine et de l'Etat national unitaire, pour l'accélération du progrès social et l'avancement de la Roumanie sur le chemin de la civilisation, le Parti Communiste Roumain a été créé et s'est développé comme une force social-politique avancée, ses racines profondément introduites dans le sol des réalités nationales, exposant fidèle des intérêts de la classe ouvrière, de notre peuple entier.

En s'affirmant dans la vie politique, en organisant les luttes sociales contre les classes exploiteuses, le Parti Communiste Roumain a prouvé d'être le nonpeureux détachement révolutionnaire d'avant — garde du prolétariat et toujours l'exposeur des intérêts vitaux des masses des gens de travail, de la paysannerie et de l'intellectualité, d'une large catégorie sociale progressiste.

Le porte — parole des intérêts fondamentaux de la nation, le Parti Communiste Roumain a le mérite historique d'avoir organisé et conduit l'insurrection armée d'Août 1944, en ouvrant ainsi la voix de la révolution prolétarienne, la voix d'une vie nouvelle libre, pour le peuple travailleur.

En sortant le pays de sous la domination des exploitateurs et des impérialistes, le parti communiste a conduit avec succès la révolution populaire, la lutte pour conquérir le pouvoir politique, en ouvrant la plus lumineuse époque de l'histoire de notre patrie — l'époque de la révolution socialiste; sous la conduite du parti, la Roumanie a connu le dernier quart de siècle des transformations radicaux dans la structure entière économique et de classe, dans l'organisation sociale et d'Etat, dans le mode de vie des hommes de travail, l'exploitation bourgeoise a pris fin pour toujours, le socialisme a triomphé définitivement dans les villes et les villages, notre pays a avancé dans l'étape de la création de la société socialiste multilatérale développée.

Dans l'indissoluble corrélation avec l'activité interne, notre parti déroule une intense activité externe pour soutenir la cause de l'unité et de la solidarité internationale, en déposant des efforts persévérants avers le développement de la collaboration internationale, l'approche et la compréhension nationale, de l'égalité en droits, nonmélange dans d'us des affaires internes, l'avantage réciproque.

En basant son entière politique interne et internationale sur l'enseignement marxiste-leniniste qu'il applique d'une manière créatrice aux conditions et aux particularités spécifiques de notre pays le Parti Communiste Roumain mobilise les efforts du peuple entier pour fleurir continû la patrie socialiste, pour réaliser sur le téritoire de la Roumanie le rêve d'or d'humanité — le communisme.

MOMENTE ALE GREVEI GENERALE DIN 1920 LA MINELE DIN RODNA

VASILE ILOVAN

Anul trecut la 20 octombrie s-au împlinit 50 de ani de la marea confruntare dintre proletariatul român, — ajuns la culmea răbdărilor sale din cauza condițiilor grele de muncă, a prelungirii zilei de lucru, aplicării amenzilor și reținerilor din salariu, a nerespectării legilor referitoare la dreptul muncitorilor, la repaus săptămînal și concediu de odihnă etc. — și burghezo-moșierimea preocupată în primul rînd de obținerea prin orice mijloace a unor profituri cît mai mari și refacerii țării pe seama maselor de oameni ai muncii.

Parte integrantă a avîntului revoluționar ce s-a desfășurat după primul război mondial, generată de condițiile istorice din România acelor ani, produs inevitabil și rezultat firesc al puternicei ascuțiri a contradicțiilor de clasă dintre proletariat și burghezie, greva generală din 1920 a marcat un moment deosebit de important în dezvoltarea mișcării muncitorești din patria noastră, constituind în același timp, punctul culminant al bătăliilor sociale din acea perioadă.

Cerută și susținută de imensa majoritate a muncitorilor, ea a fost rezultatul întregii mișcări greviste, al luptelor desfășurate de proletariat între anii 1919 — 1920, a fost prima acțiune a clasei muncitoare desfășurată pe scară națională și totodată cea mai mare bătălie de clasă a proletariatului român.

„Prin amploarea și combativitatea sa revoluționară — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic înșăși temelii regimului burghezo-moșieresc”. (1)

În condițiile unei economii dezorganizate, a distrugerilor de bunuri materiale provocate de primul război mondial, a jafului săvîrșit de ocupanții germani și austro-ungari, a exploatării economico-financiare exercitată asupra țării de monopolurile și trusturile imperialiste internaționale, clasei muncitoare din România crunt exploatăată nu-i rămînea decît să se ridice la luptă hotărîtă pentru drepturi democratice și o viață mai bună.

1. N. Ceaușescu, *Partea Comunist Român, continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 23.

Toate acestea plus condițiile grele de muncă din întreprinderi, creșterea chiriiilor, a impozitelor către stat, a prețurilor produselor de primă necesitate, foamea și bolile ce bîntuiau au contribuit la adîncirea nemulțumirilor clasei muncitoare, au dus la mari fierberi sociale. În întreaga țară se înteau mișcările și acțiunile de luptă ale diferitelor pături și categorii ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, creșterea gradului de radicalizare a proletariatului și a maselor largi muncitoare.

Ca și în restul țării muncitorii din vechiul și frămîntatul centru muncitoresc de la izvoarele Someșului Mare — Rodna Veche — datorită aceluiași condiții grele de muncă și viață, alături de întregul proletariat s-au ridicat la luptă revoluționară: pentru o viață mai bună, pentru pace, pămînt și libertăți democratice (fig. 1).

Fig. 1. — Minerii la locul de muncă

Analizînd situația muncitorilor mineri, printre care și a celor din Rodna, ziarul „Minerul“ din 15 martie din Cluj arată că situația salarizării muncitorilor mineri era deosebit de gravă. După un calcul făcut de ziarul amintit, care a luat în considerare numai alimentele și articolele de strictă necesitate la prețurile cele mai mici ale zilei, minimum de existență lunar pentru un muncitor necăsătorit era de 1722 de coroane, iar pentru unul căsătorit 3.680,40 coroane. (2).

Același ziar tratînd condițiile de viață și cîștig ale muncitorilor mineri conchide că în martie 1920 un muncitor miner din Rodna nu cîștiga

2 Greva generală din România. Editura politică București, 1960, p. 46—47.

decît între 200—500 coroane pe lună. De aici se desprinde foarte clar decalajul exagerat dintre minimul necesar al unui muncitor miner necăsătorit și cîștigul unui muncitor din Rodna. (3).

Condițiilor grele de viață ale muncitorilor minieri li se adăugau și persecuțiile la care erau supuși aceștia de către administratorii minelor (fig. 2).

Fig. 2. — Un grup de muncitori mineri în fața administrației.

În articolul „Cînd ceri drepturi capeți închisoare“ se arată că la insistența muncitorilor conducerea județului le-a trimis un vagon de făină pe care l-au achitat. Însă cînd s-au dus muncitorii să se intereseze cînd și cum se va împărți făina, administratorii minelor le-au răspuns: „Ce vreți? făina a venit pentru domni pe o jumătate de an, pentru voi n-a venit nimic“. (4).

Plîngîndu-se pretorului pentru acest procedeu și făcîndu-l răspunzător de cele ce vor urma delegatul muncitorilor Iustin Varga a fost deținut și transportat la Cluj pe motivul că este bolșevic. (5).

În aceste condiții deosebit de grele muncitorii de la minele din Rodna s-au ridicat la luptă hotărîtă pentru o viață mai bună.

Și aici ca în întreaga țară, mai ales în perioada 1 martie — 18 octombrie 1920 greva generală a fost precedată de multe alte demonstrații ale muncitorilor de la minele statului și cele particulare.

3 Ibidem. p. 46-47.

4 Biblioteca Academiei Secția periodică Cluj, Minerul II. Nr. 12. din 16 februarie 1920, p. 4.

5 Ibidem, p. 4.

Împotriva măsurilor luate de către burghezie pentru a împiedica orice demonstrație muncitorii din bazinul Rodna foloseau toate prilejurile pentru a-și manifesta nemulțumirea față de regimul burghez, de guvernul de ciocii a lui Averescu. Astfel în ziarul „Minerul“ din 15 iunie 1920 nr. 14 sub titlul „1 Mai la grupele noastre“ se scrie printre altele : „Ne permițându-se nici aici serbarea de 1 Mai cu demonstrațiile obișnuite, muncitorii mineri împreună cu un număr considerabil de ascultători s-au adunat la sala otelului, unde s-a început ședința la orele 10 a.m. Deschizând ședința tov. Mișcolci a luat cuvîntul tov. Croitor care după ce a amintit în câteva cuvinte despre lupta de clasă, a predat cuvîntul tov. Zaharia Pop trimisul Comitetului Central, care a spus într-o cuvîntare mai lungă însemnătatea lui 1 Mai și despre alegerile în fața cărora ne aflăm, întrerupt fiind deseori de aplauze prelungite“. (6).

Cu toate restricțiile puse de autoritățile locale, în ziua de 2 Mai 1920 a avut loc o altă adunare populară în curtea școlii din Rodna la care au participat circa 200 de muncitori.

În legătură cu acestea primpretorul plăsii Rodna informează pe prefectul județului prin adresa confidențială Nr. 15/1920 din 5 mai că : „La adunarea partidului socialist ținută în Rodna Veche la 2 mai a.c. delegații partidului socialist, Zaharia Pop de profesie tipograf, originar din Rodna Veche care vrea să păsească de candidat de deputat cu program socialist în circumscripția Rodna Veche și Dumitru Croitoru din Maieru care e agent socialist — după informațiile cîștigate au atacat și ațîțat contra ofițiilor, oficianților, guvernului, contra armatei și a siguranței, într-un mod care a trecut limita unei critici permise“. (7). Din raportul postului de jandarmi și din declarațiile lui Zaharia Pop și a subprimarului comunal Sîngeorzan Victor reese că la această adunare muncitorilor rodneni li s-a vorbit despre socialism, despre programul partidului socialist, despre lupta hotărîtă împotriva exploatării.

Din acest punct de vedere este semnificativă declarația dată de Zaharia Pop în fața șefului postului de jandarmi și a șefului secției în care recunoaște că la această adunare populară a vorbit despre poziția partidului socialist care în parlament va susține încheierea păcii cu toți vecinii, desființarea armatei stabile și înființarea unei armate naționale, împărțirea pămînturilor bancherilor, a bogaților și boierilor celor care îl muncesc, țăranilor etc. (8).

Pentru a înfrînge avîntul revoluționar ce le primejduia tot mai mult dominația de clasă, pentru a răpi maselor cuceririle obținute în luptele revoluționare anterioare, burghezia a început să adopte o serie de măsuri

6 Biblioteca Academiei Secția periodice Cluj, Minerul II, Nr. 14, din 15 iunie 1920, p. 3.

7 Arhivele statului, Filiala Bistrița, Cota 50/1929.

8 Ibidem, Cota 50/1920.

pentru consolidarea pozițiilor politice. În acest scop gărzile militare au fost reintroduse în fabrici, autoritățile procedau la evacuarea forțată a unor militanți revoluționari din centralele industriale, curțile marțiale judecau sute de lucrători pentru activitatea revoluționară, membrii consiliilor muncitorești erau concediați de patroni.

Clasa muncitoare a răspuns acestor măsuri cu fermitate, printr-o puternică intensificare a luptelor greviste. Noua fază a luptelor, martie-octombrie 1920 s-a caracterizat prin împletirea grevelor cu mari demonstrații, mitinguri și acțiuni muncitorești, care au imprimat luptei proletariatului și mai multă combativitate.

În cadrul acestor lupte, partidul socialist, sindicatele și consiliile muncitorești au avut un rol deosebit de important în mobilizarea și antrenarea maselor la acțiuni revoluționare.

Pe măsura creșterii conștiinței de clasă a proletariatului, care a tras concluziile necesare din experiența câștigată, a fost pusă la ordinea zilei ca o problemă de stringentă necesitate adoptarea și îndeplinirea în practică a unei forme superioare de luptă grevistă — greva generală pe întreg cuprinsul țării. Sub directa îndrumare a elementelor revoluționare, la mitinguri, întruniri, ce au avut loc în capitală și în celelalte orașe din țară, muncitorii cereau tot mai insistent Comitetului executiv al Partidului socialist și Comisiei generale a sindicatelor să le împlinească acest ziderat.

Ca urmare a cerințelor insistente ale maselor muncitoare, la 10 octombrie 1920 a fost convocată Conferința largită a Consiliului general al Partidului socialist și a Comisiei generale a sindicatelor, la care au luat parte și reprezentanții uniunilor sindicale ai organizațiilor locale ale Partidului socialist și ai comisiilor locale sindicale. Cu acest prilej a fost adoptat Statutul, care consfințea realizarea unității organizatorice a mișcării muncitorești pe planul întregii țări prin unirea tuturor partidelor socialiste într-un partid unic, statut care stabilea ca sarcină fundamentală a Partidului socialist din România „Organizarea proletariatului din România pe terenul luptei de clasă și al solidarității internaționale a muncitorilor pentru cucerirea puterii politice și aplicarea dictaturii proletariatului“ (9).

Liderii reformiști, aflați în minoritate, de teamă să nu-și piardă pozițiile de conducere și să nu rămână complet izolați de mase, s-au declarat formal pentru folosirea grevei generale. Au încercat însă să amâne declanșarea imediată a grevei sau chiar să o evite în care scop au propus să-i fie înmănat guvernului un memoriu care conținea doar cerințe minime. Sub presiunea majorității delegaților, care însă exprimau poziția clasei muncitoare, în memoriul votat la 11 octombrie au fost înscrise unele re-

vendicări de bază ale proletariatului ca : respectarea libertății de organizare, de întrunire, de presă, recunoașterea consiliilor muncitorești în toate întreprinderile, suspendarea legii care interzicea grevele, retragerea armatei din fabrici, desființarea efectivă și completă a stării de asediu și a cenzurii, încetarea evacuării forțate a muncitorilor și reprimirea în serviciu a salariaților concediați pentru activitate în organizațiile muncitorești, mărirea salariilor lucrătorilor statului, redarea autonomiei caselor cercuale. În cazul când guvernul nu le va aproba — se arăta în memoriu — muncitorii vor declara grevă generală.

În zilele imediat următoare, în întreaga țară au avut loc mari frământări în rândurile clasei muncitoare. În București, Ploiești, Timișoara, Cluj Iași, Galați, Oradea, Tîrgu Mureș, Brașov și în numeroase alte localități printre care și în bazinul minier Rodna Veche, muncitorii conduși de elemente revoluționare din partidul socialist, din comitetele sindicale au trecut la pregătirea nemijlocită a grevei generale ; au ales comitete de grevă pe întreprinderi sau chiar pe localități, inclusiv comitete de rezervă care să intre în funcție în cazul arestării membrilor aleși inițial. Aceste comitete au trimis delegați în întreprinderile din împrejurimile respectivelor localități pentru a mobiliza la luptă toți muncitorii, organizați și neorganizați.

La minele din bazinul Rodna ca și în alte centre din teritoriile românești unite cu țara — după cum declară unii martori participanți — în timpul grevei generale s-a manifestat în mod impresionant unitatea oamenilor muncii de diferite naționalități care munceau în acest colț de țară. Ca urmare a acestui fapt din comitetul de grevă făceau parte alături de muncitorii români, muncitori maghiari, germani, sîrbi, cehi etc. Și aici au fost luate măsuri pentru crearea fondurilor de rezistență, s-au pregătit adunări și demonstrații, s-au răspîndit manifeste, apeluri, chemări, oameni de legătură printre care este amintit Braier Ioan.

Din materialele documentare cercetate rezultă că greva a izbucnit în unele părți ale țării și, în primul rînd, la București, Ploiești, Iași etc. în după amiaza zilei de 20 octombrie, imediat după ce s-a aflat că guvernul a respins memoriul.

În bazinul minier Rodna, la apelul comitetului de grevă muncitorii de la minele statului și particulare, aflînd mai tîrziu că guvernul a respins memoriul înaintat, au declarat grevă generală în seara zilei de 21 octombrie. În legătură cu acest eveniment la 22 octombrie pretorul plășii Rodna raportează Prefecturii județului Bistrița-Năsăud următoarele : „Raportez că serviciul minelor de stat din loc a anunțat că minerii de ieri seară au intrat în grevă măsurile preventive s-au luat de altcum liniște raport urmează“ (10) (fig. 3).

secțiilor regionale ale acestora a fost profund greșită, răsrîngîndu-se în mod negativ și asupra acțiunilor întreprinse de minerii de la izvoarele Soameșului Mare. Preconizînd o linie pasivă de acțiune, ea conținea în sine germeii înfrîngerii. Această tactică ignora forța clasei muncitoare, spiritul revoluționar de luptă de care erau cuprinse masele, combativitatea și eroismul lor dovedit în acei ani iar pe de altă parte făcea abstracție de pregătirea foarte serioasă făcută de guvern pentru reprimarea grevei.

Încă în ziua de 14 octombrie, guvernul Averescu a dat dispoziții ca armata să fie pregătită pentru starea de război, țara fiind împărțită în zone militare. Numeroase trupe au fost concentrate în deosebi în centrele muncitorești, gărzile militare din întreprinderi și din gări au fost întărite.

În una din adresele comandamentului sectorului teritorial Bistrița către Prefectura județului Bistrița-Năsăud se arată : „În conformitate cu instrucțiunile secrete ale Marelui Stat major Nr. 43 comunicate cu ordinul Corpului 6 armată Nr. 35029 și al diviziei 16 Nr. 99 pentru a se putea preveni din timp izbucnirea grevelor și a dizordinelor interne asemenea eventualități teritoriul corpului 6 armată s-a împărțit în mai multe sectoare teritoriale în care se cuprinde și acel al județului Bistrița-Năsăud“.

În continuare se subliniază : „Cum însă, ca să se poată lua din timp măsurile necesare, este nevoie la acest sector să se știe : 1) Care sînt centrele industriale din acest județ, fabricile și orice instalațiune cu orice număr de lucrători 2) Numărul de lucrători la fiecare și pe naționalitate. De asemenea, prin poliție și siguranță vă rog să binevoiți a dispune să ni se trimită datele cerute la Nr. 1 și 2 cum și săptămînal în fiecare sîmbătă, starea spiritelor între locuitorii de la diferite instalațiuni cum și aceea a populației în general“ (13). Paralel presa burgheză ducea o deșîntată campanie de calomnie a clasei muncitoare căutînd să o izoleze de masele muncitoare neproletare.

Cu toate măsurile luate de burghezo-moșierime dezlănțuirea și desfășurarea furtunoasă a grevei generale a provocat panică în rîndurile clasei exploatatoare. Guvernul care de mai înainte făcuse pregătiri intense pentru înăbușirea grevei generale, a trecut la presiuni violente. S-a instituit stare de asediu, s-a introdus cenzura, lucrătorii din întreprinderile statului au fost mobilizați prin ordine de chemare, măsură ce a fost aplicată de către autorități și la întreprinderile comunale și particulare din Rodna Veche.

În acest sens în telegrama din 24 octombrie 1920 adresată Prefecturii județului pretorul plăsii Rodna raportează : „că intrînd toți minerii de aici în grevă atît cei de la minele erariare (de stat) cît și cei de la mi-

nele particulare de pe Anieș și Cobășel garnizoana a dispus mobilizarea lor pe loc ordinele de mobilizare au și sosit spre înminare totodată raportează că stabilimentele minelor s-au pus sub pază militară“ (14) (fig. 4).

TĂVIRAT.

Telegrafica nr. 1314 Bistrița

Bistrița

Căminul nr. 157	157	10	1/4	10
-----------------	-----	----	-----	----

Raportez în înțelegând totuși minierii de aici
 în gravă stare că de la minerele locale
 cât și cei de la minerele particulare de
 pe Anieș și Cobășel garnizoana a dispus
 mobilizarea lor pe loc ordinele de
 mobilizare au și sosit spre înminare
 totodată raportează că stabilimentele
 minelor s-au pus sub pază militară.

Fig. 4. — Telegrama prin care se anunță măsurile luate de autorități pentru mobilizarea greviștilor.

La această măsură muncitorii au ripostat prin nesupunere la ordinele de mobilizare, unii dintre ei părăsind localitatea pentru a nu fi luați cu forța de către armată și duși la lucru.

După declanșarea grevei și din acest centru minier o parte din conducătorii acesteia au fost arestați și escortați la Bistrița iar de aici la Curtea marțială din Cluj. Ziarul „Minerul“ din 15 decembrie 1920 înseamnă în unul din articolele sale că „La Curtea marțială din Cluj sînt de-

ținuți din Rodna Veche tovarășii Iacob Bindu, Alexandru Bindu, Ioan Vilițki și Iustin Varga“. (15). În afară de aceștia au mai fost arestați și alți muncitori care făceau parte din Comitetul de grevă. După cum declară un participant la grevă, unii muncitori de naționalitate maghiară considerați ca făcând parte din conducerea grevei au fost arestați și transportați pînă la graniță pentru a fi expulzați în Ungaria.

Măsurile luate de guvern pentru înăbușirea și reprimarea grevei au făcut ca începînd din 25 octombrie, în ansamblu, amploarea grevei generale să scadă treptat. Totuși, intensitatea luptelor, mai ales în centrele mai importante și în întreprinderile mai mari, s-a menținut sporită.

În pofida tuturor greutăților, marea majoritate a muncitorimii a continuat cu îndrăjire lupta. La 28 octombrie însă, conducerea Partidului socialist a hotărît încetarea grevei deși muncitorimii nu i se satisfăcuseră revendicările.

Cu toate acestea, în unele centre muncitorești greva a continuat și în primele zile ale lunii noiembrie.

În centrul Rodna muncitorii mineri în pofida hotărîrii conducerii Partidului socialist au declarat că nu vor relua lucrul pînă cînd guvernul nu le va satisface revendicările. În raportul înaintat la 30 octombrie, autoritățile din fostul județ Bistrița-Năsăud raportează că la minele de stat muncitorii au declarat că nu vor relua lucrul pînă cînd guvernul nu le va satisface cererile. (16). La această dată nu lucrau nici muncitorii de la minele particulare de pe Valea Anieșului. (17).

După cum atestă unele documente cea mai mare parte a muncitorilor din bazinul Rodnei au continuat greva pînă în zilele de 5-6 noiembrie. (18).

Deși forțată de împrejurări muncitorimea de aici a trebuit să reia lucrul, conducătorii minelor avînd grijă să lovească în continuare în situația grea a muncitorilor. Printre alte măsuri a fost și aceea a neîncadrării tuturor muncitorilor în lucru. Dintr-un raport înaintat de pretorul plășii Rodna, la 18 noiembrie 1920 reiese că „muncitorii de la minele erariale și particulare au reluat lucrul încă de la începutul lunii noiembrie“. La minele erariale se arată că lucrează în prezent toți muncitorii, afară de instigatorii grevei care au fost deținuți“. Acest lucru nu corespunde realității pentru că din tabelul nominal cu muncitorii mineri participanți la grevă, rezultă că „numai 115 din cei aproape 400 muncitori care lucrau înainte de grevă au fost repremiți în lucru“. (19) (fig. 5). Aceiași soartă au avut-o și muncitorii de la minele particulare. O telegramă tot din noiembrie același an reliefează „că la minele particulare de pe Anieș se lucrează cu 40 de muncitori iar la cele de pe Cobășel, cu 20 muncitori, numai pentru susținerea minelor“ (20).

Cu toate că greva generală — a cărei parte integrantă a constituit-o

15 Biblioteca Universității Cluj, Minerul II, Nr. 2, din decembrie 1920. p. 4.

Cota P. 1877.

16 Greva generală din România 1920, Editura politică București, 1960, p. 236.

17 Ibidem.

18 Ibidem.

19 Arhivele statului, Filiala Bistrița, Cota 2114.

20 Arhivele statului, Filiala Bistrița, Cota 2354.

.....
 Conșteți opiniei

despre muncitorii cari au luat parte din greve generale la Noiembrie 1920
 și cari au fost reprimiți în lucru.

.....

1. Alex Florian	60. Erant Stefan lui Francisc
2. Berengy Konstantin	61. Erant Mefiye lui Niculsi
3. Bingya Onissim	62. Fulipp Teber
4. " Seneor	63. Ferrai Joan
5. " Josiv	64. Felice Mertia
6. Erant Josiv lui Francisc	65. Hoolionas Joan
7. " Joan lui Josiv	66. " Kerol
8. " Mihails	67. Inoi Pacedon
9. " Jacob	68. Kanyhart Josiv
10. " Mefiye Iun.	69. Korveta Stefan
11. " Joan lui Mefiye	70. Kiskolosi Anton
12. " Petru I.	71. Keneleas Alexanderu
13. Fischer Adeil	72. Clowryi Mihails
14. " Hermena	73. Pungue Gize
15. Felice Maximia lui Tedora	74. Policser Ludvig
16. Irma Reaso ifj.	75. " Anton
17. Jartian Adam	76. Subanyi Ignas
18. Kadebo Francisc	77. " Erigen
19. Kis Iura	78. Scorsan Josiv
20. " Stefanu	79. Schiaer Peter
21. Lenhard Lenzid	80. Szasod Ignas
22. " Josiv	81. " Joan lui Joan
23. Magyaren Vesile	82. Schneider Vesile
24. Nagy Dionisie	83. Zalten Ioval
25. Petruska Miklos	84. " Prukop
26. Robb Francisc	85. Stoskal Anton
27. Stols Francisc	86. " Peter Josiv
28. Schneider Francisc	87. Teplase Joan
29. Subanyi Emil	88. Torossai Andrei
30. Stas Joan	89. Timsi Misi; Petr.
31. Steoral Denial	90. Winkler Mihails
32. Somkereki Josiv I.	91. Zewski Mihails
33. " Mihails	92. Steoran Petru
34. " Francisc	93. " Jacob Joan
35. Singorvan Josiv	94. Benile Illegandru
36. Reaso Francisc Iun.	95. Beate Arsentu
37. " Steina	96. Bolkis Leslie
38. " Josiv Petr.	97. Borna Istvan
39. " Alexandru I.	98. Debrezeni Stefan
40. " "	99. " Ignas
41. Tirus Anohidie	100. Erant Florian
42. Ternanagy Joan I.	101. Gusec Vortoleas
43. Tomariz Joan	102. Eering Josiv
44. " Francisc	103. " Joan
45. " Josiv	104. Perewetz Ludvig
46. Tiliaki Florian	105. Joldovan Joan
47. Fiert Alexandru	106. Cetromski Mihails
48. " Josiv	107. Janno Alexandru
49. Lavada Vesile	108. Puskas George
50. Scorsan Joan	109. Petruska Joan
51. Erant Florian	110. Robb Joan
52. Boucan Alexandru	111. Rebeco Petra
53. Scaru Joan	112. Ruse Mefiye
54. Dezer Artoal	113. Sucas Petru
55. Denial Andrei	114. Sucas Teodor
56. Dano Denial	115. Ursanyi Joan
57. Erant Josiv lui Mihails	
58. " Petru lui Anton	
59. " Josiv lui Francisc	

.....
 Bodnawete, la 22 Septembrie 1921.

Fig. 5.— Tabel nominativ al muncitorilor reprimiți în lucru după grevă.

și lupta muncitorilor de la minele din Rodna Veche — a fost înfrântă, ea a constituit un moment de o deosebită importanță pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din România. Caracterul politic pronunțat al grevei generale, amploarea și combativitatea lui au reflectat maturitatea clasei muncitoare, creșterea conștiinței sale.

În timpul grevei generale, clasa muncitoare s-a afirmat cu toată tăria ca forță socială conducătoare a întregului popor muncitor în lupta pentru dezvoltarea social-economică a țării, ca unica forță promotoare a progresului societății.

Pentru toți cei care au participat la aceste lupte revoluționare, desfășurarea grevei generale a reliefat cu putere însemnătatea unității și solidarității clasei muncitoare în lupta împotriva exploataților, apărati de instrumentul lor de clasă — statul burghezo-moșieresc. În această înclăstare de clasă, proletariatul din România a acționat unitar, pe baza intereselor comune, s-a opus claselor dominante ca o întreagă clasă socială.

Greva generală a fost pildă vie a solidarității clasei muncitoare, indiferent de naționalitate, în lupta împotriva exploatării și asupririi.

Cu tot elanul și hotărârea de luptă de care a fost animată muncitorimea în timpul grevei generale, lipsa unui stat major revoluționar, capabil să coordoneze forțele sale, lipsa unei conduceri ferme a proletariatului în marea bătălie de clasă din octombrie 1920 și-a spus pînă la urmă cuvîntul.

Urmare directă și imediată a grevei generale a fost accelerarea procesului de clarificare ideologică, de delimitare de oportunism în rîndurile mișcării socialiste, pe baza experienței proprii, acumulată în cursul luptelor greviste de către sute de mii de muncitori.

Majoritatea membrilor Partidului socialist își afirmau tot mai puternic hotărârea de a rupe cu oportunismul și metodele pasive care au dus la eșecul grevei. În Congresul din mai 1921, marea majoritate a delegaților au votat pentru transformarea Partidului socialist în partid comunist — partid revoluționar al clasei muncitoare, care a așezat la baza activității sale învățătura marxist-leninistă. Aceasta a constituit o cotitură istorică în dezvoltarea mișcării muncitorești din România, în viața poporului român.

„Crearea partidului comunist — detașament de avangardă al clasei muncitoare — pe baza ideologiei marxist-leniniste a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului din România. Prin aceasta lupta revoluționară se ridică pe o treaptă superioară, se dă un puternic avînt procesului de clarificare ideologică, politică a mișcării muncitorești, dezvoltării conștiinței de clasă a proletariatului și celorlalte mase muncitoare ale poporului. Continuînd lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este în noile condiții istorice exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. Incepînd din acest moment, clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist a fost prezentă și și-a spus cuvîntul în toate evenimen-

tele mai importante ale țării, s-a situat în fruntea luptei pentru progres social". (21).

Acum când întregul nostru popor se pregătește să întâmpine marea sărbătoare — semicentenarul Partidului Comunist Român — muncitorii mineri de la izvoarele Someșului Mare se prezintă cu însemnate succese în îndeplinirea și depășirea sarcinilor de producție la toți indicatorii. Muncind cu pasiune și elan pentru traducerea în viață a luminosului și grandiosului program adoptat de Congresul al X-lea al P.C.R., muncitorii mineri de aici dau însemnate cantități de minereu complex peste plan.

Entuziasmul și hotărârea minerilor din Rodna apare și mai evident în perspectivele ce se deschid aici în viitorii ani. Dacă în anul 1970 se smulg din adâncuri peste 90.000 de tone minereu anual, în anul 1973 se vor scoate 150.000 tone minereu complex iar la sfârșitul actualului cincinal prin punerea în exploatare a minelor din Valea Blaznei și altele se vor da patriei peste 170 mii de tone minereu, cantitate ce va fi prelucrată în mare parte în unitatea de flotație a căror lucrări vor începe încă din acest an.

Evocarea trecutului de luptă împletit cu luminoasele perspective pe care le-a deschis Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, mobilizează pe toți muncitorii din acest străvechi centru muncitoresc, ca alături de întregul popor român să depună eforturi sporite pentru transpunerea în viață a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

21 N. Ceaușescu, *Partidul Comunist Român, continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 25.

INSTANTANÉES DE LA GRÈVE GÉNÉRALE DE 1920 AUX MINES DE RODNA

RÉSUMÉ

Le 20 octobre 1970 il y a une cinquantaine d'année depuis la grande bataille, que le prolétariat roumain, arrivé à la limite de sa patience, a livrée contre la bourgeoisie.

La grève générale de 1920 fut l'aboutissement de l'époque gréviste antérieure, elle fut la première action de la classe ouvrière à l'échelle nationale la plus grande bataille de classe du prolétariat roumain.

A côté du prolétariat de tous les coins du pays, les mineurs du vieux centre ouvrier Rodna, se sont levés à la lutte révolutionnaire pour une vie meilleure, pour la paix.

Au soir de 21 octobre, après avoir appris le refus du gouvernement de satisfaire les revendications des ouvriers, les 400 mineurs qui travaillaient dans les mines de l'Etat ou dans celles des compagnies particulières se joignèrent à la grève générale.

Dans les autres centres ouvriers la grève a cessé les 28 octobre, mais dans le bassin de Rodna elle s'est prolongée pendant la première décade du mois de novembre.

Ici, comme dans d'autres centres ouvriers, faute d'un état majeur révolutionnaire, la grève fut écrasée, mais le prolétariat sous la direction du Parti Communiste Roumain, a continué la lutte jusqu'à la victoire finale.

A présent les ouvriers de la région minière de Rodna Veche, à côté du peuple entier, animés par les objectifs du X-ème Congrès du parti et par les perspectives de développement de leur centre, travaillent avec enthousiasme pour accueillir le 50-ème anniversaire du Parti Communiste Roumain avec de nouveaux succès.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Mineurs au travail.

Fig. 2. — Un groupe de mineurs devant le siège de l'Administration.

Fig. 3. — Le télégramme qui a annoncé le déclenchement de la grève.

Fig. 4. — Télégramme qui a annoncé les mesures prises par les autorités pour la mobilisation des grévistes.

Fig. 5. — Tableau nominal des ouvriers réintégrés à leur travail après la grève.

O FILĂ DIN MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN BISTRIȚA — ZIARUL SOCIAL-DEMOCRAT „DIE VOLKSWACHT“

MIHAIL KRONER.

Lipsa, unui proletariat industrial la Bistrița, a întârziat organizarea clasei muncitoare din acest oraș. În ciuda acestui fapt, la sfârșitul secolului trecut se răspîndesc la Bistrița manifeste și broșuri socialiste. Unul dintre cei mai activi socialiști e Johann Schuster — Herineanu,¹ pe atunci secretar la un avocat din Bistrița. Chiar el mărturisește că la începutul activității sale lipsea un teren prielnic pentru răspîndirea ideilor socialiste.² Aceași constatare o face și tipograful Gustav Zikeli, devenit membru al Partidului Social — Democrat din Ungaria imediat după 1900. Pînă atunci activase în Germania în mișcarea socialistă.³

Totuși, la începutul secolului nostru se înjghebează și la Bistrița organizații social-democrate și sindicale. În 1906 muncitorimea bistrițeană sărbătorește pentru prima dată, în mod festiv, ziua de 1 Mai. În același an publică Johann Schuster-Herineanu în „Adevărul“,⁴ o știre despre constituirea unei organizații sindicale locale a muncitorilor constructori.

La mișcarea socialistă din Bistrița, au aderat, în afară de muncitori un număr foarte mare de mici meseriași, care loviți de concurența capitalistă, căutau salvarea în partidul clasei muncitoare. În acest fel, mișcării socialiste din Bistrița îi lipsea o bază proletară puternică, o clasă muncitoare cu o conștiință de clasă, un proletariat industrial.

Așa cum se relatează într-un raport din 1918,⁵ raport care-l desemnează pe Friedrich Schuller organizator al mișcării social-democrate bis-

1. Despre activitatea lui J. Schuster-Herineanu vezi H. Krasser, *Ein literarischer Beitrag zum Kampf gegen den imperialistischen ersten Weltkrieg, Johann Schuster-Herineanu*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, vol. 6, 1963, p. 150—169; M. Kroner, *Johann Schuster-Herineanu — un trubadur al clasei muncitoare*, în *Avîntul, Bistrița*, 30 mai, 1969; cu prilejul celei de a 50-a aniversare de la moartea sa — 24 februarie 1970 — au publicat articole comemorative, Ecoul, Bistrița, *Neur Weg*, București, *Karpaten-Rundschau*, Brașov, *Neue Literatur*, nr. 2, București, *Neue Banater Zeitung*, Timișoara, *Hermannstädter Zeitung* Sibiu.

2. Johann Schuster, *Weltanschauliche und weltpolitische Betrachtungen* (manuscris), citat după H. Krasser, op. cit.

3. Gustav Zikeli, *Memorii* (manuscris).

4. 12 ianuarie 1906.

5. *Parteileben. Neukonstituierung der Bistritzer sozialdemokratischen Partei*, în *Die Volkswacht*, anul I, nr. 1 (de acum înainte în toate trimiterile care se fac la *Die Volkswacht*, se indică doar anul apariției — în cifre romane — și numărul ziarului, în cifre arabe).

trite. Această organizație înainte de izbucnirea, primului război mondial, a avut un însemnat număr de membrii. În timpul războiului se dizolvă — același raport vorbește doar de 3—4 membrii — pentru a se constitui din nou după sfârșitul marelui mondial.

La 3 noiembrie 1918, a avut loc în sala „Gewerbevereinului“ (azi Casa de cultură) o mare adunare populară. Aici se ia hotărârea, de a se reface partidul social-democrat și de a se începe în acest scop munca organizatorică.

În această perioadă a avântului mișcării revoluționare și muncitorești, generată de mizeria provocată de războiul mondial și de influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, crește și la Bistrița mișcarea democratică și socialistă. Membrii partidului social-democrat cresc din nou în mod vertiginos. Muncitori, meseriași, calfe, funcționari, negustori, intelectuali, chiar și directori de fabrică aderă la mișcarea socialistă.⁶ Aceasta compoziție socială eterogenă, își va pune desigur amprenta asupra activității partidului. Numitorul comun, care unea aceste clase și păături sociale, era ura împotriva cercurilor burghezo-moșierești și militariste, vinovate de declanșarea primului război mondial. Pentru a înțelege activitatea partidului social-democrat în această perioadă, trebuie să mai avem în vedere, faptul că, chiar conducătorii partidului din Bistrița erau tributar austro-marxismului. Nu cunoaștem pînă în prezent în ce măsură a ripa de stînga, „maximalistă“ sau comunistă a avut influență printre muncitorimea bistrițeană. Știm doar că la Congresul de constituire al Partidului Comunist Român, din 8 mai 1921, și muncitorimea din Bistrița era reprezentată printr-un mandat.⁷

După adunarea din 3 noiembrie 1918, continuă munca organizatorică. Se țin pînă la sfârșitul anului încă cîteva adunări, alegîndu-se mai întîi, la 1 decembrie 1918, o conducere provizorie, iar la mijlocul aceleiași luni conducerea partidului social-democrat din Bistrița.⁸ Tot acum se ia hotărârea, de a se edita, în limba germană, un organ al partidului, „Die Volkswacht/ (Straja poporului).

Primul număr al ziarului apare la 25 decembrie 1918, specificînd în subtitlu, că este organul social-democrației bistrițene (Zeitweise erscheinendes Organ der Bistritzer Sozial-demokratie). Deja la 22 decembrie 1918, în cadrul adunării generale, la care se citise, în limba română și germană, programul partidului, se luase hotărârea ca să se cumpere ziarul local „Bistritzer Zeitung“, pentru ca organul social democrației bistrițene să apară săptămînal. Începînd cu numărul, 2 sau numărul 1 al anului II (1 ia-

6 Idem.

7 Institutului de Studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., nr. 2—3, 1966, p. . .

8 A. Deac, Fl. Drange, *Lucrările Congresului I. al Partidului Comunist Român*, în *Analele*

8 În conducerea P.S.D. din Bistrița, au fost aleși : Karol Beke (tăbăcar), Ioan Bozga (croitor), Herman Duschik (tipograf), Paul Fritsch (soțar), Otto Flagner (electrician), Alexander Kellner (turtar), Leopold Kellner (tipograf), Johan Mühlroth (croitor), Ioan Nicolau (tipograf), Anton Palicsek (vînzător), Johann Schuster (directorul Casei de Asigurări sociale), Otto Schuhanyi (funcționar), Eugen Schau (funcționar la bancă), și Friderich Weiss (zețar). În conducerea mai restrînsă — în birou am zice noi — au fost aleși : Hermann Duschik (președinte), Otto Schuhanyi (secretar), Friderich Weiss (casier), Walter Schuster (președintele comisiei de revizie), Friderich Schuller (președinte de onoare).

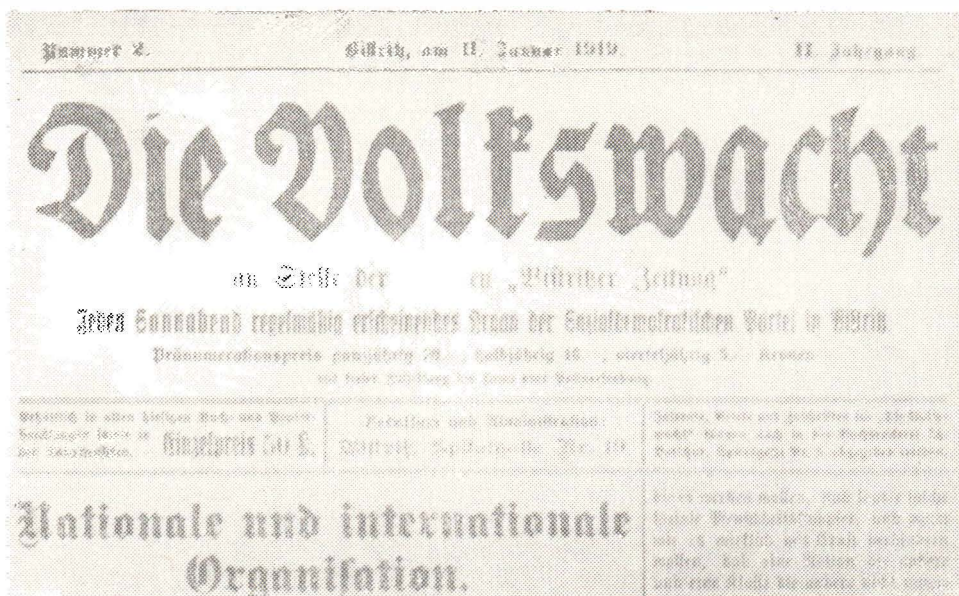

Fig. 1. — Frontispiciul ziarului: „Die Volkswacht“ (1918—1919).

nuarie 1919), ziarul „Volkswacht“ apare într-adevăr săptămînal. Au văzut lumina tiparului, însă, în total, doar 27 de numere. La 27 iunie 1919, redacția își anunță cititorii că ziarul își încetează apariția, din lipsa de abonați suficienți.

În ciuda faptului că mișcarea socialistă luase amploare în orașul Bistrița, partidul social-democrat nu avea totuși printre populația germană un număr suficient de cititori, iar pe abonații români și maghiari nu se putea conta prea mult, deoarece mulți nu vor fi cunoscut limba germană. Se mai adaugă faptul că, datorită legăturilor poștale proaste și nesigure, în acele luni de sfîrșit de război, ziarul n-a putut pătrunde și în alte județe cu populație germană. Nu existau, prin urmare, pe atunci, la Bistrița, condiții propice pentru apariția unui organ socialist în limba germană.⁹ În ciuda acestui fapt, ziarul „Die Volkswacht“ rămîne o apariție meritorie, ocupînd un loc de cinste nu numai în istoria publicisticii bistrițene, ci și în istoria presei germane din Transilvania. Ziarul „Die Volkswacht“ este primul organ socialist a muncitorimii săsești. Abia, la 23 februarie 1919 apare la Sibiu un al doilea ziar socialist german în Transilvania — ziarul „Die Wahrheit“.

Pînă nu demult, ziarul „Die Volkswacht“ a fost trecut cu vedere de literatura de specialitate. E adevărat că, G. Zikeli amintește în memoriile sale, scrise în 1951 de acest ziar, dar rămînînd în manuscris, informația

⁹ Ibid. cit.

aceasta a fost cunoscută unui cerc restrâns. Abia după apariția articolului lui H. Krasser,¹⁰ despre Johann Schuster-Herineanu, conducătorul ziarului „Die Volkswacht“, acest organ a trecut în atenția cercetătorilor. Lipsese totuși pînă în prezent, dacă facem abstracție de un articol al autorului acestei comunicări,¹¹ o lucrare care să analizeze mai amănunțit conținutul acestui organ de presă. Comunicarea de față dorește, prin urmare, să aducă o contribuție la punerea în valoare a acestui ziar.

Prezentînd în primul număr programul ziarului, conducerea organului social-democrat din Bistrița arată că dorește să devină o călăuză pe noul drum ce duce din labirintul lumii vechi capitaliste și militariste, care zace acum la picioarele omenirii și care a supraviețuit măcelul mondial spre socialism. Ziarul vrea să propage ideile socialismului pentru ca cititorii lui să fie pregătiți pentru noua lume socialistă, deoarece orînduirea capitalistă, care amenință omenirea, cu pieirea, nu mai corespunde și se va destrăma. Ziarul se adresează tuturor popoarelor, claselor, grupurilor și indivizilor, care luptă pentru un viitor mai luminos al omenirii.¹² Deja în acest articol, se vădesc unele confuzii în ceea ce privește concepția de bază a edificării socialismului. Dorește să construiască noua societate cu toate clasele, chiar și cu cele exploatoare. Astfel de idei vor reapare și mai pronunțat în alte articole. Într-un articol din același număr se scrie: „De la modul de producție capitalist la cel socialist, omenirea nu poate și nu trebuie să ajungă prin revoluții violente și sîngeroase...“ Se pronunță pentru integrare pașnică în socialism. „Sîntem social-democrați — se poate citi în altă parte,¹³ care se supun regimului parlamentar veșnic și care doresc să înfăptuiască orînduirea socială socialistă exclusiv pe calea parlamentară, legal, într-un mod omenesc“. Consideră că singura armă violentă admisă e greva și boicotul.¹⁴ Se distanțează clar de calea revoluționară, preconizată de comuniști sau bolșevici.¹⁵ Într-un articol intitulat „Social-democrații nu sînt bolșevici“,¹⁶ redacția ziarului ține de cuviință să atragă cititorilor atenția, să nu confunde cele două curente și să nu dea ascultare „amăgirilor comuniste“.

Nu sînt lipsite de confuzii ideologice nici articolele care se ocupau de socializarea mijloacelor de producție.¹⁷ În ciuda acestui fapt, trebuie să apreciem dorința, exprimată pentru prima dată în presa bistrițeană și în același timp în cea de limbă germană din Transilvania, de a edifica o nouă societate și de a se naționaliza principalele mijloace de producție. Cu un astfel de program încă nu se prezentase nimeni, într-un organ de presă, publicului bistrițean.

Într-o serie de alte probleme, ziarul, „Die Volkswacht“, a adoptat o

¹⁰ op. cit.

¹¹ M. Kroner, *Ein neuer Ton. Die Volkswacht (Bistritz), erste siebenbürgisch-sächsische sozialdemokratische Zeitung*, în *Karpaten-Rundschau*, 1 mai, 1970.

¹² I., 1.

¹³ II., 2.

¹⁴ *Soziale Weltreformation*, II, 3.

¹⁵ Idem și *Die Volksrepublik Ungarn*, II, 2.

¹⁶ *Die Sozialdemokraten sind keine Bolschevisten*, II, 9.

¹⁷ *Verstaatlichung der Produktionsmittel*, II, 4; *Wirtschaft, Politik, Religion*, II, 1.

poziție justă, în conformitate cu interesele clasei muncitoare, în conformitate cu cerințele epocii. Subliniem, astfel, satisfacția cu care comentează dezmembrarea putredului imperiu austro-ungar și constituirea statelor naționale, inclusiv a statului național român. Totodată își exprimă speranța că noile state vor fi constituite pe baze democratice și internaționaliste, pentru a se pune capăt inegalității politice și oprămirii naționale.¹⁸ „Doar atunci când diferiții oameni și diferitele clase vor înceta să se exploateze reciproc, fără cruțare — se subliniază într-un articol din 11 ianuarie¹⁹ doar atunci, o națiune va putea să înceteze să exploateze și să înjosească alta“. Sursa de informație, K. Marx, e evidentă.

Ziarul socialist din Bistrița salută actul săvârșit la 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia, în urma căreia Transilvania s-a unit cu România : „Nici un sas, șvab, sau german din Ungaria, cu o conștiință națională sinceră, n-ar fi acționat altfel, în cazul de față, Noi social-democrații sași, sintem pe deplin conștienți de acest lucru . . Ca social democrați putem să înțelegem bucuria victoriei lor“ (a românilor).²⁰

Într-un alt număr, ziarul ia în discuție componența reprezentanților sași din adunarea lărgită a Consiliului Central Săsesc și Consiliului Național Săsesc de la Mediaș, din 8 ianuarie 1919. Se știe că prin această adunare, sașii s-au pronunțat pentru unirea Transilvaniei cu România. Socialiștii sași din Bistrița nu contestă conținutul hotărârii, își exprimă însă dezaprobarea față de componența adunării, care se dăduse drept reprezentanță a tuturor sașilor. Se arată, că spre deosebire de adunarea de la Alba-Iulia, la Mediaș reprezentanții social-democrației n-au fost invitați și ascultați.²¹

Progresistă este de asemenea, dorința ziarului din Bistrița, ca experiența tristă a primului război mondial să fie folosită pentru statornicirea, pe viitor, a unei păci trainice.²² Dorește ca anul 1919 să devină, anul înfrățirii popoarelor.²³

Începînd cu numărul 8 din 1919, ziarul „Volkswacht“ dorea să expună într-o serie de articole dezvoltarea ideilor socialiste.²⁴ După apariția primului articol, care făcu, printre altele, o apreciere pozitivă asupra operei și activității lui Marx — se pare că este prima apreciere de acest fel despre întemeietorul socialismului științific în publicistica germană transilvăneană, — cenzura interzice continuarea seriei. În locul lucrării anunțate, în numărul următor, apare o pagină netipărită. După ce cu două săptămîni în urmă, apăruse pentru prima dată o pată albă, netipărită, în numerele viitoare spațiile netipărite se vor înmulți, ceea ce înseamnă că materialele care trebuiau să apară în locul respectiv, au fost scoase de cenzură. Uneori sînt tăiate doar unele fraze sau pasaje, altele însă coloane sau articole întregi.

18. *Volkserauserstehung*. I, 1 : *An unsere Leser*. II, 1.

19. *Nationale und internationale Organisation*, II, 2.

20. *Aus den grossen nationalen Lager*, I, 1.

21. *Die Angliederung der Sachsen an das Königreich Rumänien*, II, 3.

22. *Entweder, oder...* II, 1.

23. *Das Neujahr der Volkerverbrüderung*, II, 1.

24. *Die Entwicklung des Sozialismus*, II, 8.

Ziarul socialiștilor bistrițeni pune în discuție și problema dezvoltării economice a orașului și împrejurimilor. Arată că, atât agricultura cât și industria trebuie modernizate și dezvoltate, pentru a putea concura pe piața internă și externă. Sublinează mai ales necesitatea industrializării, arătând că Bistrița dispune de materii prime mai ales pentru industria de prelucrarea fructelor, legumelor și lemnului.²⁵

„Die Volkswacht“ a încercat să se ocupe și de soarta țăranilor, acordând, pe de o parte, prin rubrica „Din agricultură“ („Landwirtschaftliches“) sfaturi agro-zootehnice, iar, pe de altă parte, a încercat să-i organizeze pe plugari din punct de vedere politic și social, să-i atragă de partea mișcării socialiste.²⁶

Și condițiile mizere de locuit sînt puse în discuție. Pentru ameliorarea situației se propune elaborarea unui program de construcții, pentru a pune la dispoziția oamenilor săraci locuințe igienice. Se preconizează clădiri cu mai multe apartamente și cu încălzire centrală, avînd în vedere faptul că astfel de construcții sînt mai ieftine.²⁷

Dață mai amintim știrile publicate, dintre care multe se referă la mișcarea muncitorească din Bistrița și din țară, cronica evenimentelor externe, credem că am trecut în revistă, principalele probleme tratate în coloanele ziarului, de care ne-am ocupat în comunicarea de față.

Articolele și materialele apărute în ziarul „Die Volkswacht“ sînt de obicei nesemnate. Cel mai important redactor a fost fără discuție Schuster-Herineanu, el fiind totodată și conducătorul ziarului. Ceilalți colaboratori nu pot fi identificați pe baza materialului de presă apărut.

Născut într-o perioadă de un puternic avînt revoluționar, organul partidului social-democrat din Bistrița reprezintă, în ciuda limitelor sale ideologice, totuși, o filă importantă în istoria, mișcării muncitorești din Bistrița. Faptul că ziarul „Die Volkswacht“ a apărut în limba germană, nu înseamnă că era organul exclusiv al socialiștilor sași. Dimpotrivă, el se adresa tuturor, indiferent de naționalitate, avînd încredere într-un viitor, în care nu se va mai cunoaște asupra națională.

25 *Unsere Volkswirtschaft*, I, 1.

26 I, 1 ; II, 11.

27 *Die Wohnungsmisere*, II, 6 ; *Zur Lösung der Wohnungsfrage*, II, 12.

EIN BLATT AUS DER GESCHICHTE DER BISTRITZER ARBEITER-
BEWEGUNG — DIE SOZIALDEMOKRATISCHE ZEITUNG
„DIE VOLKSWACHT“

Zusammenfassung

Vom 25. Dezember 1918 bis zum 27. Juni 1919 gab die Bistritzer sozialdemokratische Partei ein eigenes Organ, „Die Volkswacht“, heraus. Es konnten davon aber bloss 27 Nummern erscheinen, da in Nordsiebenbürgen das Proletariat noch zu schwach entwickelt war, um sich ein eigenes Organ leisten zu können.

Die Bistritzer „Volkswacht“ setzte sich als Hauptaufgabe, ihre Leser für die Errichtung der sozialistischen Ordnung zu wappnen. Obwohl sie diesbezüglich eine Reihe von opportunistischen Thesen vertrat, hat sie doch erstmalig in der Bistritzer und gleichzeitig auch in der siebenbürgisch-sächsischen Presse die Notwendigkeit, den Kapitalismus zu beseitigen und den Sozialismus zu errichten, verkündet. „Die Volkswacht“ ist übrigens das erste Organ der siebenbürgisch-sächsischen Sozialdemokratie. Die Hermannstädter „Wahrheit“ erschien erst am 23. Februar 1919.

Eine Artikelserie, die die Entwicklung der sozialistischen Ideen darstellen sollte, wurde von der Zensur verboten. Es konnte bloss der erste Aufsatz erscheinen, der unter anderem auch die Tätigkeit von Marx präsentierte.

In anderen Artikeln begrüßte das Blatt die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien, forderte die Völkerverbrüderung und die Beseitigung jedwelcher nationalen Unterdrückung, setzte sich für wirtschaftlichen Fortschritt, vor allem für die Industrialisierung ein, wies auf die Notwendigkeit hin, für das Arbeitervolk hygienische Wohnungen zu bauen, bemühte sich um die Organisierung der Bauernschaft auf sozialdemokratischer Grundlage u. a.

Die Zeitung wurde von Johann Schuster-Herineanu geleitet.

ABBILDUNGEN

Abb. 1 — Titelblatt der Zeitung „Die Volkswacht“ (1918—1919).

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE PRIVIND PROBLEMA CELȚILOR DIN ZONA BISTRIȚEI*

ȘTEFAN DĂNILĂ

Printre problemele de bază urmărite îndeaproape în ultimii 15—20 de ani de către Muzeul din Bistrița în cadrul activității sale de cercetare științifică — problema daco-romană, problema continuității, problema formării poporului român, merită de a fi semnalată și cea a celților de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud. Un aspect major al acestei probleme — cu privire specială la țara noastră — îl constituie raportul și relațiile dintre celți și daci, dintre autohtoni și noii veniți. În legătură cu acest subiect, la Sesiunea științifică a muzeelor din decembrie, 1966, sesiune organizată la București, am prezentat două morminte de incinerare descoperite la Archiud, datându-se în jurul anului 300 î.e.n., din inventarul cărora făceau parte și obiecte de factură celtică.

În cele ce urmează ne vom ocupa de alte câteva descoperiri importante ce se încadrează tot în această perioadă intrate mai de mult sau de curînd în patrimoniul Muzeului bistrițean. Este vorba de un mormînt de incinerare descoperit la Comlod, precum și alte trei săbii din fier aflate una la Sebiș, a doua la Herina și cea de-a treia la Zoreni.

De asemenea, în legătură cu problema celtică, ar mai fi de adăugat și descoperirea unei necropole la Fîntînele din care se cunosc pînă în prezent peste 50 de morminte. Deoarece în prezent, în cimitirul de la Fîntînele se execută săpături sistematice — de o mai mare amploare — n-o cuprindem în cadrul prezentei comunicări, decît doar cu titlu informativ, urmînd ca rezultatul acestor cercetări, să fie publicat după terminarea exhaustivă a săpăturilor, începute într-un cadru mai larg, abia în 1969.

Totuși, pînă la publicarea integrală a cercetărilor de la Fîntînele, soțotim util de a da câteva detalii în legătură cu această importantă descoperire :

În toamna anului 1961, în partea de sud-vest a statului Fîntînele, (comuna Matei), la punctul denumit „Dîmbu Popii“, cu ocazia arăturilor executate cu tractorul, au fost scoase la suprafață mai multe vestigii arheologice : două săbii din fier din care una cu teacă, un cuțit de luptă de

* Comunicare ținută la Sesiunea științifică organizată de către colectivul Muzeului din Bistrița, din decembrie 1969.

asemenea din fier, citeva piese de harnașament și aproximativ șase sau șapte vase din ceramică întregi. După descoperire, materialul respectiv — în cea mai mare parte — s-a pierdut. (fig. 1).

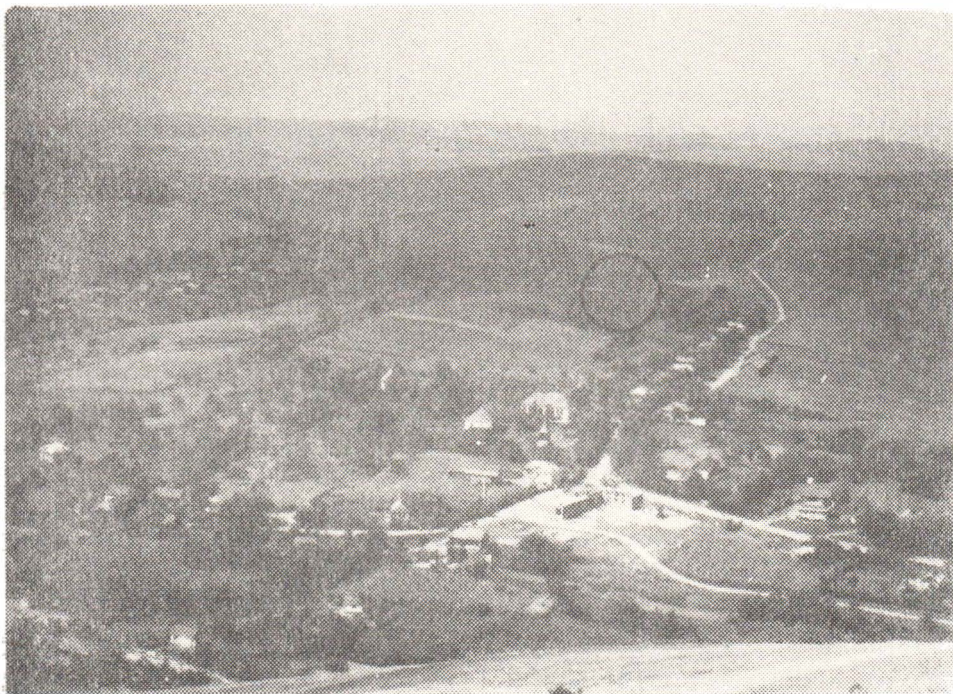

Fig. 1. — Fintinele — vedere de ansamblu.

Personal, în vara anului 1965, în urma unei periegeze efectuată în localitatea Fintinele, am cercetat între altele, și terenul respectiv de pe suprafața căruia am adunat numeroase fragmente ceramice, o verigă mică și probabil o pafta, ambele din bronz. În această cercetare — printre alții — am fost însoțit și de cetățeanul Pop Ion care locuiește în imediata apropiere a locului cu pricina. Prin intermediul acestuia am ajuns în posesia unei săbii, a unui cuțit de luptă și a unui vas din ceramică, obiecte păstrate la preotul din localitate, fiindu-i predate în 1961, imediat după descoperire de către susnumitul Pop Ion.

În urma observațiilor culese la fața locului, a informațiilor primite de la o serie de cetățeni — martori ai descoperirilor respective — cât și recuperarea pieselor specificate mai sus, existența unui cimitir celtic la Fintinele, părea mai mult ca sigură.

Concomitent cu lucrările agricole din toamna anului 1967, în punctele unde se mai puteau observa încă puține urme arheologice — ce indicau locurile mormintelor — am deschis mai multe suprafețe, cu care ocazie au fost identificate un număr de opt morminte de incineratie.

Materialul recuperat este extrem de valoros : vase din ceramică lucrate cu mâna și la roată, fibule și brățări din fier, bronz și argint etc. obiecte care prezintă o mare importanță pentru istoria veche a poporului nostru cu privire la epoca daco-celtică. (Fig. 2).

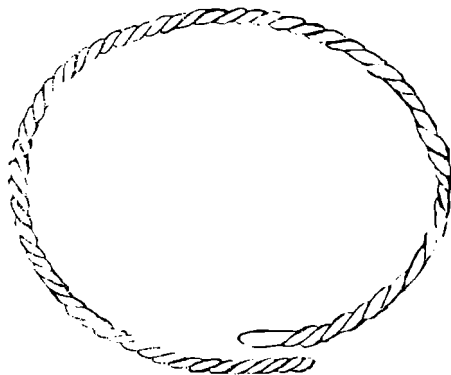

Fig. 2. — Brățară dacică din argint, descoperită în anul 1967, în satul Fintinele într-o necropolă daco-celtică.

În continuare, vă prezentăm descoperirile care fac obiectul prezentei comunicări :

C o m l o d (vezi fig. 3).

Cu ocazia lucrărilor agricole din primăvara anului 1964, executate în punctul denumit „Dealul Viilor“, țărani Bucur Simion și Pop Ilie, au descoperit un mormînt de incinerare (fig. 3).

Cu acest prilej au scos la iveală un vas mare, unul mic și un vîrf de lance din fier. În jurul vaselor — relatează descoperitorii — se aflau împrăștiate printre bulgării de pămînt, multe oase umane arse. Tot ce este posibil că printre acestea să fi fost și alte obiecte metalice ce au rămas însă neobservate.

Locul pe care s-a făcut descoperirea mormîntului, este situat pe coama unui deal cultivat cu viță de vie. Pămîntul este lutos de culoare galbenă.

După cum reiese din cele relatate de către descoperitori, mai întîi au dat peste vasul mare, care era plin cu pămînt, situat la aproximativ 0,70 m adîncime. Alături de aceasta se afla vasul mic și vîrfurile de lance. Odată cu scoaterea vasului mare — care s-a păstrat în perfectă stare de conservare — au mai observat alături încă un vas mare, poros care s-a împrăștiat complet fără să se fi putut ridica vreun ciob din el. Astfel cele trei piese au intrat în colecția Muzeului din Bistrița, fiind inventariate în ordinea specificată mai sus, purtînd numerele : 3.915, 3.916 și 3.917. În prezent întregul inventar funerar al mormîntului de la Comlod,

este expus la Muzeul de istorie al R.S. România, Calea Victoriei 12, Sector IV, București.

Vasul mare (fig. 3/2), este de culoare cenușie-închisă, cu lustru aproape negru. El este lucrat cu roata din pastă de bună calitate. Vasul este de formă bitronconică cu partea superioară ceva mai îngustă. Unirea celor două trunchiuri de con se face foarte rotunjit. Gura vasului este largă iar buza lățită și rășfrintă în exterior. Imediat deasupra liniei de maximă dimensiune, vasul este ornamentat cu un briu în relief. Sub acesta se găsește o linie formată din rozete cu câte șapte brațe Aceleași

Fig. 3. — Inventarul mormintului celtic de la Comlod: 1. vas mic; 2. urnă funerară ornamentată cu ștampile; 3. viri de lance.

rozete șampilate ornamează și partea superioară a vasului. Mai trebuie de menționat faptul că vasul respectiv se termină drept fără amphalus.

Dimensiuni :

Înălțimea 32 cm, diametrul gurii 17 cm, diametrul maxim 27 cm, iar diametrul fundului 10 cm.

Vasul mare de la Comlod este de o formă celtică bine cunoscută și își găsește numeroase analogii în ceramica mormintelor celtice din Transilvania. Este vorba atât de forma vasului ca atare, cât și de modul de ornamentare. Dintre acestea ne vom rezuma la a cita doar urna mormintului de incinerare celtic de la Dipșa¹, localitate situată tot pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud. Urna de la Dipșa se apropie mult ca formă de vasul descris de noi și este ornamentat și el cu motive șampilate ca și vasul din mormântul de la Comlod.

Vasul mic (fig. 3/1)¹, este tot de culoare cenușie cu lustru aproape negru, lucrat la roată din pastă de bună calitate. Ca formă vasul mic de la Comlod se aseamănă cu vasul mare din același mormânt cu deosebire ca partea superioară este mai scurtă. Acesta este bitronconic cu gura largă și cu muchia buzei rotunjită și puțin răsfrântă spre exterior. Fundul vasului este tăiat drept, fără nici o profilatură.

Dimensiuni :

Înălțimea 8,5 cm, diametrul gurii 7,5 cm, diametrul maxim 8,5 cm, iar diametrul fundului de 5 cm.

De asemenea, ca și în cazul vasului mare, vasul mic de la Comlod își găsește numeroase analogii în ceramica mormintelor celtice din Transilvania. Vom cita în acest sens vasele întrutotul asemănătoare descoperite în necropola celtică de la Apahida².

Ultima piesă cea de a treia ce intră în componerea inventarului funerar al mormintului de la Comlod, este un vîrf de lance din fier (fig. 3/3). Acesta este foarte rău conservat fiind deteriorat de rugină, fapt care ne face să nu-l putem încadra cu mai multă siguranță într-un anumit tip³. Totuși după cum se observă, acest vîrf de lance descoperit la Comlod, inițial avea forma unei frunze de salcie.

După cum bine este cunoscut, vîrfurile de lance din fier sînt și ele obișnuite în mormintele celtice din Transilvania.

Dimensiunile actuale :

Lungimea totală 17 cm, lungimea tubului de înmănușare 9 cm, diametrul tubului 1,5 cm.

După cum reiese din cele relatate mai sus, concludem că la Comlod s-a descoperit un mormînt de incinerare celtic. Nu putem însă ști dacă ne găsim în prezența unui mormînt izolat sau dacă acesta făcea parte dintr-o necropolă. Cea de a doua ipoteză ni se pare mai verosimilă și ea

1 K. Horedt, *Zwei keltische Grabfunde aus Siebenbürgen*, în *Dacia*, IX—X, 1941—1941, p. 196—197, fig. 5.2.

2 St. Kovács, *Az apahidai öskori telep és La-Tène temető*, în *Dolgozatok*, Cluj, II. 1911, p. 31, fig. 32/3; 42/3; 72.

3 Pentru vîrfurile de lance celtice vezi de ex. J. Filip, *Keltövéve sredni Evrope*, Praha, 1956, p. 533, fig. 48.

urmează a fi verificată prin sondaje efectuate în apropierea locului de descoperire a mormîntului descris mai sus.

O încadrare cronologică mai restrînsă a mormîntului de la Comlod este foarte greu de făcut datorită inventarului redus care ne stă la îndemînă. Nici una dintre cele trei piese care compun inventarul funerar nu ne ajută la aceasta în mod convingător. Forma vaselor este comună fără să se poată face pe această bază o încadrare cronologică mai restrînsă. Ornamentarea ceramicii prin ștampilare începe pe ceramica celtică de timpuriu, însă durează mult⁴. Mormîntul de la Dipșa din aceeași regiune cu care are analogii mormîntul de la Comlod, are un inventar mai bogat și mai concludent. El a fost datat în Latène C⁵. Este foarte probabil ca și mormîntul de la Comlod situat în aceeași zonă, să aparțină și el aceluiași orizont. Executarea unor săpături sistematice atît la Dipșa, dar mai ales la Comlod, ar putea contribui la elucidarea multor probleme cu privire la o datare mai sigură a mormîntului de la Comlod.

DESCOPERIRI IZOLATE

În continuare vom relata descoperirea unor săbii celtice la Sebiș, Herina și Zoreni (fig. 4,5).

SEBIȘ.

La Nord-est de Căminul cultural din localitate, în anul 1958, cu ocazia săpării unei fîntîni, la 1,90 m. adîncime, a fost descoperită lama unei săbii din fier. Ea a fost donată Muzeului din Bistrița de către învățătorul Pașcu Teodor, cu ocazia unor cercetări făcute de către colectivul științific în acea localitate.

Lama de sabie (inv. nr. 4.716 ; fig. 4/1 ; 5/1), este păstrată fragmentar și rău conservată, fiind puternic oxidată. Lamei îi lipsește virful și cea mai mare parte a mînerului.

Dimensiuni :

Lungimea actuală a lamei este de 79,5 cm, din care 2 cm, aparțin mînerului. Lățimea maximă a lamei este de 5,5 cm.

Comentarea și încadrarea cronologică a săbii de la Sebiș o vom face împreună cu cele următoare :

HERINA.

În Muzeul din Bistrița (inv. nr. 1.345) se păstrează lama unei săbii din fire (fig. 5/2 ; 4/2). Ea a fost descoperită înainte de 1940, pe teritoriul satului Herina fără să putem preciza punctul topografic de descoperire. Este de menționat faptul că cu ocazia efectuării unui sondaj în anul 1957, s-a putut stabili că pe „Dealul Morii“, situat la sud-vest de sat s-au descoperit fragmente ceramice aparținînd perioadei celtice. Ar fi posibil ca sabia respectivă să provină din acest punct arheologic⁶.

Lama de sabie de la Herina este mai bine conservată decît cea de la Sebiș. Mînerul este în stare actuală de 8 cm, deși pare să fie și el rupt.

⁴ Cf. J. Filip, *op., cit.*, p. 535—536.

⁵ K. Horedt, *op., cit.*, p. 200.

⁶ St. Dănilă, *Descoperiri arheologice în raionul Bistrița*, în *Probl. Muz.*, Cluj, 1960, p. 153—154; idem, *Materiale Arheologice*, vol. IX, p. 441—443.

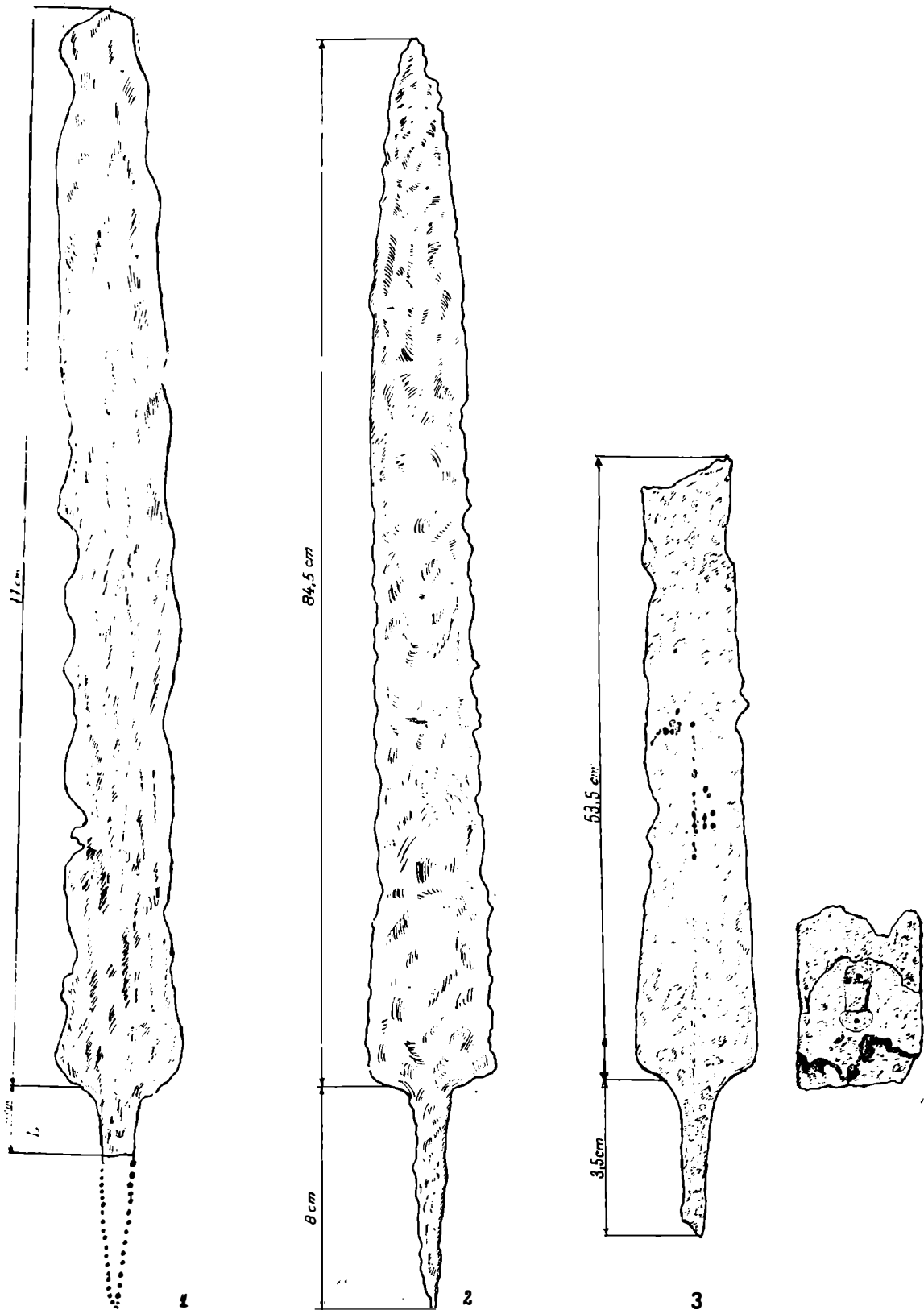

Fig. 4. — Săbii celtice din Vești 2, Hagiina; 1. Sebs; 3. Zoreni.

Dimensiuni :

Lungimea totală a lamei este de 84,5 cm. din care 8 cm, aparțin mînerului. Lățimea maximă a lamei este de 4,5 cm.

ZORENI.

În primăvara anului 1969, pe hotarul cătunului Zoreni-Deal, localitate ce aparține comunei Sînmihaiul de Cîmpie, la punctul denumit „Butuci“, punct situat la o depărtare de cca. 1 km. de la ultimele case și în dreapta drumului ce duce spre Fîntînele, cu ocazia arăturilor adînci executate de tractor, a ieșit la lumină lama unei săbii din fier. După descoperire, piesa respectivă a ajuns în posesia inginerului agronom Tanco Sabin din localitate unde se păstrează și în prezent.

Din informațiile culese de la descoperitor, alte materiale arheologice nu au mai fost sesizate pe locul respectiv, în măsura în care acestea puteau fi observate. Dacă această sabie provine dintr-un complex funerar sau dintr-o așezare, sau s-a aflat izolat, deocamdată nu putem ști. Cercetările viitoare sînt singurele în măsură să lămurească această problemă.

După cum se vede și în fotografie, sabia se păstrează fragmentar, lipsindu-i vîrfurile și o parte din mîner. Sabia a fost ruptă din vechime.

Dimensiuni :

Lungimea actuală a lamei este de 57 cm, din care 3,5 cm, aparțin mînerului. Lățimea maximă a lamei este de 4,3 cm, (fig. 5/3 ; 4/3).

Menționăm, de asemenea, că s-a păstrat și un fragment din partea superioară a tecii cu urechiușa de prindere la brîu. Această urechiușă este scundă și lată fiind prinsă de corpul tecii prin două nituri care se păstrează și în prezent, dîndu-i o notă de epocă ceva mai recentă⁷ față de cele două săbii descrise mai sus ce au fost încadrate în Latène C.

Pe o lungime de 34 cm, începînd de la mîner, pe ambele părți ale săbiei se observă o ușoară linie mediană după care apoi dispare treptat.

Atît forma cît și dimensiunile lamelor de săbii descoperite la Sebiș, Herina și Zoreni, ne fac să le atribuim celților înscriindu-se între descoperirile acestei perioade ce se dovedesc a fi destul de numeroase pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud.

Analogiile pentru lamele de săbii de la Sebiș, Herina și Zoreni, sînt numeroase cu deosebire în Transilvania, dar ne vom limita și de această dată la a cita doar cîteva și anume : lama de sabie descoperită în mormîntul de la Dipșa⁸ și pe cele descoperite în necropola de la Apahida și mai recent și de la Fîntînele. Astfel în mormîntul 7 al necropolei de la Apahida s-a descoperit o sabie de fier de aceeași formă ca și cele pe care le prezentăm aici⁹. Aceasta măsoară 91 cm. lungime, din care 13,5 cm, revin mînerului, deci pentru lama propriu-zisă rămîn 77,5 cm. Această dimensiune corespunde aproape exact cu cea a lamelor de săbii de la Sebiș, Herina și probabil și de la Zoreni.

⁷ José Maria de Navarro, *Zu einigen Schwertscheiden aus la Tène*. 40 BerRSC, 1959, p. 83—84.

⁸ K. Horedt, *op., cit.*, p. 190, fig. 5/3.

⁹ St. Kovács *op., cit.*, p. 38, fig. 43.1.

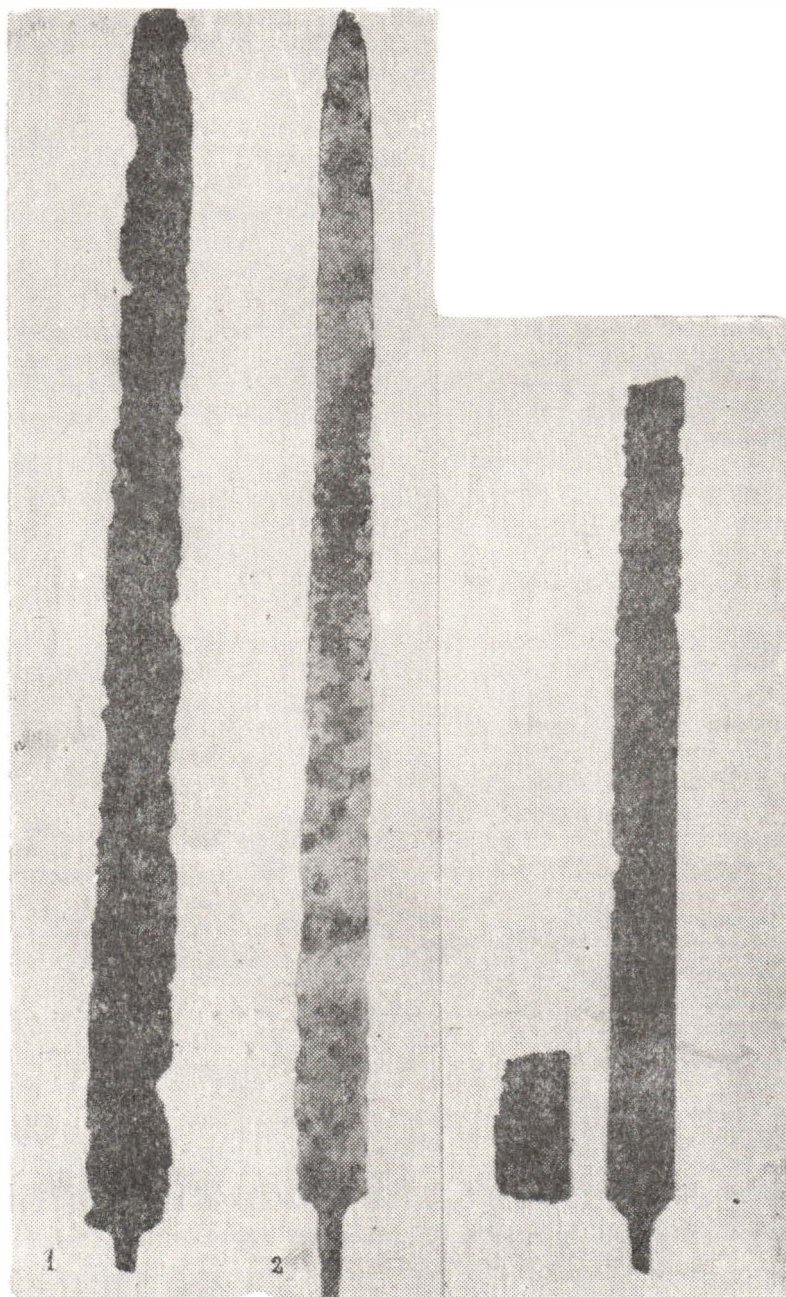

Fig. 5. — Săbii celtice din fier: 2, Herina; 1, Seb's; 3, Zoreni.

Pe baza analogiilor citate putem conchide că lamele de săbii de la Sebiș, Herina și Zoreni, sînt celtice fără să putem preciza — așa cum am spus mai sus — dacă ele provin din morminte, sau au aparținut unor așezări.

Ultimul repertoriu al descoperirilor celtice din Transilvania a fost întocmit în 1944 de M. Roșca¹⁰. Acesta, pentru teritoriul Bistrița-Năsăud înregistra un număr de 7 localități : Bistrița, Cepari, Dipsa, Orheiul Bistriței, Nimigea, Pintic și Șirioara. Dintre acestea doar două au descoperiri celtice sigure și anume : Cepari¹¹, și Dipsa¹², celelalte trebuiesc scoase din lista localităților cu descoperiri celtice deoarece au cite un obiect nespecific, sau aparținînd altor culturi.

La Nimigea s-a descoperit un fragment ceramic cu decor lustruit care aparține ceramicii dacice¹³. În împrejurimile Bistriței și la Pintic s-a găsit cite un vîrf de lance din fier care foarte bine pot să aparțină și altor perioade ca de altfel și pintenul de la Orheiul Bistriței, ori mărgeaua de lut de la Șirioara.

La cele două localități cu descoperiri celtice sigure din repertoriul întocmit de M. Roșca se adaugă acum încă șapte localități cu descoperiri celtice certe. Acestea sînt : Galații Bistriței¹⁴, Archiud¹⁵ și cele prezentate în comunicarea de față : Comlod, Sebiș, Herina, Zoreni. Mai este de menționat apoi și necropola de la Fîntinele pe care am amintit-o doar în trecătoare.

De asemenea, în ultima vreme au mai apărut două localități în care au fost sesizate descoperiri celtice ; Prundu-Bîrgăului¹⁶ (mai puțin sigură) și Șintereag¹⁷ (fig. 6).

Descoperirile celtice din ultima vreme se încadrează în grupa de nord a antichităților celtice stabilită de prof. Ion Nestor¹⁸. Această grupă se dovedește a fi relativ numeroasă.

Deocamdată doar cu titlu informativ, fără să producem argumentarea necesară menționăm că grupul celtic de nord pare să fie total, sau în cea mai mare parte contemporan cu cel de sud. În acest sens pledează

- 10 M. Roska, *A kelták Erdélyben*, in *Közlemények*, IV, 1—2, Cluj 1944, p. 53 și urm. cu harta de descoperiri de la p. 55, fig. 1.
- 11 Cf. I. H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966 p. 57—64.
- 12 K. Horedt, *op.*, *cit.*
- 13 I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 268, nr. 197.
- 14 Șt. Dănilă, *Inventarul unor morminte de incinerare din sec. III—II î.e.n. de la Galații Bistriței*, în *Din activitatea muzeelor noastre*, Cluj, 1955, p. 89—100.
- 15 Idem, *Două morminte de incinerare daco-getice descoperite la Archiud*. Comunicare la Sesiunea muzeelor din 1966.
- 16 V. Vasiliev *O piesă sculptată de factură celtică*, Napocensis, VI, 1970, p. 451—457. Condițiile de descoperire a piesei respective sînt neclare. Personal am făcut o cercetare la fața locului. Terenul cu pricina este complet steril de materiale arheologice, teren pietros cu evidente resturi de grohotișuri — amestecate cu argilă — alunecate unele de pe panta masivului Henlu. Piesa respectivă a fost aflată la suprafața terenului, într-o grămadă de pietre adunate de-a lungul anilor în colțul unei grădini. În acest caz ușor putea fi adusă și din altă parte.
- Localitatea Prundu-Bîrgăului se află relativ departe de centrele descoperirilor celtice din zona Bistriței (cele cunoscute pînă în prezent).
- 17 Pentru această descoperire a se vedea lucrarea: *Celții pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud. Contribuții la problema celților din Transilvania*, de I. H. Crișan și Șt. Dănilă (lucrare în curs de editare).
- 18 I. Nestor. în *Dacia*, VII—VIII. 1937—1940, p. 179—182.

Fig. 6. — Schiţa cu localităţile din jud. Bistriţa-Năsăud în care au fost sesizate descoperiri celice.

importantele descoperiri făcute în necropola de la Fintinele ce se încadrează în Latène-ul B.

O problemă importantă la a cărei elucidare contribuie în largă măsură descoperirile celtice de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, este cea a raportului dintre daci și celți. Unele morminte, cu toate că au în inventarele lor piese specifice celtice, totuși pot fi atribuite autohtonilor daci. Așa se pare că este cazul celor două morminte descoperite la Archiud. Prezența dacilor în cadrul descoperirilor de la Galații-Bistriței ne este dovedită de ceramica specifică dacică găsită aici. De asemenea, tot dacilor pare să le aparțină — cel puțin parțial — și necropola de la Cepari, unde s-au găsit fibule celtice alături de ceramică grecească.

Toate cele arătate mai sus, dovedesc că între daci și celți au existat raporturi de colaborare și de influențare reciprocă. Este bine cunoscut aportul pe care l-au adus celții la dezvoltarea culturii materiale și spirituale daco-getice. Cercetările viitoare atât de pe teritoriul Bistrița-Năsăud, cât și din Transilvania, vor fi în măsură să aducă noi completări la problema asimilării celților în masa autohtonă daco-getică.

NOUVELLES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LE PROBLÈME DES CELTES DE LA ZONE DE BISTRIȚA

RÉSUMÉ

Il est communiqué qu'une tombe celtique à incinération a été découverte incidemment sur le territoire du village Comlod (voire la fig. 3). Deux vases en argiles, faits au moyen de la roue, et le fer pointu d'une lance, faisaient partie de cette tombe.

Dans la même exposé, on présente trois lames d'épée celtiques, en fer, découvertes à Sebiș, Herina et Zoreni (voir les figures 5—4).

Dans le commentaire du dernier répertoire des découvertes de traces celtiques du département Bistrița-Năsăud, rédigé en 1944, l'auteur montre que, sur sept localités mentionnées, seulement deux localités possèdent des découvertes incontestables de traces celtiques. Maintenant, il faut y ajouter neuf nouvelles localités possédant des découvertes de traces celtiques authentiques: Galații Bistriței, Archiud, Comlod, Sebiș, Herina, Zoreni, Prundu Bîrgăului, Sintereag et la nécropole de Fintînele, dont le nombre des tombes à incinération, découvertes jusqu'à présent, monte à cinquante.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

Fig. 1. — Fintînele — Vue d'ensemble.

Fig. 2. — Bracelet dace en argent, découvert en 1967 au village Fintînele dans une nécropole daco-celtique.

Fig. 3. — Inventaire du tombeau celtique de Comlod : 1, petit pot ; 2, urne funéraire ornée d'estampilles ; 3, pointe de lance.

Fig. 4. — Épées celtiques en fer : 2, Herina ; 1, Sebiș ; 3, Zoreni.

Fig. 5. — Épées celtiques en fer : 2, Herina ; 1, Sebiș ; 3, Zoreni.

Fig. 6. — Carte aux localités du département Bistrița-Năsăud ayant des découvertes celtiques.

CONTRIBUȚII LA TOPOGRAFIA ARHEOLOGICĂ A CULMEI CICEULUI

(jud. Bistrița-Năsăud)

ȘTEFAN FERENCZI

Călătorul care vine dinspre Cluj și ajunge la confluența Someșului Mare cu Someșul Mic, înainte de a intra în orașul Dej, vede cu surprindere spre nord-est pe deasupra dealurilor domoale și despădurite, înălțându-se plină de farmec, o creastă de munte cu forme neobișnuite, care domină ca o cetate de pază, întreg ținutul fragmentat dintre Someș, respectiv Someșul Mare și Culmea Brezei (cu alte denumiri Munții Ilișuăi sau Munții Lăpușului). Crestele repezi, pe alocuri împădurite sau arătând stînca goală, și mai ales ruinele unei cetăți înălțându-se încă mîndră în singurătatea ei, pe colțul cel mai apropiat de Someșul Mare, se văd de la mari depărtări scaldate în lumina albastră a zilelor senine sau încununate cu nourii zilelor ploioase. Aceasta e culmea și cetatea Ciceului, zonă interesantă pentru geografi și arheologi și loc de mare însemnătate istorică pentru românii transilvăneni.

Din felul cum o mărginesc apele, Culmea Ciceului seamănă cu o cetate lunguiată de 500 m înălțime relativă, înconjurată de niște văi datorite apelor curgătoare. La nord este mărginită de Valea Strîmbului, spre vest e limitată de riul Sălătrucului, iar la est marginile ei coboară în Valea Canciului (numită astfel pe cursul superior) care, după confluența cu apa de la Breaza-Negrilești ia denumirea de Valea Mare, această ultimă vărsîndu-se în Someșul Mare la Reteag. Limita de sud o formează șaua dintre Lelești și Ciceu-Giurgești, iar spre sud-vest se mărginește cu șeaua dintre Ciceu-Corabia și Gîrboul Dejului.

În vremuri depărtate (de-acum cca 2,5 milioane de ani), cînd nici nu se arătase om pe pămînt, cînd nici apele, nici munții nu erau ca astăzi, cînd tot mijlocul Ardealului era acoperit de o mare cu apă caldută pe care învățații au numit-o Mediterană, atunci, pe marginea acestei mări, izbucneau din adîncimile scoarței Pămîntului niște materii topite însoțite de explozii vulcanice, limbi de foc și nori de fum. Lava (adică materia topită ieșită din pîntecele Pămîntului) adăugîndu-se mereu, a dat naștere la adevărați munți, pe care-i numim munți vulcanici. Unii ca Țibleșul, Munții Birgăului, Munții Căliman, Gurghiului și Harghita, care se apropie, sau chiar trec peste 2.000 m, alții, ca Culmea Ciceului, nu atinge nici

măcar 800 m altitudine. Învăţatul A. Koch care s-a ocupat prima dată în mod amănunţit de problema Culmii Ciceului¹, crede că înălţimea şi suprafaţa ei aşa de reduse sînt în legătură cu erupţia ce a fost de relativ scurtă durată cum este cea a majorităţii vulcanilor mari din zilele noastre şi cum a fost cazul şi la ceilalţi vulcani din Transilvania.

O altă deosebire însemnată între Ciceu şi ceilalţi munţi vulcanici din Ardeal consistă în faptul că, pe cînd Tîblesul, Heniul, Călimanuul etc. se afla pe marginea bazinului mării de odinioară, care acoperea pe vremuri mijlocul Transilvaniei, Ciceul se găsea la o depărtare mai mare de ţarmul străvechi ce trecea undeva pe la Surduc (Sălaş) — Măgoaja. Se crede că Ciceul s-a ridicat ca un vulcan submarin: adică în scoarţa pămîntului (în fundul mării) s-a produs o crepătură, o falie pe direcţia nord-vest — sud-est, în care „cenuşa“ vulcanică şi lava s-a ridicat în cantităţi aşa de mari, încît nu numai că a umplut-o, ci s-a îngrămădit în sus, în sens vertical, în formă de cucuie întrerupte. La retragerea mării, fundul ei neted prezenta, în locul unde a fost erupţia labială nişte culmi, care dominau regiunea şi erau rezultatul vulcanului submarin.

Rocile de bază din jurul Culmei Ciceului propriu-zise ne permit să cunoaştem o a treia deosebire între acest vulcan izolat, şi în timp, şi în spaţiu, şi între ceilalţi munţi vulcanici şi anume că erupţia de aici s-a întîmplat la începutul miocenului, cel puţin, cu cîteva sute de mii de ani mai devreme decît la ceilalţi munţi de origine asemănătoare ai Ardealului. Roca Culmii Ciceului propriu-zise este cunoscută în literatura mineralică sub numele de riolit-dacitic; e foarte bun atît pentru construcţii, cît, şi mai ales pentru cioplirea rîşnişelor şi a pietrelor de moară, ea fiind o lavă fosilizată, spongioasă, însă foarte rezistentă, cu o înfăţişare grăunţoasă, de culoare cenuşie deschisă.

Masivul vulcanic al Ciceului se întinde pe o lungime de 4,5 km şi pe o lăţime maximă de 0,5 km, dominînd regiunea din jur. Înaintea acestei culmi, la vest de ea se mai înalţă „detaşat“, singuratic, un con vulcanic miniatural, şi anume: „Muncelul“ de la Corabia.

Privit din Valea Someşului, mai ales de la Căşei, masivul Ciceului apare impunător, deşi nu are înălţimi mari. Există totuşi între vîrfurile lui şi „podereiul“ (teren mai ridicat cu o suprafaţă aproape plană) de la poalele de vest, care domină şi el Valea Someşului cu 200 m, o deosebire de înălţime de peste 250 m. Ceea ce este important pentru o înţelegere mai bună a celor ce urmează: masivul este mărginit în bună parte de abrupturi. Abruptul din partea sudică şi cel de pe coastele vestice sînt mai evidente, existînd acolo un proces de dezagregare pus în evidenţă de grohotişuri. Culmea Ciceului este asemănătoare unei linii şerpuitoare. Ea este

1 A. Koch. *Az erdélyrészi medence hermadkori képződményei. II. Neogen.* Budapest, 1909. p. 286 şi urm.; El Sighiartău. *Colinele şi cetatea Ciceului*, ed. Astra, Biblioteca secţiunii geografico-etnografice, Cluj, 1928, p. 3—13; Bologh. *Szolnok-Doboka fotaje*, în *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVII. vándorgyűlésének emlékkönyve*, [Cluj], 1943, p. 100; T. Cristureanu, *Dealurile Ciceului*, lucrare de diplomă în formă de manuscris păstrată în biblioteca Facultăţii de biologie-geografie, sect. geografie fizică al Universităţii „Babeş-Bolyai“ din Cluj. Asupra lucrării lui El. Sighiartău şi a lui T. Cristureanu tov. conf. V. Gîrbacea ne-a atras atenţia pentru care îi mulţumim şi pe această cale.

formată din următoarele vîrfuri (luate dinspre nord spre sud): [„Muncelul“ (650 m), „Vîrful Pietrii“ (722 m), „Spînzul“ (779 m), „Dealul Măgura“ (758 m), „Dealul Cetății“, sau „Ciceul Mic“ (683 m).] Diferența de înălțime între punctele cele mai înalte și cele mai coborîte nu este mare. Vîrfurile cele mai înalte au în medie 750 m înălțime, pe cînd cele mai joase se țin cam la 700 m; excepție face curmătura între „Spînzul“ și „Muncelul“, săpată în rocă sedimentară (gresie) miocenică, altitudinea căreia fiind sub 600 m.

Dacă am străbate de-a curmezișul Culmea Ciceului (denumirea în acest caz o folosim într-un sens mai larg al cuvîntului) începînd din Valea Someșului (de la Măgura retezată a Cășeilor) pînă în Valea Canciului, am parcurge o zonă de diferite aspecte geografice. La Căși. Someșul curge într-o luncă în medie de 220 m deasupra nivelului mării. El este însoțit de niște terase. Spre Ciceu avem două terase principale, de dimensiuni mai mari, care au aceeași formă; ele se deosebesc numai prin altitudine și lățime. Terasa a doua se întinde între 450-500 m înălțime unde începe „podereiul“ peste care se ridică masivul eruptiv al Ciceului. Platforma, adică podereiul, are o înălțime, în medie, de 500 m. Această platformă marchează fundul Mării Mediteranului superior. Scoarța pămîntului s-a ridicat treptat-treptat, marea s-a retras, iar fundul a fost brăzdat de apele ce se scurgeau pe suprafața lui, transformîndu-l într-o serie de dealuri. Locul de contact între platformă și masivul vulcanic în unele locuri este mai pronunțat, în altele mai puțin. De exemplu, la locul de contact între platformă și muntele-pitic „Măgura“ povîrnișul acestuia este așa de repede, încît pe el nu poți urca nici pe poteci. Spre vest, spre înălțimea „Spînzul“, înclinarea coastei colinelor eruptive este mult mai mică. Povîrnișurile înălțimilor eruptive se împreună cu culmi late, puțin bombate. Spre a ne face o idee despre mărimea unei culmi, amintim că bombătura „Măgurii“ are o întindere de 70 ha (120 iugăre), repartizate astfel: 11,7 ha, (20 iugăre) pădure („Măgura“ propriu-zisă) restul (așa-zisa „Coada Măgurii“ despre care va fi vorba mai jos) loc arător.

Suprafața platformei, în unele locuri, este mai bine păstrată, în altele mai puțin, după cum piraiele care curg pe suprafața ei sînt mai dese sau mai rare. Locul unde s-a păstrat platforma mai bine, este partea apuseană, adică partea dinspre Someș, la poalele „Spînzului“, „Măgurii“ și a „Cetății“, unde se și găsesc două așezări importante, antice, dar unde se află actualmente localitățile Ciceu-Corabia și Gîrboul Dejului. Aici lățimea podereiului variază între 6-8 km, pe cînd la nord, spre apa Strîmbului, se reduce la 2-3 km, prezentînd, în loc de o suprafață netedă, un povîrniș destul de înclinat. Spre Canciu și Ciceu-Giurgești, platforma fiind ferăstruită de o mulțime de piraie de direcție nord-est și sud-est, se prezintă în chip de prelungiri care în lunca acestor ape se termină printr-o rîpă. La fel se prezintă platforma și spre comuna Chiuiеști, cu deosebirea că aici piraiele și prelungirile dintre ele au o direcție perpendiculară pe cursul principal.

Am avut fericita ocazie de a cerceta această culme a Ciceului, situ-

ată în colțul cel mai de vest a actualului județ Bistrița-Năsăud, despre care a fost vorba mai pe larg din punct de vedere geomorfologic, în două rânduri, și anume: în vara anului 1944, cu ocazia unei aplicații mai lungi, militare, și în toamna anilor 1969—1970, cu prilejul unor cercetări pe teren executate cu scopul de a desluși problema demult discutată lingă birourile arheologilor: dacă și la nord de Valea Someșului Mare, mai precis între castrele de la Cășei (jud. Cluj) și Ilișua (com. Uriu, jud. Bistrița-Năsăud) exista în perioada stăpînirii romane o linie de apărare, compusă din turnuri de veghe și de semnalizare, precum și din mici întărituri de pământ (burguri), analogă celei cercetate pe culmea Meseșului între Bologa (com. Poieni, jud. Cluj) și Tihău (com. Surduc, jud. Sălaj)².

De pe suprafața întregului masiv vulcanic, în afara ruinelor cetății medievale a lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, nu s-au cunoscut decît urme neverificate ale unor obiective ale căror datare dintr-o epocă sau alta nici pe departe nu a fost asigurată. Astfel a fost pomenită o „altă cetate de dimensiuni mari“ situată pe cel mai mare platou al întregii culmi. Pe marginea de vest a platoului au fost observate „un șanț mare“ și în afara acestuia, pe creastă, perpendicular pe axa de nord-sud a platoului, în pădure, „fundamentele unui zid de piatră“, pe baza cărora, cu drept cuvînt se poate deduce că . . . „aici a existat cîndva o întăritură sau un loc apărut, care putea să aibă legătură cu cetatea Ciceului“ . . .³

. . . „Că dealurile Ciceului au fost stăpînite din vremi foarte vechi — spune El. Sighiartău, unul dintre cei mai buni cunoscători români ai masivului Ciceului —, se adevărește prin săpăturile făcute în jurul cetății, care au scos la iveală monede și șanțuri romane“ . . .⁴.

Dintre localitățile actuale care înconjoară Culmea Ciceului, și anume : Chiuiеști, Ciceu-Corabia, Ciceu-Giurgești și Canciu numai cele două din mijloc au fost semnalate în literatura de specialitate pentru unele achiziții de natură arheologică. Din Ciceu-Corabia, fără precizarea locului de descoperire însă, se amintesc: a) un topor de luptă de bronz, cu cap emisferic și cu tub pentru fixarea cozii; o brățară de bronz cu capetele subțiate, ambele de la sfîrșitul epocii bronzului sau de la începutul primei vîrste a fierului, ajunse în fosta colecție particulară J. Temesváry —

² St. Ferenczi, *Die Erforschung des römischen Limes auf den Höhen des Meseşgebirges*, in *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 143—162; idem, *Observațiuni cu privire la sistemul și caracterul așa-zisului „Limes Dacicus“*, in *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, p. 75—98. Pentru bibliografia mai veche referitoare la această problemă, vezi în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 143—145, notele 1—5.

³ J. Kádár, *Szollnok-Doboca varmegye monographiája*, vol. II. [Dej], 1900, p. 441 . . . „(Csicsóújfalu) felett egyenes irányban északra (recte spre est-nord-est) . . . nagy fenn-tapály terület el. melytől erdő vesz körjül, ennek nyugati szélén hatalmas sánc es ezen kívül delről északra húzódo halman az erdők közt kőfal alapjai látszanak, melyből méltán következtethetünk, hogy itt erősség vagy védett hely volt. mely összeköttetésben lehetett Csicsóvárval. E hely átvizsgálására hosszabb időt kell vala szentelnem. de alig jutott anny. hogy éppen megismerléjem. Vezetőm e helyet „Kadá Magurának“ (mai bine zis: „Coadă Măgurii“) mondotta“ . . . In alt loc (p. 380) se pot citi următoarele: . . . „Csicsóvár“) összefüggésben lehetett a tőle nyugatra fekvő Magurával s tovább Csicsóújfalu felett létezhetett erősséggel, melynek alapjai és sáncai ma is némileg kivethetők . . .“.

⁴ El. Sighiartău, *op. cit.*, p. 14. Trebuie să mărturisim însă că noi la fața locului nu am observat așa ceva și nici nu cred să fi fost cîndva un turn roman pe locul indicat.

Gherla⁵ ; b) o monedă de argint, reprezentînd, probabil, o imitație autohtonă după un model grecesc, din epoca dacică; alte precizii lipsesc⁶. La Ciceu-Giurgești, în schimb, se semnaleză ceramică romană printre urmele unei așezări din epoca societății primitive⁷.

Cu ocazia recunoașterilor repetate, față de urmele sporadice și sărăcicioase, precum și față de unele date cu totul neprecise, cunoscute mai demult, noi am reușit să depistăm șase locuri de un interes arheologic remarcabil⁸ ; a) pe așa-zisa „Coadă Măgurii“; b) așezarea de pe terasele artificiale situate la poalele de vest a stîncii cetății medievale ; c) „Sub Mălin“; d) „Ponița“ de la Corabia; e-f) „Vîrful Muncelului“ de la Chiulești.

a) „Coadă Măgurii“ este un platou întins, de cca. 57,4 ha actualmente folosit ca loc arător, legîndu-se nemijlocit de „Măgura“ propriu-zisă, îm-

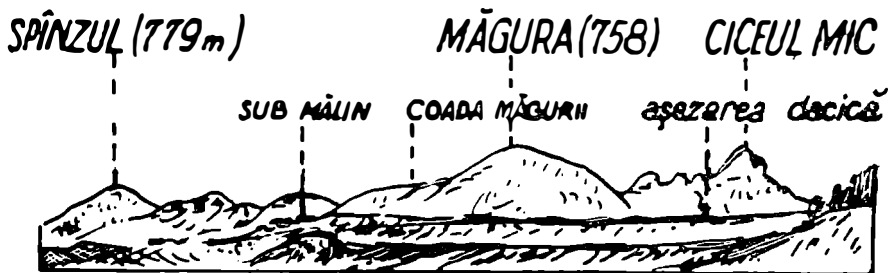

Fig. 1. — Culmea vulcanică a Ciceului cu aspect de creastă și contactul ei cu „pădireul“ înconjurător (vedere luată dinspre sud, după A. Koch).

pădurită (758 m), de unde (fiind al doilea punct ca înălțime din tot masivul vulcanic al Ciceului), se poate vedea în vreme senină în orice direcție la mare depărtare. Abruptul din partea sudică este cel mai evident, existînd acolo un proces de dezagregare pus în evidență de grohotișul existent.

5 J. Temesváry in *Archaeologiai Ertesítő*, XVII, 1897, p. 433—434 ; E. Orosy, *Szolnok-Doboka megye őskori leleteinek repertórium*, in *Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Ethnographiai Társulat I. Evkönyve*, [Dej], 1900, p. 25 ; J. Kádár, op. cit., vol. I, p. 115 ; I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, p. 14, nr. 167.

6 E. Orosz, op. cit., p. 57 ; M. Roska, *Erdély rég szeti repertórium*, I. *Oskor. Thesaurus antiquitatum Transsilvanicarum*, I. *Præhistoric*, [Cluj], 1942, p. 58, nr. 41.

7 B. Pösta, *Jelentés az Erem és régiségéről*, in *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Evkönyvet* 1907, [Cluj], 1908, p. 39.

8 Cu ocazia perieghzei din 1969 pe Culmea Ciceului, am avut amabila conducere a tov. Tr. Bujor, profesor la școala generală locală, precum și tov Gavrilă Sigartău, brigadier al C.A.P.-ului din localitate. arheolog amator pasionat care posedă o mică, dar importantă colecție arheologică. În afară de ei au mai fost și D. Alicu și Eug. Iaroslavschi. studenți. care m-au condus în expediția din toamna aceluiași an cu ocazia cercetării limesului de nord al provinciei Dacia. — Menționăm tot aici că în colecția Sigartău am văzut un topor-calapod găsit pe „Măgura“ care aparține epocii neolitice.

Singurul acces mai ușor este asigurat numai pe partea apuseană a platoului, printr-o văioagă împădurită cu o pantă relativ dulce.

Conturul orizontal al platoului s-ar putea asemena cu un pișcot. Partea sudică a lui, de o întindere mai mică, este mai netedă, iar cea nordică, mai mare, are o suprafață mai ondulată, aici fiind punctul cel mai înalt al întregului platou. Între cele două părți constitutive ale platoului, legătura o face posibilă o șea lată, fără nici o urmă arheologică vizibilă.

Pe marginea vest-nord-vestică a platoului, acolo unde începe văioaga amintită uscată, mai precis acolo unde panta ei devine mai accentuată, dar zona respectivă rămîne totuși relativ ușor accesibilă, respectiv atacabilă, pornind de la terminația abruptului de pe latura de sud-vest a platoului, se poate urmări pe o distanță de câteva sute de m, în formă de semicerc uriaș, un val și acum impunător, ridicat din bolovani mai mici sau mai mari, nefasonați, de origine locală (vulcanică), arși artificial, legați între ei cu pământ calcinat, de culoare roșie sau chiar vînătă. După ce coboară în văioaga pomenită mai sus, valul urcă pînă la punctul culminant al crestei principale care, continuă spre „Spînzul“ (779 m). Pe porțiunile mai puțin aplatizate ale valului, văzute dinspre Ciceu-Corabia, deci dinspre „vale“ ei se ridică și acum pînă la înălțimea de 4 m, ba în unele locuri chiar pînă la 5 m înălțime. Partea superioară, de est, a valului care traversează axa principală a masivului Ciceului și care se termină la începutul abruptului de pe latura de est a acestuia, este dărîmată în multe locuri din cauza exploatării nemiloase a rocii de bază. Pe porțiunea care trece peste adîncitura văioagei, valul este întrerupt în patru-cinci locuri unde țărani au scos pietroaiele pînă la temelia acestuia, în vederea ușurării trecerii carelor. În aceste câteva „trecători“ sau „porți“ se poate studia, într-o oarecare măsură și construcția valului de piatră⁹. În fața acestei construcții „ciclopice“, pe mai toată lungimea ei este vizibilă o configurație artificială de teren, în formă de treaptă, un fel de „bermă“, urmată apoi de panta naturală.

Pe toată suprafața platoului se pot aduna cioburi, în majoritate atipice, grosiere, crăpate la suprafața mai ales la interior, de culoare cenușie închisă-negricioasă la exterior, brună (mai deschisă sau mai închisă la interior), ornamentate rareori cu caneluri late sau cu proeminență-apucători.

Platoul a început să fie arat abia de cîțiva ani de plug mecanizat. De atunci apar pe suprafața lui vestigii tot mai abundente, iar cu patru ani în urmă, cu ocazia aratului, a ieșit la lumina soarelui un mic depozit de bronzuri, compus — după cum ne-am putut informa — din cinci celturi, cîteva *torques*-uri, precum și din alte câteva obiecte¹⁰. Ici-colo, pe suprafața arată și cu ocazia vizitelor noastre, am putut observa urme de vetre și de locuințe străvechi.

9 Amintim că după indicațiile lui G. Sigartău, la începutul abruptului răsărit al „Măguri“ ar exista o altă porțiune de val. După impresiile noastre de la fața locului, ar putea fi vorba pe o distanță de 150—200 m, mai degrabă, de urmele unui drum medieval care a condus spre cetatea Ciceului, distrus însă pe o bună bucată, pînă la șeaua îngustă între „Măgura“ și *stînca cetății*.

10 Trei celturi au fost achiziționate de tov. St. Dănilă, directorul Muzeului de istorie din Bistrița. Două celturi și alte câteva obiecte au rămas la tractoristul care le-a descoperit. Jumătatea unui *torques* cu corpul torsionat (tălat și îndreptat), pe care am văzut-o personal, face parte din colecția brigadierului G. Sigartău.

Judecînd pe baza întinderii mari a așezării fortificate (poate este cea mai întinsă dintre toate cele cunoscute de pe întreg teritoriul al Transilvaniei !), pe baza materialului ceramic recoltat de pe suprafața ei, ca și pe baza aceluia mic depozit de bronzuri (care merită și el un studiu aparte, și din care o parte s-a pierdut, sau este în curs de pierdere¹¹⁾ și, în sfîrșit pe baza faptului că atît lungimea, cît și dimensiunile corpului valului, văzut în sec-

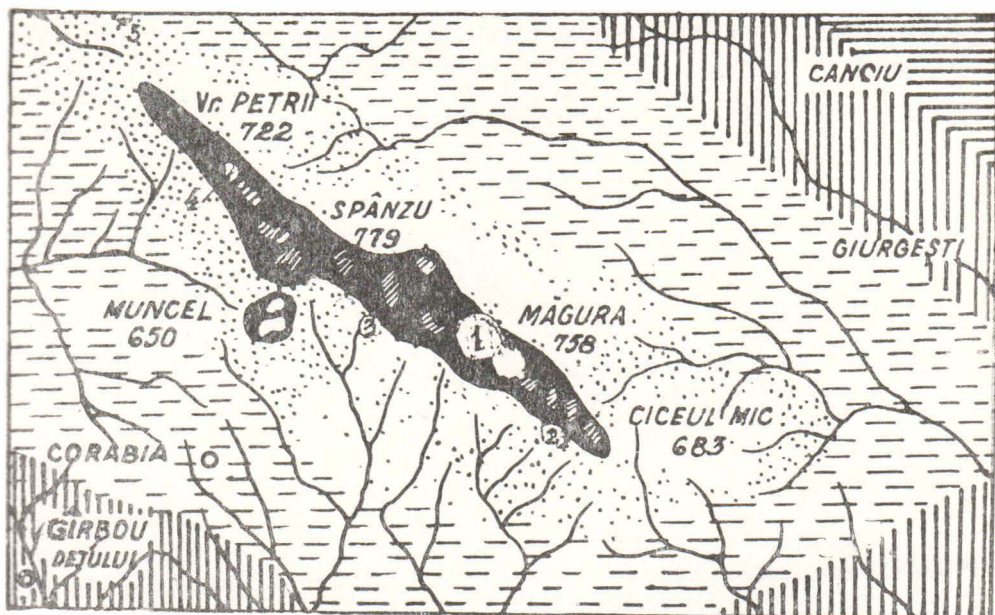

Fig. 2. — Schijă geomorfologică a Culmei Ciceului (după A. Koch). Fișla neagră marchează suprafața formată de lava fosilizată, ajunsă la suprafață printr-o erupție labială. Petele albastre indică așezările, respectiv urmele arheologice: 1) „Coadă Măgurilor”, 2) așezarea dacică de la poalele cetății medievale, 3) „Sub Mălin”, 4) „Ponița”, 5) „Virful Muncelului”.

tiune, sînt deadreptul uriașe (și pe deasupra, acest val imens este calcinat) trebuie să presupunem o așezare întărită, care forma — eventual — centrul și locul de refugiu al unui trib întreg, în faza începătoare a așa-zisei democrații militare din prima jumătate a primei vîrste a fierului, mai

¹¹⁾ Deși lipsesc precizările necesare, după părerea noastră, atît toporul de luptă de bronz cu cap emisferic și un tub pentru prins coada, precum și acea brătară de bronz cu capetele subțiate, pomenite mai sus, ajunsă în fosta colecție a lui J. Temesváry-Gherla, provin de pe teritoriul acestei așezări imense. — În legătură cu un factor important privind existența așezării, trebuie să amintim că pe teritoriul ei se cunosc două izvoare cu un debit apreciabil de apă. Unul este puțin spre nord-est de centrul așezării, iar celălalt, numit „Fîntîna Doamnei” (probabil după soția lui Petru Rareș care a trăit cîțva timp în cetatea Ciceului și-i plăcea să se plimbe pînă la acest loc pitoresc) se află pe marginea sud-estică a așezării întărite.

degrabă în careva dintre fazele etapei A, a epocii hallstattiene¹². Perioada de folosire a cetății-așezări, precum și o eventuală cronologie internă a ei s-ar putea fixa numai prin studierea detaliată a depozitului pomenit, precum și prin efectuarea unor săpături de mare amploare.

b) La locul numit „Sub Mălin“, situat la poalele de apus a crestei care leagă platoul „Măgurii“ cu „Spînzul“, într-o surpătură recentă de dimensiuni relativ mari, au ieșit la iveală diferite cioburi de vase. Tov. G. Sigartău, brigadierul CAP-ului din Ciceu-Corabia, din curiozitate, făcînd pe acest loc un mic sondaj, a dat de un material ceramic bogat, omogen. Locul de descoperire este folosit astăzi ca pășune. Este o poieniță cu o suprafață relativ netedă, ferită de vînturi, cu un izvor în apropiere.

Fragmentele ceramice lucrate la roată, adunate de aici aparțin unui chiup de culoare roșie. Ele sînt acoperite cu un slip roșu, interiorul lor fiind dintr-o pastă grosieră, plină cu impurități (pietricele de cuarț) de culoare vînată-deschisă. Aceste resturi arheologice pot fi datate cu mare probabilitate în epoca dacică, presupunînd totodată pe acest loc existența unei așezări din această epocă. Pînă la efectuarea unor săpături arheologice alte precizări sînt greu de făcut.

c) La poalele de vest a stîncii cetății Ciceului, spre capătul văii care pornește de aici spre Lelești, se întinde o zonă cu pantă dulce, cu niște formațiuni de teren care seamănă cu cîteva terase artificiale. De pe partea superioară a acestei porțiuni de teren care este în curs de tocire, se pot scoate din pămînt diferite oase umane, iar de pe o suprafață mult mai întinsă se pot culege diferite fragmente ceramice aparținătoare unor vase făcute cu mîna și cu roata olarului, ornamentate cu brîu alveolar, cu butoni cilindrici care poartă amprente de degete, semne de „cruce“, fragmente cu decorul de „brăduleț“ etc. Am găsit și cioburi foarte fine, cu o pastă excelentă, de culoare cenușie deschisă de la vase fructiere etc., specifice pentru faza de înflorire a ceramicii dacice din sec. I î.e.n. — sec. I e.n. Tot pe acest versant al dealului cetății, ce-i drept într-un număr mult mai redus se pot aduna și hîrburi de cu totul alt tip, care par a fi mai recente, și anume : cu oarecare probabilitate le-am putea atribui secolelor IX—X e.n., urmînd ca ele să fie analizate mult mai tematic în viitor, din punct de vedere tipologic și cronologic. În ceea ce privește oasele umane care ies la suprafață din cauza eroziunii, ele fac parte, foarte probabil din niște morminte medievale, din cimitirul cetății Ciceului.

Iată deci, în această zonă se găsesc urmele a trei epoci : vestigiile unei așezări dacice din perioada formării statului dac independent¹³ și (în

12 În legătură cu problema așezărilor întărite de la sfîrșitul epocii bronzului și de la începutul primei vîrste a fierului din Transilvania, cf. sintezele prof. K. Horedt, *Așezările fortificate din prima vîrstă a fierului din Transilvania, în Probleme de muzeografie-Cluj*, 1961. p. 179—187; *Befestigte Siedlungen der Spätbronzezeit Hallstattzeit im innerkarpatischen Rumänien*, comunicarea prezentată în cadrul simpozionului ținut în luna septembrie 1970 la Smolenice în R.S. Cehoslovacă.

13 Nu putem exclude totalmente posibilitatea că moneda de argint, pomenită mai sus ca aflată la Ciceu-Corabia, care reprezintă, probabil, o imitație autohtonă după un model grecesc, să provină din această așezare. În colecția tov. G. Sigartău a ajuns o rîșniță dacică conică, caracteristică (neperforată încă) din această stațiune. Amintim totodată că, prin intermediul prof. Bogdan, de aici a ajuns un material ceramic la cabinetul acad. prof. C. Daicoviciu, spre determinare.

caz că datarea noastră în privința grupei a II-a a ceramicii se va dovedi justă) din perioada primelor formațiuni feudale. În legătură cu prezența oaselor umane în partea superioară a acestui teritoriu presupunem că avem de-a face cu cimitirul cetății.

În ceea ce privește „construcția de piatră“, cu un plan circular, despre care se afirmă că ar fi fost o „fântină“ a cetății, fiind astupată ulterior, nu ne putem pronunța mai precis pînă la executarea unor sondaje arheologice.

Fig. 3. — Ruinele turnului mare roman de pe „Ponița“.

d) La poalele de nord al înălțimii „Spînzului“, pe o mică ridicătură a „înșeuării“ dintre „Spînzul“ și „Virful Pietrii“ (722 m) numită „Ponița“, aflată într-o poziție foarte puțin joasă față de acest ultim deal, se vede ruina inelară a unei clădiri străvechi, curioase. Ea se află la 30—40 m distanță spre nord de punctul culminant al drumului de care, ce duce de la Ciceu-Corabia spre capătul de sus comunei Ciceu-Giurgești, respectiv spre Dumbrava Ruina, în parte, este acoperită de arbuști. Și acum încă are o înălțime relativă, în medie de 1,6 m, un diametru maxim (în exterior) de 15 m, iar

diametrul coroanei „valului“ inelar este de 6 m. Cu ocazia efectuării unui mic sondaj de verificare, în groapa circulară din interiorul construcției am dat de cioburi bine arse, de calitate foarte bună, de culoare roșie și cenușie închisă, de factură net romană.

Aici a existat în vremea stăpînirii imperiului un turn de pază și de semnalizare, care a făcut parte integrantă din sistemul de apărare organizat pe hotarele de nord ale provinciei Dacia. În ciuda formei lui circulare, avem de-a face, foarte probabil, cu o construcție de piatră, clădită în maniera **opus incertum** cu mortar, cu un plan patrat, care avea numai etajul (sau etajele ?) ridicat din birne de lemn.

Locul turnului de pe „Ponița“ este foarte bine ales din punct de vedere topografic și strategic, fiind un punct într-adevăr dominant, de unde s-a putut controla cu vederea (în afara sectorului de sud unde culmea lată a dealului „Spînzul“ închide orizontul) o zonă largă a cărei rază ating 12—14 km ! De aici, încă și în vreme de vizibilitate mediocră se poate vedea pînă la castrul de la Cășei, așezat pe terasa cea mai joasă (de luncă) a Someșului. Se poate urmări cu privirea apoi întreaga culme zimțată a Brezei (cu altă denumire : Munții Ilișuai sau ai Lăpușului) de la Dealul Vimii (776 m, spre V) și pînă la Măgura Brezei (975 m, spre E), adică toată fișia de teren, deluroasă, sculptată (și astăzi încă puțin locuită) care se întinde între punctul nostru în discuție și Culmea Brezei, iar mai spre nord-est și mai departe, pînă la conul vulcanic înalt (1842 m), zimțat al Țibleșului și pînă la masivul impozant al Munților Rodnei. De aici se văd în zare și înălțimile din imediata apropiere a castrului roman de la Ilișua.

Făcînd parte organică din sistemul de apărare din nordul provinciei Dacia, turnul de veghe de pe „Ponița“ avea legătură directă, optică și (cu unele) acustică cu proximele elemente de apărare asemănătoare. Spre vest, de ex. : cu turnul de pe „Dealul Podului“ (așezat la punctul de întîlnire al hotarelor localităților actuale Chiuiști, Guga și Rugășesti) și cu cel de pe „Muncel“ sau „Țigla“ de la Fălcușa (com. Gîlgău, jud. Sălaj). Spre est cu turnurile de pe „Vîrfurile Runcului“ deasupra Dumbravei, „Dealul Slederului“ și „Cornul Malului“ de la Negriști (respectiv Purcăreți), ba mai mult, pînă și mai departe : pînă la acele patru turnuri și la aceluși **burgus** care sînt situate pe teritoriul localităților actuale Sita (com. Spermezeu, „Casa Urișilor“), Perișor (com. Zagra ; „Corobană“, „Comoară“) și Zagra („Piatra lui Silea“) care în momentul de față ne sînt cunoscute ca extremitățile de nord-est ale acestei linii de apărare romane.¹⁴ Turnul de pe „Ponița“ împreună cu „omologul“ său de pe „Muncelul“ sau „Țigla“ de la Fălcușa a fost „colectorul“ tuturor informațiilor venite dinspre est și nord-est, un fel de „centrală de telecomunicații“ cum am spune astăzi (turnul de pe „Țigla“ în schimb aduna veștile transmise de pe aripa de lîngă valea Someșului a apărării, deci dinspre nord și nord-vest).

e) În apropierea ultimului și cel mai nordic punct al Culmei Ciceului (în acest caz vorbind în sens mai larg despre unitatea geomorfologică i¹⁴

¹⁴ Asupra rezultatelor cercetărilor pe teren efectuate între anii 1968--1970 se face concomitent o dare de seamă detaliată, destinată publicării.

chestiune), cu câteva sute de metri spre sud de „Virful Muncelului“ (692 m) care este sculptat din straturi de greșie miocene inferioare și care cade deja în hotarul comunei Chiuiești, au fost descoperite ruinele unei alte construcții inelare, de astă dată cu dimensiuni mai modeste. Diametrul maxim al lui nu atinge decât 8 m. Evident, este vorba iarăși de un turn de veghe roman, un post înaintat al turnului mai mare de pe „Ponița“, cu care el era în legătură nemijlocită optică și acustică și care avea, menirea de a controla două văi importante ce coboară de pe versantul sudic al Culmii Brezei, și anume : „Valea Mănăstirii“ și „Valea Strîmbului“ pînă la cotitura acesteia, spre est de locul unde se întîlnesc aceste văi. Pe lângă această sarcină dublă a mai controlat și pasul scund dintre „Valea Strîmbului“ și „Valea Canciului“ situată imediat spre est de „Virful Muncelului“ și care, de altfel, a fost păzit, la rîndul său, de turnul situat la punctul „Reghin“

f) La numai câteva sute de metri spre est de locul turnului de pe „Virful Muncelului“, la începutul povirnișului estic al acestui deal, în primăvara anului 1929 a ieșit la iveală un (alt) depozit de bronzuri care, după informația verbală a unui cioban bătrîn (al cărui tată a fost cîndva proprietarul terenului respectiv, pe o coastă destul de abruptă) ar fi ajuns în Muzeul de la Cluj, despre care însă momentan nu se știe nimic.

În cele de mai sus am prezentat câteva date noi în legătură cu topografia arheologică a micului masiv vulcanic al Ciceului. Avînd în vedere importanța mare a acestor obiective arheologice pentru studierea vieții multisekulare în această zonă a județului Bistrița-Năsăud, importanța cărora depășește interesul științific local, ca și însemnătatea deosebită a cetății Ciceului, îndrăznim să folosim această ocazie solemnă și să propunem organizarea în viitorul apropiat a unui mare șantier arheologic pe acest loc, sub egida Institutului de istorie și arheologie din Cluj sau a Muzeului de istorie al Transilvaniei și sub conducerea acad. prof. C. Daicoviciu. S-ar putea efectua astfel lucrări complexe arheologice, prin aportul celor mai diferiți specialiști pentru a valorifica științific comorile de ordin istoric al acestui „colț de țară românesc, mai puțin cunoscut cercetătorilor“.

CONTRIBUTIONS À LA TOPOGRAPHIE ARCHÉOLOGIQUE DE CULMEA CICEULUI

(département de Bistrița-Năsăud)

R É S U M É

A l'occasion de quelques investigations sur le terrain, faites à Culmea Ciceului (un petit massif volcanique, pas très haut, dont le sommet ne monte pas jusqu'à 800 m) du nord de la Transylvanie proprement dite, à 8—14 km, de la vallée de Someșul Mare, l'auteur a découvert six habitats ou points d'intérêt archéologique. Ainsi : a) sur le plateau de la colline „Măgura“, de plus de 56 ha d'étendue, il y a les traces d'un grand habitat fortifié (d'une tribu entière) des premières phases de l'âge du fer (Hallstatt A,B.), ayant sur le côté nord-ouest un imposant vallum de défense calciné (vitrifié) construit en blocs plus ou moins grands non façonnés b). Vers le milieu de la base ouest de Culmea Ciceului au point appelé „Sub Mălin“, dans un récent escarpement de faille on a trouvé les débris d'une grande jarre dace de couleur rouge, indiquant probablement un habitat. c) Au pied de la colline surmontée par le cité féodale de Ciceu, sur un terrain en terrasses planes (terrasses artificielles ?) on a trouvé les vestiges de trois époques: 1) de riches vestiges de la culture matérielle dacique de la période: I-er siècle a.n.è. — I-er siècle de n.è.: 2) traces sporadiques des IX-e — X-e siècles de n.è. et 3) les traces d'une cimetière de l'époque féodale, appartenant à la cité. d) Sur une portion plaine de Culmea Ciceului, située entre „Spinzul“ (779 m) et „Virfui Pietrii“ (722 m) il y a les décombres d'une grande tour romaine de surveillance, très importantes, qui s'intègre dans le système de défense du nord de la province Dacia. e) À 2 km environ, vers le nord de la tour on a identifié les décombres d'une tour romaine plus petite, une sorte d'avant-poste de la première, qui surveillait deux importantes vallées descendant du versant sud des Montagnes d'Ilișua (= Montagnes de Lăpuș ou Culmea Brezei) et, enfin f) à quelques centaines de mètres seulement de ce dernier point, on a détecté la place où l'on avait découvert un petit dépôt de bronzes, entré, à ce qu'on dit, en 1929 dans le Musée d'histoire de Cluj.

L É G E N D E D E S F I G U R E S .

- Fig. 1. — Le sommet volcanique de Ciceu avec l'aspect de crête et son contact avec le „podireu“ environnant (vue prise de côté du sud d'après A. Koch).
Fig. 2. — Le croquis géomorphologique de Culmea Ciceului (d'après A. Koch). Le lambeau noir désigne la surface formée par la lave fossilisée arrivée à la surface par une éruption labiale. Les taches bleu indiquent les habitats plus bien dire les traces archéologiques. 1) „Coada Măgurii“, 2) l'habitat dacique du pied de la cité médiévale. 3) „Sub Mălin“, 4) „Ponița“, 5) „Virful Muncelului“.
Fig. 3. — Les décombres de la grande tour romaine sur „Ponița“.

VECHIMEA DOCUMENTARĂ A LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

— SECOLLE XII—XIV —

POMPEI BOCA

Cercetările referitoare la cunoașterea celor mai vechi atestări documentare privind localitățile din județul Bistrița-Năsăud, precum și din întreaga țară, sînt încă în curs de desfășurare. De aceea, mențiunile scrise despre așezările omenești din cuprinsul județului, pe care le vom semnala în cuprinsul acestei lucrări, reprezintă doar o încercare de a pune în lumină rezultatele stadiului actual al cercetărilor ce ne-au stat la dispoziție și nicidecum ultimcele surse de informare.

Stabilirea pe temeuri documentare a vechimii așezărilor rurale este o lucrare cu mult mai anevoioasă decît a celor urbane. Cîtă vreme documentele relativ la cetăți, orașe și tîrguri sînt mai numeroase și mai bine conservate, cele privitoare la sate sînt destul de reduse și păstrate mai mult întîmplător în legătură cu diferite privilegii sau litigii feudale și numai în rare cazuri legate de viața obștească a satelor. Aproape toate numele de localități ce apar în diverse acte medievale marchează numai o anumită dată pe firul istoric al așezării respective și nicidecum începutul acesteia care, mai în toate cazurile, se pierde în trecutul îndepărtat.

În cuprinsul acestei lucrări vom prezenta, în ordinea vechimii lor, primele atestări documentare care se referă la așezările omenești din județ, împreună cu rezumatul actelor și trimiterile bibliografice ale acestora. Pentru localizarea documentelor ne-a fost de un prețios ajutor Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, întocmit de Coriolan Suciu, apărut în Editura Academiei (1967), cu ajutorul căruia am fost în măsură să consultăm materialele apărute în diferite publicații.

Atestările de mai jos se referă la un număr de 134 localități din totalul de 249 cîte se află în cuprinsul județului Bistrița-Năsăud după actuala împărțire administrativă. Cel mai vechi document semnalează existența satului Șieu-Sfintu la sfîrșitul secolului al XII-lea. Alte documente confirmă existența unui număr de 20 așezări omenești între anii 1215 și 1250, precum și a altor 14 așezări în jumătatea a doua a secolului al XIII-

lea. În veacul următor, al XIV-lea, sînt atestate 97 localități, din care 84 în prima jumătate, între anii 1305—1345.

Repartizarea teritorială în cuprinsul județului a celor 34 așezări omenești atestate în secolul al XIII-lea se prezintă astfel :

— 14 localități erau situate în valea Someșului Mare : Rodna și Beclean în 1235, Mocod, Zagra, Salva, Telciu, Năsăud, Rebra, Feldru și Sîngeoz-Băi în 1245, Cireșoaia în 1269, Reteag în 1283, Chiuza, și Săsarm în 1292;

— 8 localități se aflau pe valea Șieului: Mărișelu în 1243, Domnești în 1246, Șirioara în 1250, Crainimăt în 1264, Chintelnic în 1279. Chiraleș, Șieu Măgheruș și Sărățel în 1292;

— 4 localități pe valea Budacului: Simionești în 1215, Budacu de Jos în 1228, Monariu în 1243 și Jelna în 1264;

— 3 localități pe valea Bistriței: Bistrița în 1241, Sărata în 1243 și Unirea în 1295;

— 3 localități pe cîmpie : Țentea în 1219, Fîntînele în 1288 și Archiud în 1293;

— 2 localități pe valea Dipșei: Herina în 1246 și Nețeni în 1291.

Așezările omenești atestate în secolul al XIV-lea, în număr de 97, se grupează după cum urmează :

— 43 în zona de cîmpie;

— 19 pe valea Someșului Mare;

— 17 pe valea Șieului;

— 7 pe valea Bistriței și Bîrgăului;

— 6 pe valea Budacului și

— 5 pe valea Dipșei.

Față de numărul actual (249), proporția localităților atestate în cuprinsul județului între anii 1172—1392 este de 53,8 %, și anume 14,0 % pînă în anul 1295 și 39,8 % între anii 1305—1392. Dacă ținem seama de alte vreo 25 de sate situate mai ales în părțile cetății Ciceului, a căror nume apare abia numai în documentele dintre anii 1401—1500, ce s-au păstrat, putem afirma că două treimi din așezările omenești de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, au o vechime documentară de aproape șase secole.

★

În ordinea vechimii lor, prezentăm în continuare pe localități, primele atestări documentare dimpreună cu rezumatul actelor și sursele bibliografice :

1. (1172—96) ȘIEU—SFÎNTU

Cea mai veche mențiune documentară din cuprinsul județului se referă la existența satului Șieu-Sfîntu, între anii 1172—1196, pe timpul regelui ungar Bela al III-lea. Atestarea rezultă dintr-o diplomă dată în anul 1230 de Bela (IV), fiul și coregentul regelui Andrei al II-lea, prin care se întărește posesiunea unui număr de nouă moșii sau pămînturi, pe sea-

ma lui Chama fiul lui Lob, datorite acestuia din urmă și fratelui său Toma. de către Bela al III-lea. Intre moșiile amintite sînt: Elciu, Popteleac, Ombuz, Fizeș, Măha, Diviciorii de Jos și Diviciorii de Sus, precum și „satul **Igalia** de lângă riul Șieu în care este clădită biserica sfîntului Andrei“ aflătoare în comitatul Dăbîca, „împreună cu toate folosințele și cele ce se țin de ele, anume pămînturile de arătură, fînațele, pădurile, livezile, apele și riurile care țin de ele“.

(Doc. Rom. an. 1230, nr. 203, p. 242—243).

În anul 1288, Petru, fiul lui Laurențiu a mărturisit că a „vîndut cu încuviințarea tuturor megieșilor săi, pentru treizeci de mărci de argint fin, comitelui Ulkino și urmașilor lui, un pămînt al său numit **Zenthandreas** (Sfîntul Andrei) așezat lângă riul Bistrița, împreună cu toate folosințele sale și cele ce se țin de el, cu pădurile, crîngurile și fînețele ca să-l stăpînească deapaururi“.

(Doc. Rom. an. 1288, nr. 334, p. 294).

2. (1215) SIMIONEȘTI

În „Registrul de la Oradea“ pe anul 1215 se află consemnat procesul în care „Demetriu din satul Năsal a învinuit pe Joanca din satul **Simionești** (villa Simonis) și pe Urbanus din satul Ebeș (așezare dispărută aflată lângă Gornești-Mureș), spunînd că atunci cînd au primit-o pe cumnata lor, după moartea soțului ei, i-au luat și banii săi în valoare de treizeci de mărci“. Voevodul Simion i-a trimis pe împrecinați pentru proba fierului roșu la Oradea, unde ei au căzut la învoială.

(Doc. Rom. an. 1215, nr. 67/134, p. 74—75).

Carol Robert regele Ungariei restituie, în 13 mai 1319, magistrului Simion comite de Șemlacul Mare și de Caraș satele și moșiile de pe valea Șieului între care și **Simionești** (Symonteluke), drept răsplată pentru slujbele sale credincioase.

(Doc. Rom. an. 1319, nr. 350, p. 312—313).

3. (1219) ȚENȚEA

Judecătorul curial Turdemetz a trimis pe pristavul (crainicul) Ochy din satul **Țențea** (Scenta) să însoțească la Oradea pe sătenii din Kenesy și Pelenka care se judecau pentru un pămînt de două sute clăi de bucate.

(Doc. Rom. an. 1219, nr. 67/227, p. 100).

În 5 august 1347 Capitlul din Alba Iulia confirmă printr-un act scris hotărnicirea moșiei Diviciori din comitatul Dăbîca și punerea lui Ștefan, voevodul Transilvaniei, în stăpînirea ei. În document este menționat de două ori vecinătatea cu pămîntul **Țențea**.

(Doc. Rom. an. 1347, nr. 568, p. 387—390).

4. (1228) BUDACU DE JOS

Andrei al II-lea regele Ungariei dăruiește, în anul 1228, lui Dionisie mare vistier moșia Săplac (Goreni-Mureș), confiscată de la Simion banul, deoarece a participat la complotul în care a fost omorâtă regina, Gertruda. Delimitându-se pământurile aparținătoare acestei moșii sau sat, se spune că hotarul ajungea la râul Șieu „și urcă pînă la izvorul Șieului (caput Soyou) de unde merge spre muntele care se chiamă Cuzberch ; pe muntele acela (hotarul) merge pînă la izvorul **Bogdad**, apoi înaintează la munții Călimani, iar de aici la **Ruscia**“.

(Doc. Rom. an. 1228, nr. 191, p. 232—234).

Se presupune că pîriul a luat numele de la așezarea **Budacu** (de Jos) pe lângă care trece, întrucît Budacu de Sus este atestat mai tîrziu.

(Györffy Gy. p. 560).

Termenul **Ruscia** din document se pare că este numele unui pîriu ce curge spre Mureș unde se îndrepta și hotarul moșiei delimitate.

Budacu de Jos (Buda) mai este amintit și în 1292 cînd Ladislau, voevod al Transilvaniei, confirmă înțelegerea dintre comitele Nicolae de Rodna și fiii fratelui său, comitele Benedict, cu privire la împărțirea moștenirii lor, iar Ruștiorul este atestat la 13 mai 1319, cînd regele Carol Robert al Ungariei restituie magistrului Simion satele și moșiile sale.

(Doc. Rom. an. 1292, nr. 422, p. 383 ; an. 1319, nr. 350, p. 312).

5. (1235) RODNA ȘI BECLEAN

La Rodna se află una din cele mai vechi exploatări miniere a cărei existență este semnalată încă din secolul al XII-lea.

Cronicile rusești amintesc prima dată de **Rodna** în anul 1235 cînd se povestește despre călătoria în Ungaria a ducelui Daniel de Haliciu care a venit pe drumul ce duce peste culmile Borsuc la minele din Rodna. După cronicile germane, înainte de năvălirea tătarilor, fugarii cumani au devastat acest oraș (civitatem) în anul 1239, omorînd populația.

Din descrierea lui Rogerius rezultă că, în 1241 sub conducerea lui Cadan armatele mongole au trecut munții spre **Rodna** care era populată cu numeroși locuitori germani și unde se aflau mine de argint aparținătoare regelui. Ne avînd fortificații, orașul a fost obligat să se predea cu mari jertfe, iar cneazul de **Rodna**, Ariscaldus cu 600 de ostași ai săi a trebuit să însoțească pe mongoli, servind drept călăuze.

Într-o diplomă a regelui Bela al IV-lea, din anul 1243, se arată că Ariscaldus, cneaz al **Rodnei**, încă înainte de 1241 a primit de la rege satul Sărata. Documentul respectiv pierzîndu-se în timpul năvălirii tătarilor. Bela al IV-lea confirmă și întărește această posesiune pe seama fiilor, fraților, și rudelor lui Ariscaldus.

Dintr-un document din anul 1264 știm că Rodna și Bistrița încă din timpuri imemorabile erau posesiuni ale reginei, pe care Ștefan, fiul rege-

lui Bela al IV-lea le ținea ocupate și de aceea papa a intervenit pentru a fi restituite mamei sale. Despre cnezatul Rodnei și al Bistriței se amintește ultima oară în 1279, după care dată se menționează numai Bistrița. (Györffy Gy. p. 562).

Papa Grigore al IX-lea, în 13 noiembrie 1235, poruncește din Viterbo episcopului Cumanilor și prepozitului de **Beclean** (Bethleem) și Cenad să cerceteze pricina dintre episcopul Transilvaniei și mai mulți preoți din Transilvania, pe baza dosarului trimis acestora. (Doc. Rom. an. 1235, nr. 239, p. 286—287).

Dispoziția papală este reînviată printr-o altă scrisoare din 18 decembrie același an, trimisă tot din Viterbo. (Doc. Rom. an. 1235, nr. 240, p. 287—289).

În 15 aprilie 1305, Capitlul din Alba Iulia confirmă înțelegerea dintre comitele Grigore și fratele său Iacob făcută cu Grigore, fiul lui Nicolae, privitor la împărțirea unor moșii și sate între care este menționat și satul **Beclean** (Bethlend).

(Doc. Rom. an. 1305. nr. 55, p. 42, 4).

6. (1241) BISTRIȚA

Regiunea, Bistriței a fost colonizată cu germani în partea a doua a secolului al XII-lea sau cel mai târziu la începutul secolului al XIII-lea. Un timp, ținutul a purtat numele de **N o s e n** de la târgul **N o s a** cum i se spunea **Bistriței**. În conținutul unor concesiuni de comerț date de Bela al IV-lea negustorilor venețieni, este amintit și Andreas meșter din Bistrița.

În 1241, când a avut loc invazia tătarilor, exista opidul Nosa, care a suferit mari pierderi de oameni. după cum rezultă dintr-o consemnare datată ca fiind din anul 1250. Acest Nosa este înșirat printre cele mai reprezentative orașe transilvănene ce au avut de suferit de pe urma invaziei. cum au fost Rodna, Dej, Cluj, Oradea, Sibiu.

Cu ocazia delimitării de hotar a satului **Sărata** în 1243, este amintit și teritoriul învecinat al **Bistriței** (Bystricia).

În anul 1264 se precizează că **Bistrița**, împreună cu Rodna și alte sate, făceau parte din posesiunile reginei Ungariei încă din cele mai vechi timpuri. Prin anul 1274 în fruntea, Bistriței se afla magistrul Paul care era și comite de Rodna.

(Györffy Gy., p. 557—560).

7. (1243) MĂRIȘELU, MONARIU ȘI SĂRATA

După o diplomă transcrisă în anul 1344, regele Bela al IV-lea a donat din pământul regal lui Cristian, rudă cu Lentik și Herman, un loc de 20 zile de arat, aflător în satul **Mărișelu** (Nogfolu).

(Zimmermann, I, p. 71).

Deși actul este considerat fals în ce privește donația, considerăm că existența localității cu un secol înainte nu poate fi contestată.

În 1332, noul preot din Mărișelu (Magna Villa) a fost chemat de subcolectorii „de dijme“ să se înfățișeze înaintea lor a treia zi de la sărbătoarea mucenicului Gheorghe, iar în 1334 parohul Herman al acestui sat a plătit 14 groși.

(Doc. Rom. an. 1332—37, nr. 56, p. 136, 182).

Satul **Monariu** (villa Molunark), în 1243 ținea de hotarul Săratei. (Györffy, Gy., p. 561).

În 1332 preotul din **Monariu** (Monelarth), cu numele de Ulric (Ulricus) a plătit dijma bisericească de un loton de argint, iar în 1334 același preot achită trei sectini de argint.

(Doc. Rom. an. 1332—1337. nr. 56, p. 135 și 147).

După cum s-a amintit, în 1243 satul **Sărata** a fost confirmat ca aparținând urmașilor cneazului comitelui Ariscaldus al Rodnei, care a săpinit acest sat de mai înainte.

(Györffy Gy., p. 563—564).

Chiar și în anul 1292 prin actul de împărțea confirmat de voevodul Transilvaniei, jumătate din satul **Sărata** și morile aflătoare aici revin comitelui Nicolae de Rodna și copiilor săi.

(Doc. Rom. an. 1292, nr. 422, p. 382—385).

8. (1245) MOCOD, ZAGRA, SALVA, TELCIU, NĂSAUD, REBRA, FELDRU ȘI SINGEORZ-BAI.

„Se constată de la apariția primelor documente istorice, că Valea Rodnei se bucura de drepturi și imunități deosebite, avute din vechime. Bela IV într-un document din 1245 (publicat în Monumenta Regni Hungariae) însărcinează pe comitele Săcuilor, să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei și să le administreze după drepturile și imunitățile care le-a avut acest ținut din vechime, iar din venituri să dea la tezaurul reginei anual 130 mărci în aur.“

„Nota : În document se menționează comunele : **oppidum Radna (Rodna), Sanct Gurgh (Singeorz-Băi), Rebra, Nyirmezeu (Feldru), Naszod (Năsăud), Salva, Cseh (Telciu), Macold (Mocod), Zagra**“.

Documentul menționat n-a fost identificat de noi în publicațiile românești și maghiare ce ne-au stat la dispoziție, însă nici nu putem pune la îndoială consultarea actului de către autor și cu atât mai virtos existența localităților în acel timp.

(Onișor V., p. 191).

9. (1246) DOMNEȘTI ȘI HERINA

La 6 mai 1246, Bela al IV-lea regele Ungariei scutește coloniștii așezați pe moșiile episcopului Transilvaniei, de jurisdicția voevodului acestei țări. În document se arată că, deoarece dieceza, în urma invaziei tătarilor, a ajuns la o mare lipsă de locuitori atât în scaunul episcopiei de la Alba Iulia cât și pe alte moșii episcopale cum sînt **Herina, Domnești** (Bileag-Bylokol) din comitatul Dăbîca, Gilău, Zalău și Tășnad, pentru a-

tragerea de noi locuitori, se acordă înlesniri mai mari. „Atît locuitorii vechi, dacă au mai dăinuit în satele susnumite, cît și oaspeții de stare liberă care s-ar aduna acum pentru întîia dată, să fie scutiți de judecata voevodului Transilvaniei care ar fi în acea vreme, de aceea a comiților, ca și de a tuturor celorlalți judecători, și să nu fie siliți a sta la judecata altcuiva decît a episcopului sau a judeului lor din acea vreme“.

(Doc. Rom. an. 1246, nr. 283, p. 327—328).

Un privilegiu similar a fost acordat, la 21 martie 1282, și de către regele Ladislau al IV-lea.

(Doc. Rom. an. 1282, nr. 269, p. 239’).

10. (1250) ȘIRIOARA

Bela al IV-lea regele Ungariei printr-o diplomă din 11 august 1250, confirmă că, „venind în fața noastră iubiiți și credincioșii noștri : Ștefan banul întregii Slavonii, Privart Keled, fiul lui Chepan, Tyiba, fiul lui Tyiba, Andrei fiul banului Nicolae, Opoy și Ladislau, cu fratele său Aladar, ne-au arătat cu vorba lor, deoarece mînăstirea din **Șirioara** (Sarwart), aflătoare în episcopatul Transilvaniei, ai cărei patroni sînt ei, odinioară vestită și bogată în moșii s-a prăpădit atît de mult în timpul struncinării pricinuite de tătari ruinîndu-i-se clădirile și fiindu-i pustiite moșiile, încît pînă acum ar fi greu de știut cînd s-ar putea ea reinălța ; de aceea pentru refacerea renumitei mînăstiri ei au avut în deplină înțelegere, pentru treizeci de mărci de argint, credinciosului nostru Ioan, fiul lui Matei și fratele magistrului Dominic, un pămînt al numitei biserici numit Futog, numit de unii și Batkay, pustiu și cu totul părăsit, aflător în comitatul Bács pentru ca, cu ajutorul banilor amintiți să se poată ridica din nou intru cîtva la o stare mai bună“.

(Doc. Rom. an. 1250, nr. 297, p. 343—344).

11. (1264) CRAINIMĂT ȘI JELNA

Papa Urban al IV-lea scrie, la 11 iulie 1264 din Orvieto, lui Ștefan, voevodul Transilvaniei, fiul lui Bela al IV-lea, să restituie mamei sale satele și pămînturile din Bistrița, Rodna, **Jelna și Crainimăt**. „Într-adevăr, după cum ni s-a plîns solul trimis“ de tatăl tău Bela și mama ta regina Maria, „tu, fără a ținea seama că pricinile purtate între alții nu trebuie să vatăme pe al treilea ; tu sub cuvîntul unei învoieli care, fără consimțămîntul reginei, s-a făcut odinioară între tine și numitul rege, tatăl tău, ai încălcat împotriva dreptății și ții, spre paguba și neajunsul reginei niște sate și pămînturi numite în limba obișnuită Bistrița, (Bistiche), Rodna (Rodona) **Jelna** (Zolosim) și **Crainimăt** (villa Querali), pe care le-au stăpînit în tihnă și pace susnumita regină și toate înaintașele sale, din vremuri a căror amintire s-a pierdut.“

(Doc. Rom. an. 1264, nr. 64, p. 69—70).

12. (1269) CIREȘOAIĂ

Capitulul din Alba, Iulia confirmă în anul 1269 că, „înfățișându-se înaintea noastră comitele Apa, pe de o parte, iar pe de alta Marcu, fiul lui Belus, în numele său și a doi frați ai săi după mamă, anume Abraham și Paul, acel Marcu a mărturisit în fața noastră că el și frații săi sus numiți au vîndut pentru cincisprezece mărci de arginți plătiți în întregime, acelu comite Apa și moștenitorilor săi, ca să o stăpînească pe veci, jumătate din pămîntul lor numit Cireșoia (Dycha), așa cum au stăpînit-o el și ziii săi frați. De asemenea, fiind de față de partea cealaltă Filip, fiul lui Iacob, a mărturisit în fața noastră, că cealaltă jumătate a zisului pămînt, care îi revine lui, a vîndut-o, așa cum a stăpînit-o el, pentru 15 mărci de argint plătite în întregime, aceluiași comite Apa și urmașilor săi să o stăpînească pe veci“. În continuare se descrie pămîntul cu hotarele sale.

(Doc. Rom. an. 1269, nr. 106, p. 116—117).

13. (1279) CHINTELNIC

Prin actul din 11 mai 1279, regele Ungariei Ladislau al IV-lea dă voie lui Laurențiu ban de Severin, fiul răposatului voevod Laurențiu, „să vîndă o moșie a sa numită **Chintelnic** (Kendtelok), ce ținea odinioară de comitatul Dăbica și pe care numitul voevod Laurențiu, tatăl lui, o dobîndise de la luminatul principe, regele Bela, prea iubitul nostru bunic, comitelui Hench. fiul lui Brendulinus de Rodna, căpitanul cetății Buda, adică celui mai apropiat vecin al său. Prețul 150 mărci de argint fin“.

(Doc. Rom. an. 1279, nr. 227, p. 204).

14. (1283) R E T E A G

În anul 1283, Ladislau al IV-lea regele Ungariei confirmă împărțirea moșiilor lor din Ungaria și Transilvania între membrii familiei Ratold.

„Voi să ajungă la știrea tuturor prin rîndurile acestea, că, deoarece nobilii bărbați, magistrii Rorand și Deseu, fiii lui Leustachiu, Dominic și Ladislau, fiii lui Ștefan, Reinold și Nicolae, fiii lui Oliver, din neamul Ratold, l-au chemat în judecată în fața noastră pe magistrul Matei, fiul banului Rorand, din neamul aceluiași Ratold pentru risipirea, și înstrăinarea moșiilor lor... Părțile înfățișându-se în persoane înaintea noastră și cu regala noastră învoire au mărturisit că au ajuns la următoarea înțelegere : au împărțit între ele pe veci toate moșiile lor moștenite, cumpărate, cele dobîndite și pe cele ajunse în stăpînirea lor, în așa fel ca... moșiile numite **Ciceu** (Chycho) și **Reteg** (Retheeg) din părțile Transilvaniei, cu toate moșiile ce se țin de ele... le-au căzut susnumiților... și printr-înșii moștenitorilor lor și urmașilor moștenitorilor lor, ca să le dobîndească, să le țină, să le aibă, să le stăpînească pe veci și nestrămutat deapauri.“

(Doc. Rom. an. 1283, nr. 278, p. 245—246).

15. (1288) FINTINELE

În anul 1288 posesorii aşezării erau cei din neamul lui Ōsi, care pomenesc drept strămoş de al lor pe comitele Domokoş fiul lui Mátyus. (Kádár, V., p. 369).

16. (1291) NEŢENI

Andrei al III-lea regele Ungariei, la 24 februarie 1291, întăreşte privilegiile de stăpînire a moşiilor episcopiei Transilvaniei, la care se mai adaugă : satul Sincraiu şi satul Sînmiclăuş din comitatul Turda ; de asemenea Vistea şi Suceag din comitatul Cluj şi satul **Neţeni** (Neceh) din comitatul Dăbîca, pe ai căror oaspeţi, cîţi sînt aşezaţi şi se vor aşeza, voim să-i păstrăm în libertăţile pomenite . . .“

(Doc. Rom. an. 1291, nr. 401, p. 367—368).

17. (1292) CHIUZA, SĂSARM, CHIRALEŞ, SĂRĂTEL, ŞIEU—MĂGHERUŞ

În anul 1292, Ladislau voevodul Transilvaniei confirmă înţelegerea dintre comitele Nicolae de Rodna şi fiii fratelui său comitele Benedict, cu privire la împărţirea moştenirii lor.

„Împărţirea tuturor bunurilor de moştenire ale comitetului de Rodna (Rudana) şi ale feciorilor fratelui său, comitele Benedict, de bună amintire, ce îi privesc sau ce le revin din partea, de moştenire a înaintaşilor lor, a fost făcută şi hotărîtă în faţa magistrului Nicolae, în felul următor: jumătate din sat, adică din **Sărata**, cu folosinţele sale, şi jumătate din mori şi jumătate din **Sărăţel** (Szereth), va reveni comitelui Nicolae şi copiilor săi, iar cealaltă jumătate din numitele moşteniri să fie stăpînită ca bun de moştenire, de fiii comitelui Benedict. De asemenea satele **Şieu-Măgheruş** (Mungherochs) şi **Kelemenechs (poate fi Chirales)** împreună cu toate folosinţele lor. le vor dobîndi, după dreptul de moştenire, neîmpărţite ci întregi, comitele Nicolae de Rodna şi copiii săi, afară de muntele Pyppinch care este deopotrivă şi al comitelui Nicolae împreună cu copiii săi, cît şi a fiilor sau copiilor comitelui Benedict, adăugînd condiţia ca, nici comitele Nicolae cu copiii lui, fără învoirea copiilor fratelui său şi nici copiii comitelui Benedict fără învoirea comitelui Nicolae şi a copiilor săi, nu trebuie în nici un chip să înalte o cetate acolo ; de asemenea satele (**Chintelnic** (Kenteluk). **Săsarm** (Weizhorn) şi **Chiuza** (Mytteldorf), împreună cu toate folosinţele ce vor reveni de aici înainte, le vor stăpîni pe veci fiii pomenitului comite Benedict ; . . .“

(Doc. Rom. an. 1292, nr. 422, p. 382—383).

18. (1293) ARCHIUĐ

Andrei al III-lea regele Ungariei porunceşte capitlului din Alba Iulia să cerceteze dacă moşia Băiţa (Gherla) ţine de dreptul de danie al regelui. „Să trimiteţi un om al vostru pentru mărturie, înaintea căruia omul

nostru Ihon, fiul lui Ihon de **Archiud** (Erkud), să vină la fața pământului pomenit, să-l cerceteze și să vadă dacă ține sau nu de dreptul nostru de danie. . .“

(Doc. Rom. an. 1293, nr. 422, p. 397—398).

Preotul Iacob din **Archiud** (Ercuntino, de Ercundino) a plătit dijma papală de cinci kuntini de argint în 1332 și de trei sectini în 1333.

(Doc. Rom. an. 1332—37, nr. 56, p. 126 și 158).

19. (1295) U N I R E A

În 1295 Petru episcopul Transilvaniei dă capelanului spitalului din Bistrița sarcina să administreze parohia din **Aldorf** (Waldorf inferior) în urma uciderii de către locuitorii de acolo a parohului lor. Pentru faptul că „au ucis unul după altul doi preoți, adică pe parohii lor și pe un cleric“ sînt lipsiți „de dreptul lor de a recomanda preoți, drept pe care îl păstrau după obiceiul pământului. să fie cîrmuită numita biserică de către preoți puși din afară, adică de capelanul magistrului spitalului din Bistrița.“

(Doc. Rom. an. 1295, nr. 457, p. 407—408).

20. (1305) BEUDIU, BIDIU, BRETEA, CORVINEȘTI, CHEȚIU, FIGA, MALIN, NUȘENI, RUSU DE JOS.

La 15 aprilie 1305 Capitulul din Alba Iulia confirmă înțelegerea dintre comitele Grigore și fratele său Iacob, cu Grigore, fiul lui Nicolae, prîvitor la împărțirea unor moșii.

„Înfățișindu-se înaintea noastră, au mărturisit că, deși se iscase și se stîrnise între ei o neînțelegere și o ceartă, îndelung dezbătută cu privire la moșiile lor, în cele din urmă după dorința și sfatul și cu învoirea tuturor neamurilor și rudele lor, au arătat că au ajuns la această învoială și împăcare asupra împărțirii moșiilor sau pămînturilor lor, aflătoare în părțile Transilvaniei, ca pămînturile sau moșiile numite Mălinvrav și Noul Săsesc, împreună cu toate folosințele ce se țin de ele, în hotarele și marginile în care le-au stăpînit și le-au ținut din vechime, precum și satul Besa, cu toate folosințele sale, să treacă lui Grigore, fiul lui Nicolae, ca parte a sa ; iar comitelui Grigore, fiul lui, pămînturile sau satele numite **Beclean** (Bethlend), **Figa** (Fighe), **Mălin** (Malom), Totesdi (?), (Ujfalu) **Corvinești**, Vorumloc, Ighișul Nou, Criș și Felța (sate în părțile Tîrnavelor), tot așa, împreună cu toate folosințele și cele ce se țin de ele. Dar, fiind că satul **Ujfalu** (**Corvinești**) nu are pădure, ei s-au învoit ca, oriunde s-ar învecina din acea parte cu pămînturile susnumitului Iacob, să fie slobozi să se folosească de — pădurile — acestui Iacob ca de ale lor însăși. De asemenea, să-i treacă despomenitului Iacob, prin împărțeala, făcută, pămînturile sau moșiile numite **Chețiu** (Katel), Friua (Assonfalva), **Beudiu** (Beud), Babus (așezare dispărută de lângă Vița), **Nușeni** (Nagyfalu), Karat-sontelke (așezare dispărută de prin apropiere) și Moltсед (?), **Bidiu** (Bidu),

Bretea (Szekezbatha), împreună cu toate folosințele și cu toate cele ce se țin de ele, fără a dăuna dreptul altuia și susnumitele moșii au fost date fiecăruia din ei ca să le aibă și să le stăpânească în pace, pe veci și în chip nestrămutat întru fiii fiilor lor.“

(Doc. Rom. an. 1305, nr. 55, p. 42—44).

21. (1310) F E L E A C

În 7 septembrie 1310, comitele Ioan, judele curții lui Ladislau voevodul Transilvaniei, amină judecata, pricinii dintre magistrul Zemlek și magistrul Angathon. „Și le-am rînduit lor loc de judecată în satul **Feleac** (Fellok).“

(Doc. Rom. an. 1310, nr. 124 p. 126).

22. (1311) LIVEZILE ȘI PETRIȘ

Carol Robert, regele Ungariei, la 24 februarie 1311, dăruiește lui Ioan, fiul lui Geubul din Bistrița o moșie pentru faptele de credință și slujbele vrednice de răsplată... „ce ni le-a făcut și adus cu toată ardoarea credinței în multe făptuiri și treburi ale noastre, i-am dat și i-am hărăzit lui și printr-însul moștenitorilor lui și urmașilor moștenitorilor lui o moșie numită Pettendorf (așezare dispărută sau poate vatra veche a satului Rusu Birgăului), aflătoare între **Livezile** (Iaad) și munți, în ținutul Bistriței, care este pământ regesc și ține de dreptul nostru de danie, dimpreună cu toate folosințele, și cele ce se țin de ea, ca s-o stăpânească și s-o aibă în pace și liniște pe veci făgăduindu-i că, îndată ce ne va fi adus înapoi cele de față, îi vom întări prin scrisoarea noastră privilegiată dania pe care i-am făcut-o.“

(Doc. Rom. an. 1311, nr. 139, p. 185).

Același rege poruncește, în martie 1311 sau 1313, Capitlului din Alba Iulia să trimeată un martor, care împreună cu trimisul lui să hotărânească satul **Petriș** (Petersfolua), dăruit magistrului Mayus, mare paharnic și comite de Bistrița.

(Doc. Rom. an. 1311, nr. 142, p. 186).

23. (1315) COMLOD, MILAȘ, OCNÎȚA, VIȚA

La 5 iunie 1315, Capitlul din Oradea, adeverește dăruirea, prin testament, a satelor **Ocnîța** (Aknay), **Comlod**, (Komloud) și **Milaș** (Nalas), de către comitele Renold, fiul lui Ioan din neamul Kukesenrenold, capitlului (episcopiei) din Alba Iulia. Donatorul își rezervă dreptul de a stăpîni pînă la moartea sa satele amintite.

(Doc. Rom. an. 1315, nr. 219, p. 233).

Nicolae, voevodul Transilvaniei și comite de Solnoc, din Dej la 6 septembrie 1315, oprește pe oamenii de pe moșiile **Vița** (Wyche) și Ceaba de a încălca moșiile comitelui Iacob din satele Babus (dispărut) și Beudiu

(Doc. Rom. an. 1315, nr. 233, p. 241—242).

24. (1318) TEACA ȘI STUPINI

Capitulul din Alba Iulia raportează regelui Carol Robert, al Ungariei la 14 octombrie 1318, că moșia **Stupini** (Șoimus-Solumus) care ține de dreptul de danie al regelui, a dat-o magistrului Petru. Pentru aducerea la îndeplinire, odată cu încredințatul regelui, Toma, a fost trimis Eberhard parohul din **Teaca** (Theke), vicearhidiacon de Ozd, ca martor din partea capitulului. La fața locului au fost chemați toți megieșii și vecinii pământului de la **Șoimuș** care au mărturisit că a fost și este al regelui.

(Doc. Rom. an. 1318, nr. 330, p. 302—303).

25. (1319) ARDAN, BIRLA, GLEDIN, LUNCA, MĂGURELE, MONOR, ORHEIU-BISTRIȚEI, POSMUȘ, RAGLA, RUȘTIOR, SEBIȘ, ȘIEU, ȘOIMUȘ, ȘIEUȚ, DUMITRA

Printr-o diplomă din 13 mai 1319, Carol Robert regele Ungariei, a hotărât să se restituie magistrului Simion, fiul lui Mihail, comite de Șemlacu Mare și de Caraș, drept răsplată pentru slujbele sale credincioase, niște sate sau moșii ale sale, despre care spunea că țin de el prin drept de moștenire și anume **Șieul Mare** (Nogsoyou), **Posmuș** (Pazpos), **Birla** (Barla), **Măgurele** (Șerling-Serleng), Simionești (Symonteluke), **Orheiu-Bistriței** (Varhel), **Ragla** (Radla), Hetmenteleke (neidentificată), **Ardan** (Iordan folua), **Sebiș** (Sebeș), **Lunca** (Frișu-Greseph), **Șoimuș** (Solumus), Dumbrava, Glodeni, Gornești, Unoca, Poarta, Flipișu Mare, Filipișu Mic, Sîntu. Frunzeni, Lunca.

(Doc. Rom. an. 1319, nr. 350, p. 312—313).

Același rege, la 28 iulie 1319, dăruiește magistrului Toma, comite de Arad, de Bač și de Șirmiu mai multe moșii în Transilvania, pentru slujbele sale în timpul turburărilor din Ungaria, foste ale necredinciosului Andrei, fiul lui Ipoeh, aflătoare în satele : **Șieul Mare**, (Nogsayou), **Psmuș** (Pozpus), **Birla** (Barla), **Măgurele** (Serleng), Simionești (Simonteluke), **Orheiu Bistriței** (Warhel), **Ragla** (Radla), Hermanteluke, **Sebiș** (Sebus), **Lunca** (Greseph), **Șoimuș** (Solmus), Glodeni, Dumbrava, Gornești, Unoca, Poarta, Filipișu Mic și Mare, Sîntu, Frunzeni și Lunca.

(Doc. Rom. an. 1319, nr. 367, p. 323—326).

În 14 decembrie 1319, Capitulul din Alba Iulia confirmă împărțirea dintre magistrii Desideriu, Toma și Ștefan, fiii lui Dionisie, a moșiilor din Reghin, Breaza, **Șieut** (Sayo), **Monor** (Monor), **Ruștior** (Roosk), Săcalul de Munte, Porcești. Măierău, Rușii-Munți, de lângă Măierău și jumătate din satul numit Sînmihaiu Unguresc, au căzut în partea magistrului Toma ; moșiile numite Dedrad, Săplac, Potoc au căzut în partea magistrului Ștefan ; iar moșiile Batoș, Uila, Săcalul de Munte, Porcești, Suseni, Lueriu au căzut în partea magistrului Desideriu, cu toate folosințele lor, urmînd ca să fie stăpînite în pace și ținute de fiecare din ei între fiii lor pe veci și în chip nestrămutat.

(Doc. Rom. an. 1319, nr. 381, p. 332—333).

„Prin mijlocirea diecezanului. De asemenea, a fost liberă odată parohia sau biserica de **Dumitra** (villa Demetrii) din numita dieceză, din ale cărei roade numitul subcolector a cerut, drept jumătatea cuvenită domnului nostru, șase mărci de argint bun, la greutatea susnumită, la care fusese prețuită zisa jumătate de către pomenitul episcop, după cum mi-a mărturisit el însuși și subcolectorul pomenit mai sus. După care în anul domnului 1319, în ziua de 6 septembrie, zisul subcolector, în numele domnului Nicolae parohul zisei parohii mi-a plătit mie, Rufin, pomenitele șase mărci, prețuind cu totul douăzeci și patru florini de aur, fiecare fiind socotită ca mai sus“.

(Doc. Rom. an. 1319, nr. 252, p. 266 al. 4).

26. (1320) SINGEORZU-NOU

Socotelile lui Rufin de Civinio, trimis al papei Ioan al XXII-lea, strângător al roadelor pe anul întâi de la beneficiile libere din regatul Ungariei

„De asemenea, pentru roadele bisericii de **Singeorgiu-Nou** (de sancto Georgio) din numita dieceză, ce se ridică la an la suma de dozeci de mărci și mai bine, se datoresc domnului nostru zece mărci de arigint bun“. Incasarea s-a făcut la sfârșitul perioadei.

(Doc. Rom. an. 1320, nr. 252, p. 268, al. 2 și 8).

27. (1325) ȘINTEREAG ȘI FLOREȘTI

La 22 septembrie 1325, Capitlul din Alba Iulia confirmă că Ladislau, Mihail și Beche, fiii lui Geleth, nobili de **Florești** (Vireag-Vylagusberk). dăruiesc lui Dominic, fiul lui Andrei de Gîmbaș, moșia **Șintereag** (Sumberk), aflătoare în comitatul Solnoc, cu toate folosințele sale și cu toate cele ce se țin de ea, între aceleași semne și margini sau hotare vechi, în care acea moșie a fost stăpînită din vechime, atît în temeiul unui testament, . . . cit și pentru 50 de mărci bune de argint, pe care suszisul Dominic le dăruise și le împrumutase acelor Ladislau, Mihail și Beche, fiii lui Geleth. rudele sale, în timpul cînd, după moartea tatălui lor Gelets, au fost strîmtoși la unele nevoi.“

(Doc. Rom. an. 1325, nr. 340, p. 160—161).

28. (1326) M O R U Ț

Toma voevodul Transilvaniei și comite de Solnoc întărește hotărnicirea unor moșii (Sucutard, Țaga, Sintioana și Silivaș-Gherla) ale comitelui Nicoale, fiul lui Eymych, zis Vos, care s-a făcut în prezența împuternicitului voevodal Ioan, fiul lui Martin, comitele de Dăbîca, nobil de **Moruț** (Mouruch), ridicînd acolo de față cu megieșii și vecinii lor, noi semne de hotar.

(Doc. Rom. an. 1326, nr. 382, p. 182—183).

29. (1327) Ț a g u

Carol Robert regele Ungariei poruncește, la 31 mai 1327, Capitlului din Alba Iulia să hotărnicască moșiile Feldioara, Cătina și **Țagu** (Cheeg),

din comitatele Cluj și Dăbica, ale magistrului Toma, fiul lui Dionisie, în vechile hotare între care le-a stăpînit pe vremuri Ehelleus, fiul lui Moise, după împărțeala făcută de fratele său.

(Doc. Rom. an. 1327, nr. 450, p. 223¹).

30. (1328) JOSENI BÎRGAULUI

Documentul fiind contemporan evenimentelor ce au precedat întemeierea Moldovei, este reprodus în întregime.

„Toma voevodul Transilvaniei și comite de Solnoc, credincioșilor săi: obștei iobagilor lui Ioan zis Henul, fiul lui Ioan, fiul lui Geubul, aflători pe moșiile sale numite Neppundorph (așezare dispărută care poate fi vatra, veche a satului Rusu Bîrg.) și **Bîrgău** (Furgo), toată dragostea.

Ni se dă de știre că voi, luîndu-vă după zvon, ați avea de gînd să plecați de pe acele moșii împrăștiindu-vă. Dar întrucît acest zvon nu este adevărat, vă încredințăm și vă chezășuim cu tărie prin cuvîntul nostru prin scrisoarea de față că, lăsînd la o parte toate zvonurile, trebuie să rămîneți în pace și în liniște și fără nici o teamă la casele voastre sub osebita noastră oblăduire. Iar cei ce vor să vină să se așeze acolo, să vină slobod și să se așeze fără grijă. Căci noi vom ocroti, față de oricine ar voi să vă turbure, atît pe cei care vin să se așeze acolo, cît și pe cei ce se află acolo, iar cu privire la pomenite moșii vom mijloci pe lîngă regele nostru, ca printr-un privilegiu al său să le întărească numitului Henul pe veci și în chip nestrămutat, silind la tăcere pe toți aceia care ar voi să-l dea în judecată. Dat la Deva, la sărbătoarea fericitului proroc Ilie, în anul domnului o mie trei sute douzeci și opt.“

(Doc. Rom. an. 1328, nr. 512, p. 262—263).

31. (1329) BUDEȘTI, CHIOCHIȘ, COCIU, DELURENI, JIMBORU, MANIC, MICEȘTI DE CÎMPIE, SĂLCUȚA, SILIVAȘU DE CÎMPIE, SÎNMIHAIU DE CÎMPIE, SINNICOARĂ, ȘIEU-ODORHEI, ȘOPTERIU, TAGȘORU, URMENIȘ, VISUIA ȘI ZORENI.

Capitulul din Alba Iulia confirmă, la 10 aprilie 1329, schimbul unor moșii dintre regele Carol Robert și magistrul Ștefan, zis Pugan, fiul lui Fransis, fiul lui Bechend.

„Regele a dat niște moșii ale sale, așezate în părțile Transilvaniei și anume: **Silivașul** (Zylwas¹) cu pămîntul „Nogakasto“, de asemenea, cele numite **Șopteriu** (Septeer) și **Urmeniș** (Ewvmenus) aflătoare în comitatul Cluj, care moșii au fost odinioară moșii de moștenire ale voevodului Ladislau și ale fiilor săi și pe care fiii voevodului Ladislau le-au dat, în schimbul altor moșii unui oarecare pe nume Myke, fiul lui Nicolae, care pînă la urmă a murit fără moștenitori. De asemenea alte moșii ale regelui numite Buza, Năsalu și Lacu aflătoare în comitatul Dăbica, precum și moșia numită **Budești** (Budatelec-Budateleke) aflătoare în comitatul Cluj, care odinioară au fost pămînturi de moștenire ale lui Elleus și Moise.

Făcînd acolo hotărnicia și însemnînd marginile și mersul semnelor de hotar după încredințarea ochilor, ei au pus să le scrie și ni le-au înfățișat nouă trecute în registru, făcîndu-se o dare de seamă deplină.

Iar mersul și șirul acestor hotare și margini este următorul : întîiul semn de hotar al susnumitelor pămînturi **Silvaș**, **Șopteriu** și **Urmeniș** începe din partea de miazăzi, de la creastă unde sînt trei movile de hotar, dintre care una face hotarul dinspre pămîntul **Silvaș**, alta dinspre pămîntul **Sînpetru**, a treia dinspre pămîntul numit **Singeorgiu** (Zentgurgy) lîngă care au ridicat o movilă nouă ; de aici hotarul coboară pe lîngă satul **Dîmbu** la riul **Luduș** și trecînd riul **Luduș**, se îndreaptă printre două pămînturi **Spînzurătoarea Mare** și **Spînzurătoarea Mică** pe coama unei creste. . . apoi hotarul ajunge la movila a doua dinspre satul **Cămăraș**, moșia magistrului **Simion**, a treia movilă fiind spre pămîntul **Țagu** (Ceeg) și ține spre miazănoapte, tot pe aceeași vale **Luduș**, el ajunge la un munte, pe coasta căruia au ridicat un semn nou de hotar, care desparte spre miazănoapte, **Țăgșorul** (minor Ceeg) de pămîntul magistrului **Toma**. . . apoi, mergînd în jurul aceleași creste ajunge la semnele de hotar ale pămîntului **Capitlului**, dintre care unul face hotarul dinspre pămîntul **Visuia** (Wy-zulya). . . iar o movilă de pămînt, face hotarul dinspre pămîntul **Delureni** (Ujlac-Wylak).

De asemenea, hotarele moșiei numită **Budești-Budateleac** încep de la locul numit **Kapus**, în care loc se desparte de pămîntul **Capitlului** și de pămîntul **Zentivan** (Sintioana) și **Budateleac**. . . iar spre răsărit de pămîntul **Budateleac**, hotarul se îndreaptă pe creasta muncelului numit **Dealul Crucii** și de aici pe dealul **Zorenilor** (Luperdiului) ; de aici cotește la pămîntul numit **Sinmihai**, de unde se îndreaptă pe creasta **Dealul Țuguiat**, care desparte moșia spre miazănoapte de pămînturile numite **Micești** (Chiciud-Kychyd) și **Visuia** (Wyzuliatelke).

Hotarele pămînturilor numite **Buza**, **Geaca**, **Lacu** și **Năsăl** încep în felul următor : . . . un semn de hotar numit **lykushatar** lîngă care este un arbore numit odinicară mesteacăn, care semn desparte între ele pămînturile numite **Năsăl** și **Sinnicoară** (Zentmiclos). De aici coboară spre răsărit prin **Creasta Calului** la un semn care desparte pămîntul **Năsăl** dinspre **Chiochiș** (Keykes), apoi coboară prin pîriul **Aluniș** la pîriul **Meleş** pînă la **Genokuta**, care desparte pămîntul **Buza** dispre pămîntul **Manic** (Manik); se îndreaptă pe **Meleş** și urcă creasta **Dubrahegyese** la **Căpușul Mare**, care desparte pămîntul **Buza** de pămîntul **Jimboru** (Sumbur) și pe aceeași creastă merge spre dealul **Virful Lomperdului**, care desparte pămîntul **Buza** de pămînturile **Sinmihai** (Zenthmihalteleke) și **Sălcuța** (Fiscut-Fyzkut). . .“

(Doc. Rom. an. 1329, nr. 534, p. 275—281).

La 6 octombrie 1329, **Toma** voevodul Transilvaniei și comite de **Solnoc** confirmă înțelegerea dintre fiii lui **Gyeleth** și **Andrei**, fiul lui **Iacob**, cu privire la moșiile **Șieu-Odorhei**, **Bretea** și **Cociu**, care s-au judecat mai mult timp între ei. **Andrei** a lăsat fără nici o altă formă fiilor lui **Gyeleth** moșiile **Șieu-Odorhei** (**Uduonhel**) și **Cociu** (**Koch**) ce fuseseră înstrăinate,

spre a le folosi pe veci, afară de un loc de moară pe râul Șieu (Sayo) aflător pe pământul moșiei **Șieu-Odorhei**, dar nu și locul pe care fiii lui Gyeleth puseseră să se zidească moara, în schimbul moșiei Bretea.

(Doc. Rom. an. 1329, nr. 563, p. 303').

32. (1330) APATIU

Carol Robert, regele Ungariei întărește în anul 1330 schimbul de moșii dintre Ioan, fiul lui Ioan și magistrul Desideriu de Elephanth, castelan de Bologa, primul dând un munte numit Borzua, și o moșie numită Valea Lungă (Husmezău-Hozumezew), iar al doilea moșia: **Apatiu** (Apathy) aflătoare în comitatul Dăbica.

(Doc. Rom. an. 1330, nr. 571, p. 307—308).

33. (1331) BUNGARD

Comitele și juzii din comitatul Dăbica adeveresc la 15 iunie 1331, că Nicolae zis Vos cel Mic, s-a înfățișat la vreme să plătească precum trebuia, potrivit hotărârii noastre de mai înainte, o marcă lui Andrei de Manic (Manyk'), pentru uciderea lui Ștefan de **Bungard** (Bungarth) dar Andrei nu a venit și nici n-a trimis pe nimeni în locul său.

(Doc. Rom. an. 1331, nr. 36, p. 16).

34. (1332—1334) ALBESȚII BISTRITEI, CAILA, CRISTEȘTII CICEULUI, CRISTUR-ȘIEU, DIPȘA, DOROLEA, FINTINIȚA, GHINDA, JEICA, MINTIU, PINTICU TECII, SATU NOU, SIGMIR, SÎNIACOB, SÎNTIOANA, TÂRPIU, VIILE TECII, VIȘOARA ȘI DUMITRIȚA

„Masele populare erau exploatare nu numai de către stăpînii feudali din țară, ci și de către papalitate, care avea în această privință sprijinul regelui, al clerului înalt și al nobilimii. Un document deosebit de semnificativ în această privință este Registrul dijmelor papale strînse pe teritoriul Ungariei și al Transilvaniei între anii 1332—1337”. (Doc. Rom. vol. III (1331—1340), p. V).

„Aflînd că unele sume de bani provenite din dijmă pe șase ani, statornicită de papa Clement al V-lea, la sinodul din Vienne în 1311, au fost strînse și depuse ori ascunse la anumite persoane sau locuri din țările amintite, pentru paza lor mai sigură, ori n-au fost plătite de loc, papa Ioan al XXII-lea însărcinează, la 31 martie 1331, pe Iacob a lui Berengarin și pe Raimund de Bonofacto, doi prelați originari din Franța, să cerceteze cu luare aminte, pe scurt, de-a dreptul și fără înconjur, și să strîngă banii și bunurile nepredate, depuse sau ascunse, care privesc biserica romană”.

Din cuprinsul socotelilor s-au extras numai datele care se referă la primele atestări privind localitățile din județ.

(Doc. Rom. an. 1332—1337, nr. 56, p. notată în paranteză).

— De asemenea, același magistrul Ioan a plătit pentru Nicolae preotul din **Viile Tecii** (Ida) un fertun de argint. (125).

— De asemenea, Nicolae preotul din **Fintinița** (Chibulcut-Kubulchuch) a plătit un sectin de argint. (126).

— De asemenea, Ioan preotul din **Pinticu Tecii** (Pintuch) a plătit un fertun de argint fără kuntin. (127).

— De asemenea, domnul Petru din **Tărbuiu** (Tripinio) a plătit o jumătate de fertun de argint. (134¹).

— De asemenea, Ticzmann preotul din **Slătinița** (Pintuk) a plătit cinci kuntini de argint. (135).

— De asemenea, Henric parohul din **Satu Nou** (Noieni-Nova Villa) a plătit o jumătate de fertun de argint. (135).

— De asemenea, Conrad parohul din **Ghinda** (Vinda) a plătit o jumătate de fertun de argint. (135¹).

— De asemenea, Ioan parohul din satul **Viișoara** (Beșeneu-villa Paganica) a plătit o jumătate de fertun. (135).

— De asemenea, Siegfried parohul din **Sigmir** (Chichmar) a plătit un loton de argint. (135).

— De asemenea, Hermann parohul din **Dorolea** (Arida, Bystricia) a plătit un loton de argint. (135).

— De asemenea, în joia înainte de octavele paștilor s-a pus în vedere chiar lui Iacob parohul din **Vermeș** (Veruus) de către subcolectorii de dijme ca să dea, întocmai domnului nostru papa jumătate din toate veniturile sale cu începere de la sărbătoarea sfântului Gheorghe. (136).

— Trebuie luat în seamă că domnul Nicolae din **Livezile** (Iadde Venacione), domnul din Jeica (**Sylk**) și domnul din Mărișelu (Nușfalău-Magna Villa), noii parohi au fost chemați de subcolectorii de dijme să se înfățișeze în a 15-a zi după a 3-a zi de la sărbătoarea fericitului mucenic Gheorghe. (136¹).

— De asemenea, Tycmann parohul din **Dipșa**, (Gypsa) la întâia și a doua plată a plătit șapte lotoni de argint. (139).

— De asemenea, Frichco din **Albeștii Bistriței** (de Alba Eclesia) a plătit la întâia și a doua plată o jumătate de fertun de argint. (139).

— De asemenea, Henric preotul din **Sintioana** (de Sancto Johane) de întâia și a doua plată a plătit o jumătate de fertun de argint. (140¹).

— De asemenea, domnul Bernard din satul **Siniacob** (de villa Iacobi) a plătit doi groși. Aceștia au făcut plata întâi și a doua. (140).

— De asemenea, Nicolae preotul din **Cristur-Șieu** (de Sancta Cruce) a plătit un kuntin de argint, trei dinari și doi banali vechi. (140).

— De asemenea, Siegfried din **Caila** (Kyule) a plătit zece dinari mici. (140¹).

— De asemenea, Bartolomeu preotul din **Mintiu de Sus** (Mintiu-Fulpenpty) a plătit treizeci și doi de dinari. (148).

— De asemenea, Nicolae preotul din **Cristur-Ciceu** (Kereztur) a plătit patru groși. (167).

— De asemenea, Gottfried din **Dumitrița** (de Sancto Demetrio) a plătit o jumătate de fertun de argint obișnuit. (1334, p. 175¹).

35. (1334) M A L U Ţ

În anul 1334 acest sat era stăpînit de Nicolae, Grigore și Iacob, fiii lui Apa strămoșul familiei Bethlen.
(Kádár, V, p. 279).

36. (1335) BOZIEȘ, LECHINȚA. OROSFAIA

La dijmele papale mai apar prima, dată în socoteli și satele de mai jos :

— Mai întii Pavel preotul din **Bozieș** (Buzyas) a plătit șasezeci de d-nari montani. (212).

— De asemenea, Ioan parohul din **Lechința** (Lekenche) a plătit trei groși. (213).

(Doc. Rom. an. 1332—1337, nr. 56, p. 212—213).

Capitulul din Oradea adeverește la 19 martie 1335 că, prepozitul Ladislau a oprit înstrăinarea moșiilor Milaș și Comlod ale episcopiei Alba Iulia, care au fost cerute de Ștefan, fiul lui Dominic, nobil de **Orosfaia** (Uruzfaya), cu ascunderea adevărului.

(Doc. Rom. an. 1335, nr. 226, p. 344—345).

37. (1344) Ţ I G Ă U

Ladislau voevodul Transilvaniei, la 4 iulie 1344, transcrie actul de dănie al lui Bela al IV-lea regele Ungariei, din 27 ianuarie 1243, privitor la moșia **Ţigău** (Chegetteleke) din comitatul Dăbîca și cere capitlului din Alba Iulia să-și trimită omul de mărturie la punerea lui Mihail și Nicolae, nobili de Fatha, în stăpînirea acestei moșii.

(Doc. Rom. an. 1344, nr. 248, p. 196—198).

38. BUDUȘ ȘI GALAȚII BISTRITEI (1345)

La 25 mai 1345, capitlul din Alba Iulia adeverește că Ioan fiul lui Petru de Bistrița și fratele său Petru au dat doamnei Ecaterina, soția comitelui Henchmann de Aiud, drept pătrime de fiică, o treime din moșia Buduș (Kysbuduhth) din comitatul Dăbîca.

(Doc. Rom. an. 1345, nr. 312, p. 242—243).

Petru, vicevoevodul Transilvaniei, în 21 noiembrie 1345, adeverește că nobilii Ioan, fiul lui Ioan, și fiii lui Iacob, numiți Cheeh, și-au împărțit moșiile Rediu (Cluj) și **Galați** (Goloz), pe riul Lechința, legîndu-se să-și împartă și iobagii români de pe moșia Rediu.

(Doc. Rom. an. 1345, nr. 387, p. 275—276).

39. (1355) A R C A L I A

Înainte vreme **Arcalia** (Arukalja) era cuprinsă în hotarul satului Chintelnic care aparținea familiei comiților de Rodna. Prin 1279 Chintelnicul se afla în posesia lui Hencz de Rodna, comite și castelan al cetății Buda. În acest timp a luat ființă satul Arcalia care a ajuns în proprietatea fa-

miliei Kachich. Fiind însă pământ regal, Nicolae fiul lui Benes de Rodna, pornește proces, iar judele voevodului Transilvaniei, în anul 1355, reîntregrează Arcalia la domeniul inițial, hotărîre care se pare că nu a fost aplicată căci prin 1388 satul se afla tot în stăpînirea urmașilor familiei Kacsich.

(Kádár, II, p. 62).

40. (1356) E N C I U

Se amintește că în anul 1356 primul posesor al așezării era Marton fiul lui Ioan, care verosimil a fost un sas din Bistrița, căci curînd mai tîrziu a donat această posesiune împreună cu niște case din Bistrița.

(Kádár, III, p. 387).

41. (1362) BRANIȘTEA

Iniințarea satului **Braniștea** (Arpașteu-Árpástó) s-a putut întîmpla la începutul secolului al XIV-lea, căci pe atunci Toma, voevodul Transilvaniei l-a dispins de la Cireșoaia și l-a anexat la cetatea regală a Ciceului. În 1362, regele Ladislau al Ungariei restituie moșia Braniștea familiei Bethlen, vechea proprietară, respective fiilor lui Iacob, Iacob și Andrei, ai lui Grigore și Apa.

(Kádár, II, p. 68).

42. (1364) AGRİȘU DE SUS

Despre **Agrîșu de Sus** se amintește prima dată în 1364 ca loc deșert ce purta numele de Egrus. Incepînd cu această dată moșia s-a, separat de satul Bretea iar familia Bethlen, în a cărei proprietate se afla, a populat-o cu țărani români.

(Kádár, III, p. 399).

43. (1367) NIMIGEA DE JOS

„Dealul Nimigii e pomenit mai întii într-un document din 1261, împreună cu niște sate din părțile Solnocului, lîngă Dej, în forma „Nimigeholma“. Se pomeneste apoi un „Nicolaus filius Ladizlai de **Nemige** în anul 1367 și 1380“.

(Drăganu N., Toponimie, p. 47).

44. (1373) STRUGURENI

În anul 1373, satul **Strugureni** (Veresseghas) se afla în posesiunea lui Széles, iar în 1377 se amintește de o clopotniță.

(Kádár, VII, p. 83).

45. (1391) M A T E I

Satul **Matei** (Mathe) în 1391 forma proprietatea lui Ioan care a fost membru al familiei Sombri. Prin 1393 era împărțit între trei moșieri.

(Kádár, V, p. 144).

46. (1392) COLDĂU, CEPARI, LIVIU REBREANU, LUȘCA, MOGOȘENI, NIMIGEA DE SUS

La 1393 moșia **Coldău**, (Koldow) aparținea lui Losonczi Bánffy.
(Kádár, IV, p. 520).

„Conventul mănăstirii din Mănăsturul-Clujului înștiințează pe Ladislau, vicevoevodul Transilvaniei, că Ștefan al lui Beche de Florești (Vilagusberk), apoi Ioan, fiul lui Mihail de Nimigea, și Ladislau, fiul lui Geleth, și Ladislau, fiul lui Ladislau, Ioan, fiul lui Nicolae, Martin, fiul lui Andrei, și Anton fiul lui Nicolae de Șintereag (Somkerek)¹, au împărțit între ei posesiunile și apartenențele acestora din Șintereag, Florești, Nimigea de Jos (Nemegye inferior), **Nimigea de Sus** (Nemegye superior), Mintiu (Nemeth), **Liviu Rebreanu** (Prislop-Prozlop), **Lușca** (Luchka), **Mogoșeni** (Magasmarth)¹ Cociu (Kach), Bretea de Jos (Alsow Brethe), Bretea de Sus (Felsew Brethe), Agriș (Egrus)¹, Șieu-Odorhei (Udvarhel) și **Cepari** (Chepan).
(Drăganu N., Toponimie, p. 157—160).

Deși vor mai exista, unele deficiențe sau lacune în prezentarea numeroaselor date din cuprinsul lucrării, sperăm, totuși, că acest început va fi un îndemn pentru identificarea și adunarea la un loc a tuturor materialelor documentare atât de necesare la reconstituirea trecutului fiecărei localități din județ.

B I B L I O G R A F I E

- Colectiv de autori, *Județele României Socialiste*, Edit. Politică, București, 1969.
- Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I—II, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967.
- Doc. Rom. an. nr. p. = Documente privind istoria României. Seria C., Transilvania, veac. XII—XIII, vol. I—II; veac. XIV, vol. I—IV. București, Edit. Academiei, 1951—1955.
- Drăganu Nicolae, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928.
- Györfy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, 1962.
- Kádár József, *Szolnok-Doboka vármegye monographiája. A vármegye községeinek részletes története*, vol. II—VII, Dej, 1900—1905.
- Zimmermann = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I (1191—1324), ed. Zimmermann F., Werner C. vol. II (1325—1390), ed. Zimmermann F., Werner C., Müller G.

L'ANCIENNETÉ DOCUMENTAIRE DES LOCALITÉS DU DÉPARTEMENT DE BISTRIȚA-NĂSAUD

— Siècles XII—XIV —

R É S U M É

Cet ouvrage est un essai de présenter les résultats du stade actuel des recherches en liaison avec les plus anciennes attestations documentaires connues se rapportant aux habitats du département de Bistrița-Năsăud, à partir du XII-me siècle. Les documents se réfèrent à un nombre de 134 localités administratives sont présentés de même que le résumé des actes et les sources bibliographiques, dans l'ordre de leur ancienneté.

INDICE DESPRE LOCALITĂȚILE ATESTATE

Agrișu de Sus	42 (1364)	Delureni	31 (1329)
Albeștii Bistriței	34 (1332)	Dișsa	34 (1332)
Apatiu	32 (1330)	Domnești	9 (1246)
Arcalia	39 (1355)	Dorolea	34 (1332)
Archiud	18 (1293)	Dumitra	25 (1319)
Ardan	25 (1319)	Dumitrița	34 (1334)
Beclean	5 (1325)	Enciu	40 (1356)
Beudiu	20 (1305)	Feldru	8 (1245)
Bidiu	20 (1305)	Feleac	21 (1310)
Bistrița	6 (1241)	Figa	20 (1305)
Bîrgău, Josenii B.	30 (1328)	Fintinele	15 (1288)
Bîrla	25 (1319)	Fîntinița	34 (1332)
Bozieș	36 (1335)	Florești	27 (13)
Braniștea	41 (1362)	Galații Bistriței	38 (1345)
Breteia	20 (1305)	Ghinda	34 (1332)
Budacu de Jos	4 (1228)	Gledin	25 (1319)
Budești	31 (1329)	Herina	9 (1246)
Buduș	38 (1345)	Jeica	34 (13)
Bungard	33 (1331)	Jelna	11 (1264)
Caila	34 (1332)	Jimboru	31 (1329)
Cepari	46 (1392)	Josenii Bîrgăului	30 (1328)
Chețiu	20 (1305)	Lechința	36 (1335)
Chintelnic	13 (1279)	Livezile	22 (1311)
Chiochiș	31 (1329)	Liviu Rebreanu	46 (1392)
Chiraleș	17 (1292)	Lunca	25 (1319)
Chiuza	17 (1292)	Lușca	46 (1392)
Cireșoia	12 (1269)	Malin	20 (1305)
Cociu	31 (1329)	Manic	31 (1329)
Coldău	46 (1392)	Matei	45 (1391)
Comlod	23 (1315)	Măgurele	25 (1319)
Corvinești	20 (1305)	Măluț	35 (1334)
Crainimăt	11 (1264)	Mărișelu	7 (1243)
Cristeștii Ciceului	34 (1332)	Miceștii de Cîmpie	31 (1329)
Cristur-Șieu	34 (1332)		

Milas	23 (1315)	Simionești	2 (1215)
Mintiu	34 (1332)	Sîngeorz-Băi	8 (1245)
Mocoșeni	8 (1245)	Sîngeorzu Nou	26 (1320)
Mogoșeni	46 (1392)	Sînmihaiu de Cîmpie	31 (1329)
Monariu	7 (1243)	Sîniacob	34 (1332)
Monor	25 (1319)	Sînnicoară	31 (1329)
Moruț	28 (1326)	Sîntioana	34 (1332)
Năsăud	8 (1245)	Strugureni	44 (1373)
Neteni	16 (1291)	Stupini	24 (1318)
Nimigea de Jos	43 (1367)	Șieu	25 (1319)
Nimigea de Sus	46 (1392)	Șieuț	25 (1319)
Nușeni	20 (1305)	Șieu-Măgheruș	17 (1292)
Ocnița	23 (1315)	Șieu-Odorhei	31 (1329)
Orheiu Bistriței	25 (1319)	Șieu-Sfîntu	1 (1172-96)
Orosfaia	36 (1335)	Șintereag	27 (1325)
Petriș	23 (1311)	Șirioara	10 (1250)
Pinticu Tecii	34 (1332)	Șoimuș	25 (1319)
Posmuș	25 (1319)	Șopteriu	31 (1329)
Ragla	25 (1319)	Târpiu	34 (1332)
Rebra	8 (1245)	Teaca	24 (1318)
Reteag	14 (1283)	Telciu	8 (1245)
Rodna	5 (1235)	Țagu	29 (1327)
Ruștior	25 (1319)	Țăgșoru	31 (1329)
Rusu de Jos	20 (1305)	Țentea	3 (1219)
Salva	8 (1245)	Țigău	37 (1344)
Satu Nou	34 (1332)	Unirea	19 (1295)
Sălcuța	31 (1329)	Urmeniș	31 (1329)
Sărata	7 (1243)	Viile Tecii	34 (1332)
Sărățel	17 (1292)	Viișoara	34 (1332)
Sășarm	17 (1292)	Visuia	31 (1329)
Sebiș	25 (1319)	Vița	23 (1315)
Sigmir	34 (1332)	Zagra	8 (1245)
Silivașu de Cîmpie	31 (1329)	Zoreni	31 (1329)

N O T A

Primul număr indică poziția la care se află localitatea iar al doilea, în paranteză, menționează anul primei atestări documentare.

MĂRTURII NOI PRIVITOARE LA LEGĂTURILE DINTRE POPULAȚIA ROMÂNESCĂ DIN TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

ALEXANDRU MATEI

Unitatea firească a celor trei țări românești — mereu vie prin însăși unitatea aceluiași popor care le locuia — este din plin reflectată și în materialele documentare ale arhivelor din Transilvania. Desigur, această reflectare în documente nu mai este fidelă în ceea ce privește aria, intensitatea și continuitatea legăturilor, atât datorită faptului că documentele au fost expuse de-a lungul secolelor la distrugeri și pierderi — datorită cărui fapt numărul lor a scăzut mereu —, cât și pentru că aproape toate aceste acte au fost alcătuite în folosul păturilor de sus ale societății : marea masă a populației — românești în majoritate aici — fiind lipsită de știința de carte, legăturile între membrii ei nefiind exprimate în primul rînd prin acte scrise, ci prin însăși realitatea vieții. Totuși, datele oferite de aceste întocmite și păstrate pînă în zilele noastre reflectă cu prisosință unitatea și permanentele legături existente între populația românească, trăind pe cele două versante ale Carpaților. Și, întrucît aceste legături cuprindeau o arie largă, unitatea fiind o realitate trăită, aceste date le vor reflecta și ele sub diferite aspecte, începînd cu cele ale tangențelor geografice și pînă la conținutul multilateral al acestor legături neîntrerupte, existente în cadrul unității.

Urmărind studierea problemei unității și a relațiilor dintre populația românească din Transilvania și a celei din Moldova, reflectate în materialele arhivistice, în limitele acestui articol ne-am propus ca obiectiv prezentarea a trei documente — nepublicate — care au darul să arunce noi fascicule de lumină asupra unor aspecte privind unitatea la care ne-am referit în condițiile social-economice și politice de la mijlocul veacului al XVIII-lea. Documentele asupra cărora ne-am oprit — avînd toate ca loc de emisie orașul Bistrița — atestă asemeni multor altor documente, fap-

tul că această unitate a fost cu mult mai intensă decât o pot proba actele oficiale, pentru motivul că unitatea era trăită — după cum rezultă chiar și numai din aceste documente — nu numai în cadrul legăturilor politice, economice și spirituale, adesea reglementate și controlate de către stat, ci în mod natural, depășind reglementările existente. Iar dacă amintim, de ex., că politica economică a puterii centrale — axată pe interesele cercurilor conducătoare ale imperiului habsburgic — nu se identifica cu interesele și relațiile Transilvaniei, iar în ceea ce privește politica religioasă sau culturală, aceasta era de-a dreptul potrivită tendințelor românești de unitate, ne dăm seama că, în parte, legăturile dintre țările române — și în primul rând între însăși populația acestor țări —, din direcția Transilvaniei a avut loc chiar împotriva reglementărilor oficiale¹⁾.

Principala sursă a documentelor pe care le prezentăm alăturat îl constituie fondul arhivistic al orașului Bistrița — păstrat la Arhivele Statului Cluj —, cunoscut cercetărilor în primul rând datorită documentelor publicate din acest fond de Nicolae Iorga²⁾. Dat fiind că atât N. Iorga cât și ceilalți cercetători — urmărind anumite teme³⁾ — care au publicat documente din această arhivă au mers numai pînă în sec. al XVII-lea inclusiv, scoțind la lumina zilei cea mai mare parte a documentelor privind unitatea celor trei țări românești, în cercetările noastre ne-am oprit, deocamdată, asupra documentelor din sec. al XVIII-lea, neapărute pînă în prezent în colecții de documente și din care am ales pentru a le prezenta cu acest prilej numai trei⁴⁾.

Ne-am îndreptat atenția în cadrul problemei unității țărilor române asupra unor documente care se referă la legăturile dintre populația Transilvaniei, pe de o parte, și a celorlalte două țări române pe de alta, privitye în cazul nostru prin prizma oficiilor vamale, instituite la granițele Transilvaniei înspre Moldova, cu funcții complexe, de a controla traficul de mărfuri, de a reglementa contactul populației țărilor române conform intereselor puterii centrale și, dacă aceste contacte nu corespund intereselor stăpînirii, să le împiedice chiar, prin diferite măsuri. Actele privind funcționarea acestor oficii vamale, și problemele pe care trebuie să le rezolve oglindesc în același timp însă și legăturile nestăvilite între populația celor

1. „In ciuda opresiunilor străine care au împiedicat dezvoltarea sa unitară, poporul român și-a păstrat... coeziunea și solidaritatea izvorîte din comunitatea etnică și de limbă, din fondul spiritual comun. Unitatea lui s-a întărit printr-o comunitate culturală neîntreruptă, prin legăturile economice permanente...”. Vezi C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Buc., 1967, p. V.

2. N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, I. Buc., 1900 și II, Buc., 1900; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor, I., Socoliteile Bistriței*, Buc., 1901; N. Iorga, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu)*, în Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea I-II, Buc., 1911, 1913.

3. Al. Rosetti, *Lettres, roumaines de la fin du XVI-e et de debut du XVII-e siecle tirees des archives de Bistrița*, Buc., 1926; Al. Rosetti, *Scrisori românești din arhivele Bistriței (1593—1698)*, Buc., 1944, Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346—1603)*, Buc., 1931.

4. Cercetările noastre în această privință privesc o arie mai mare și au fost începute cu ani în urmă. Un prim bilanț l-a format comunicarea, prezentată în sesiunea științifică din anul 1967 a Filialei Cluj a Academiei R.S.R., avînd ca titlu „Noi contribuții documentare la studiul unității celor trei părți românești.”

trei țări, care, împiedicate de multe ori pe cale legală, își croiesc drum în afara reglementărilor oficiale⁵⁾.

Față de condițiile existente în principatul autonom al Transilvaniei în secolele XVI-XVII⁶⁾, când orașele, breslele sau chiar producătorii aveau o libertate mai mare în stabilirea și întreținerea legăturilor economice directe. în secolul al XVIII-lea aceste legături se vor desfășura în condițiile politicii economiei mercantiliste și a unei stricte fiscalități centralizate ale Imperiului habsburgic.⁷⁾ În consecință, vămile — de care în secolele XVI-XVII beneficiau orașele și unii arendatori — în cadrul politicii și organizării economice centralizate ale Imperiului habsburgic devin officii de stat cu o organizare uniformă, fiind în primul rînd instrumente ale politicii economice imperiale.

Aceste officii, pe lângă atribuțiile ce le reveneau în mod nemijlocit în activitatea de aplicare și percepere a tarifelor vamale, au atribuții și în organizarea și controlul zonelor de carantină — acestea din urmă fiind înființate adeseori mai mult din motive de politică economică (protecționistă⁸⁾) —, precum și pentru supravegherea și împiedicarea contactului natural între populația românească trăind pe cei doi versanți ai Carpaților.

Oficiul vamal (tricesimal)⁹⁾, prin care se realiza schimbul de mărfuri și contactul populației românești în părțile de nord-est ale Carpaților, a funcționat la Bistrița, apoi la Rodna.¹⁰⁾ Contactul comercial, între aceste părți asigură venituri considerabile atît oficiului vamal, cît și Bistriței.

Observăm însă că, față de situația din secolele XVI-XVII, respectiv față de interesele economice locale, ale orașului și districtului Bistrița, în secolul al XVIII-lea vor prima interesele economice ale statului. Astfel, în anul 1773, cînd Bistrița intervine ca oficiul vamal să funcționeze la Bistrița și nu la Rodna. Guvernul — cu ordinul nr. 5637 din 13 iulie 1773 — în urma hotărîrii Curții — înștiințează magistratul din Bistrița că, din punct de vedere al fîscului și al comerțului cu Țara Românească și Moldova, funcționarea oficiului de vamă este cu mult mai necesară la Rodna decît în Bistrița. Potrivit opiniei exprimate de percepătorul regesc din Bistrița, Samuil de Schankenbank, după primirea ordinului din 13 iulie 1773, mutarea oficiului vamal la Rodna prejudiciază comerțul orașului Bistrița, și avertizează chiar că aceasta va contribui la decăderea orașului.

5. În legătură cu bejenile vezi: I. Mașian, *Bejenari în Ardeal, în Anuarul Institutului de istorie națională*, IV, 1926-1927, Buc., 1929, p. 147-173; Virgil Șotropa, *Bejenii, în secolul XVIII*. În: „Arhiva Someșană” nr. 16, Năsăud 1932, p. 55-88 ș.a. Cu privire la fuga populației românești în Moldova și Țara Românească sînt publicate o serie de informații în lucrările care prezintă și analizează diferite urbarii din Transilvania. În mod special pentru părțile Bistriței asemenea date pot fi obținute din tabelele de impunere întocmite pentru localitățile aparținătoare Bistriței.

6. M. Dan și S. Goldenberg, *Bistrița în secolul al XVI-lea și relațiile comerciale cu Moldova*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Series Historia, 1964, fasc. 2, p. 23, și urm.

7. *Istoria României*, III, p. 403-432; Problema, mai ales sub aspectul relațiilor oficiale dintre țări, este tratată de I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în veacul XVIII*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, VII, (1936-1938), Buc., 1939, p. 86-165.

8. I. Moga, *Op. c.*, p. 137.

Pentru secolul XVI situația era deosebită de cea din secolul XVIII. Tricesima se plătea la Rodna, iar vicensima la Bistrița, Cf. M. Dan și S. Goldenberg, *Op. c.*, p. 39-41.

În același timp, funcționarii oficiului vamal — în cadrul limitelor impuse de politica economică imperială — se străduiesc să mențină contactul comercial cu Moldova, atît din interese fiscale, cît și personale. Ne referim din acest punct de vedere la raportul din 12 iunie 1761 înaintat de tricesimatorul oficiului vamal din Bistrița către Tezaurariat¹⁰. Acesta, dorind să servească doi negustori din Moldova — sosiți în Bistrița cu diferite mărfuri și care, la reîntoarcere, pe lingă alte mărfuri, doreau să ducă cu ei și 500.000 de cuie de șindrilă —, a intermediat încheierea unei înțelegeri cu trei fierari din Bistrița, care s-au angajat să confecționeze cuiele necesare. Fierul pentru confecționarea cuielor a fost primit de la tricesimator, dar nu a putut fi folosit deoarece judele primar al orașului Bistrița a confiscat acest fier. În mod vădit, în acest caz s-a ajuns la o ciocnire de interese între tricesimator și oraș — mai precis, meșteșugarii breslași din oraș —, care nu puteau tolera ca o asemenea tranzacție comercială să fie încheiată cu excluderea lor, ei fiind aceia care secole de-a rîndul au întreținut legăturile directe cu moldovenii. Tricesimatorul însă, în raportul înaintat tezaurarului, se referă la interesele fiscului, accentuînd că a servit negustorii din Moldova „pro aerario regio emolumentum” și că măsurile judeului primar al orașului nu-i aduc prejudicii numai lui personal, dar și fiscului. De altfel, această ciocnire de interese dintre slujbașul fiscului și dregătorii orașului, rezultă și din alte documente date anterior acestuia. Din aceste ciocniri rezultă că, atît fiscul, cît și orașul doresc să obțină fiecare pentru el avantajele comerțului cu Moldova.

Se știe că, în cadrul politicii economice, fiscul ia măsuri speciale în privința procedurii de vămuire pentru mărfurile duse în Țara Românească sau Moldova și stabilește tarife speciale pentru unele mărfuri importate din sau exportate în aceste țări. Documentele care au făcut obiectul studiului nostru — și neredate aici — se referă și la activitatea obișnuită a oficiilor vamale, pe care acestea o desfășoară ca organe fiscale, prin intermediul cărora se realizează contactul economic, în primul rînd comercial, între diferite țări. Am arătat însă că legăturile dintre Transilvania, pe de o parte, și Țara Românească și Moldova, pe de alta, aveau loc în cadrul unei unități firești și nu se puteau limita la simple relații comerciale de care beneficiau meșteșugarii sau fiscul. Aceste legături erau mult mai adînci și complexe, ca urmare, și oficiile vamale aveau atribuții care depășeau simpla aplicare a tarifelor vamale și împiedicarea contrabandei existente la orice graniță.

Contactul între populația românească din cele trei țări românești s-a menținut în permanență atît pe tărîm politic și economic, cît și pe cel spiritual. În consecință, puterea centrală va căuta să exercite o supraveghere continuă și, potrivit intereselor sale, să limiteze sau chiar să împiedice acest contact viu, care nu vroia să țină seama nu numai de oficiile vamale, dar nici de hotarele și granițele politice impuse. În această situație însă,

¹⁰ Vezi anexa nr. 3.

populația românească, mînată de interesele sale vitale, nu va mai putea menține legăturile sale de veacuri exclusiv pe calea admisă de autorități, și le va întreține pe căi necunoscute de slujbași, ci numai de localnicii care le cutreierau de sute și sute de ani. În cazul specific al graniței Transilvaniei spre Moldova și Țara Românească, alături de vama oficială a tricesimătorului, va exista în permanență „vama cucului”¹¹⁾, necontrolată de autorități, supusă numai legii pămîntului, prin care — după împrejurări — se desfășoară un trafic ce concurează pe cel oficial, efectuat prin căile obișnuite.

Localnicii cunosc „poteci ascunse” — așa cum se arată în ordonanțele Guberniului —, pe care circulă nestingheriți peste graniță. Redăm aici drumul descris de Tănase Croitor din Borșa, de 25 de ani, care în iulie 1757, a fugit în Moldova, la Cîmpulung, și s-a întors peste doi ani, în iulie 1759. Nu a fost prins pe drum, doar cînd a ajuns acasă deoarece nu a putut prezenta bilet de vamă căprarului plăieșilor din localitate. Tănase Croitor a păscut oile în hotarul Rodnei, pe muntele Crăciunel, și a pornit de acolo spre Moldova, peste muntele Tapu în Maramureș, la Borșa și, de acolo, la Cîmpulung în Moldova. Spre casă a făcut același drum, declarînd la ascultarea sa că „atît de aproape este pe acest plai Borșa de Rodna, încît se trece de la un loc la altul într-o jumătate de zi”¹²⁾

Aceste „cărări ascunse” sînt multe și asigură legături continue în toate domeniile. O informație documentară din 1748 atestă asemenea legături pe tărîm spiritual, într-un moment cînd Curtea — în urma atitudinii dure a lui Inochentie Micu — își putea da seama că unirea nu a avut rezultatele dorite de ea,¹³⁾ iar „partea ortodoxă, neunită, a românilor din Transilvania, triumfătoare prin lupta de trei sferturi de veac a maselor populare, e străbătută și ea tot mai mult de aceleași năzuințe de ridicare”¹⁴⁾ În astfel de împrejurări, Curtea încearcă să împiedice prin autorități și oficiile vamale legătura dintre românii ortodocși din Transilvania și Moldova. Ca urmare, Tezaurariatul Transilvaniei referindu-se la faptul că mulți români din districtul Bistriței trec prin Maramureș în Moldova, unde se sfințesc ca preoți și, reîntorcîndu-se, răspîdesc credința ortodoxă, poruncește dregătorilor orașului și scaunului săsesc Bistrița ca, în înțelegere cu tricesimătorul, să păzească mai ales potecile ascunse, ca astfel românii să nu treacă în Maramureș și, de acolo, firește, în Moldova. Sesizăm din acest izvor legătura neîntreruptă, nestăvilită de piedicile puse de autorități, manifestată pe tărîm spiritual între toți românii de aceeași credință, într-o perioadă cînd însăși răspîndirea culturii între românii din Transilvania avea loc pe aceste căi.

11) Cu privire la menținerea legăturilor prin „vama cucului” pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui următor vezi: Victor Chereșteșlu și alții, *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. II, Buc., 1963, p. 533.

12) Vezi anexa nr. 2. Menționăm în legătură cu acest document că el a fost sesizat și folosit pentru prima dată de V. Șotropa (*Vezi Op. cit.*, p. 64). Acesta nu-l publică și nici nu face trimitere la casa de arhivă. Folosește doar cîteva date, din interogatoriul luat lui Tănase Croitor.

13) *Istoria României*, III, p. 492—514.

14) *Ibidem*, p. 513.

În domeniul economic, relațiile dintre cele trei țări românești nu se limitează la simple relații comerciale întreținute de negustori, ci aceste relații au un pronunțat caracter popular de masă. Alături de negustori, meșteșugari, schimbul de mărfuri este practicat și de țărani.¹⁵⁾ Dintre documentele privind comerțul țărănesc, cel mai vechi dintre cele pe care le prezentăm e cel datat din 22 noiembrie 1758. Acesta, pe lângă faptul că atestă existența comerțului țărănesc, ne oferă date asupra împrejurărilor în care doi negustori țărani din Moldova au fost puși la plata unor taxe ilegale de către slujitorii orașului. În acest caz, intervine tricesimatorul din Bistrița, interesat în menținerea nestînjenită a comerțului prin oficiul vamal.¹⁶⁾

Prezentarea documentelor de mai sus, fără pretenția de a epuiza problemele abordate, credem că va contribui într-o măsură oarecare la elucidarea rolului oficiilor vamale de la granița spre Moldova, precum și la lămurirea unor aspecte a legăturilor existente între românii de pe cei doi versanți ai Carpaților în cadrul unității lor, relevând faptul că aceste legături au loc atît pe calea reglementată de autorități, cît și pe căi naturale, făurite de însăși viața comună.

15 Vezi anexa nr. 1.

16 *ibidem*.

A N E X E

1.

1758 noiembrie 22 (Bistrița). Matei Szegedi, tricensimator, îi scrie iudeiului primar al orașului Bistrița în legătură cu doi negustori țărani din Moldova de la care, fiind duși la locul de carantină, slujitorii orașului au luat pe nedrept bani, în sumă de 1 florin și 38 cruceri. La plîngerea acestora cere ca să li se dea banii înapoi.

22-da novembris 1758

Ajánlon az Urnak Biro Uramnak Köteles Szolgalatonmat (!) Ezen Moldovaj Ket paraszt Kereskedőtől, amelly Varasi (!) Szolgák az Con-tumaciara Vitték eöket el Vontanak Töllek 1 Rforintot 15 Kraiczarokat, más Varasi (!) Ember Kiis Kapujokat Szálláson meg allotta (!). ¹⁾ Nem az Szallás (!), hanem az Város Kapujanal (!) volt ez is megint Töllek vet el 5. Kraiczarokat (!), az Város Kapujanal (!) Kik Vigyaztanak reajok (!) egy nap alatt azok is Vettenek el 14 Kraiczarokat (!) Töllök, ugyan az Kapunal Valo Strásák Kaplára (!) vet el Töllek. 3. Kraiczárokát, in Summa extor-quealtatott rajtok 1 Rforint, es 38. Kraiczár, amint panaszul énnékem exponáltak, azért Kérem az Urat Biro Uramat hogy eöket Consolaltassa el Vet Pénzekenk restitutiojaval (!). Ezzel maradok.

Az urnak Biro Uramnak

Köteles Szolgaja
Szegedi Máthe (!)
Harminczados

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria orașului Bistrița, II, fasc. 27. 1758. XI. 22.

Original, maghiar.

Traducere:

22 noiembrie 1758.

Recomand domniei voastre, Domnule Jude, serviciile mele obligate. De la acești doi negustori țărani din Moldova acei slugi ai orașului care le-au dus la locul de carantină le-au luat 1 florin renan și 15 cruceri; alt om al orașului care a stat la poarta sălașului lor ²⁾ (și acesta a fost tot la poarta orașului nu la cea a sălașului) le-a luat și el încă 6 cruceri. Cei

Propozițiunea următoare cuvîntului „allotta“ pînă la „volt ez is“ inclusiv este scrisă dedesuptul textului, cu semn de intercalare după cuvîntul „allotta“.

Propozițiunea din paranteze a fost introdusă după încheierea scrisorii, conform notei nr. 1.

care i-au păzit timp de o zi la poarta oraşului le-au luat şi aceştia 14 cruceri, de asemenea şi caporalul străjilor de la poartă le-a luat 3 cruceri, în total li s-au stors 1 florin şi 38 cruceri, ceea ce mi-au adus la cunoştinţă ca plingere. De aceea, rog pe domnia voastră, Domnule Jude, ca ei să fie consoლაți prin restituirea banilor ce le-au fost luați.

Al domniei sale

Domnului Jude
Servitor obligat
Szegedi Matei
tricesimator

2.

1759 noiembrie 14, Bistrița. Ascultarea lui Tănase Croitor (Kruitor Tánászi) care în iulie 1757 a plecat de lângă oi, prin Rodna la Cîmpulung în Moldova, de unde a revenit în iulie 1759.

Per praesentes recognoscályuk, quod Anno presenti 1759. Die 13 tis Mensis Novembris requiráltván idevalo Tit. Harminczados Szegedi Mathé Urtol hogy¹⁾ exmittalnánk eő Kegyelmehez két becsületes Deputatusokat, kik eő Kegyelme előtt azon Besztercze Vidéki Rodnai Kruitor Tánászit ki in Anno praeterito 1757 mense Julyo az Rodnai határral a Juhok melől (!) Moldovaba által ment volt, és onnét két esztendő mulva Anno praesenti 1759. in Mense²⁾ uti refert Julyo de Die protestatur ismét vissza jött s Rodnarol az Borgai Contumacialis Statoria vitettetett³⁾ és most actu itten Detentioban vagyon hogy azt examinálnánk és mind Moldovában lett bé menetelinek, mind pedig ki jövetelinek minden Circumstantiáit szorgalmatosan inquirálnank (!), Melly Expeditionak végbe vitelere denomináltuk Senator Decani György es Plajások Inspectora Straussenburgi Klein Daniel Atyánkfiait eő Kegyelmeiket, kik is említett Harmintzados Uramhoz el menvén és Detentioban lévő Rodnai Kruitor Tánászit magok eleiben vitettetvén s mindenekről szorgalmatosan examinálnánk (!), az mint az dolgot találták⁴⁾ és maga az Detentus Kruitor Tánászi fateálta referálták eképen.

Fassio praescripti Kruitor Tanászi Annorum circiter 25

Az el mult nyáron volt két esztendeje, az midőn én az Rodnai határon Kretsunel nevezetű havason az Juhok mellett pásztorkodtam ki jött néhány Attjám Kruitor Grigorije az Juhokhoz és ott hogy az Juhoknak ugy gondját nem viseltem a mint kívánta volna, engemet keményen szidott, hogy akarmerre elménnyek, mert Juhai mellett nem tart, akkor én abett

1) De la cuvîntul „hogy” cuvintele „exmittalnánk..“ pînă la eő Kegyelme előtt” sînt scrise pe marginea stîngă a paginei, cu semn de intercalare.

2) După „Mense” cuvîntul Julo” sters prin tăierea cuvîntului cu o linie orizontală.

3) De la cuvîntul „vitettetett” următoarele cuvinte pînă la „Detentioban vagyon” sînt scrise deasupra rîndului, cu semn de intercalare.

4) După „találtak” cuvintele „nekünk referálták eképen” șterse printr-o linie orizontală.

bumba a Juhaktól a nevezett havasról által indultam az havasokon Czápu nevezetű nagy havason keresztül Maramarosba Borsa nevezetű faluba és onnét által Moldovaba Kimpulungra, és ott laktam két esztendő alatt, két esztendő múlva az közelebb el mult nyáron vissza indultam, hogy öszvegyesre (!) maradt szegény öreg Anyám melle jöjek, és öregségében (!) segítségére lehessenek, Az midőn is Moldovából jöttem ugyan Maramaros felé nevezett Borsára, onnét a felyeb irt Czápu nevezetű havason keresztül ugyan fellyeb említett Kretsunyel nevezetű havasra. és onnét le az, Iszvoron Rodnára, olly közel lévén ezen Plájon Borsa Rodnához, hogy egy fél nap leheseen által menni Rodnán⁵⁾ pedig az⁶⁾ Plajások Kaplarjának Todt Györgynek haza jöttem, ennek én feletem, hogy Telts felé, és az Teltsi Vámosol Varadi Janos Urtol vagyon Czédulám, de midőn reá szoritott, hogy mutassam meg a Czédulát⁷⁾, akkor arra fogtam ki hogy az Rodnai Vámosnak Tanásziának adtam, kihez mindjárt a Czéduláért el küldett Todt György. de nem lévén, mind hogy nem is adtam volt, ugy osztán mindjárt küldett az Borgai Contumaciális Statora, az holott én újra examináltattam az oda valo Contumaciae Directorol és félvén, hogy ott hat hetekig kell ülnem kölcségem (!) pedig az ott valo életre nem volt, ott is valamint Rodnán magam mentetésére azt mondottam, hogy Telts Felé jöttem és az említett Teltsi Vámosnál két hétig ültem harmadig (!) hétre köloségén (!) nem lévén⁸⁾ keretzettem hogy bocsáson el, mert nincsen mit edjem, és ugy bocsátott el, de nem tudom, el felejtett é vagy hogy esett, mert Czédulát nem adott. Ezen hazugságokat én tulajdon magam mentségére gondoltom és mondottam azt gondolván, hogy másokat meg tsalhatok s minden bajból ki haladok, de most látom hazugságommal minémübjába keritettem magamat, és igaz lelkemere meg vallom, hogy én soha ez máj napig se Teltsen nem jártam, sem említett Teltsi Vámos Uramot nem esmértem s nem is látom ezen oráig.

Melly Detentus Kruitor Tanaszinak Exámenye és Fassioját említett Deputat⁹⁾ sink minékünk eszerint reporttálván, arrol miis per presentes attestálunk. Datum E Libera Regiaque Civitate Bistricia. Die 14 ta Mensis 9 bris 1759.

Judex Primarius et Senatus Liberae Regiae

Civitatis Bistricia

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria oraşului Bistriţa, II a, fasc. 27. 1759.

Ciornă, latin, maghiar.

Traducere :

Prin prezenta recunoaştem că, în ziua a cincisprezecea a lunii noiembrie din prezentul an 1759, am fost solicitaţi de numitul domn Matei

⁵⁾ Inițial în loc de „Rodnán“, a fost scris „Rodnárol“.

⁶⁾ După cuvântul „az“ a fost scris inițial „Rodnai vámosnak“. Ștergindu-se prin linie orizontală cele două cuvinte, s-a scris pe marginea stângă a paginii, cu semn de intercalare, „Plajások Kaplarjának“.

⁷⁾ Cuvântul „nem“ care a urmat cuvântul „Czédulát“ a fost șters printr-o linie orizontală. După cuvântul „Elévén“ inițial a fost scris cuvântul indescifrabil din cauza ștersăturii.

Szegedi, tricesimator din localitate, să trimitem la domnia sa doi delegați cinstiți, care în fața lui să-l asculte pe Tănase Croitor din Rodna, districtul Bistriței, care în luna iulie al trecutului an 1757 a trecut din hotarul Rodnei, de lângă oi, în Moldova și s-a întors din nou de acolo peste doi ani în prezentul an 1759, precum spune în luna iulie, ziua pe care o va mărturisi, și de la Rodna a fost dus la locul de carantină din Bîrgău, în prezent aflându-se aici în detențiune, spre a cerceta cu sîrguință toate circumstanțele atît ale plecării sale în Moldova cît și ale întoarcerii sale. În vederea executării acestei deplasări i-am numit pe confrății noștri, domniile lor senatorul George Decani și inspectorul plăieșilor Daniel Klein de Strausenburg, care mergînd la numitul domn tricesimator și aducîndu-l în fața lor pe Tănase Croitor, aflat în detențiune, l-au audiat cu sîrguință asupra tuturor, încunoștinîndu-ne astfel despre cele stabilite și mărturisite de însuși deținutul Tănase Croitor.

Fassio praescripti Kruiton Tanászi Annorum circiter 25

S-au împlinit doi ani în vara trecută de cînd, eu fiind cioban lângă oi pe muntele numit Crăciunel din hotarul Rodnei, a venit la oi răposatul meu tată, Grigore Croitor și acolo, pentru că nu am purtat grije oilor așa cum a pretins el, m-a certat aspru, m-a amenințat, ca să mă duc oriunde, că nu mă mai tolerează lângă oile lui. Fiind mîhnit din această pricină eu am pornit de lângă oi de pe muntele amintit peste munți, prin muntele mare numit Țapu în satul numit Borșa, în Maramureș și de acolo dincolo în Moldova, la Cimpulung, și am locuit acolo timp de doi ani. După doi ani, în vara de curînd trecută, am pornit înapoi, să vin lângă bătrîna mea mamă ajunsă văduvă, să-i fiu de ajutor la bătrînețe. Și atunci am venit din Moldova tot spre Maramureș, în numita Borșa, de acolo prin muntele numit Țapu, amintit mai înainte, din nou pe pomenitul munte numit Crăciunel și de acolo în jos, prin Izvor, la Rodna, atît de apropiate fiind pe aceste plaiuri Borșa de Rodna, încît se poate trece într-o jumătate de zi. Iar la Rodna am anunțat reîntoarcerea mea acasă caporalului plăieșilor, George Todt, care m-a întrebat imediat pe unde am venit ; acestuia i-am răspuns că spre Telciu, și am bilet de la vameșul din Telciu, domnul Ioan Varadi. Cînd m-a constrîns însă să-i arăt biletul : atunci am pretins că l-am dat vameșului din Rodna, lui Tănase, la care a și trimis imediat George Todt după bilet, dar nefiind biletul, întrucît nici nu l-am dat, m-a trimis așadar de îndată la locul de carantină din Bîrgău. Acolo am fost din nou interogată de către directorul carantinei din localitate și temîndu-mă că va trebui să stau acolo șase săptămîni, iar bani pentru trai nu am avut, am spus și acolo ca la Rodna, pentru salvarea mea, că am venit spre Telciu și am stat la numitul vameș din Telciu două săptămîni. Neavînd bani pentru a treia săptămînă i-am cerut să-mi dea drumul și nu știu dacă a uitat sau care a fost pricina că nu mi-a dat bilet. Aceste minciuni le-am inventat pentru a mă salva și le-am spus gîndindu-mă că îi voi înșela pe alții și voi scăpa de toate necazurile. Acum însă văd în ce neceaz m-am virit cu min-

ciunile mele și mărturisesc pe sufletul meu curat că eu niciodată „pînă în ziua de azi, nu am umblat pe la Telciu și nu l-am cunoscut și nu l-am văzut pînă la această oră nici pe numitul domn vameș din Telciu.

Numiții delegați ai noștri ne-au raportat în acest fel ascultarea și mărturia deținutului Tănase Croitor, ceea ce atestăm și noi prin prezenta scrisoare. Datum E Liberae Regiaque Civitate Bistricia. Die 14 ta Mensis 9 bris 1759.

Judex Primarius et Senatus Liberae
Regiaeque Civitatis Bistricia.

3.

1761 iunie 12, Bistrița. Matei Szegedi, tricesimatorul din Bistrița, raportează tezaurului Transilvaniei că, vrînd să servească „spre folosul fiscului“ pe doi negustori din Moldova — care, venind în țară cu diferite mărfuri, la reîntoarcere voiau să ducă cu ei 500.000 cuie de șindrilă — a dat pentru confecționarea acestor cuie fierul necesar, însă acest fier a fost confiscat de judele primar al orașului Bistrița. Cere să fie despăgubit și să i se restituie fierul.

Excellentissime domine libere baro actualis consiliare, et thesaurarie regie. Domine domine et patrone gratiosissime !

In anno proxime evoluto 1760 duo quaestores moldavici cum certis mercibus turcicis huc advenientes, in reditu penes alias merces hujates intendebant quingenta millia clavorum scandularium quoque abhino illuc in Moldaviam exportare, et ut suas intenționes securius ad effectum deducere possint, me amice rogarunt, ipsis assistere, negotiumque illud praeparationis mentionatorum clavorum in me assumere, siquidem eoseem alias etiam Szamosujvarinum, pro emendis ibidem certis mercibus educendis inevitabiliter excurre oporteret, tam ad honestam requisitionem quam vero ex consideratione et reflexione inde secuturi pro aerario regio emolumenti, honestis ipsis quaestoribus complacere, inque eorundem intentione succurrere me resolvi. Deinde in suburbio hujatis civitatis tres fabros ferrarios zingaros perquirentes, pro majori rei futura securitate, cu tribus ipsis zingaris mei in praesentia dicti quaestores tam respectu pretii, quam vero termini, intra quot videlicet tempus clavos praeparare obligati sint contractum iniverunt, et ad meas manus in arrham quaestores 4 aureos pro ferro procurando, et zingaris dando deposuerunt. Ante hoc autem initi contractus quaestores tempus, me frequenter praesertim post incinerationem hujatis civitatis a veriis plurimis civibus hujatibus me observasse, et vidisse, quod in privatas suas necessitates de ferro, sive in hujatibus generalibus nundinis, sive alibi celebrari solicia qualiterunque procurato, tales claviculos scandulares, et tigillares, licite, sineque ullo impedimento quilibet sibi procurares soleat, in conformitate ejusdem exempli, eoque ex supposito, quod și privatis civibus similes labores exercere liceat, nec mihi tales pro parte aerarii regii de proprio meo ferro, hic loci tractare, quisquam denegrare valebit, ita et ex ratione, fundamentoque ut proventus

tricesimales augere possim, penes me exiguum Hunyadiense ferrum habens, tribus iisdem superius fatis zingaris ex eodem unum et medium centenarium erogari. Deinde metuendo iidem zingari, quod pro termino praefixo haud praeparari valebunt, integram accordatorum clavorum scandalarium quantitatem ex pagensibus etiam zingaris duos ad me deduxerunt, ut iisdem quoque dare vellem cuilibet medium ferei centenarium aequae ad intentionem quaestorum pro conficiendis claviculis scandalariis quibus pariter dedi sicut prioribus, ea tamen conditione. Cum mihi iidem ignoti erant, inferendumque aliquod detrimendum metuebam, ut prius ferri pretium mihi deponat quod etiam praestiterunt, deinde tempore administrationis claviculorum secundum initum contractum mercedem etiam laboris, et fatigiorum a me acquirerent. Postquam vero omnes illi 5 zingari quilibet cum medio ferri centenario, de meo quartirio non absconditi, neque aliquo suspecto tempore, sed hora decima matutina exivissent, penesque portam hujatis domini judicis civitatis Joannis Klain transivissent, totum illud meum ferrum, de manibus zingarorum, venditione ferri contra vim contractus me arguendo, in contrabandam idem accipi curavit, et licet omnes iidem zingari juramento mediante actu etiam sunt parati recongnoscendi, quod ferrum ad praeparandos claviculos scandalares per me ipsis sit datum. Hoc tamen nihil obstante, juxta hujas ferri pretium me in 25 hung. florenis propter suum privatum lucrum demnificavit, et per hoc aerario etiam regio in proventibus tricesimalibus defectum 17 h. florenorum casuavit, sufficienter institi pro ejusdem sequestrati ferri restitutione, es nihil in hodiernum usque die efficere valui. Ideo coactus sum medio harum gratiosam excellentiae vestrae praesentiam humillime accedere, et instare, quatenus huno praejudicosum contrabandati ferri casum paterne dignaretur excellentis vestra trutinare, et adjudicare, benignaque decisione sua me indemnem per restituomen ejusdem reddere, consolarique curare, siquidem non ex intentione pro uti praetenditur praevaricandi, verum ex ratione, et argumento promovendi aerarii proventus tricesimales illud detentum ferrum per me zingaris erogatum habetur. Nimum dure mihi accideret excellentissime domine, pro dona mea tam quaestores alliciandi, quam vero aerarii comoda quaerendi, et promovendi intentione, si propter privatam alicujus utilitatem ita innocenter damnificarer (!), ubi per ejusdem ferri erogationem nemini vel minimum praejudiciu, aut detrimentum sequutum, nec exide laesionem juris sui aliquis allegare potest, siquidem mea ex parte nihil aliud factum fuit, nisi quod a plurimis hujatibuse civibus viderim, et observaverim, quibus hodie dum etiam licet, de ferro non tantum regio, verum etiam alieno ubicunque procurato, similes clavos scandalares pro suis necessitatibus fieri curare, quod ipsum per arrestationem mei ferri aerario regio absolute denegare videtur. Si privatorum civium autoritas rationem aerarii regii excedere, et superare debet. exigua valde eo in casu meneret hujatis regii officii securitas, dato per inconcessum, si plane in aliquibus ex aerarii regii zelo errantem dominus hujas judex me observare valuisset, ex obligatione quam ipsemet etiam erga summi principis aerarium habere debet, oportebat enndem, prius

admoneri curare, me a similibus continere, et ŝi bonae, ac ŝi merae admonitio mi in locum nimine dedissem, tunc omnino majorem hubuisset rationum ita avide minime me damnificandi, cujus damnificationis restitutionem ex benigna gratia excellentiae vestrae dum firmiter mihi obtinere sperarem altissimis gratiis demisissime recomendatus (!) constantaere emorior.

Excellentiae vestrae gratiosissimae

humillimus servus
Matthaeus Szegedi
regius tricesimator

Bistriczii 12 a Junii 1761

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria oraşului Bistriţa, II a, fasc. 2^a. 1761 VI. 12.

Original, latin.

Anexă : ciorna răspunsului oraşului Bistriţa, în limba latină, din 1 august 1761.

NOUVELLES PREUVES CONCERNANT LES LIENS ENTRE LA POPULATION ROUMAINE DE TRANSYLVANIE ET MOLDAVIE À LA MOITIÉ DU XVIIIe SIÈCLE

R É S U M É

En se proposant de mettre en évidence des nouvelles preuves documentaires en ce qui concerne l'unité entre les trois pays roumains, l'auteur présente trois documents inédits, tous faisant part de l'archive de la ville de Bistrița. Quoiqu'ils regardent des événements et des faits passés à Bistrița, ou dans les environs, les documents publiés dépassent — par la signification et la valeur — l'intérêt strictement local, étant des preuves incontestables de l'unité entre la Transylvanie et la Moldavie, manifestée par les liaisons et le contact permanent entre la population, ayant la même origine et formant le même peuple — le peuple roumain — vivant d'une part et de l'autre des Carpathes. Concrètement, les documents parlent: a). de deux marchands paysans de Moldavie, venus de Transylvanie au mois de novembre 1758; b). du départ en Moldavie et le retour après deux ans (en 1759) de Tănase Croitor, berger dans la contrée de Rodna; c). et de deux marchands de Moldavie venus au moins de juin 1761 en Transylvanie aidés „au profit du fisque” par le douanier de Bistrița.

Dans l'étude introductive, l'auteur présente des aspect des conditions social-politiques de Transylvanie où ont lieu les événements consignés dans les documents et quelques références concernant la publication, jusqu'à présent, de quelques documents de l'archive de la ville de Bistrița par N. Iorga, Al. Rosetti et d'autres.

CÎTEVA DATE PRIVIND VECHEA ORGANIZARE ADMINISTRATIVĂ ȘI JUDECĂTOREASCĂ A UNOR TERI- TORII DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

ION RUSU

Ținutul Năsăudului, din cele dintii menționi documentare este cunoscut sub denumirea de „Vallis Rodnensis“ sau „Districtus Rodnensis“.¹

Informații documentare cu referire la acest ținut se întâlnesc relativ târziu din cauză că o dată cu năvălirea tătarilor la 1241 o bună parte din documente au pierit.²

Datorită situației mărginașe a ținutului și a reliefului muntos, obștiile sătești în luptă permanentă împotriva cotropitorilor feudali au avut condiții mai prielnice pentru a se menține libere. Din cele mai vechi documente care amintesc ținutul se vede că acesta se bucura de drepturi și imunități încă din vechime. Teritoriul se află între posesiunile reginei Ungariei, în beneficiul căreia se adunau dările din Valea Rodnei. Bela al IV-lea într-un document din 1245 însărcinează pe comitele Secuilor să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei și să le administreze după drepturile și imunitățile, care le-a avut acest ținut din vechime și din venituri să dea la tezaurul reginei anual 130 de mărci de aur.³

Districtul Rodnei, locuit din cele mai vechi timpuri de români avea în pază granița nord-estică a Ardealului din culmea muntelui „Ineul“ pînă la linia trecătorii Birgăului unde începea sectorul păzit de comitatul Dobîca.⁴

1 In sec. al XIII-lea e amintită Rodna. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, I, p. 188, 319-320 și 201; în sec. al XV-lea, în anii 1458 și 1472 e amintită sub denumirea de valea Rodnei. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 115, 221; la anul 1467 apare sub numele de districtul Rodnei. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 179.

2 Dr. Augustin Bunea. Istoria regimentelor grănicerești, Blaj, 1941, p. 41.

3 Victor Onișor. Istoria dreptului român, Cluj, nr. 11, 1923, p. 191. Este folosit și de N. Drăgan în „Toponimie și istorie“ extras din „Anuarul Institutului de istorie națională“ pe 1923, București, Cartea Românească S.A., 1924, p. 250, cu toate că la observații notează că „ori cită stencală ne-am dat, n-am putut găsi acest document“, citat de V. Onișor din Monumenta Regni Hungariae.

4 I. Marțian, Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de graniță, Năsăud, 1911, p. 30.

Românii din Valea Rodnei întrețineau un contingent armat propriu, menționat într-un document dat de voievodul ardelean Ioan Pongratz în anul 1471, ceea ce atestă faptul că se bucurau de anumite libertăți.⁵

În secolul al XII-lea și al XIII-lea se stabilesc în această regiune alături de populația băstinașă coloniști sași. Pe măsură ce orașul Bistrița se dezvoltă, mai ales în secolul al XIV-lea, prin înflorirea meșteșugurilor și a negoțului, acesta tinde să acapareze ținutul Rodnei.⁶ Ținta aceasta a orașului este atinsă în timpul domniei lui Matei Corvinul. Matei Corvinul a sprijinit dezvoltarea orașelor consolidându-și domnia prin legarea mai strânsă a acestora de autoritatea centrală. În această perioadă orașele își extind stăpânirea asupra unor noi domenii prin uzurparea drepturilor ținuturilor ocupate, trecând la exploatarea populației ca și nobilimea feudală.⁷

Afirmația că districtul Rodnei se află între posesiunile regelui Ungariei este confirmată și de următoarea hotărâre a lui Matei Corvinul din 1467 luată împreună cu prelații, baronii și nobilii săi : pentru ca nu cumva vreodată el sau urmașii săi să poată înstrăina în vreun fel „provinciile“ (provincies) Făgăraș, Almaș și Rodna, aceste „districte“ să fie ținute totdeauna în mâinile regale gata și pregătite pentru a putea fi date la timp potrivit vreunui voievod al Țării Românești sau Moldovei, adică spre înfricarea sau redobândirea acelor părți, drept loc de retragere sau găzduire (prodes-censu). Deci numitele „teritorii“ (territoria) oricine și ori cum le-ar avea în stăpânire, să fie cuprinse și păstrate „durante beneplacito nostra, pe seama regelui și păzite ca oricare alte bunuri regale.“⁸ Nu putem preciza căruia comitat a aparținut ținutul Rodnei pînă la 1472, fapt este că în acest an Matei Corvinul ordonă percepătorilor de impozite din comitatul Dobîca să nu-i mai înscrie pe românii din Valea Rodnei în registrele de contribuții, fiindcă dînșii au fost dăruiți orașului Bistrița încă de regii de mai înainte ai Ungariei, și au să rămînă și pe viitor anexați la orașul Bistrița, bucurîndu-se de toate libertățile, pe care le-au avut și mai înainte.⁹

Se pare că acest ordin n-a putut fi respectat din cauza opoziției locuitorilor Văii Rodnei care se vedeau puși în situație de iobăgie prin modul cum a fost formulată cedarea lor.¹⁰ Așa se poate explica de altfel faptul că în anul 1475 Matei Corvinul revine și emite diploma prin care Valea Rodnei este unită definitiv cu orașul Bistrița, însă cu specificarea că „fi-

5 Berger A.. Urkundean regesten aus dem Bistritzer Archive von 203 bis 1490, p. 45. nr. 244. după I. Marțian, op. cit. p. 30.

6 Pentru această perioadă vezi și Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 40—59.

7 Istoria României, vol. II, Buc., 1962, p. 478 și urm.; 566.

8 „ne vnuam nos vel successores nostri reges prouincias Fogoraș, Omlas, et Rodna, cum pertinentiis eorundem. quoquo modo a se alienare seu abstrahere possimus vel valeant; sed semper prelati districtus in manibus regis promti et parati ad hoc teneantur, vt, siquando opportunum fuerit, vaivodae alicui Transalpino vel Moldaviensi. ad partium scilicet illarum terrorem seu recuperationem assignari possint pro descensu. Hurmuzaki-Densușianu, II/2. p. 179, v. și Acad. D. Prodan, Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII. în Anuarul Institutului de istorie din Cluj, VI, 1963, p. 163. (Traducerea documentului din studiul menționat.

9 Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 221.

10 I. Marțian, op. cit. p. 33.

ecare locuitor al oraşului Rodna şi al văii sale să se bucure de toate drepturile, libertăţile, obiceiurile, milostivirile şi privilegiile de care se bucură oraşul Bistriţa şi cetăţenii lui din vremuri vechi".¹¹

Această incorporare a fost determinată şi de faptul că în urma dăniei domeniului Ciceu, cu cele 60 de sate făcută lui Ştefan cel Mare de către regele Matei, valea Rodnei nu mai avea nici o legătură cu comitatul Dobica şi fiind situată în apropierea oraşului Bistriţa a fost încorporată acestei unităţi administrative.¹²

După înglobarea văii Rodnei la oraşul Bistriţa, patriciatul orăşănesc a trecut la tot felul de abuzuri în administrarea acestui ținut tratându-i pînă la urmă ca feud iar pe locuitorii lui ca iobagi. Locuitorii ținutului însă n-au acceptat această situaţie şi s-au împotrivit asupririlor. Lupta împotriva exploatării orăşăneşti ia forme mai accentuate între anii 1755—1762 cînd în actele oficiale este denumită „Tumultus 23 pagorum Districtus Valachici Bistriciensis”.¹³

În anul 1762 ia fiinţă în acest district „Regimentul al II-lea transilvan, grăniceresc de infanterie Nr. 17” care face să se lichideze conflictul cu Bistriţa.¹⁴

Organizarea administrativă şi judecătorească a districtului Rodna, unde obştea sătească liberă a continuat să existe pînă tîrziu, era la fel ca şi-n celelalte părţi ale Transilvaniei locuite de români.¹⁵

Ţinutul era organizat în cnezate formate din unul sau mai multe sate. Cnezul are atribuţii administrative, judecătoreşti şi militare. El judecă pricinile ivite între locuitorii cnezatului, el adună dările şi reprezintă cnezatul în rapoartele cu autorităţile superioare.¹⁶

În acest ținut au existat scaune de judecată româneşti şi scaune propopeşti, atestate de altfel de documente pe întreg teritoriul Transilvaniei.

Treptat însă obiceiurile juridice ale autonomiilor româneşti sînt înlocuite cu legile feudale ale statului, nu fără împotrivirea ţărănimii. Astfel în anul 1371 un sat întreg din părţile Năsăudului în frunte cu cnezul sătesc, s-a ridicat pentru eliberarea unui țăran osîndit la spînzurătoare, pe baza legilor feudale.¹⁷

După ce districtul Rodnei a fost supus autorităţii regale, forurile de apel erau cele obișnuite epocii : sedria generalis, scaunul voievodal, adunarea generală voievodală şi în sfîrşit curtea regelui.¹⁸

După unirea ținutului cu oraşul Bistriţa, vechea organizare juridică şi politico-administrativă s-a păstrat fiind supusă autorităţilor bistriţene.

11 Hurmuzaki-Densuşianu, II/22, p. 232—234.

12 Victor Onişor, op. cit. p. 193.

13 Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 419, v. şi V. Sotropa, *Revolta districtului năsăudean*, în „Arhiva Someşeană” nr. 22, 1937, p. 1—177 şi nr. 23, 1938, p. 1—468.

14 Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 516, v. şi V. Sotropa, *Iniţierea graniţei năsăudene*, 1762, în „Arhiva Someşeană”, Năsăud, nr. 24, 1938, p. 1—129.

15 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 84.

16 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 555 v. şi I. Bogdan, *Despre cneji români*, extras din *Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXVI, memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, Ist. de arte grafice „Carol Göbl”, 1903.

17 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 255, 274.

18 Ibidem, p. 274.

Pe valea Rodnei au continuat să existe încă numeroși cnezi și voievozi români, unii avînd o situație cu a juzilor satești iar ceilalți aveau atribuții fiscale, administrative și judiciare fie numai într-un sat, fie în mai multe sate.¹⁹

În documente sînt amintiți voievozi și cnezi care își exercitau atribuțiile în acest ținut. În anul 1533 Larion (Larjowan) vlădică împreună cu ceilalți călugări prezintă magistratului din Bistrița un privilegiu pe care acesta îl dăduse, în 1523 preoților Matei, Sandru și Petru, precum și tuturor cnejilor din Valea Rodnei, prin care le conceda să clădească o mănăstire. Magistratul încuviințează cererea episcopului Larion și le dăruiește un loc, lângă apa Bichigiului, între satele Hordou și Telciu, unde să reclădească mănăstirea, ce fusese dărîmată la 1526.²⁰

Într-un proces de posesiune între satele Dumitra și Terpiu și unii nobili locali, apare și numele cneazului Ioan din Rebrîșoara, în anii 1486 și 1514, care protestează împotriva unor vînzări de moșii.²¹

În documentele din arhiva orașului Bistrița sînt amintiți cu numele cnezii și voievozii unor sate din valea Rodnei. Astfel între anii 1503-1522 sînt amintiți : Toma voievodul din Singeorz ; Buzaș cneazul, la Mocod ; Costea cneazul, la Zagra ; Toma cneazul, la Salva ; Luca cneazul, la Feldru ; Bothiwan cneazul la Telciu ; Mareș cneazul, Codrea voievodul și Ilie cneazul la Maieru.²²

În fruntea orașului Bistrița era magistratul format dintr-un jude și 12 jurați precum și un centumvirat. Pe lângă aceștia funcționau mai mulți slujbași plătiți sau onorifici ca administratori, procurori, curatori, notari etc.²³

Districtul Bistriței era împărțit în patru unități administrative (plăși). Fiecare plasă era sub supravegherea administrativă și juridică a unui senator, jurist, inspector sau domn terestru (londgrebio, gunndherr). Pentru administrarea ținutului nășăudean erau folosiți 12 slobodnici și doi vătășei. Unul, doi sau mai mulți slobodnici aveau obligația să stea cu cai permanent la dispoziția magistratului în oraș.

Împotriva sentințelor locale de prima instanță se apela la inspectoratul, la senatorul care avea în supraveghere ținutul și apoi la senatul bistrițean. Forul superior, după senat, era Universitatea săsească din Sibiu. Slobodnicii ajutați de juzii locali adunau contribuțiile ; crainicii îndeplineau mai ales atribuțiunile judiciare și fiscale, ca reprezentanți ai puterii centrale pe domeniile cetăților.²⁴

¹⁹ Ibidem. p. 255.

²⁰ Victor Motogna. Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei. Dej, f.a., p. 50.

²¹ Iulian Marțian. op. cit. p. 41, (documentul publicat în anexa 4 după originalul din arhivele săsești din Sibiu, fără cotă).

²² S. Goldenberg. Contribuție la istoria Bistriței și a văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea. în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series IV, Fasciculus I. 1960, Historia, Cluj, p. 66.

²³ Ist. României. vol. II. Buc., 1962, p. 566, v. și S. Goldenberg, op. cit., p. 60.

²⁴ Ist. României. vol. II. Buc., 1962, p. 555. v. și Vasile Bicighean. Material documentar, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 18, 1936, p. 355-363 și V. Șotropa. Revolta districtului nășăudean, 1755-1762, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 23, 1938, p. 206.

Existența înainte de unirea ținutului rodnean cu Bistrița a vechilor instituții românești independente se evedentiază în perioada 1755—1762, cînd ținutul năsăudean se află într-o permanentă răzvrătire împotriva a-supririi cetății și cînd se manifestă tendința de reînviere a vechilor instanțe judecătorești și a instituțiilor administrative proprii, independente.

Tăranii nemulțumiți se plîng de sarcinile din ce în ce mai grele la care sînt supuși și-și manifestă nemulțumirile prin deputații și jalbe trimise magistratului bistrițean, autorităților superioare transilvane, Curții din Viena; ei se opun prin forță armată încercărilor de execuții silite, refuză participarea la lucrările publice ale cetății și nu recunosc instituțiile administrative și judecătorești ale orașului.

În această perioadă ei refuză să mai achite și contribuțiile cetății pe care le adună și le depun în biserici și nu se mai prezintă în fața magistratului pentru judecăți.

În octombrie 1758 conducătorii răzvrătirii, Macavei a Florii din Mocod și Ștefan Cute Nimigeanul din Feldru, dau poruncă ca de acum înainte nimeni să nu mai meargă la judecată în oraș și să nu se mai supună altor judecăți instituite de oraș în district urmînd ca judecățile să se facă de către bătrînii satului. Dacă o parte nu va fi mulțumită cu sentința, atunci din 2 sau 3 sate învecinate să fie chemați cîte doi jurați. Dacă nici această sentință nu va fi acceptabilă atunci să se convoace întregul sat și hotărîrea acestuia să rămînă definitivă.²⁵

Împotriva valahilor răzvrățiți care nu mai recunosc instanțele judecătorești din oraș, magistratul, în cadrul unui memoriu vast pe care-l înaintează guvernului, în problema aceasta relatează următoarele :

„Magistratul numai atît le-a dat facultate, ca să judece înaintea scaunului birăului sătesc asupra litigiilor pînă la un florin salva permanente Appellatione“, ceea ce ținutindenea se practizează în țară. Dar ei acum au instituit adevărate judecătorii în sinul lor, cu care au voit să răpească și să nimicească cu totul jurisdicția magistratului. Ba au mers așa departe, că acolo unde magistratul mai înainte judecase în chestii de controverse privitor la mejdele pămînturilor, ei au suspendat judecata, și au adus sentință contrară, mai cu seamă față de acei compatrioți de-ai lor, care nu consimt cu ei privitor la amintita cutezantă oarbă“.²⁶

În „Replica celor 23 sate valahe la acuzele Magistratului“, adresată președintelui staturilor, președintelui exactoratului și comisiei guberniale referitor la această problemă se răspunde: „și pînă acuma a fost la noi obiceiul să aplanăm diferendele în fața jurisdicției (scaunului) sătești, și dacă se iveau cauze grele, chemam dintre bătrînii satelor învecinate judecători care aduceau sentință...“²⁷. În alte numeroase documente se atestă permanent existența vechilor instituții administrative și judecătorești românești.

25 Virgil Sotropa. Revolta districtului năsăudean. 1755—1762, în „Arhiva Someșeană“, Năsăud, nr. 22, 1937, p. 172.

26 Virgil Sotropa, op. cit. în „Arhiva Someșeană“, nr. 23, 1938 p. 283.

27 Ibidem, 366.

Trebuie să mai menționăm aici faptul că atât Bistrița, cu districtul sășesc, cât și valea Rodnei figurează după 1530 alături de Cetatea de Balță, Ungurașul și Ciceul între posesiunile domnitorului Petru Rareș.

Iliaș, fiul lui Petru Rareș, moștenește de la tatăl său, între alte posesiuni și Rodna cu satele Maieru, Ilva și Feldru, care între anii 1546-1552 au aparținut domnului Moldovei și care localități în epoca respectivă nu figurează în socotelile orașului Bistrița, ca plătind bir.²⁸

Contactul permanent economic, politic și cultural, de-a lungul veacurilor, dintre Moldova și ținutul Năsăudului, cu o populație de aceeași limbă și lege, a contribuit la statornicia vechilor instituții administrative și judecătorești ale satelor din Valea Rodnei.

* * *

În veacul al XVIII-lea imperiul austriac trece prin mari greutăți. Una din pîrghiile principale de susținere a imperiului era armata feudală, instituție de clasă care servea, statul feudal, apărîndu-l de dușmanii interni și externi.

Într-o vreme cînd vechea armată a privilegiaților se destrăma datorită conflictelor tot mai dese dintre nobilime și împărat și cînd imperiul era greu angajat, atât în lăuntrul țării cît și în afară, curtea imperială din Viena caută să-și mărească și să-și întărească forțele sale militare. Aceste motive determină curtea imperială să treacă la înființarea regimentelor de graniță transilvănene.

Instituția grănicerească nu era de altfel o noutate. Miliția confinară s-a organizat mai ales după lupta de la Mohaci, cînd împotriva turcilor s-a alcătuit un zid de apărare compus din astfel de regimente din Dalmația și pînă în Banat.

Curtea din Viena cunoscînd avantajul organizării unei astfel de paze de graniță (soldați bine instruiți la dispoziție, economii în timp de pace pentru că soldații trăiau pe proprietățile lor, armată mai numeroasă și mai ieftină, soldați mai luminați și mai disciplinați), existînd granița militară pînă în Maramureș. Urmău să se înființeze două regimente românești de graniță, unul la Năsăud și altul în partea sudică a Transilvaniei, din Hațeg pînă în țara Bîrsei și trei regimente secuiești.

Împotriva acestui plan de militarizare, curtea din Viena își atrase împotrivirea aristocrației transilvane. Prin militarizare aceștia urmau să-și piardă un număr mare de iobagi, iar pe de altă parte le era frică de înarmarea unui așa mare număr de români. Pentru ca acțiunea militarizării să nu poată fi atacată de aristocrație pe motivul că se înarmează iobagi, Curtea din Viena a militarizat ținuturi care n-au fost trecute în iobăgie pe o cale „legală“, prin diplome, ci au fost acaparate pe nedrept prin samavolnicii de feudali și orașe.²⁹

Cu toată împotrivirea nobilimii transilvane nevoile imperiului cereau înființarea de noi regimente. „Desele răscoale și revolte ale maselor

²⁸ Victor Motogna, Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea, Dej, 1928,

²⁹ George Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. I. Sibiu, 1889, p. 369-382.

populare din Transilvania a ridicat în fața stăpînitorilor austrieci problema găsirii altor mijloace mai eficace pentru consolidarea dominației lor, deoarece armata, funcționarii fiscali și călugării iezuiți n-au fost în stare să i-o asigure. Organizarea unei miliții de graniță putea îndeplini această însemnată și grabnică nevoie. În același timp, aceste miliții mai puteau păzi granițele pentru a stăpîni bejenia țărănimii ardeleni în Moldova și Țara Românească; în calitate de soldați puteau servi tendințele centraliste ale Habsburgilor, puteau fi folosiți în răspîndirea unirii; puteau, în sfîrșit fi folosite regimentele de graniță împotriva nobilimii în caz de nesupunere.³⁰

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea exploatarea țărănimii din Transilvania se accentuează datorită faptului că necesitățile de consum cresc. Armata și aparatul de stat crește numeric și se înmulțește populația neagră. Feudalii caută să producă cît mai multă marfă agricolă pentru piața internă, prin sporirea pămînturilor pe calea acaparării acestuia de la țărani, și prin restrîngerea dreptului acestora la folosirea pășunilor și pădurilor. Același lucru se petrece și pe pămîntul crăiesc unde contribuțiile cresc în această perioadă și unde se întîlnesc cazuri destul de frecvente de alungare a țărănilor români din sate.³¹

În această perioadă, lupta dintre clasa asuprașă și cei asuprași se ascute. Iobagii și țărani liberi sînt din ce în ce mai asuprași, mai exploatați. Ceea ce-i face să se împotrivescă pe toate căile cunoscute de istorie, de la formele de luptă cele mai simple pînă la ridicarea armată, la răscoală. Contribuțiile iobăgești, obligațiile față de monarhie, sarcinile militare iau proporții nemaîntîlnite.

Exploatarea, nemiloasă, uzurparea nedreaptă a proprietăților și a drepturilor avute din vechime se extinde în secolul al XVIII-lea și asupra ținutului năsăudean. Aici, ca și-n alte părți ale Transilvaniei, organizat și luînd o amploare mare, populația românească liberă își arată nemulțumirea prin delegații trimiși la împăratul și prin răzvrătiri, încercînd să scape de asuprașirea patriciatului sășesc bistrițean.

Tocmai în această perioadă se pune și problema militarizării ținutului năsăudean. Menționăm că militarizarea era privită de majoritatea locuitorilor ținutului ca favorabilă situației lor, în urma promisiunilor făcute de reprezentanții oficiali ai curții imperiale.

De altfel, mai tîrziu, cînd la 31 ianuarie 1784, împăratul Iosif emite un decret cu privire la înscrierea voluntară a satelor din vecinătatea graniței militare, știrea se răspîndește ca fulgerul. „În frunte cu juzii și preoții satelor, țărani se îndreptau spre orașele din apropiere pentru a se înscrie voluntari, în nădejdea scăpării de iobăgie. Țărani înscriși se socotesc acum oameni liberi, refuză îndeplinirea mai departe a obligațiilor iobăgești, își amenință stăpîinii, slujbașii sînt alungați”³².

30 C. Daicoviciu și alții. Din istoria Transilvaniei, Ed. Academiei R.P.R., 1960, p. 172.

31 V. Sotropa, Soarta românilor din satele săsești, în „Arhiva Someșeană”, nr. 18, 1936, p. 275—345.

32 C. Daicoviciu ș. a., op. cit. p. 185.

Nu vom insista asupra împrejurărilor în care acest ținut este militarizat și asupra tratativelor duse între curtea, din Viena și orașul Bistrița. Menționăm totuși că magistratul bistrițean încearcă să transpună comunele din valea Rodnei ca posedându-le cu dreptul de „Jus domaniale” și pe locuitorii ținutului ca „iobași” iar terenurile acestor comune sub titlul de „fundi allodialles”. Magistratul bistrițean pretinde de la regimul militar ca despăgubire pentru pierderea moșiilor feudale, a prestațiilor și a veniturilor de natură urbană suma de 105.144 fl.

Locuitorii văii Rodnei nu acceptă o astfel de transpunere. După lungi tratative între cele două părți, sub mari presiuni din partea Cancelariei aulice transilvănene, orașul Bistrița, a redactat în anul 1766 un alt act cesionar prin care se cedează și transpune „Maiestății sale” în scopul militarizării pentru vecie și fără drept de revocare ori pretenții de despăgubire, valea Rodnei cu cele 21 comune.³³

33 V. Sotropa. Inițierea graniței militare năsăudene 1762, în „Arhiva Someșeană”, nr. 25, 1939, p. 295. Documentul de cedare definitivă a ținutului este următorul: Noi judele primar, ceilalți jurați cetățeni, senatori, notar și toți locuitorii orașului liber regesc Bistrița, facem cunoscut prin actul prezent autentic tuturor, citora li se cade, atît celor de azi cît și celor viitori. care vor lua act de acest document, că după ce ne-a venit la cunoștință, că Maiestatea sa apostolică, în grija sa mare nu numai pentru apărarea și păstrarea principatului Transilvaniei, ci și pentru fericirea și siguranța celorlalte regate și provincii ereditare a hotărît să înființeze o miliție de graniță și la hotarul ei ereditar, — noi, cărora nu ne-a fost nimic mai mult la suflet și ne este și azi, decît să promovăm după puterile noastre intențiunea salutară a Maiestății Sale. precum și siguranța și liniștea publică legate de acestea, am cedat cu supunere omagială deja în 24 mai 1762 Maiestății sale principesei și stăpînel noastre Maria Terezia, din îndurarea lui Dumnezeu. împărăteasa Romanilor, regina Germaniei, etc., precum și erelor și moștenitorilor ei auguști, opidul Rodna împreună cu valea aparținătoare acestui opid. cu satele: Maieru, Singeorz, Leșu, Ilva, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poiana Zăgrîl, Găureni, Runc, Zagra, Mocod și Mîitei și poporul valah. ce trăiește în aceste sate. Toate aceste dăruite nouă prin actul de donațiune al Maiestății sale regelui Matei Corvișul redactat în simbăta două după joia verde din anul 1475 și întocmit în formă de privilegiu după introducerea noastră fără contrazicere în posesiunea lor în ziua de 16 mai 1488 și ținute în posesiune pacifică de obștea orașului Bistrița pînă în ziua de azi, le-am cedat împreună cu toți locuitorii valahi, cu toate beneficiile și folosele de ori ce natură și cu toate bunurile oricum s-ar numi ele. aparținătoare de drept și din vechime la acel opid și la posesiunile amintite precum și cu adevăratele lor mejde și vechile lor hotare, cu aceleași drepturi, cu care le-am primit și noi și locuitorii orașului Bistrița de la menționatul rege al Ungariei de pie memorie. Acum toate aceste posesiuni le-am dat, transpus, am renunțat la ele și le-am cedat în scopul înființării miliției de graniță, în semn de deosebită credință și devotament față de Maiestatea sa și augusta casă domnitoare. de bună voie, liber, din îndemnul propriu și nesiliți de nimenea. În urma actului de garanție (asigurare) dat de Maiestatea sa în ziua de 8 decembrie 1764 și prezentat nouă de Excelența sa ilustrul domn Iosif L. baron Siskovici de Ontopa, comandor al ordinului militar Maria Terezia, consilier al Maiestății sale ces. regesti și al înaltului consiliu de război aulic, locotenent mareașal proprietar al unui regiment de infanterie. În același timp le dăm, transpunem, renunțăm la ele și le cedăm pentru totdeauna și irevocabil, fără a ne mai rezerva vreun drept sau pretențiune de posesiune asupra lor atît pentru noi și urmașii noștri, cît și pentru obștea orașului amintit de ațtea ori.

Pentru o mai mare încredere și siguranță, precum am renunțat la original la mai sus citatele și alte documente de donațiune și privilegii, date de regii Ungariei și de urmașii lor principii Transilvaniei și în urmăre am renunțat la toate beneficiile, folosele și apartenențele opidului Rodna, ale văii supuse acestui opid, ale satelor și locuitorilor valahi amintiți mai sus : tot astfel am aflat de bine să oferim în genunchi Maiestății sale, auguștilor ei erezi și succesorii, acest document de cesiune solemn, valabil pentru totdeauna, semnat de judele primar, senatorii și delegatul orașului și întărit cu aplicarea sigilului orașului nostru. Dat în Bistrîta în 9 Ianuarie 1766. Ioh. Fridericus a Straussenburg, jude primar, Conradus Sigismundus Dinges, projudex, Paul Car. Klein a Straussenburg, senator, Georgius Gunesch, senator, Ioh. Schankebank, senator, Samuel Schankebank preceptor et senator, Georgius Teofflus Teckelt, senator, Ioh. Frank, senator et villicus, Andreius Teuchert, senator, Daniel Czigler, juratus notarius publicus, Samuel Engerser, pro-orator, deficiente Oratore fungente, titlusque Communitalis nomine, (delegat supleant al comitatului în locul delegatului care lipsea) (V. Sotropa. Inițierea graniței militare năsăudene 1762, în „Arhiva Someșeană”, Nr. 25, 1939, p. 295—297.

Fiindcă din populația comunelor susmenționate nu se completau cei 3.000 combatanți necesari regimentului s-au militarizat și comunele Monor, Rușii Munți, din Valea Mureșului, comune care aparținuse comitatelor Cluj, Turda și Dăbica. De asemenea, s-au militarizat și comunele Sintioana și Nușfalău de pe valea Șieului.

În 1783 s-au militarizat comunele din valea Birgăului care au aparținut comitatului Dăbica fiind răscumpărate cu pământuri, prestații urbariale, drepturi regale și cu terenuri alodiale de la familia conților Bethlen cu prețul de 700.000 fl. din care 300.000 fl. plătiți în numerar iar 400.000 fl. reprezentând valoarea domeniului Păuliș din Banat trecut în schimb de proprietate Bethleneștilor.³⁴

După întocmirea planului de militarizare a ținutului năsăudean s-a trecut în mod practic la organizarea pe teren a regimentului de graniță, fără a se aștepta limpezirea problemelor de proprietate a teritoriului sau încheierea legală a contractului între magistratul bistrițean și curtea din Viena.

Cu aplicarea planului de militarizare este însărcinat generalul comandant și președintele guvernului transilvan baronul Buccow. În ținutul Năsăudului urma să se înființeze un regiment de infanterie compus din 15 companii și un regiment de dragoni cu opt escadroane.³⁵

Pentru regimentul de infanterie de la Năsăud a fost numit comandant locotenent-colonelul Georg Raschütz, iar pentru cel de dragoni locotenent-colonel Dombrowca.

La început au fost militarizate comunele Rodna, Majeru, Sîngeorz, Leșu, Ilva Mică, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Runc, Zagra, Mititei și Mocod din Valea Rodnei și Nușfalău (azi Mărișel) și Sintioana din valea Șieului.

Cu îndeplinirea planului de militarizare în Transilvania a fost însărcinat generalul Buccow, care a intervenit în mișcările religioase ale românii din Transilvania din această epocă, fiindu-i dată sarcina ca în calitate de guvernator, să facă ordine în certurile confesionale. În întreaga sa activitate s-a dovedit a fi brutal, violent și crud.³⁶ Metodele care au fost întrebuintate pentru militarizarea ținutului au făcut ca poporul nemulțumit să nu primească de bună voie militarizarea. Masele de țărani se împotrivesc, nu lucrează pământul, părăsesc casele, ținutul, se răscoală.³⁷

Văzînd curtea imperială că Buccow nu este în stare să ducă la bun sfîrșit planul de militarizare, a trimis pe generalul Siskovici pentru a desăvîrși organizarea regimentelor de graniță.³⁸

³⁴ V. Sotropa, Istoria districtului năsăudean, în „Arhiva Someșană” Nr. 9 Năsăud, 1928, p. 24.

³⁵ Istoria României, vol. III. Buc. 1964, p. 514.

³⁶ Rolf Kutschera, Guvernatorii Transilvaniei, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, Sibiu, p. 45-59.

³⁷ C. Dalcoviciu ș.a., op. cit. p. 172. V. Sotropa, Înființarea graniței militare năsăudene în „Arhiva Someșană”, Nr. 24, Năsăud, 1938, p. 59 și urm.

³⁸ Iuliu Moisil, Colonelul Carol baron Enzenberg, 1725-1810, în „Arhiva Someșană”, nr.

În urma împotrivirii manifestate în contra militarizării amintite mai sus și mai ales a răscoalei de la Salva e numit comandant de regiment la Năsăud, Carol Enzenberg, om cu spirit larg, bun organizator. care a învățat să vorbească românește și a intervenit să i se permită să numească ofițeri români.³⁹

Regimentul de dragoni a fost redus în anul 1764 la două escadroane, pentru ca în anul 1770 să se desființeze.

Ținutul întreg militarizat purta numele de „Rodnaer Militär District” iar regimentul purta denumirea de „Zweites Walachisches Siebenbürger Grenz — Infanterie Regiment”. În 1769 la denumirea de mai sus i se mai adaugă și numărul 17, pentru al putea deosebi de celelalte regimente.⁴⁰

Sigilul regimentului avea imprimat vulturul imperial austriac cu inscripția „Virtus romana rediviva”, iar în jurul sigilului „Sigill. II. Legionis Walachicae Nr. 17.”

Sarcina principală a regimentului de graniță era concretizată astfel în statutul din 1766: „Îndatorirea principală a tuturor valahilor, grăniceri este, ca atât în timp de război, cât și în timp de pace să se îngrijească de apărarea granițelor, să fie de strajă în garnizoane și la poteci, să mențină siguranța țării, prin urmărirea hoților și împiedicarea importului și exportului clandestin de mărfuri și bucate prohibite, precum și prin prevenirea, în conformitate cu ordinele date de mai marii lor, a tuturor prevaricațiilor de ori ce fel ar fi și a trecerii graniței; în general deci să îndeplinească fără excepție toate acele servicii, care li se vor impune prin comandantul suprem și prin ofițerii superiori și de stat major.”⁴¹

Statutul militar din 12 noiembrie 1766 declară liberi pe toți locuitorii militarizați din districtul Rodnei. Nu după mult timp însă, autoritățile superioare dispun ca grănicerii să nu fie înscriși în rubrica liberi dar nici la cea de iobagi ci la rubrica „nobiles contribuentes” din care să se șteargă cuvântul „nobiles” și să rămână numai „contribuentes”.

E ușor de înțeles motivele care determină administrarea imperială la astfel de modificări. O dată declarați liberi în mod juridic, locuitorii acestui ținut, ar fi putut pretinde demilitarizarea acestui ținut, așa cum de altfel au pretins-o grănicerii orlăteni.⁴²

Organizarea unui regiment de graniță pe un teritoriu întins, cu scopul fixat în statutul militar menționat, constituia o problemă complexă datorită faptului că organizarea militară trebuia să fie mai încheagată decît cea civilă, mai centralizată, iar organul executiv să fie mai mobil, mai prompt, mai hotărît.

Deodată cu organizarea regimentului de graniță, vechile așezăminte se

39 Ibidem și George Barițiu, op. cit. p. 375. G. Barițiu îl caracterizează ca fiind „un bărbat înțelept, uman și luminat, care îndată ce ajunse la stațiunea sa pe la 16 mart. 1764 ajutat și de câțiva ofițeri tot umani, cum a fost Nenel, Tannoli, Cosimelli, ș.a., a știut să îmbliuzească pe popor, să-l apropie... Treisprezece ani a stat Enzenberg în comanda aceluia regiment, în care timp l-a regulat așa, încît se putea aseina cu oricare dintre regimentele de linie”. (George Barițiu, op. cit. p. 375).

40 V. Sotropa, Regimentul grăniceresc năsăudean, în Arhiva Someșeană, nr. 2, Năsăud, 1925 p. 8.

41 V. Bichigean, Statutul grăniceresc, în „Arhiva Someșeană”, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 79.

42 V. Sotropa, Istoricul districtului năsăudean în „Arhiva Someșeană”, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 26—27.

desființează, iar locuitorii ținutului, în schimbul unor beneficii materiale, vor trebui să aducă mari jertfe de sînge pentru imperiu.

Se înțelege că primul pas în organizarea teritorială a fost scoaterea întregului ținut de sub administrația forurilor civile și trecerea lui sub administrația militară.

Regimentele de graniță erau organizate ca și unitățile militare ale armatei. Unitatea mai înaltă era brigada care avea în subordine regimentele compuse din batalioane. Batalioanele erau formate din mai multe companii. O companie era formată din două sau mai multe sate. Unitățile militare erau totodată și circumscripții administrative. Ofițerii încadrați aveau în sarcina administrației, exercitau de fapt atribuțiile funcționarilor administrativi.

Forul imediat superior regimentelor de graniță era brigada, care în cazul regimentelor românești de graniță era la Sibiu, una singură pentru regimentele grănicerești. Brigada era încadrată cu următorul personal: un comisar al războiului, un ofițer și personalul necesar direcțiunii silvice, problemelor școlare și de construcții.⁴³ Brigada era subordonată comandantului general al Transilvaniei.

Sediul regimentului, în cazul „Regimentului al II-lea“ era la Năsăud. Aici stătea comandantul. Cei doi ofițeri superiori aveau sediul la Salva, și altul la Rodna. Comandanții companiilor locuiau în următoarele comune: Năsăud, Rebrîșoara, Feldru, Singeorz, Maieru, Rodna, Salva, Mocod, Telciu, Zagra, Monor și Rușii Munți.

În anul 1770 Telciu și Feldru devin sediul Ofițerilor superiori; în anul 1771 comandantul regimentului își avea sediul în Telciu, locotenent-colonelul în Feldru, maiorul în Rebrîșoara.

În anul 1778 Năsăudul a fost decretat ca sediu permanent al comandantului, iar după militarizarea văii Bîrgăului, în anul 1784, locotenent-colonelul locuia în Prundul-Bîrgăului și maiorul în Rebrîșoara.

După 1816 s-a stabilit împărțirea definitivă, care a rămas în vigoare pînă la desființarea regimentului în anul 1851

La Năsăud era sediul colonelului și al statului major, aici se aflau toate organele de administrație centrală a regimentului, precum și locotenent-colonelul și unul dintre maiori. Cel de-al doilea maior își avea sediul în Prundul Bîrgăului.

Satele grănicerești erau împărțite în companii. O companie cuprindea două sau mai multe localități. Comandantul companiei locuia în co-

⁴³ Antoniu Marchescu, Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere, (contribuții istorice și juridice), Caransebeș, 1941, p. 43—44.

muna de reședință a companiei. Regimentul era format din 12 companii.⁴⁴ (vezi harta).

Populația Regimentului II românesc grăniceresc din ținutul Năsăudului număra 34.328 suflete, dintre care erau unguri și secui 72, germani 206, slovaci 39 și alte naționalități 203.⁴⁵

În timpuri de pace obligația principală a soldaților era aceea de a face serviciul la graniță. Schimbându-se din timp în timp, ei trebuiau să împiedice emigrările și imigrările, să stăvilească bejenia țăranimii ardeleni în Moldova și Țara Românească și să slujească politica economică autarhică a imperiului.

Dăm un tabel cu posturile de frontieră dinspre Moldova la care făcea pază regimentul de grăniceri din Năsăud începînd cu anul 1784:

1. Neagra, încadrat cu 1 subofițer și 3 soldați.
2. Drăgoiasa, cu 1 ofițer, 2 subofițeri și 10 soldați.
3. Podul Drăgoiesei, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
4. Capul Dealului, cu 1 subofițer și 4 soldați.
5. Piatra Tomnaticului, 1 subofițer și 6 soldați.
6. Călimanul, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
7. Zăpodia Bucinișului, cu 1 subofițer și 7 soldați.
8. Mijloc, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
9. Izvorul Bucinișului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
10. Negoii, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
11. Cerbuc, cu 2 subofițeri și 9 soldați.
12. Gura Haiti, cu 1 subofițer și 6 soldați.
13. Podul Haiti, cu 1 subofițer și 6 soldați.
14. Piciorul Pietrii Roșii Nr. 1, cu 1 subofițer și 6 soldați.
15. Piciorul Pietrii Roșii Nr. 2, cu 1 subofițer și 6 soldați.
16. Pietrele Roșii, cu 1 ofițer, 3 subofițeri și 10 soldați.
17. Tarnița Haiti, cu 1 ofițer, 3 subofițeri, 12 soldați.
18. Piatra Dornei, cu 1 subofițer, 6 soldați.
19. Podul Tămăului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
20. Săndroaia, cu 2 subofițeri și 6 soldați.

⁴⁴ Enumerăm mai jos cele 12 companii cu satele din care erau formate, indicîndu-se totodată în paranteze sediul ofițerilor. Compania I. Monor (căpitan), Rușii Munți (locotenent), Gledin (sublocotenent), Morăreani.

Compania II. Budacul Român (căpitan), Nușfalău (locotenent), Sieuț (sublocotenent), Ragia, Sntioana.

Compania III. Tiha Birgăului (căpitan), Prundul Birgăului (locotenent), Mureșeni Birgăului (sublocotenent), Bistrița Birgăului.

Compania IV. Josenii Birgăului (căpitan), Suseni Birgăului (locotenent), Rusul Birgăului (sublocotenent), Mijloceni Birgăului.

Compania V. Rodna Veche (căpitan), Maieru (locotenent), Ilva Mare (sublocotenent), Rodna Nouă.

Compania VI. Singeorz (căpitan), Siniosif (locotenent), Măgura (sublocotenent).

Compania VII. Feldru (căpitan), Siniosif (locotenent), Măgura (sublocotenent).

Compania VIII. Rebrisoara (căpitan), Rebra Mare (locotenent), Nepos (sublocotenent), Parva.

Compania IX. Năsăud (căpitan și sublocotenent), Salva (locotenent).

Compania X-a. Telciu (căpitan), Hordou (locotenent), Bichigiu (sublocotenent), Romuli.

Compania XI. Zagra (căpitan), Poteni (locotenent), Găureni (sublocotenent), Suplai.

Compania XII. Mocod (căpitan), Runc (locotenent), Mititei (sublocotenent). (Virgil Sotropa. Regimentul grăniceresc năsăudean. În „Arhiva Someșană” Nr. 2 Năsăud, 1925, p. 10-11).

⁴⁵ St. Manculea, Regimente grănicerești din Ardeal și Banat la 1840. În Anuarul Institutului de Istorie națională, V, 1928-1930, Cluj, 1930, p. 438.

21. Fintina Iancului, cu 1 ofițer și 5 soldați.
22. Tihuța, cu 1 ofițer, 2 subofițeri și 12 soldați.
23. Măgura Calului, cu 1 subofițer și 6 soldați.
24. Plaiul Rusului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
25. Priporul Candrii, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
26. Coșna, cu 1 subofițer și 6 soldați.⁴⁶

Peste săptămână grănicerii care nu erau în serviciu, erau liberi să se ocupe de gospodăria lor proprie ; se ocupau cu creșterea vitelor, cultivarea pământului, comerțul de lemne și fabricarea pănurei. Pentru mărirea cîștigului ținutului militarizat s-a organizat, pe apele Sălăuța și Someș, plutăritul și transportul de sare. O dată pe săptămână se țineau rapoarte la care era prezentă toată compania. Acum se comunicau toate ordinele soșite în curs de o săptămână și se făcea trecerea în revistă.⁴⁷

Războaiele erau suportate cu greu de familiile grănicerilor. În timpul războaielor lungi, între anii 1779—1815, toți bărbații erau duși prin țări străine ; întreaga economie rămânea numai în grija celor rămași acasă bătrîni, copii și femei. Rezerviștii și invalizii făceau serviciile pe graniță.

Sacrificiile de vieți omenești făcute de regimentul de graniță pe cîmpurile de luptă în interesul casei de Habsburg au fost mari. Așa de exemplu „în campaniile austro-franceze dintre 1793—1801, pierderile regimentului nostru al II-lea au fost din toate trei batalioanele 1534 ostași, care adauși la cei 1218 rămași în campania turcească, numărul total al pierderilor a fost în 13 ani : 2752. La cifra aceasta se mai adaugă numărul celor morți în bătăliile urmate de la 1805 pînă în anul 1814 și vom afla că aceia trece de 3000“.⁴⁸

În războaie și la paza granițelor soldații erau conduși de ofițeri care primesc remunerație în bani. Soldele ofițerilor și a subofițerilor, solda grănicerilor pentru serviciu la hotar și alte cheltuieli în legătură cu serviciul militar se plăteau din casa de război.

Întreaga circumscripție condusă de un ofițer poartă numele comunei de reședință a comandantului companiei. Registrele publice de tabulare, conscrierea populației și arhiva unității administrative erau păstrate de comandantul companiei.

Toate treburile administrative de pe teritoriul unui regiment erau concentrate în mîinile comandantului de regiment. Pentru fiecare sector de activitate el avea referenții săi specialiști. Pentru cauzele judecătorești erau auditorii, pentru cele politico-economice, căpitanul de administrație, pentru construcții, ofițerul constructor, pentru caserie manipulantul etc.

Colonelul comandant al regimentului, referenții și personalul cancelarilor, locotenent-colonelul care înlocuiește pe comandant și în mod o-

⁴⁶ I. Marțian, Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri. Năsăud, f. a. p. 43.

⁴⁷ Virgil Sotropa. Un act memorabil, în „Arhiva Someșană“ nr. 12, Năsăud, 1930, p. 152 și Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 38.

⁴⁸ G. B. Istoria Regimentului al II-lea Romanescu, Granitiaru Transilvan după monografia latină din 1830 și după alte documente posteroare, Brașiov, Tipăritu la Römer & Kämner, 1874, p. 25.

bișnuit și cite un maior, formează cancelaria regimentului și locuiesc în orașul de reședință, în Năsăud. Ei iau hotărârile în ședințe, dar părerea, opinia personală a membrilor nu este obligatorie pentru comandant care are puteri discreționare.

Organizarea judecătorească. Comandantul de companie era cea dintâi instanță de judecată cu atribuții de judecător de pace. Implicinții erau judecați săptămînal cu prilejul raportului săptămînal. Competența ofițerului se limita la litigii de mică importanță pînă la o valoare de 10 fl. în materie civilă și pînă la 25 vergi pedeapsă în materie penală. În cauzele pentru care nu aveau competență îndeplineau procedura de împăciuire. Cele hotărîte în ședințele de judecată se consemnau într-un proces verbal. Procesele mai mari se judecau la tribunalul regimentar. Tribunalul regimentar judeca cauzele în toate materiile și asupra tuturor persoanelor civile și militare, de la locotenent-colonel în jos, domiciliați în teritoriul regimentului.

În calitate de judecători funcționau auditorii, juriștii de carieră, militari însă, cu grade de ofițeri. În judecarea proceselor ei n-aveau independență. Pentru fiecare caz în parte ei trebuiau să aibă delegația specială a comandantului. Completul de judecată se compunea din ofițeri. Președintele trebuia să fie în grad mai mare decît cel judecat.

Procedeeul de judecată era oral, sumar și expeditiv, din această cauză nu recurgeau la serviciile avocaților care nici nu existau pe teritoriul de graniță.

Curtea militară de apel avea atribuția de a judeca în a doua instanță de fond toate apelurile înaintate contra hotărîrilor din prima instanță. Pentru regimentele grănicerești ardeleni această curte a funcționat o vreme la Sibiu, unificîndu-se cu cea a celorlalte regimente de graniță la 1 septembrie 1810, a continuat să funcționeze la Petruvaradin.

Pentru toate instanțele de judecată funcționa o a treia instanță „Departamentul Justiției“ de pe lîngă Consiliul aulic de război.⁴⁹

Organizarea militară a ținutului a accentuat dependența țăranilor de autoritatea militară. Dacă de acum înainte puteau să înfrunte magistratul bistrițean și feudații vecini trebuiau să asculte poruncile ofițerului austriac și să moară pentru interesele imperiului în schimbul unor beneficii materiale și culturale.

Regimentul de graniță se desființează la începutul anului 1851. Regimentele grănicerești au fost încorporate în regimentele cezaro-crăiești de linie.

* * *

După revoluția din anul 1848 Transilvania cunoaște două perioade distincte : perioada absolutismului austriac, (1849—1867) și perioada dualismului (1867—1917).

Regimul absolutist instaurat la Viena, după revoluție a, asuprit crunt popoarele Transilvaniei. Directivele date lui Wolgemuth de către curtea din Viena au fost consemnate în instrucțiunea secretă din iulie 1849 : „Transilvania să fie încadrată cu totul în monarhia austriacă, așa încît

⁴⁹ Antoniu Marchescu, op. cit. p. 38—40, 87—89.

situația excepțională cit și drepturile ei speciale să nu mai fie luate în seamă.“ Toți funcționarii necredincioși să fie înlăturați, răzvrățitorii să fie dezarmați și cei mai capabili dintre ei înrolați în armată. Țara întregă să fie împărțită în mai multe districte.⁵⁰

Asupra claselor sociale care doreau reforme liberale s-a abătut un val de asuprire și teroare. Sistemul de strictă supraveghere, de control și de oprinare s-a abătut asupra activității social-politice din Transilvania.

Presa supusă controlului strict al guvernului nu mai putea da glas liber aspirațiilor claselor oprimate și ziarele se transformă în organe prin care oficialitatea își publică buletinele de informare.

Manifestările de simpatie față de ideile progresiste sau față de evenimentele înaintate ale epocii ajungeau în fața tribunalelor militare care acționau fără milă. Doar societățile conspirative mai activau cu mari riscuri și emigranții de peste hotarele imperiului mai dădeau glas liber aspirațiilor juste ale poporului.

În această atmosferă politică de teroare, nemulțumirile claselor sociale asuprite creșteau mereu împotriva sistemului feudal, iar situația, economică și financiară a imperiului se apropia cu fiecare zi ce trecea de pragul falimentului.

Problemele economice, politice și sociale rămase nerezolvate după 1848 amenințau însăși existența imperiului și sileau guvernării să le soluționeze. Zdruncinată din toate încheieturile împărăția austriacă își căuta mereu o formă de organizare viabilă.

Nobilimea feudală nu voia nicidecum să renunțe la avantajele pe care le deținea, dar clasele sociale ale diferitelor naționalități în plin avânt de dezvoltare dădeau asaltul asupra acestei organizații statale înapoiate. Schimbările survenite în acești ani ai absolutismului în organizarea economică, politică, administrativă, în organizarea instituțională, reflectă starea de neputință, de confuzie, de slăbiciune a imperiului.

Constrinși de situația internă și externă grea, curtea din Viena încearcă un aranjament intern care să creeze condiții de relativă stabilitate în imperiu. Așa se ajunge la diploma din 20 octombrie 1860 prin care se acordă o relativă libertate și se revine la situația dinaintea anului 1848, acordându-se autonomie legislativă tuturor provinciilor istorice, cu menținerea și a unui parlament central la Viena.

Problemele economice și politice ale Transilvaniei unde burghezia română antrenase întreg poporul român în luptă pentru egalitate economică și politică a românilor cu celelalte naționalități, rămân să fie rezolvate prin dieta de la Sibiu (1863-64) și prin cea de la Cluj, ca pînă la urmă reacțiunea austriacă să dea mîna cu cea maghiară și să ajungă la pactul dualist din anul 1867.

Frământările de natură economică și politică din imperiu se reflectă și în modificările succesive ale împărțirii politico-administrative a teritoriului Transilvaniei între anii 1849—1867, frământări ce oglindesc și

50 Helmut Kilma, *Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867*, Sibiu, 1943, p. 64.

ele instabilitatea guvernărilor, slăbiciunea internă a împărăției și frica guvernanților și a clasei exploatatoare de clasele în plin avânt de dezvoltare a căror spirit de nemulțumire și revoltă se simțea peste tot.

Imediat după revoluție, imperiul habsburgic avea nevoie de o conducere centralizată în Transilvania, care să poată controla toată activitatea internă a acestei provincii și să poată nimici orice mișcare populară sau revoltă ce s-ar ivi ; pe de altă parte însă trebuia să facă ceva și-n spiritul constituției din 4 martie 1849, adică să mulțumească într-o anumită măsură prin împărțirea administrativă și aspirațiile românilor la egalitate politică și socială cu celelalte naționalități din Transilvania.

Împărțirea provizorie din anul 1850, făcută de guvernatorul Wolgemuth în înțelegere cu comisarul civil Eduard Bach, avea tocmai acest scop. Prin această împărțire Transilvania era divizată în șase districte civile și militare : Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Reteag, Odorhei și Făgăraș.

După ce proiectul de împărțire definitivă a Transilvaniei din anul 1851 nu s-a pus în aplicare, datorită patentei din 4 martie 1849, se procedează în anul 1852 la o a doua împărțire provizorie a țării, pe baza celei din 1850, arondându-se și mai concentrat districtele. Acum rămân numai cinci districte și anume : Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Bistrița și Odorhei. Dar și această împărțire teritorială fu de scurtă durată.

În anul 1854 se procedează din nou la o așa, numită „împărțire definitivă a țării“. După această împărțire Transilvania era divizată în 10 prefecturi : Sibiu, Brașov, Odorhei, Tg. Mureș, Bistrița, Dej, Sălaj, Cluj, Alba și Orăștie. Această împărțire politico-administrativă a fost pusă în aplicare la data de 30 noiembrie 1854 și s-a menținut pînă-n aprilie 1861.⁵¹

După desființarea regimentului de graniță, care a avut loc la începutul anului 1851, ținutul năsăudean este trecut în administrația civilă la 1 aprilie 1851 și încorporat în districtul Reteagului formînd cercul Năsăudului.

Cînd în anul 1852 se procedează la altă împărțire administrativă a țării, districtul Năsăudului este încadrat la districtul Bistrița ; prin împărțirea administrativă din anul 1854 el rămîne în administrarea prefecturii create în Bistrița, împărțit fiind la patru cercuri : Năsăud, Rodna, Birgău și Șieul Mare.

La 20 octombrie 1860 apare diploma împărătească și mai tîrziu patentă care ordonă restaurarea autonomiilor comunale, județene și provinciale.

Această diplomă era primită cu scepticism de românii din Transilvania. „Maghiarii știau ce voiesc: întoarcerea la, legile revoluționare din 1848 ; sașii la vechea lor constituție cu cap național, cu corporațiune judecătorească și totodată legislativă strict națională cu limba germană pentru poporul săsesc. Românii însă cer restaurare puteau ei să dorească din trecutul cel prea dureros pentru națiunea lor“⁵². „Mai încolo ce român

⁵¹ I. S. Pușcariu, Dizertațiune despre împărțirea politică a Ardealului, Sibiu, 1864, p. 42. 44—45.

⁵² George Bariț. Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, vol. III. Sibiu, 1891, p. 55—56.

cu simț de viață se va putea afla care să nu dezaprobe cu toată simțirea cugetului ruginita stare a Transilvaniei din evul mediu, în care ne aflăm repuși în secolul al 19 !?⁵³

Nici în ținutul Năsăudului nu se putea pune problema restaurării unei forme de administrație mai vechi. Regimentul al II-lea de graniță nu se putea reînființa și nici n-ar fi dorit locuitorii ținutului să-l reînființeze ; la vreun comitat vecin populația acestui ținut n-ar fi vrut să fie anexată, așa că pe baza unor interese economice și politice (averile grănicerești și faptul că acest ținut era locuit de români) ei cer înființarea unui district românesc cu jurisdicție proprie în care limba de administrație să fie cea românească.

În sconul unei mai bune și mai ușoare administrări a regimentului de graniță, din anumite venituri provenite din administrarea averilor ținutului sau din muncile prestate de populație s-au înființat fonduri bănești din care s-au întreținut apoi anumite instituții de pe teritoriul regimentului de graniță.

Imediat după înființarea regimentului de graniță a luat ființă „fondul de provențe“.

Banii din acest fond, în conformitate cu paragraful 74 al patentei din 12 noiembrie 1766, se vor întrebuința, pentru administrația internă a districtului năsăudean. Ei au fost utilizați pentru clădirea locuințelor și cancelariilor pentru ofițerii din statul major și de la companii, construcții de poduri mai mari, școli și achitarea salariilor personalului silvic.

Fondul de provențe era administrat de o comisie economică militară prezidată de comandantul regimentului și formată de obicei din ofițeri români și delegații comunelor.

În anul 1830 s-a înființat „fondul de mondire“ cu menirea ca, din sumele adunate în fondul respectiv să se cumpere uniforme militare bune.⁵⁴

Comunele regimentului stăpîneau din cele mai vechi timpuri munții bogăți în pășuni și lemn. Aceste proprietăți ale comunelor regimentului de graniță s-au mărit după ce litigiul de hotar dintre imperiul austriac și imperiul turcesc s-a limpezit. Teritoriul revenit cu ocazia aceasta la imperiul austriac s-a numit teren revendicat iar munții s-au numit munți revendicați.

Toți munții revendicați mărginași cu districtul militar al Rodnei s-au împărțit în 1760, între comunele militarizate din acest district.⁵⁵

În urma desființării regimentului de graniță li s-au recunoscut foștilor militari drepturile de proprietate asupra fondurilor create în timpul militarizării. Reprezentanții celor 44 de comune hotărâsc în cadrul unei adunări generale ținute la Năsăud, la 13 martie 1851 ca toate fondurile

⁵³ Ceva despre reorganizarea Transilvaniei, în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 25, 28 martie p. 105. (articol nesemnat).

⁵⁴ V. Sotropa și Dr. Nicolae Drăganu, Istoria școalelor năsădene, Năsăud, 1913, p. 6-9.

⁵⁵ V. Sotropa, Istoricul districtului năsăudean, în „Arhiva Someșană“ nr. 9. Năsăud. p. 27-28.

create în perioada regimentului de graniță să fie utilizate în comun pentru susținerea școlilor și a elevilor în diferite instituții de învățămînt.⁵⁶

La integrarea ținutului în administrația civilă, la 1 aprilie 1851, erarul pretinde ca averile grănicerești să-i fie trecute în proprietate. Alături de erar se ridică cu pretenții și orașul Bistrița și grofii care avuseseră posesiuni răscumpărate la înființarea graniței.

Incepe o perioadă de lupte grele împotriva acestor pretenții nedrepte, luptă ce interesa pe toți foștii grăniceri.

De cîștigul cauzei depindea întreținerea școlilor, achitarea salariilor pentru cadrele didactice și a burselor pentru ucenici, elevi și studenți.

Lupta pentru interesele economice s-a conjugat cu lupta pentru înființarea unui district românesc. Timp de un deceniu reprezentanții intereselor politice și economice a ținutului în frunte cu învățătorul Vasile Nașcu au luptat cu oficialitatea habsburgică pentru drepturile și interesele juste ale populației din ținut, (1851—1861).

Cînd o delegație în frunte cu Vasile Nașcu pleacă la Viena în anul 1860 să stăruiască pentru rezolvarea problemelor fondurilor grănicerești, înaintează curții vieneze și cererea pentru înființarea districtului autonom românesc.

Tactica administrației feudale austriece în problemele privind aspirațiile naționale ale popoarelor asuprite și năzuințele sociale ale claselor exploatate era duplicitatea și nesfîrșitele amînări. E bine să nu se uite nici o clipă că împotriva revendicărilor ținutului erau forțele retrograde feudale: puterea centrală, orașul Bistrița și grofii interesați în acapararea de noi pămînturi și venituri.

Vasile Nașcu rămîne la Viena timp de un an în care roagă, insistă și amenință prin diferite cabinete pînă cînd lucrurile se vor rezolva.

Procesul în legătură cu problemele născute și în special cu posesiunile averilor grănicerești era în proporții reduce un proces istoric al însuși drepturilor poporului român din Transilvania. Avocații puterii feudale argumentau cu teoriile reacționare și șovine ale lui Schnell, Eder susținînd că după „Aprobate și Compilate“ românii n-au avut nici un drept de proprietate.⁵⁷

Împotriva tuturor acestora, ajutat de juristul Ioachim Mureșan și de un bun cunoscător al trecutului născudean, fost ofițer jurist în regimentul de graniță, Schotl Vasile Nașcu dovedește printr-o puternică argumentare dreptatea cauzei țaranilor născudeeni.

După un an de insistențe și amenințări la organele politice imperiale, inclusiv la primul ministru Reiner și la împărat, Vasile Nașcu, anunță că a cîștigat cauza. La 3 aprilie 1861 printr-o circulară adresată tuturor comunelor se comunică aprobarea înființării districtului autonom al Născudului, iar la 27 august al aceluiași an li se recunosc foștilor grăniceri fondurile grănicerești ca proprietate de drept și de fapt. Bucuria a fost mare în ținut la sosirea acestei știri iar lui Vasile Nașcu

56 Dr. Nestor Simion, Vasile Nașcu — Viața și faptele lui — Născud 1911, p. 60 și urm.
57 Ibidem, p. 152.

i-au fost recunoscute în mod unanim meritele deosebite în recuștigarea fondurilor și în înființarea districtului românesc.

Președintele de atunci al „Fondurilor“, Grigore Moisil îi trimite lui Vasile Nașcu în numele comunității următoarea scrisoare de mulțumire : „In semn de recunoștință pentru fatigiile, prudența, perseverența și zelul depus întru cüştigarea averii proprietății fondurilor și drepturilor noastre, care au fost de alții pe nedrept uzurpate, îți aduce populațiunea văii Rodnei, prin comitetul ales, adîncă mulțumită, urîndu-ți din adîncul inimii viață îndelungată și fericită, ca să vezi ostenelele cele multe, ca un bun patriot puse, încoronate de cele mai frumoase rezultate, ca și D-ta să te poți bucura — zicînd : acestea eu le-am cüştigat ! și posteritatea să te feliciteze ca pe un făcător de bine, cu ale cărei ostenele au venit la bine. . . Năsăud 17 noiembrie, 1861.“⁵⁸

Districtul cu jurisdicție proprie urma să-și organizeze administrația „în ori și ce privință asemenea celui din Făgăraș.“⁵⁹ Aprobarea înființării districtului a fost primită cu multă însuflețire de masele populare în speranța că funcționarii aleși de ei vor fi mai apropiați de interesele lor.

La solemnitatea instalării noului căpitan suprem în persoana lui Alexandru Bohățel, sînt invitați să participe toți funcționarii născuți pe teritoriul regimentului de graniță aflați fie în Transilvania, fie peste Carpați, în vederea, eventualei lor încadrări în funcțiuni administrative în districtul nou format.

Cu prilejul instalării căpitanului suprem a fost constituit și comitetul provizoriu al „municipiului“ compus din 242 membri în care au intrat delegați ai tuturor comunelor după numărul locuitorilor, reprezentanți prin care avea să se exercite autonomia municipală.

După constituirea congregației municipale s-a trecut la organizarea districtului și la alegerea tuturor funcționarilor, atît municipali cît și comunali.

Emblema districtului concepută de pedagogul Vasile Petri înfățișă o stîncă, în vîrf cu un vultur care avea în gură o cruce. După stîncă apare soarele, iar la poalele stîncii era un izvor care semnifică apele minerale din district, la izvor se afla Marte, zeul războiului. Pe scutul lui Marte sînt scrise V.R.R.. adică „Virtutea romană reînviată“. Într-o peșteră a stîncii se vede o lupoaică cu doi copii, unul doarme și altul sugă. De jur împrejurul sigilului era scris : Sigilul districtului român năsăudean. 1861.⁶⁰

Dăm mai jos un conspect din care rezultă forma de organizare a districtului și numele funcționarilor din anul 1868.

„Conspect despre oficianții constituționali din nobilul District al Năsăudului, carele constă din 46 comunități, între care 4 opide și are una suprafață de 455/10 miluri pătrate și 46.500 suflete. Locul pretoriale. Năsăud. Căpitanul suprem : Alexandru Bohățel din Glod.

58 Ibidem, p. 427.

59 Ibidem, p. 306.

60 Ibidem, p. 383.

Oficanții politici : Vicecăpitanul primar : Florian Porcius ; vicecăpitanul onorar : Leontin Luchi ; protonotar : Nicolae Beșan ; protonotari onorari : Avacom Bob Hangea, Basiliu Petri, Szeles Farkaș ; vicenotar : Nicolae Matei ; arhivariu : Ilie Burduhos ; protocolist : Alesa Bobu ; fizicu : Dr. Ștefan Pop ; chirurghi : Nicolae Tinereanu cu locuința în Năsăud, Ioan Manschütz cu locuința, în Borgo—Prund ; inginer : Iuliu Cloceanu de Veneția de jos ; inspector silivanal : Grigoriu Pop ; magistrul silivanal comunal : Iacob Ilieșiu ; perceptori canceliști, controlori municipali : Nestor Ganea, Teodor Ionașcu ; canceliști : Ioan Vasilichi, Petru Născuț, Ștefan Ventul ; moașă : Ana Michinger ; janitoriu : Ioan Pălăgeșiu ; cursori : Grigore Vasilichi, Pavel Echim ; servitori : Ioan Istrate, George Cosmi.

Oficanți judiciari : Președintele sedrei : vicecăpitanul Ioachim Mureșanu : asessori : Maximilian Lica, Vasile Buzdug, Anton Mărcușiu (totodată și jude singular în Năsăud), Ioan Mărgineanu, Dănilă Lică, (totodată și jude singular în Borgo-Prund), Georgiu Csatt (totodată și jude singurariu în Monor) ; asesor ordinar comercial : Friederich Goldschmidt ; asesor ordinar comercial supleant : Iosefu Mihăilașiu ; proto-fiscal : Ioan Florian ; vicefiscal : Florian Mikes ; vicenotar : Gabriel Vîrtic (totodată și asesor onorariu) ; vicenotari orfanali : Doroteu Cimbulea, Iacob Prodan ; protocolist : Ștefan Neamțu ; arhivar : Iacob Pavelea. Canceliști judiciari ; Ioan Pavel, (totodată și vicenotar onorar), Ioan Anuțiu, Ilie Cincea (totodată și asesor onorariu). Macarie Pop, Demetrie Pop, Gregoriu Verzariu, Nicolau Tamasiu. Canceliști onorari : Nicolau Pop, Tănase Ușieru, Gabriel Anca, Ioan Mihăilaș, Vasile Raglanu ; servitori : Nicolae Pop, Moise Zsurka ; carceriu : Anton Vasilichi ; vigili de carceră : Tănase Bumbu. Simion Krzwenko, Petre Gavriluțiu, Tănase Tudoran, Petru Granciu, Simion Scridon⁶¹ (fig. 1).

Districtul era format din 44 de comune împărțite în șase cercuri administrative : Năsăud, Zagra, Singeorz, Rodna, Prundul Bîrgăului și Monor.

Cercul Năsăudului avea în administrare comunele : Năsăud, Salva, Hordou, Bichigiu, Romuli, Rebrisoara, Rebra, Telciu, Parva.

Cercul Zagra cu sediul în Mocod avea în administrare comunele : Mocod, Mititei, Zagra, Runc, Suplai, Poieni, Găureni.

Cercul Singeorz avea în administrare comunele : Feldru, Nepos, Singeorz, Poiana, Leșu, Ilva Mică. Cercul Rodna avea în administrare comunele : Rodna Veche, Rodna Nouă (Sanț), Ilva Mare, Maieru, Măgura, Coșna, Cîrlibaba. Cercul Prundul Bîrgăului avea în administrare comunele : Prundul Bîrgăului, Susenii Bîrgăului, Josenii Bîrgăului, Tiha Bîrgăului, Mijlocenii Bîrgăului, Bistrița Bîrgăului, Mureșenii Bîrgăului, Tihuța. Cercul Monorului avea în administrare comunele : Monor, Gledin, Budacul Românesc, Ragla, Șieuf, Sintioana, Nușfalău, Rușii Munți, Morăreni.

Instanța, de judecată cea mai înaltă în ținut era Sedria generală (Tribunal). Nu toate comunele districtului cădeau sub competența Sedrei ge-

61 Arhivele Statului Năsăud, Colecția Ioachim Mureșan, II, 11/2, 1868, f. 19.

Fig. 1. — Personalul administrativ al Districtului Năsăud în anul 1876: 1. Nestor Ganea; 2. Ioachim Mureșian; 3. Florian Porcius; 4. N. Pop — Bota; 5. Ion Isip; 6. Toma Hontilă; 7. Toma Lazar; 8. Inocențiu Cl. Porcius; 9. Pălăgeș; 10. Ștefănuț; 11. Ilie Burduhos; 12. Florian Marian; 13. Atanase Ușeriu; 14. Iullan; 15. Nicolae Bejan; 16. Simion Stoica; 17. Ion Mureșian; 18. Neagoș; 19. George Vintilă; 20. Teodor Ionașcu; 21. Grigore Pop; 22. Olariu; 23. Nicolae Rusu; 24. Ilie Cincea; 25. Liviu Mureșian; 26. Circu (?) (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, XVI/576).

nerale din Năsăud, probabil din cauza depărtării lor de centrul districtului.

Comunele Sîntioana și Nușfalău erau sub competența judecătorească a Tribunalului din Bistrița, iar comunele Rușii Munți și Morăreni sub a-celuia din Tîrgu Mureș.

În district erau două judecătoria cercuale, în Năsăud și Judecătoria Rodna cu sediul în Prundul Bîrgăului.

Judecătoria cercuală Năsăud avea jurisdicție asupra cercurilor Năsăud, Zagra și asupra comunelor Feldru și Nepos din cercul Singeorzului.

Judecătoria cercuală Rodna cu sediul în Prundul Bîrgăului avea jurisdicție asupra cercurilor Rodna, Singeorz, Prundul Bîrgăului și Monor.

Erau următoarele excepții : comunele Sîntioana și Nușfalău din cercul Monor aparțineau de judecătoria cercuală Bistrița iar comunele Rușii Munți și Morăreni din cercul Monorului aparțineau de Judecătoria cercuală Reghin.

În anul 1863 (1 ianuarie) a luat ființă în Năsăud și Judecătoria singulară.⁶²

⁶² Ibidem.

Problema organizării districtului n-a fost ușoară. Poporul român exclus atâtea veacuri din viață publică n-avea funcționari pregătiți pentru treburile publice și n-avea mai ales oameni cu pregătire juridică atât de necesari unei administrații moderne. La început districtul este organizat de Alexandru Bohățel și de Ioan Florian numit notar districtual, singurii oameni din acel moment cu studii juridice universitare. Mai târziu, în mai 1862, la chemările insistente ale conducerii districtului vine funcționar în district și Ioachim Mureșan care pînă atunci funcționase în redacția gazetei „Concordia“, la Pesta.

Activitatea desfășurată în districtul Năsăudului de-a lungul unui deceniu și jumătate, cît a existat această unitate administrativă a fost deosebit de fructuoasă. Din punct de vedere gospodăresc, administrația districtuală a reparat drumurile, a construit poduri, s-a îngrijit de buna funcționare a școlilor. A format cadre administrative românești creindu-se totodată condiții bune pentru educația politică a țărănimii prin exercitarea de aceasta a drepturilor politice acordate în cadrul administrației districtuale, limitate de sigur la concepția vremii (fig. 2).

Fig. 2. — Florian Porcius, membru al Academiei Române, botanist, vicecăpitan al Districtului Năsăud. (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, V/197).

În urma unor dispoziții date de comitetul districtual nu puteau fi aleși notari „numai aceia care au absolvit cu succes bun școalele normale și care vor fi stat în practică la un jude de cerc cel puțin două luni și vor fi oameni treji, nepătați și prevăzuți cu atestate de la judele cercual, dacă se vor fi supus examenului notarial înaintea unei comisiuni districtuale din toate obiectele din care sînt de examinat, după prescripțiile în valoare, aspiranții la oficiile politice peste tot.”⁶³

Averile grănicerești, despre care s-a amintit, administrate în comun de instituții înființate anume și de care ne vom ocupa în altă parte dat fiind caracterul lor economic, au contribuit la dezvoltarea ținutului.

După un deceniu de străduințe, două esențiale condiții pentru ridicarea culturală la un nivel mai ridicat erau realizate: relativa independență administrativă și economică a ținutului.

În această situație masele de țărani, dornici de lumina științei și culturii, sub îndrumarea unor intelectuali apropiați de popor, hotărâsc înființarea unui liceu la Năsăud.

Deschiderea festivă a liceului s-a făcut în ziua de 4 octombrie 1863. cu participarea tuturor delegaților celor 44 de comune și a unui mare număr de țărani din satele foste grănicere, într-o atmosferă de autentică sărbătoare de masă, în bubuitul treasurilor și-n emoționante cîntece populare.

Înființarea celui mai important centru școlar românesc din nordul Transilvaniei într-o epocă cînd clasele exploatoare făceau eforturi sporite pentru menținerea poporului în întuneric, dovedește încă o dată forța de nebiruit a celor mulți și lipsiți în lupta continuă pe care au dus-o de-a lungul veacurilor pentru dreptate socială și națională.

De-a lungul existenței sale liceul din Năsăud a dat multe elemente care au contribuit la evoluția culturii democratice și a științei progresiste din țara noastră. Acești intelectuali legați de interesele poporului, împreună cu țărănimea districtului, se gîndeau la vremea fericită cînd vor dispărea pietrele de hotar dintre Transilvania și România. Acest lucru este dovedit de participarea populației de aici la evenimentele politice din România și de încadrarea ei în atmosfera culturală de peste munți.

În anul 1878 apare „Rezbelul orientale ilustrat” la Graz, scris de Maxim Pop și A. P. Alexi, amîndoi profesori. Cartea este cu greu admisă de cenzura oficială și editorul pedepsit. Cîteva fascicule sînt confiscate de poliția din Graz, care le găsi vinovate de „obiectivitatea crimei de conturbare a liniștei publice după paragraful 65, lit. a. cod. pen. și a delictului contra liniștei și ordinii publice prin ațîțarea de inimizități contra naționalităților după paragraful c.p.” 64 (fig. 3).

⁶³ Protocolul comitetului districtual compus pe temeiul instrucțiunii despre regularea prozorie a constituției municipale din comitate, districtul Făgărașului și al Năsăudului și a scaunelor seculești în marele principat Ardealul, despre ședințele ținute în Năsăud din 25—29 sept. 1862. Arhivele Statului Năsăud, Colecția Ioachim Mureșan, II/10, 1862, f. 70.

Fig. 3. — Dr. A.P. Alessi, profesor la liceul grăniceresc din Năsăud. (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, II/51.

În timpul războiului de independență, poeziile lui Vasile Alecsandri erau aici pe toate buzele și-n semn de amintire pentru vitejiile armatei române, năsăudenii au denumit cele două hoteluri existente în oraș „Gri-vița“ și „Rahova“. La „Rahova“, de pildă, își avea sediul „Reuniunea de lectură a românilor năsăudeni“.⁶⁵

În anul 1867 se încheie dualismul austro-ungar, și Transilvania își pierde caracterul de autonomie. Districtul Năsăudului este totuși menținut pînă în anul 1876, cînd este desființat, iar teritoriul lui înglobat în comitatul denumit acum Bistrița-Năsăud.

Evoluția, ulterioară a ținutului năsăudean și a instituțiilor sale administrative și judecătorești nu mai prezintă nici o deosebire de restul Transilvaniei de aceea nu mai face obiectul prezentei relatări.

Prin forța economică, tradiția și experiența politică, și mai ales, prin instituțiile de cultură, ținutul Năsăudului va mai juca un rol de seamă în viața Transilvaniei pînă la unirea acesteia cu România.

⁶⁴ Maxim Pop și A. P. Alexi, *Rezelbul orientale ilustrat*, Graz, 1878, p. II.

⁶⁵ Sandu Manoliu, *Îcoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 36-37.

QUELQUES DATES CONCERNANT L' ANCIENNE ORGANIZATION
ADMINISTRATIVE ET JUDICIAIRE DE QUELQUES TERRITOIRES DU
DÉPARTEMENT DE BISTRIȚA-NĂSĂUD

RÉSUMÉ

L'auteur présente l'évolution de l'organisation administrative et judiciaire d'une partie de l'actuel territoire du département de Bistrița-Năsăud.

On insiste surtout sur le pays de Rodna, en consignand les premiers témoignages documentaires de celui-ci et l'existence sur ce territoire des institutions administratives et judiciaires roumaines des temps les plus anciens.

On signale le fait que les anciennes institutions roumaines se maintiennent, même après l'annexion de „Valea Rodnei“ à la ville de Bistrița par la charte du roi Matei Corvin, en 1475.

Simultanément à la création du „II-ième Régiment roumain de frontière no 17“ en 1762, une bonne partie du territoire actuel du département a été organisé conformément aux intérêts militaires, les anciennes institutions administratives et judiciaires étant supprimées.

Après la révolution de 1848, en 1851, le régiment de frontière étant supprimé, après que le territoire de celui-ci fût intégré successivement aux divers districts, à la suite des insistantes démarches de l'ancienne communauté de frontière et de l'apparition de la charte impériale du 20 octobre 1860, on crée sur l'ancien territoire du „Deuxième régiment de frontière, no 17“, en 1861, le „District autonome roumain de Năsăud“ où la langue de l'administration était le roumain.

Maintenant, le cadre est plus propice pour la création et l'entretien des écoles roumaines, des fonds restés à la suite de la suppression du ré-

giment de frontière et qui, grâce à la lutte menée par la communauté de frontière lui ont été difficilement rétrocédés par la Cour de Vienne.

Après l'achèvement du dualisme autriche-hongrois, en 1876 le „District autonome roumain de Năsăud“, est supprimé.

Par sa force économique, sa tradition, son expérience politique et surtout, par ses institutions de culture, le pays de Năsăud jouera un rôle essentiel dans l'histoire de la Transylvanie, jusqu'à l'union de celle-ci avec la Roumanie.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

- Fig. 1.** -- Le personnel administratif du District de Năsăud en 1876. (Les archives d'État Năsăud, La collection des photographies, XVI/576).
- Fig. 2.** — Florian Porcius, membre de l'Académie Roumaine, botaniste, vice-capitaine du District de Năsăud. (Les archives d'État Năsăud. La collection des photographies, V/197).
- Fig. 3.** — Dr. A.P. Alessi, professeur au lycée de garde-frontière de Năsăud. (Les archives d'État Năsăud, La collection des photographies, II/51).

ASPECTE ALE BEJENIEI IN VEACUL AL XVIII-LEA DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

IOAN BUREACA

Bejenia în veacul al XVIII-lea se încadrează în șirul marilor frământări social-politice ce s-au desfășurat în Transilvania. Ea nu este un fenomen nou, început în acest veac, ci-și are începuturile în cele anterioare, dar acum, datorită, în special, instaurării dominației habsburgice capătă o amploare deosebită. În districtele amintite, nemulțumirile maselor țărănești s-au manifestat și prin intermediul bejeniei, adică emigrarea peste Carpați. în primul rînd spre Moldova și Bucovina. Această formă de manifestare a nemulțumirilor maselor s-a desfășurat cu intensitate diferită în tot cursul veacului al XVIII-lea, mai puternic, însă, pînă la 1777, cînd și Bucovina a fost ocupată de habsburgi.

Cauzele bejeniei țăranilor români, a celor din rîndurile naționalităților conlocuitoare și a altor categorii sociale, din văile Rodnei, Bistriței și Sieului pot fi definite, în general prin : lupta neconținută împotriva încercării oficialității săsești a orașului Bistrița, înainte de înființarea regimentelor năsăudene. de a reduce pe țărani la starea de dependență, lipsa pămîntului roditor și ca urmare lipsa de cereale, teama de regimul sever al militariei ș.a. Pe de altă parte obligațiile mult mai mici ale țăranilor din Moldova față de boieri, adică de 24 zile pe an, în comparație cu cele ale iobagului, de 208 zile și ale jelerului, de 156 zile în Transilvania — constituie un motiv principal, ce nu poate fi neglijat, al bejeniei pe versantul estic al munților.

Pentru a înlesni înțelegerea fenomenului bejeniei de pe cuprinsul actualului județ Bistrița-Năsăud în veacul al XVIII-lea s-ar putea distinge trei perioade :

Prima perioadă, de la începutul veacului al XVIII-lea pînă la 1763, cînd are loc revolta anti-habsburgică de la Salva, condusă de centuagenarul Tănase Todoran ;

A doua perioadă, de la 1763 pînă la 1777, ocuparea Bucovinei de habsburgi, cînd trecerea peste Carpați din fostele districte ale actualului județ Bistrița-Năsăud era mai lesnicioasă ;

A treia perioadă, de la 1777 pînă la sfîrșitul veacului al XVIII-lea,

cînd bejenia e tot mai sporadică și trecerea mult mai îngreunată de în-tărirea pazei hotarului.

Fiecare perioadă va avea cauze și aspecte deosebite ale bejeniei. Pe temeiul materialului documentar din arhivele Bistriței, care cuprinde știri cu privire la această temă vom încerca s-o prezentăm în cele ce urmează :

Inceputul bejeniei în veacul al XVIII-lea din districtul românesc și cel sășesc se situează în timpul războiului antihabsburgic de sub conducerea lui Francisc Rákóczi II (1703—1711) cînd are loc o trecere permanentă a populației transilvănene peste Carpați. Această trecere este cauzată de faptul că după instaurarea definitivă a regimului habsburgic în Transilvania, magistratul sășesc al Bistriței — apărător fidel al intereselor patri-ciatului urban, profitînd de noile condiții, considerîndu-se stăpîn al „Pă-mîntului crăiesc“¹, a deposedat de drepturi și libertăți și a impus la o-bligații iobăgești pe locuitorii români și de alte naționalități de pe văile Rodnei, Sieului și Bîrgăului. Au fost introduse diferite dări, taxe, dijme din cereale și alte produse și prestații asemănătoare robotei, cu toate că decretul de încorporare a Văii Rodnei la Bistrița în timpul regelui Matei Corvin (1475) și confirmat prin altele (1481, 1492, 1498, 1520), prevedea de-plina egalitate a românilor cu germanii. Mai mult, invocînd motivul că, „românii... se înmulțesc printre sași“², săvîrșesc furturi și-și ridică case frumoase, magistratul Bistriței, pe baza legiuirilor feudale *Approbatæ Con-stitutiones*, a hotărît, la 15 mai și 4 octombrie 1713, măsura abuzivă de izgonire a românilor din oraș și din satele cu populație germană ale dis-trictului. În hotărîrea din 15 mai, semnată de întregul magistrat și de Consiliul centumvirilor, prevăzută cu sigilii, fixa drept termen de plecare sfîrșitul lunii mai 1713, după care „dacă la 1 Iunie se vor mai afla case pe loc, acelea vor fi arse și prefăcute în cenușă conform vechiului obicei practicat pe vremuri“³. Ca urmare, multe familii din localitățile Dumitrița, Jelna, Orhei, Petriș, Tonciu, Albeștii Bistriței, Dipșa, Sigmir, Beșineu (Vi-șoara), Lechința, Vermeș, Sîngeorzul Nou și cartierele Bistriței emigrează în Moldova. Numai din orașul Bistrița au fost siliți să ia calea pribegiei peste 50 de familii, fie pe Valea Someșului și în comitatele învecinate, fie în Bucovina și Moldova în cea mai mare parte.

În 1717 au năvălit tătarii în vremea strîngerii recoltei, distrugînd bunurile locuitorilor din 23 de sate împreună cu orașul Bistrița și impre-jurimile sale, fapt ce a dus în anii următori la scumpete și foamete. Drept urmare mulți oameni sărăciți și disperați, au emigrat în Moldova sau în alte părți. În același an, fenomenul bejeniei este semnalat de către căpi-tanul Dumitru „comăndaș“, adică comandat de Rodna, care scrie bistrițen-ilor că, „oamenii fug în Moldova ; și astă noapte a fugit unul și încă da-tor cu mult...“⁴ Din aceleași motive, în 1725, reprezentanții Bistriței în

1 ... *Istoria României* vol. III, ed. Acad. Buc. 1964, p. 355.

2 ... *Istoricul Districtului Năsăudean* — după manuscrisul lui Florian Porcius, în „Ar-hiva Someșană“ nr. 9, 1929, p. 15.

3 *I d e m.*

4 Hurmuzaki, Iorga, *Documente*, XV, 2, p. 1561 nr. MMDCCCCXLV (2945)

dieta de la Sibiu cer să se ia în considerare, la așezarea contribuțiilor, starea mizeră a orașului, invocînd faptul că, „Valahii din care mai cu seama constă acest vidic⁵, s-au împrăștiat foarte mult, așa că sate întregi au rămas goale. Chiar și cei ce au mai rămas pe loc, la primăvară fără îndoială vor pleca în altă parte și astfel restul vidicanilor nu vor putea purta povărilă”⁶.

În anii 1738—1739 pleacă din districtul românesc 15 locuitori împreună cu familiile în Moldova și în comitatele învecinate, iar alți 15 români, foști argați, pleacă în Maramureș. De asemenea, dintr-un raport întocmit de magistratul Bistriței aflăm că în anul 1740 au plecat 184 de bejenari din 14 localități de pe Valea Someșului Mare : Rodna — 32, Maieru — 9, Leșu — 14, Telciu — 18, Zagra — 16, Runc — 16, Mocod — 14 ș.a.m.d. (Vezi harta nr. 1).

Amploarea fenomenului bejeniei din această parte a Transilvaniei îngrijorează oficialitățile, deoarece în acești ani magistratul Bistriței primește de la guvernul din Sibiu ordine și instrucțiuni referitoare la măsurile imediate de a împiedica emigrările în masă.

În anii 1741—1742, bistrițenii se adresează din nou guvernului de la Sibiu arătînd că din cauza înghețului și ploilor se simte mare lipsă de cereale și că „districtualii sârmani pleacă în cete de cîte 10—20 în țară la lucru, ba se duc și la Ungaria, cum de curînd au plecat deodată 35 din Maieru”⁷. Tot în 1742 magistratul Bistriței scrie deputaților săi din Sibiu că în timpul din urmă au fugit peste 400 de contribuabili în Moldova și în alte părți.

Bejenia este justificată în multe cazuri de sporirea sarcinilor feudale, robotelor și birurilor apăsătoare. Această stare determină țăranii de pe pămîntul regesc să înainteze memorii — în 1751 și 1757 — curții din Viena. În memorii sînt descrise nedreptățile și abuzurile patriciatului săses asupra locuitorilor de pe Valea Someșului Mare și sînt incluse și opresiunile de ordin religios pe care trebuie să le suporte. Descriu și îndăzneala patriciatului săses de a-i alunga din districtul în care locuiesc, cu toate că ei sînt „cu mult mai vechi decît dînșii, ba districtul există cu 200 de ani și ceva mai bine înaintea orașului Bistrița”⁸. Arată apoi că în urma recensămîntului au fost impuși de către oraș la sarcini mai mari : dijmă din cereale, transportul lemnului din pădure în oraș. Li s-a luat dreptul de vînat și pescuit în folosul lor, iar dacă nu pot ieși la vînătoare în folosul statului, judele îi pedepsește. Sînt bătuți, arși cu fierul roșu, întemnițați sau așezați pe calul de tortură. Feudalii le pretind să lucreze zile de clacă întocmai ca iobagilor, deși afirmă că ei s-au „născut liberi și nicicînd nu

⁵ Vidie — de la subst. vidék = ținut, împrejurimea unui oraș ; aici are înțeles de district : Vezi și Dicționar maghiar-român de Ioan Gheție, Budapesta, 1906. Vidicani — locuitori ai districtului, din împrejurimea unui oraș ; Vezi și Hurmuzaki, Iorga, Documente XV, 2, în documentul MMCLXXXIX (2190) p. 1175, termenul „hidec” „în hidecul cetății „Bestreții”.

⁶ Virgil Șotropa, *Bejenii în secolul XVIII*, în „Arhiva Someșană” nr. 16, 1932, p. 56.

⁸ Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean, 1755—1762*, în „Arhiva Someșană”, nr. 23, 1930, p. 273.

au fost robi⁹, sau că, „Bistrițenii totdeauna au încercat să le atace condițiunea liberă“.¹⁰

Țăranii bejenari din cele două districte, ca și din comitatele învecinate (Solnoc-Dobica) se adunau într-un loc anume de unde plecau: la Tăuri (azi. Tăure, între comunele Șintereag și Nimicea) în comitatul Solnocul interior, la 9 iunie 1746 ; pe hotarul Ceganului (azi, Capari) tot în Solnocul interior, la 8 iunie 1760, sau la Feldru în 22 iunie 1761, de unde apoi, împreună cu cai și vite treceau pe drumuri și plaiuri în Moldova. Erau organizați și înarmați cu puști, sulite, furci și coase, iar în fruntea lor se găseau totdeauna conducători — căpitani, vătăfi — ca : primarul George din Tăuri, Ursul Roșchii din Rebrisoara, Ionaș al Corbului sau vestitul haiduc Nica Păun.

Din mărturia locuitorului Maței Ordace din Parva, depusă în fața magistratului Bistriței, aflăm că la data de 14 iunie 1746, aproximativ 300 de bărbați și femei, din care 102 înarmați cu puști, au trecut Someșul îndreptându-se pe Valea Rebrii, avînd în frunte pe primarul George din Tăuri de unde au urcat munții spre Maramureș și Moldova. Conducătorul lor afirmă că „toți vor să treacă în Moldova, căci nu mai pot suporta birurile și robotele grele iobăgești.“¹¹

În fața proporției de masă a bejeniei, autoritățile sînt silite să ia măsuri de întărire a pazei hotarelor spre a împiedica fuga țăranilor. Guvernul Transilvaniei ordona, la 19 iunie 1760, să se raporteze din opt în opt zile situația celor plecați. Magistratul Bistriței trimite comisari pentru a mobiliza sătenii din comunele de pe Valea Someșului Mare — Feldru, Sîngeorz, Maieru, Leșu, Ilva Mare, Vărarea, Rebra Mare, Năsăud — să vină în ajutor și, împreună cu sașii din comunele : Dumitra, Aldorf, Iad, Pîntic, Târpiu, Sigmir, Beșineu, Crainimăt, Dorolea, Ghinda, Budac, Monari. Cegan și cei trimiși din comitetele vecine să întîmpine pe bejenari și să-i împiedice cu forța de a pleca. O asemenea mobilizare confirmă amploarea acestei forme de nemulțumire a țăranimii tot mai greu oprimate.

Există și cazuri de împotrivire față de intențiile autorităților feudale în fața fenomenului de masă al bejeniei. Astfel, la Sîngeorz, săteanul Vasile cel Mare îl întîmpină pe călărașul orășănesc cu cuvintele : „Odată pentru totdeauna noi nu voim să dăm oamenii căci nu sîntem cătane. Dacă boierii vor să-și prindă iobagii să vie înșiși și să li să opună bejenarilor. Iar voi cei orînduiți să ne răsculați (mobilizați) puteți pleca de aci, căci din satul nostru n-are să vă asculte nimeni“.¹²

În rîndul celor plecați în Moldova se aflau protopopul Anton din Năsăud, popa Constantin și diacul Arsinte Cosoriți din Rodna sau Ștefan Nimigeanul zis Cute din Feldru, conducătorul revoltei din 1755—1762.

Se întîmplă și ciocniri violente între bejenari și forțele trimise de autorități. Așa este cea din 18 iunie 1761 în apropiere de Dumitra, Târpiu

9 V. Blchigean, *Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița*. În „Arhiva Someșană“, nr. 6, 1926, p. 39.
 10 Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755—1762*, în „Arhiva Someșană“, nr. 23, 1938, p. 273.
 11 Virgil Șotropa, *Bejenii în secolul XVIII*, în „Arhiva Someșană“, nr. 16, 1932, p. 58.
 12 Virgil Șotropa, *Op. cit.*, p. 74.

și Cepari cînd au fost uciși din rîndul bejenarilor doi vătăfi și luați trei prizonieri, iar pentru cele 956 vite și 37 de care cu alimente lăsate pradă în mîinile soldaților și date apoi în grija satelor săsești din apropiere a fost nevoie de repetate intervenții ale comandanților garnizoanei militare pentru ca bistrițenii să restituie cele luate de la bejenari.

De multe ori autoritățile orașului Bistrița cer sprijin de la oficialitatea comitatelor învecinate : Solnocul interior, Dobîca, Cluj, spre a se o-pune cu forțe unite împotriva acțiunilor de deplasare în masă a țăranilor nemulțumiți. Astfel, împotriva „vagabonzilor“ care se adună în număr tot mai mare în pădurile Capanului, la 29 septembrie 1760, primarul Bistriței apelează la ajutorul prefectului Mera din Dej, a pretorului Mihai Todt și a inspectorului plăieșilor din Dobîca. În același timp, locuitorilor din Dumitra și Tărbîu — localități apropiate de baza de plecare a bejenarilor — li se interzice, sub amenințare cu amendă, să vîndă fugarilor alimente, arme sau cai.

Și pe domeniul „fișpanului“ Paul Teleki din Posmuș, iobagii acestuia, 14 bărbați înarmați cu puști și lănci și două femei, nemulțumiți de tratamentul inuman al administratorului, la 30 septembrie 1760 trec în Moldova peste muntele Prislopul Tihului. Întrebați de celelalte soții și copiii lor, unul dintre fugari răspunde indignat că fișpanul le-a închis în temniță, dar peste cîteva săptămîni se vor întoarce și le vor elibera, dînd foc curții nobililor. Un an mai tîrziu, țăranii din cinci sate devastează castelele nemeșilor George Bethlen și Cserényi.

Documentele scot în evidență și fenomenul invers, de reveniri din Moldova, dar numai cazuri izolate, sporadice, în număr neînsemnat. Acest lucru determină, ca printr-un ordin al guvernului din 1760, în localitățile : Leșu, Ilva Mare, Rodna, Telciu, apoi în Petriș și Uifalău (Satu Nou) și în Dumitrița să se ridice așa-zisele „table negre“ cu inscripția în limbile germană, maghiară și română, în care se arată că : „cel ce trece în Ardeal din Moldova ori Muntenia pe căi oprite va fi spînzurat¹³“. Față de acest ordin formal, peste un an, la 2 ianuarie 1761, inspectorul „dependinței“ valahe întrebă pe magistratul Bistriței cum să porcedeze cu fugarul care a fost prins și arestat, deoarece după ridicarea acelor table negre, potrivit ordinului“ ar trebui să fie ștrangulat, acolo lîngă table în munți“¹⁴. Aceste cazuri puțin însemnate numericește nu îndreptătesc afirmația cu privire la o imigrare din Moldova în părțile județului nostru, sau în general în Transilvania cum gresit și fără nici un temei au afirmat unii istorici. Documentele și datele statistice, atît cele referitoare la localitățile județului Bistrița-Năsăud cît și la Transilvania în general, pledează fără nici o tăgadă că bejenia peste Carpați, a constituit un fenomen de masă.

Pe temeiul acestor fapte privitoare la diferitele aspecte pe care le-a îmbrăcat bejenia în prima perioadă (1700—1763), se mai pot trage și alte

13 Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755—1762* în „Arhiva Someșană“, nr. 23, 1938, p. 314.

14 Virgil Șotropa, *Bejenii în secolul XVIII*, în „Arhiva Someșană“, nr. 16, 1932, p. 79.

concluzii. Mai întâi este necesar să se scoată în relief că, alături de cauzele generale ale bejeniei, se poate adăuga și un alt fapt care a ușurat desfășurarea ei și anume : în veacul al XVIII-lea, pînă la revolta anti-habsburgică din 1763 și primii ani după înființarea regimentelor de la Năsăud, paza graniței fiind încredințată plăieșilor, în majoritate români și cordoanelor de grăniceri români nu constituia o stavilă de netrecut pentru cei care bejeneau spre Moldova. Mai trebuie adăugat că nici cei încredințați cu paza granițelor nu dispuneau de arme și forțe suficiente, mai ales, în fața deplasărilor masive ale țăranilor înarmați care au avut loc în prima perioadă a veacului al XVIII-lea. Este destul de semnificativ ceea ce raporta locotenentul plăieșilor, Moshard, superiorului său căpitanul Luchsenstein, în aprilie 1761 că nu posedă mijloacele necesare pentru „a se opune cu forța bejenarilor, iar în cazul cînd se slăbește un plai pentru a întări altul, atunci fugarii trec cu siguranță peste cel slăbit”.¹⁵

Între anii 1700—1763, bejenarii din cele două districte — românești și săsești — pleacă mai ales în Moldova și Bucovina, dar și în comitatele învecinate sau chiar din părțile Bistriței pe Valea Someșului Mare. Acest aspect este atestat de prezența numelor de Salvan la Reteag, Mocodean la Unguraș, Zăgrean pe Valea Ilișuei, Someșan în satele de pe cîmpie etc.

În a doua perioadă, de la 1763 pînă la 1777, (ocuparea Bucovinei de habsburgi), bejenia din cele două districte a continuat. Acum, cele două evenimente istorice de pe meleagurile noastre, care marchează noua perioadă : înființarea regimentelor de graniță de la Năsăud și revolta grănicerilor, vor imprima noi trăsături și vor constitui alte cauze ale fenomenului bejeniei.

Înființarea celor două regimente, de infanterie și cavalerie, la început, din 23 și apoi din 44 de sate românești din fostul district al Rodnei, de pe văile Șielui, și Bîrgăului, are loc în condiții grele cînd românii luptau din răsuputeri împotriva municipalității săsești din Bistrița care voia să-i reducă la starea de iobăgie. Exploatînd această situație grea, habsburgii promit țăranilor români scutirea de dări și sarcini feudale în schimbul militarizării ; astfel ei sînt siliti să accepte militarizarea de teama presiunilor amenințătoare de așervire din partea patriciatului bistrițean. Neîndeplinirea făgăduielilor, apoi obligațiilor față de noii stăpîni, disciplina severă, prestațiile, cărăușiile pentru nevoile militare etc., determină izbucnirea revoltei antihabsburgice cu prilejul depunerii jurămîntului la Salva (10 mai 1763), cînd bătrînul Tănase Todoran din Bichigiu proclamă cu curaj nedreptățile. Reprimarea revoltei grănicerilor a determinat emigrarea în masă a sute de familii din cele 23 de sate, în Moldova.

În a doua perioadă se pot adăuga la cauzele generale ale bejeniei, pe lîngă teama de regimul sever al militariei și obligațiile noi ale grănicerilor și catolicizarea forțată urmărită de habsburgi.

Bejenia îmbracă și acum caracter de masă. Participă și țărani iobagi de pe domeniile feudalilor din comitatele învecinate. „Fibirăul“ Ladislau Mora din Dej scrie magistratului Bistriței, la 17 ianuarie 1763, despre niște „tîlhari“ adunați în pădurea Capanului. La fel, printr-un ordin al guvernului de la Sibiu din vara aceluiași an se cere să se întocmească o situație nominală a bejenarilor care începînd cu 1 noiembrie 1762 au fugit în Moldova, Muntenia și Ungaria, precizîndu-se motivele și dacă și-au achitat obligațiile către stat.

În anul 1764, comandantul garnizoanei din Bistrița, locotenent-colonelul Urbani cere magistratului să ia măsuri ca plaiurile dinspre Moldova să fie întărite deoarece „numai de curînd au trecut iarăși vreo sută de bejenari“.¹⁶ De asemenea, din situația întocmită de o comisie de investigație la cererea magistratului, rezultă că în acest timp plăieșii caporalului Samuil Samarai din Rodna, de pe plaiul din Poiana Acăstăului n-au putut împiedica nici cu forța fugarii români care au trecut în Moldova. Fiind întrebați de ce pleacă, aceștia răspund că „ofiterii îi chinuiesc zi și noapte cu lucru și nu le dau nici o mușcătură de pîine, încît sînt cu totul istoviți“.¹⁷ În situația amintită erau și cinci dezertori grăniceri : Zbehe Tofan din Maieru, Lupu Braniște, Lupul Boca, Cifor Strugar, Isip Strugar din Ilva Mare. Aceștia avertizează plăieși „să nu le facă nici un rău, căci nu se știe ora cînd va pleca întreg Maieru și Singeorzul...“¹⁸

Dintr-o altă situație întocmită în anul 1766 aflăm că numărul dezertorilor din satele militarizate ale regimentului II de graniță năsăudean era ridicat. Astfel, în 15 sate de pe Valea Someșului Mare și din Mărișel existau 32 de femei cu 46 de copii ai căror bărbați dezertaseră trecînd în Moldova.¹⁹

Împiedicarea bejeniei, este încercată de autorități și prin mijloace mai blînde. Astfel, într-un ordin din 1764 se arată că cei ce se vor întoarce sau au intenția să plece în trei — patru săptămîni nu vor fi pedepsiți. Se mai semnaleză și acum cazuri izolate de reveniri. Astfel, în 1768, Istrate Stupar din marginea orașului Bistrița s-a întors cu soția și patru copii după ce 8 ani a lucrat cu învoială pe moșia unui boier din Horodniceni, ținutul Suceava.

Cu toate măsurile mai blînde, bejenia continuă. Dovadă că în decembrie 1771 magistratul Bistriței este anunțat de locotenent-colonelul Schlaun din Năsăud că bejenarii din mahalaua Bistriței și din Ghinda au fost prinși de rutenii din Bucovina și predați carantinei din Rodna.

În 1776 se întocmește de către magistrat un tablou cu toate ordi-nile primite de la autoritățile superioare în legătură cu bejenarii spre a fi cunoscute și aplicate de organele subordonate. Acesta dovedește că, a-

16 Virgil Șotropa, *Op. cit.* p. 83.

17 Virgil Șotropa, *Op. cit.* p. 84.

18 *I d e m*

19 Virgil Șotropa, *Infiiintarea graniței militare năsădudene 1762*, în „Arhiva Someșană“, nr. 25, 1938—1939, p. 309—310.

cum cînd se reînnoiesc măsurile aspre, (era prevăzută chiar spînzurătoarea) nici măsurile blînde nu au efectul dorit.

Din cele arătate se desprinde concluzia că dacă trei sferturi de veac bejenia, îmbrăcînd fie un caracter izolat, sporadic, fie caracter de masă, se făcea fără prea multe opreliști, paza fiind asigurată în special de români ; după întărirea pazei de graniță de către regimentul nou înființat și apoi după ocuparea Bucovinei acest fenomen este împiedicat prin trecătorile Rodnei și Tihuței spre versantul estic al Carpaților.

Din conscripția nominală aflătoare în arhivele vieneze, întocmită spre sfîrșitul anului 1777 și începutul anului 1778 și publicată de Ion Nistor în lucrarea „Bejenari ardeleni în Bucovia”,²⁰ rezultă numărul bejenarilor pe familii, grupați pe fostele sate grănicerești, cele săsești și alte localități din cuprinsul actualului județ pe un interval de 40 de ani.²¹ Se disting 6 perioade și anume :

— 1735—1750, în care bejenia are loc datorită unor evenimente specifice celor două districte ;

— 1751—1761, cînd au loc „tumultus pagorum” al populației din districtul Văii Rodnei, cu influențe și asupra românilor din satele săsești și din localitățile învecinate ;

— 1762—1764, cînd s-au înființat regimentele de graniță de la Năsăud și a avut loc revolta antihabsburgică ;

— 1765—1770, cînd este emis statutul grăniceresc, se reorganizează formațiunile militare, se atrag pe teritoriul grăniceresc familii din comitatele învecinate pentru a înlocui pe cele bejenite ;

— 1771—1775, perioadă în aparență mai liniștită fără ca emigrările să înceteze și

— 1776—1777, cînd Bucovina a fost răpită din trupul Moldovei și bejenia continuă.

Tabelul respectiv cuprinde doar bejenarii din județul Bistrița-Năsăud stabiliți în Bucovina al căror număr se ridică la 797 dar, cu toată certitudinea, se poate adăuga cel puțin tot același număr pentru aceeași perioadă de 40 de ani dacă ne referim la bejenarii care s-au așezat de-a dreptul în satele din Moldova, a căror conscriere nu s-a făcut cu toate insistențele Vienei. Așa cum rezultă din studiile demografice, referitoare la această perioadă, un sat de mărime mijlocie era format din 70—80 de familii, astfel, luînd ca bază tabelul întocmit, se poate trage concluzia că au emigrat de pe teritoriul județului o populație egală cu 10 sate, în realitate — dacă cuprindem și Moldova — se poate considera dublu numărul celor plecați. (Cifra în acest caz ar fi aproximativ 1600).

În a treia perioadă (1777—1800) bejenia capătă un caracter limitat, îmbrăcînd forme singulare ca : dezertări ale grănicerilor, furișări pe potecile și plaiurile mai puțin accesibile ale Călimanilor. Aceasta se explică

²⁰ Ion Nistor, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cosminului”, an IV, 1926.

²¹ Vezi, Pompei Boca, *Tabel privind bejenarii din județul Bistrița Năsăud după I. Nistor* (manuscris).

prin aceea că hotarul spre Moldova, accesibil în prima și chiar în a doua perioadă, acum este păzit și întărit de cordoane grănicerești.

În ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, bejenarii trec, totuși în Moldova prin districtul sășesc, deoarece în octombrie 1778 colonelul Schlaun scrie magistratului Bistriței cerându-i informații despre locul unde se adună bejenarii și plaiurile care trebuie păzite urgent. Din răspunsul magistratului deducem că bejenarii trec peste munți pe mai multe căi :

O cale era prin pădurile Ghinzii, apoi pădurile birgăuanilor, cușmenilor, uifălenilor și petrișenilor, pe culmile dealurilor ; a doua cale, peste hotarul Dumitriței spre gura Budacului pînă la Brazda. A treia cale tot peste hotarul Dumitriței și muntele Duca se ajungea tot la Brazda. Totodată magistratul îi face cunoscut colonelului că fugarii se adună la o dată fixată dinainte în păduri dese, ascunse, fiind „întîmpinați de un emisar pe care Birgăuanii îl cunosc bine și care îi trece peste plaiuri“²² (Vezi harta nr. 2).

Ca urmare se iau măsuri de întărire a pazei de grăniceri pe muchia dealului dintre Birgău, Cușma, Uifalău și Petriș, locul unde bejenarii puteau să fie controlați înainte de a pătrunde în păduri și plaiuri de munte.

Bejenarii din districtele ce formează actualul județ, odată ajunși pe celălalt versant al Carpaților și avînd ca ocupație, în majoritatea lor, agricultura o continuă. Ei sînt asimilați în categoria țaranilor așezați cu învoiala, a lăturașilor, pe pămîntul boierilor și minăstirilor. În acest fel ei primesc pămînt de arătură și fînețe în folosință individuală, iar pășunile le folosesc în devălmășie. În schimbul pămîntului primit fără plată aceștia trebuiau să accepte condițiile impuse de boieri. Obligațiile lor la începutul veacului al XVIII-lea sînt mai ușoare pentru ca apoi să crească, dar comparativ cu ale țaranilor dependenți din Transilvania, acestea sînt mult mai reduse, ele explicînd de ce Moldova ca și Țara Românească reprezentau adevărate puncte de gravitație pentru țaranii români, transilvăneni, care atunci cînd aflau de întemeierea unor sate de colonizare, în condiții de scutiri de obligații pe un anumit termen (slobozii), „erau bucurăși s-o pornească într-acolo“²³.

În Bucovina și Moldova noii veniți au întemeiat unele sate, numele cărora sînt porecle date de vecini, de proprietari sau de locuitorii lor înșiși. Asemenea sate formate prin colonizare, ca și prin roire, constituie fenomene care au avut loc în toate cele trei țări românești. Ele nu sînt propriu, numai poporului nostru, ci „îl au toate popoarele într-un stadiu de creștere al populației“²⁴. În acest fel, potrivit conscripției nominale amintite, rezultă că cea mai mare parte a bejenarilor erau originari din comitatele învecinate cu Moldova : Bistrița, Năsăud, Mureș. Ciuc, Trei Scaune, Solnoc, Dobica, Maramureș, Cluj și că aceștia s-au așezat în 79 de sate din Bucovina²⁵ (vezi harta nr. 3).

²² Virgil Șotropa, *Bejenii în secolul XVIII*, în „Arhiva Someșană“, nr. 16. 1932. p. 87.

²³ C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Buc., 1967. p. 54.

²⁴ C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea* Buc. 1957. p. 93.

²⁵ Ion Niștor, *Emigrările de peste munți*. în „An. Acad. Rom.“ 1915 p. 38 și urm.

În județul Neamț sînt sate întemeiate cu oameni veniți din Transilvania, arătîndu-se locul de unde au plecat. Așa sînt Birgăuani cu 171 de gospodării de pe Valea Birgăului, Broștenii Birgăieni cu 25 de gospodării tot de pe Birgău, apoi Sărata Bistrița, Ghindăuani de la Ghinda, localitate apartinătoare orașului Bistrița. Ungurași ș.a. La fel, în județul Suceava s-a întemeiat satul Botoșana cu 116 gospodării — așa cum arată cercetătorul Boca Pompei— și anume din: 63 de familii de bejenari din Ilva Mare, 28 din Maieru, 6 din Rodna, 6 din Măgura Ilvei, 4 din Birgău și 9 din alte localități ale districtelor Năsăud și Bistrița, apoi satele Bălăcșana cu 84 de familii, Uidești cu 76, Tereblecea cu 74 de familii de bejenari trecuți în masă în Bucovina și Moldodva. Se mai pot aminti și satele Iaslovăț cu 52 de familii, Ilișești cu 46, Stupca (azi Ciprian Porumbescu) cu 39, Berchișești cu 38, Brăiești cu 34, Todirești cu 33, Corlata cu 32 ș.a.m.d. care și-au sporit populația pe seama celor plecați din districtele Năsăud și Bistrița.²⁶ Mai există sate noi întemeiate prin colonizare în Moldova, ca și în Țara Românească, din locuitori strînși din alte părți și care poartă numele de **adunați, atirnați, băjenari, pribegi, străini, etc.** Numele de „bejenari” pentru unele sate moldovene se găsesc și pe harta rusă din 1835, cum ar fi Bejenăriți din Putna, lângă Domnești cu 58 de familii ș.a.

O altă dovadă a bejeniei este și existența a numeroase sate de **ungureni**, adică de români transilvăneni stabiliți peste Carpați. Așa sînt așezările din fostul ținut al Hirălăului : Ungureni cu 103 gospodării și Ungureni lui Cuciureni cu 30 de gospodării, apoi, în Bacău satul **Mocani**, întemeiat de ciobani ardeleni.

Este necesar să se arate că alături de bejenarii români au luat de multe ori calea pribegiei și țărani săraci din rîndurile naționalităților conlocuitoare : germani, maghiari, etc., deopotrivă asupriți de clasa dominantă. Faptul că există așezări care cuprind și o populație de origine săsească, trecută din părțile Rodnei și Bistriței ca și din alte colțuri ale Transilvaniei, în timpuri mai vechi și chiar în veacul al XVIII-lea ne-o dovedește denumirile păstrate pînă astăzi : Sasca Mare, Sasca Mică, Neamț ș.a.

Mărturiile elocvente sînt și numele unor bejenari care atestă locul de origine. Așa sînt : Someșan, Birgăuan, Borșan, Moroșan, Bretean, Gălătean, Fizeșan, Nimigean, Măierean.²⁷

Aceste exemple lămuresc în general un aspect al fenomenului bejeniei din Transilvania și în special din districtele învecinate cu Moldova.

Față de deosebita amploare a bejeniei în veacul al XVIII-lea, credem că este justificată, măcar în parte, afirmația unui cercetător care s-a ocupat de această problemă cînd afirmă: „N-ar fi... exclus ca năsăudenii să și-l revendice pe cel mai mare prozator moldovean, deoarece însuși Creangă în „Amintirile” sale arată că străbunicul lui cu copiii și împreună cu alte familii au fugit din Ardeal în Moldova din cauza papistășiei”.²⁸ Cele spuse

²⁶ Ion Nistor, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cosminului”, an II-III, 1925—1926, 1927, p. 453.

²⁷ C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Buc., 1967, p. 57.

²⁸ Ion Nistor, *Emigrările de peste munți*, în „An. Acad. Rom.”, 1915, p. 38 — 41 ; Ion Creangă, *Opere*, Buc., 1970, p. 162.

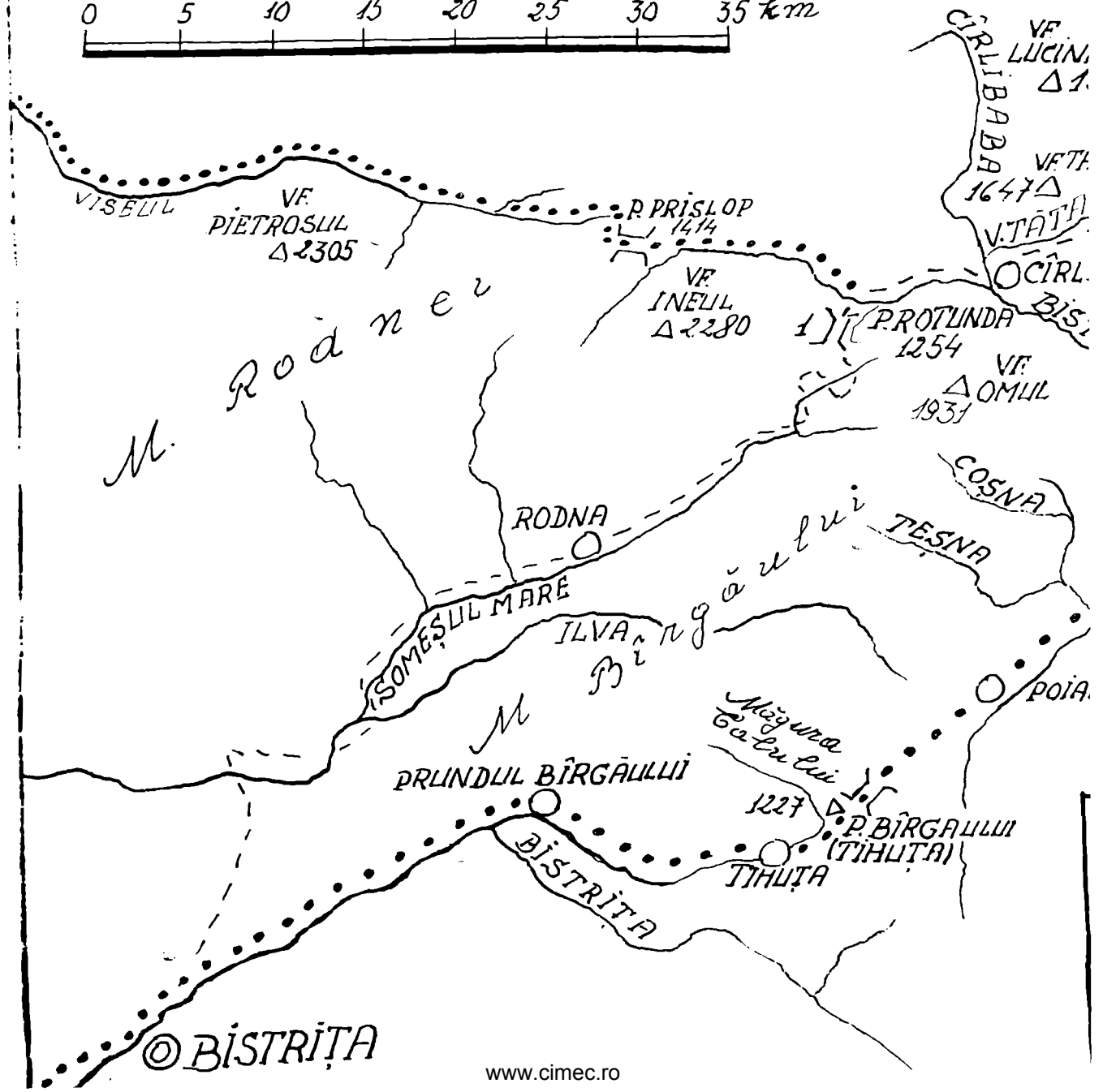
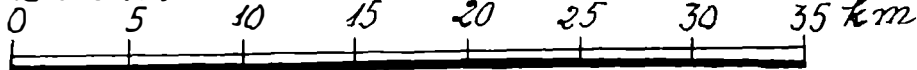
de marele povestitor își găsesc explicația și corespund proselitismului catolic al habsburgilor față de țărani români din ținutul regimentului de graniță năsăudean, care preferă să treacă în Moldova decât să îmbrățișeze unirea cu Roma. Și în conscripția publicată de Ion Nistor sînt trecute trei familii purtînd numele de Creangă — Chirilă, Vasile și Ștefan — care în anul 1762 au plecat din Ilva Mare și s-au stabilit în satul Botoșana pe domeniul mănăstirii Solca. Ori cum ar fi, chiar dacă străbunii humuleșteanului își trag obirșia din frumoasa țară a lui Coșbuc, Rebreanu și Mușeanu, totuși, prin spiritualitatea creației sale, el rămîne, în primul rînd, moldovean fără nici o tăgadă.

În legătură cu procesul bejeniei din ținutul județului nostru, nu este lipsit de interes faptul că în timpul războiului austro-turc (1716—1718), din porunca Porții otomane, domnul moldovean Mihai Racoviță, alături de tătari și în înțelegere cu Francisc Rákoczi, organizează, în iulie 1717, o expediție militară împotriva austriecilor din Transilvania. Armatele trec prin pasul Mestecăniș, ocupă Rodna și se îndreaptă spre Bistrița. Cu acest prilej, „domnul, așa cum scrie Chiparissa, cronicarul său, a dat poruncă oștenilor să nu robească pe moldoveni — și să-i ascundă de tătari ; **moldovenii** de care vorbesc — explică el — **nu sînt moldoveni din Moldova, „ci moldoveni născuți și crescuți în Ungaria“** .²⁹ (subl. autorului) Se poate spune fără a greși că acești moldoveni, „născuți și crescuți în Ungaria“ sînt foști bejenari, ungureni, români transilvăneni. În același timp, cele citate reprezintă o mărturie a solidarității dintre populația de pe cele două versante ale Carpaților. Legăturile permanente ce au existat confirmă prezența unei conștiințe de neam în pragul formării națiunii. Aceste legături, prin intermediul bejenarilor, cu Moldova au avut o deosebită însemnătate economico-socială și culturală. Alături de faptul că bejenia a întărit colonizarea peste Carpați, ea a contribuit la menținerea unității limbii române, la răspîndirea datinilor și obiceiurilor strămoșești pe tot spațiul geografic locuit de români.

Bejenia de pe Văile Someșului Mare, Birgăului și Bistriței, în urmă cu peste 200 de ani, și întemeierea de numeroase așezări dincolo de Carpați cu contribuția elementelor plecate izolat sau în masă, de pe meleagurile năsăudene și bistrițene, constituie un aspect de seamă a istoriei locale și chiar a istoriei poporului român în general.

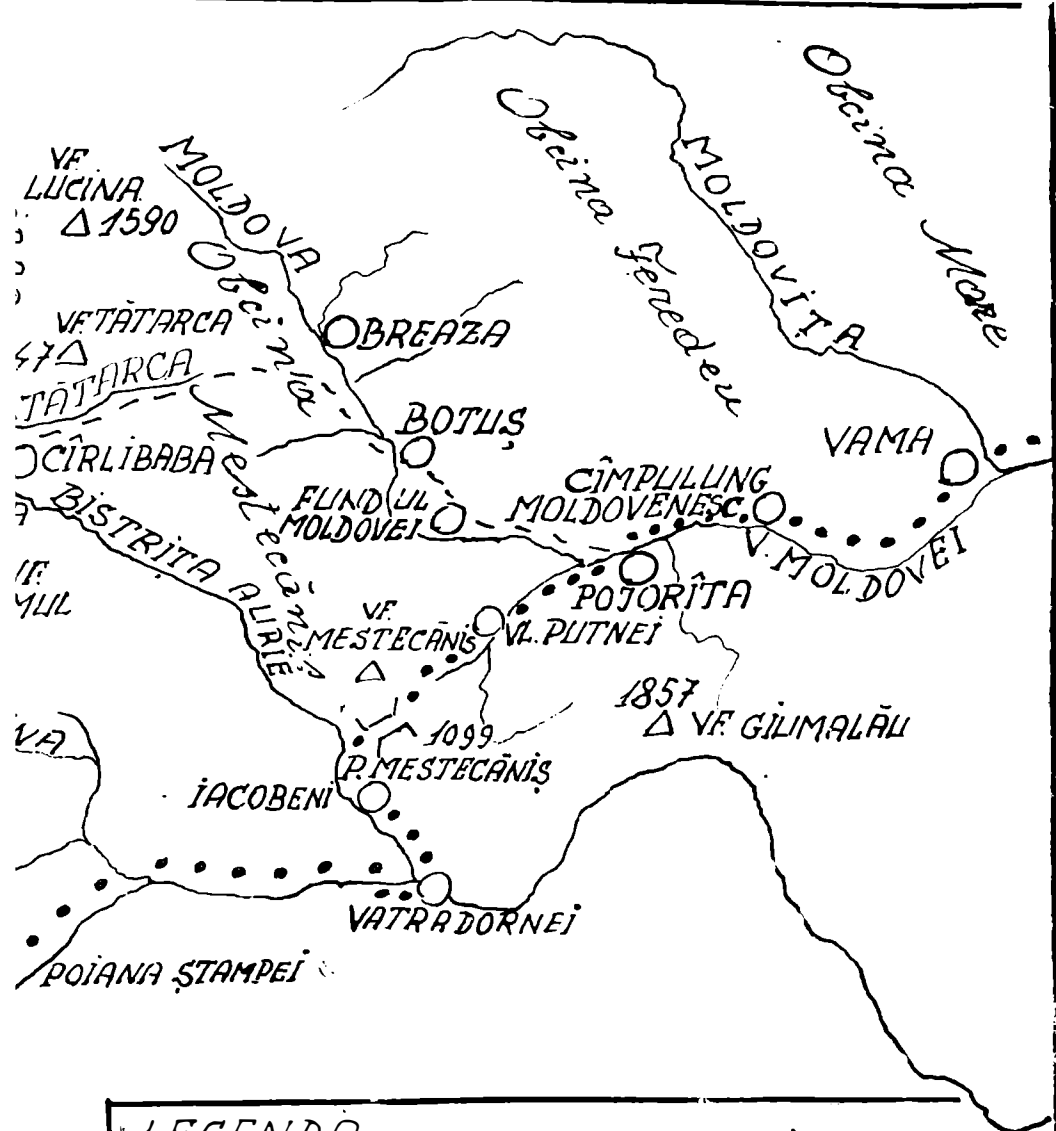
HARTA DRUMURILOR CE LEGAU VĂILE ROD.

SCARA

© BISTRITA

RODNEI ȘI BISTRITEI DE MOLDOVA

LEGENDA

- DRUMUL VECHI
- DRUMUL NOU CONSTRUIT LA 1783
- ┌ PASURI, TRECĂTORI
- └ PASUL SLIHARD, RODNEI

HARTA LOCALITĂȚILOR SIGURE ȘI PROBABILE DIN BUCU CU BEJENARI DIN DISTRICTELE NĂSĂLD ȘI BISTRITA

LEGENDA

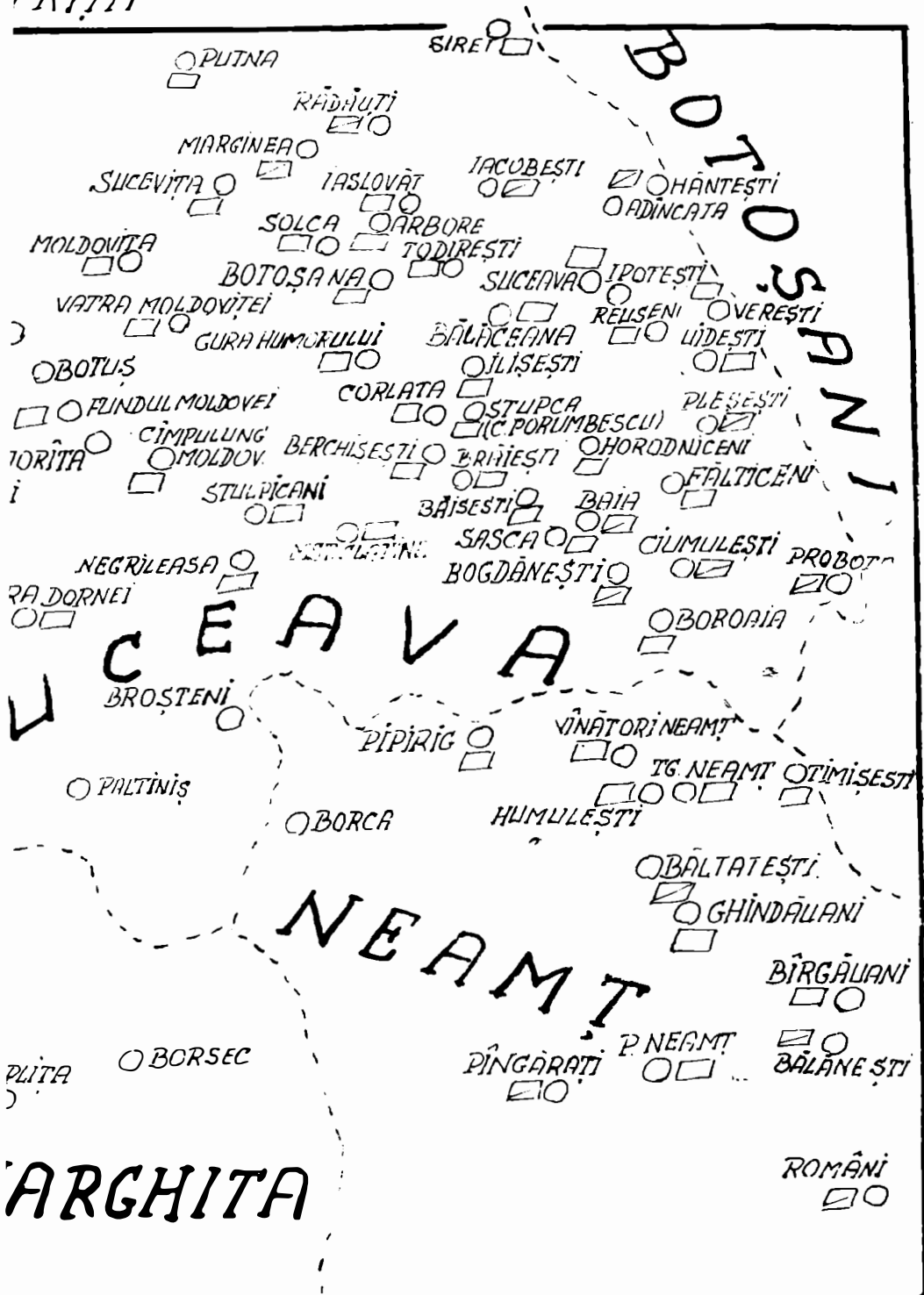
- - - - LIMIȚĂ DE JUDEȚ
- LOCALITĂȚI
- LOCALITĂȚI SIGURE ÎN CARE S-AU STABILIT BEJENARI
- ▣ LOCALITĂȚI PROBABILE

M A R A M U R E Ș

NOTĂ : Harta se mai poate completa cu localități sigure în care s-au mai așezat bejenari din districtele BISTRITA, UNGURĂȘI (jud. Neamț), TEBEBLECEA (jud. Suceava), UNGURENI, UNGURENII L BEJENĂRIȚI (lingă Domnești — www.binec.ro), UNGHURENI, SATU NOU, MOCANI (jud. Bacău) ș.a.

DIN BUCOVINA ȘI NORDUL MOLDOVEI ÎNTĂRITE TRÎȚA

din districtele Năsăud și Bistrița, cum ar fi: BROȘTENII BIRGĂENI, SĂRATA, UNGURENII LUI CUCIURENI (în fostul ținut al Hirleului, actualmente jud. Iași), Bacău) ș.a.

EVOLUȚIA DENUMIRILOR LOCALITĂȚILOR ÎN VEACUL AL XVIII-lea DIN DISTRICTELE NĂSAUD ȘI BISTRIȚA

A. Districtul românesc al Năsăudului („Districtus Valachorum Rodnensis“, „Districtus Valahicus“) format, la început, din 23 comune românești și anume :

1. Bichigiu	13. Rebra Mare
2. Feldru	14. Rebrișoara
3. Găureni	15. Rodna
4. Hordou (Coșbuc)	16. Runc (Runcul Salvei)
5. Ilva Mică	17. Salva
6. Leșu	18. Singeorz (Băi)
7. Maieru	19. Sîntioana
8. Mititei	20. Suplai
9. Mocod	21. Telciu
10. Năsăud	22. Zagra
11. Nușfalău (Mărișelu)	23. Vărarea (Nepos)
12. Poienile Zăgrii	

La 1762 a început militarizarea comunelor de pe Valea Someșului Mare, formîndu-se regimentul II românesc de graniță cu centrul la Năsăud.

La 1764 s-au adăugat ținutului grăniceresc următoarele 7 comune de pe văile Sieului și Mureșului, anume:

24. Budacu-Românesc	28. Ragla
25. Gledin	29. Sieuț
26. Monor	30. Rușii — Munți
27. Morăreni	

La 1784 a fost alăturată districtului militarizat și Valea Bîrgăului, prin răscumpărarea de la familia nobiliară Bethlen, alcătuiindu-se 8 comune :

31. Borgo—Rus (Rusu Bîrgăului)
32. Borgo—Joseni (Josenii Bîrgăului)
33. Borgo—Mijloceni (Mijlocenii Bîrgăului)
34. Borgo—Suseni (Susenii Bîrgăului)
35. Borgo—Prund (Prundu Bîrgăului)
36. Borgo—Bistrița (Bistrița-Bîrgăului)
37. Borgo—Tiha (Tiha-Bîrgăului)
38. Borgo—Mureșeni (Mureșenii Bîrgăului)

S-au mai organizat următoarele 6 comune noi :

39. Ilva Mare
40. Măgura Ilvei
41. Parva (Lunca Vinului)
42. Rodna Nouă (Șant)
43. Romuli (Strîmba)
44. Sîniosif (Poiana Ilvei)

Numărul comunelor cu populație românească ce alcătuiau districtul nă-săudean, militarizat, s-a ridicat la 44.

B. Districtul săsesc al Bistriței („districtus saxonicus“, „das Nösnerland“) cuprindea localități cu foști coloniști aduși de regele Ungariei Geza al II-lea pe la mijlocul veacului al XII-lea din Valea Rinului, a Mosellei și din Saxonia și cărora li s-a dat dreptul de a folosi împreună cu băștinașii români „fundus regius“ (proprietatea regelui). Odată cu împărțirea în comitate, Bistrița și localitățile săsești țineau de comitatul Dobica, avînd în să privilegii și o conducere administrativă proprie.

În decursul veacului al XVIII-lea numărul localităților ce intră în componența districtului suferă modificări. Astfel, între 1760—1762 cuprindea 47 localități, apoi 23, pentru ca între 1784—1790 să alcătuiască un comitat împreună cu Turda „superioară“, Cluj și Dobica „inferioară“ cu reședința la Reghin, iar după 6 ani să revină la vechea împărțire.

Iată localitățile care aparțineau districtului săsesc de la începuturile sale :

1. Bistrița = Bistricia, Bistriz, Nösenstadt. Besztercze, centru de reședință a districtului
2. Albeștii Bistriței = Alba Ecclesia, Weisskirch, Ferihaz
3. Budacul de Jos = Deutsch—Budak
4. Dipșa = Arida Rippa, Dürrbach
5. Dorolea = Arida Bistricia, Bistricia Minor, Klein-Bistriz
6. Dumitra = Mettersdorf
7. Dumitrița = Waltersdorf
8. Ghinda = Vinda, Windau
9. Jeica = Schelk, Salk
10. Jelna = Solda, Senndorf
11. Lechința = Lehnitz
12. Livezile = Jaad, Iad
13. Mărișel = Grossendorf, Nușfalău (pînă la 1762)
14. Monariu = Minarken
15. Petriș = Villa Petri, Petersdorf
16. Satu Nou = Nova Villa, Ober-Neudorf. Neudorf, Uifalău
17. Sîngeorzul Nou = Sankt-Georgen
18. Sîntioana = Johannesdorf
19. Sigmir = Zigmar, Schönbirk, Szépmir
20. Slătinița = Pintak, Pintic

21. Târpiu = Treppen, Trepping
22. Tonciu = Tatsch
23. Unirea = Latina Superior, Wallendorf, Aldorf
24. Vermeș = Wermesch
25. Vișoara = Villa Paganica, Heidendorf, Beșineu

C. Localitățile de pe teritoriul comitatelor învecinate — Solnocul Interior, Dobica și Cluj — locuite de iobagi ai nobililor feudali și care în privința organizării ecleziastice și a învățămîntului aparțineau de districtul Bistriței :

1. Arcalia = Kallesdorf
2. Cepari = Tschippendorf, Cepan
3. Chiraleș = Kyrieleis, Kerléj
4. Corvinești = Nieder-Neudorf, Uifalul de Jos
5. Crainimăt = Baiersdorf
6. Cușma
7. Domnești = Billak, Bileag
8. Herina = Mönchsorf
9. Orheiul Bistriței = Burghalle
10. Moruț = Moritzdorf
11. Sîniacob = Jakobsdorf
12. Sieu = Gross-Schogen. Schay, Sajó
13. Sieu-Măgheruș = Ungersdorf

Notă : În afară de localitățile cuprinse în anexă, în decursul veacului al XVIII-lea, au mai fost amintite în lucrare și altele din comitatele învecinate ca : Prislop (azi, L. Rebreanu), Lușca, Mintiu, Nimigea de Jos și de Sus; Tăure (Tăuri), Florești, Cociu ș.a., precum și V. Birgăului care aparțineau de comitatul Solnocul Interior ; La fel, Buduș, Simionești, Bălăjeni (Brașfalău), Caila, Galații Bistriței, Ardan, Soimuș, Bungard, Sărata (Salk, Soófalva, Somfalău, Reuss), Sărățel. Birla ș.a., care aparțineau de comitatul Dobica, iar Teaca, Tule Tecii, Posmuș, Monor, Gledin ș.a., care aparțineau de comitatul Cluj.

Pentru delimitarea administrativă a districtelor și comitatelor, vezi și lucrările :

Friederics Teutsch, Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen = Istoria bisericii evanghelice din Ardeal.(1150-1917) vol. I, II, Sibiu, 1921 ;

Emil Csallner, Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau = Fapte importante din districtul Bistriței, Bistrița, 1941.

Ion Nistor
Bejenari ardeleni în Bucovina
„Codrul Cosminului“ — an IV — 1926

A. FAMILII DIN FOSTE SATE GRĂNICEREȘTI

	Total	1735-50	1751-61	1762-64	1765-70	1771-75	1776-77
1. Rodna	28	4	5	9	7	2	1
2. Ilva Mare	88	—	3	56	13	14	2
3. Măgura Ilvei	6	—	—	4	2	—	—
4. Maieru	47	1	2	24	16	4	—
5. Singeorz Băi	86	1	10	45	22	7	1
6. Ilva Mică	5	—	1	—	1	2	1
7. Leșu	31	1	1	12	12	3	2
8. Poiana Ilvei	1	—	—	—	—	—	1
9. Feldru	5	—	1	2	1	1	—
10. Rebra	39	1	—	36	—	2	—
11. Rebrișoara	4	—	—	2	—	2	—
12. Năsăud	2	—	1	—	—	1	—
13. Salva	1	—	—	—	—	—	1
14. Telciu	4	—	—	3	1	—	—
15. Romuli	2	—	—	—	—	1	1
16. Zagra	5	1	—	—	1	1	2
17. Poieni	1	—	—	—	1	—	—
18. Mărișelu	1	—	—	—	—	1	—
19. Sintioana	7	1	1	1	1	2	1
20. Sieuț	20	2	2	1	—	1	14
21. Budacu de Sus	7	—	1	1	—	3	2
22. Bîrgău	37	4	1	6	4	18	4
23. Bîrgăul de Jos	9	—	—	—	—	8	1
24. Rusu Birg.	4	—	—	—	—	4	—
Familii	440	16	29	202	82	77	34

B. FAMILII DIN FOSTE SATE SĂSEȘTI

	Total	1735-50	1751-61	1762-64	1765-70	1771-75	1776-77
1. Bistrița	40	5	1	4	1	14	15
2. Aldorf	1	1	—	—	—	—	—
3. Dorolea	1	—	—	—	—	1	—
4. Ghinda	3	—	—	—	1	1	1

	Total	1735-50	1751-61	1762-64	1765-70	1771-75	1776-77
5. Jelna	3	1	—	2	—	—	—
Orheiul Bistriței	4	—	—	—	—	—	4
7. Dumitrița	4	—	—	—	2	2	—
8. Budacu de Jos	16	2	7	—	2	4	1
9. Monariu	1	1	—	—	—	—	—
10. Domnești	11	—	3	5	—	—	3
11. Sieu	3	3	—	—	—	—	—
12. Cepari	3	—	—	—	—	—	3
13. Măgheruș Sieu	2	—	—	—	—	2	—
14. Arcalia	9	1	—	1	2	4	1
15. Chiraleș	14	6	—	1	—	7	—
16. Siniacob	1	—	—	—	—	—	1
17. Bungard	19	14	1	—	—	2	2
18. Galații Btr.	8	—	6	—	—	1	1
19. Dipșa	1	—	—	—	—	1	—
20. Pentic	11	1	—	1	1	4	4
Familii	155	35	18	14	9	43	36

C. FAMILII DIN ALTE SATE DIN JUDEȚ

	Total	1735-50	1751-61	1762-64	1765-70	1771-75	1776-77
1. Blăjeni	17	—	4	1	2	9	1
2. Caila	38	1	14	2	3	14	4
3. Mintiu	7	2	2	1	—	1	1
4. Prislop	6	—	1	1	—	2	2
5. Lușca	1	—	1	—	—	—	—
6. Nimigea	22	6	7	1	—	3	5
7. Cociu	1	—	—	—	—	—	1
8. Beclean	3	2	—	—	—	1	—
Borleasa	5	5	—	—	—	—	—
10. Sita	3	—	1	2	—	—	—
11. Spermezău	2	—	1	1	—	—	—
12. Rusu	2	—	—	—	—	—	2
13. Vita	3	—	—	1	1	2	—
14. Verșhaza	1	—	—	—	—	—	1
15. Figa	3	—	—	—	1	2	—
16. Bretea	4	1	1	—	1	1	—
17. Odorhei	4	2	—	—	—	—	2
18. Sîntereag	2	1	—	—	—	1	—
19. Cristur Sieu	1	1	—	—	—	—	—
20. Chintelnic	14	4	1	—	—	3	6

	Total	1735-50	1751-61	1762-64	1765-70	1771-75	1776-77
21. Cuşma	2	1	—	—	—	1	—
22. Măgurele	2	—	—	—	—	—	2
23. Birla	5	—	4	—	—	1	—
24. Buduş	17	3	6	6	1	1	—
25. Soimuş	1	—	—	—	—	—	1
26. Frişu	4	—	—	3	1	—	—
27. Ardan	1	—	—	—	—	1	—
28. Ruştior	1	—	—	—	—	1	—
29. Posmuş	7	—	2	2	—	3	—
30. Enciu	5	3	—	—	—	1	1
31. Fintinele	1	—	1	—	—	—	—
32. Budurleni	1	—	—	—	—	1	—
33. Iuda	3	—	1	—	—	—	2
34. Archiud	2	—	—	—	—	—	2
35. Ocnîţa	1	—	—	—	—	1	—
36. Budateleac	2	—	—	2	—	—	—
37. Fiscuţ	1	—	—	1	—	—	—
38. Tagu Mare	1	—	—	—	1	—	—
39. Lumperd	2	—	2	—	—	—	—
40. Urmeniş	3	—	1	—	2	—	—
41. Şopteriu	1	—	—	—	—	—	1
Familii	202	32	50	23	13	50	34

RECAPITULAȚIE

Sate grănicereşti	440	16	29	202	82	77	34
Sate săseşti	155	35	18	14	9	43	36
Alte sate	202	32	50	23	13	50	34
Total Familii	797	83	97	239	104	170	104

Intocmit: Boca Pompei

ASPECTS DE LA MIGRATION AU COURS DU XVIII-e SIECLE DANS LE DÉPARTEMENT BISTRITZA-NĂSAUD

R é s u m é

Un phénomène qui mérite tout l'intérêt de l'historien et qui a eu lieu en Transylvanie au cours du XVIII-e siècle, est la migration des paysans Roumains asservis de cette région. On atteste ainsi les mouvements sociaux de l'époque.

Des paysans des districts Bistrița et Năsăud ont traversé les Carpates en masse ou par groupes et se sont établis en Moldavie et en Bucovine. C'est une forme de la lutte de classe dont les raisons sont multiples : L'augmentation des obligations féodales imposées, la terre insuffisante, les récoltes de mauvaise qualité, les efforts de l'église catholique d'imposer le catholicisme aux Roumains orthodoxes, la terreur que les jeunes paysans devaient supporter au cours du service militaire.

Les documents des archives de Bistrița prouvent que le nombre des migrants était considérable. Avant de quitter la terre natale ils s'organisaient. Ils choisissaient un conducteur qui dirigeait leur exode (George din Tăuri, Ursul al Roșchii din Rebrișoara, Ionaș al Corbului, Nica Păun).

Dans cette situation, les autorités ont pris des mesures sévères pour empêcher ce mouvement. On a renforcé la surveillance de la frontière et ceux qui étaient surpris étaient sévèrement punis. Il y avait des cas, où seulement l'intervention des armes pouvait les arrêter.

Arrivés en Moldavie, les paysans de Transylvanie travaillaient les terres des boyards et des monastères. Ils ont fondé des villages dont les noms sont le résultat des surnoms accordés par les nouveaux propriétaires, ou par eux-mêmes.

Les archives de Vienne témoignent ces migrations. On y montre que beaucoup d'habitants des régions : Bistrița, Năsăud, Mureș, Ciuc, Mara-mureș, Solnoc-Dobica, Cluj, situées près de la frontière, se sont établis en 79 villages de Bucovine.

Au nord de Moldavie et de Bucovine il y avait des villages, dont le nombre de la population a augmenté, par l'établissement des familles

arrivées de Transylvanie surtout de la vallée de Someș, Birgău et Bistritza. Les noms actuels de ces villages montrent l'origine des habitants : Birgăuani, Broșteni — Birgăieni, Ghindăuani, Sărata Bistritza, Ungurași, dans le département Neamț; Botoșana, Bălăceana, Uidești, Tereblecea, Islovăț, Ilișești, dans le département Suceava. Même les noms des certaines familles rappellent les villages originaires de Transylvanie : Măierean, Nimigean, Someșan, Birgăuan (de Maieru, Nimigea, Someș, Birgău). A côté de ces villages il y en a d'autres fondés en exclusivité par ces migrants, établis sur le versant est des Carpates, dans la région Jassy (Ungureni, Ungurenii lui Cuciureni).

Le chroniqueur du prince Moldave Mihai Racovitza, à l'occasion d'une expédition militaire dans les vallées de Rodna et de Bistritza, affirme que dans cette région on a rencontré beaucoup de Moldaves, qui ne sont pas de Moldaves de Moldavie, mais des Moldaves „nés et élevés en Hongrie“, donc des migrants.

Ces liaisons permanentes entre la Moldavie et la Transylvanie, basées sur l'origine, la langue et les traditions communes confirment l'existence d'une conscience nationale, à la veille de la formation de notre nation.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

1. Carte no. 1 — Districte roumain et saxon (allemand de Transylvanie) sur le territoire du département de Bistrița-Năsăud.
2. Carte no. 2 — Les routes qui reliaient la Vallée de Rodna et de Bistritza à la Moldavie.
3. Carte no. 3 — Les localités sûres et probables dans Bucovinie et Moldavie renforcées par les émigrants (bejenari) des districts de Năsăud et de Bistrița.

ECOUL UNIRII PRINCIPATELOR PE MELEAGURILE NĂSĂUDENE

ȘTEFAN LUPU

Se știe că ținutul Năsăudului a fost din timpurile cele mai vechi un centru românesc, în care sentimentul național a pulsat cu multă tărie. Munții care îi despart de Moldova, precum și stăpînirea străină sub care au fost veacuri de-a rîndul nu i-au putut împiedica pe românii de pe meleagurile năsăudene și bistrițene să aibă legături economice și religioase cu locuitorii țării Moldovei, pe care îi considerau frați, de îndată ce vorbeau aceeași limbă, aveau aceeași ocupație, același port, aceeași credință și aceleași obiceiuri. Ajungerea acestui ținut sub stăpînirea voievozilor moldoveni, Ștefan cel Mare și Petru Rareș, care primiseră de la regii maghiari posesiuni în Ardeal, între care și cetatea, Ciceului, cu șaizeci de sate, în jur, a făcut să se închege între populația românească de aici și cea a Moldovei legături și din punct de vedere politic.¹

Încetarea stăpînirii moldovene asupra ținutului bistrițean și năsăudean sub urmașii în domnie ai lui Petru Rareș n-a putut să taie legăturile dintre locuitorii acestor văi cu cei ai țării Moldovei.²

Aceste legături au continuat și în veacurile următoare și ele au dus la cimentarea unității naționale dintre populația românească de aici și cea a Moldovei.³ Faptul acesta a fost confirmat și de baronul Francisc Kemény, președintele provizor al Cancelariei aulice transilvane pe lângă Curtea împărătească din Viena.

Consultat de împărat în problema reorganizării Transilvaniei, acesta l-a prezentat, la data de 10 ianuarie 1861, o propunere în care vorbea și de viitoarea administrare a teritoriului ce a aparținut regimentului al II-lea grăniceresc, al cărui sediu fusese la Năsăud.

El a căutat să argumenteze că ar fi în interesul împărăției austriece, ca acest ținut curat românesc și aflător în imediata vecinătate cu Moldova, deci cu un stat tot românesc, să fie organizat ca o unitate administrativă și politică de sine stătătoare.

1 V. Motogna. *Relațiile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea*, Dej, 1928.

2 V. Motogna. *Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei*, Dej, 1927.

3 V. Seni, *Contribuțiuni la istoria legăturilor Moldovei cu orașul Bistrița din Ardeal*, în rev. „Transilvania”, anul XLV, nr. 10-12, 1 dec. v. 1914, p. 446-455.

El considera, printre altele, că nu e bine „ca un popor constător numai din români“, înțelegind evident populația, de pe meleagurile năsăudene și bistrițene“ — exercitați în arme, chiar la granițele Moldovei, unde comunicația cu principatele dunărene chiar astăzi e așa de deasă, să ocupe o poziție independentă sub conducerea și supravegherea diregătorilor proprii naționali, căci dacă aceasta împrejurare în prezent nu apare să amenințe cu pericolu, totuși rămîne învăluit în întunecimea viitorului. ca mai tirziu să poată fi sau să poată deveni un pericolu, de aceea nu pot cu-teza a lua asupra-mi responsabilitatea împreună cu o asemenea propu-nera.“ (Dr. Nestor Șimon, Vasile Nașcu : Viața și faptele lui, Năsăud. E-ditura librăriei M. Onișor 1911, p. 304).

Contrar propunerii baronului Francisc Kemény ca fostul teritoriu al Năsăudului să rămîna anexat la districtul sășesc al Bistriții, cel puțin pînă la ținerea adunării provinciale a Transilvaniei, singura în drept de a hotărî în problema reorganizării ținuturilor transilvănene, împăratul a luat în considerare cererea fruntașilor graniței năsăudene și a aprobat trans-formarea, cu 15 aprilie 1861, a acestui ținut în district cu administrație proprie și cu dregători români.

Legăturile populației de pe aceste meleaguri cu Moldova n-au suferit deci nici o stînjnire.

Pe de altă parte dese rășcoale ale populației românești de pe valea Someșului, începînd cu secolul al XV-lea și sfîrșind cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru obținerea dreptății sociale și a libertății naționale de sub dominația magistratului bistrițean, care a căutat să-și impună sistemul de exploatare a locuitorilor acestor văi, cu forța, a întărit și mai mult convingerea în sufletul locuitorilor acestor meleaguri că scă-parea din această stare de robie nu și-o pot găsi decît în Moldova.

Grupuri de români de pe cuprinsul ținutului năsăudean și bistrițean. uneori în număr mai mic, alteleori în număr mai mare, și-au părăsit vetrele și au trecut în Moldova, unde au primit din partea domnilor moldoveni înlesniri de trai și de o viață mai liberă ca cea de aici.

Aceste treceri sau „bejanii“ peste munți s-au înmulțit cînd asupra populației acestor meleaguri, au început, cu anul 1700, presiuni din partea autorităților de stat, de a trece la unirea cu biserica Romei.⁴

Despre o asemenea emigrare a iobagilor români, în 1763 din comi-tatele Cluj și Dobica, în acesta din urmă cuprinzîndu-se și satele româ-nești, aflătoare azi în județul Bistrița-Năsăud, amintește și un scriitor ma-ghiar, Halmágyi István,⁵ în jurnalul său „Naplo“ (pag. 105). Chiar și Ion Creangă amintește în „Amintiri din copilărie“ că străbunicul și bunicul său dinspre mamă, însoțiți de mai multe familii înrudite, au trecut din Ardeal, foarte probabil din actualul județ Bistrița-Năsăud, în Moldova. dinaintea persecuțiilor religioase, nevoind să treacă la catolicism.⁶

4 V. Șotropa, *Bejenii în secolul al XVIII-lea, în Arhiva Someșană* nr. 16, Năsăud, 1932. p. 55—88.

5 H. István, *Naploi*.

6 I. Creangă, *Amintiri din copilărie*, București, 1928, p. 80.

Despre treceri ale românilor din ținutul Năsăudului și al Bistriței în Moldova, în vremurile vechi, au scris și istorici localnici, ca Iuliu Marțian, Virgil Sotropa și alții.⁷

S-ar mai putea aminti că în secolele trecute au plecat din aceste ținuturi în Moldova și oameni de carte și tineri dornici de a se instrui, ca Vasile Fabian Bob, Iacob Stamate, Gavril Bănulescu Bodoni și alții care, acolo, au ajuns în posturi înalte, atât în învățămînt, cît și în ierarhia bisericească.⁸

Emigrații din satele din actualul județ Bistrița-Năsăud în Moldova s-au dus cu ei numai graiul, portul, ocupațiile, obiceiurile, credința, ci și aspirațiile celor rămași la vetrele lor, sub stăpînire străină, spre un trai mai bun și spre o viață liberă și spre o dreptate socială.⁹

Evenimentele politice și sociale ce aveau loc în Moldova aveau ecouri puternice și în sufletul populației române de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, de azi, stîrnindu-i cînd bucurii, cînd amărăciuni, după cum erau și aceste evenimente, bune sau rele. Evident că sfișitul nenorocos al mișcării revoluționare din Moldova, în 1848, n-a putut decît să întristeze pe românii de pe plaiurile Transilvaniei. În schimb unirea celor două țărișoare românești, Moldova și Muntenia, prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al acestora, a stîrnit fiori de bucurie și de nădejdi într-un viitor de libertate și unitate națională pe care-l așteptau cu multă nerăbdare.

Gîndurile lor au început a nu și le mai îndrepta spre împăratul de la Viena, ci spre domnitorul Cuza, în care vedeau acum pe însuși domnitorul lor.

Cele cuprinse în memorandumul pe care Alexandru Papiu Ilarian i l-a înmînat, în 1862, domnitorului Principatelor Române și zănume că : „Românii din Transilvania, în împrejurările de față numai în Principate privesc, numai de aici așteaptă semnul, numai aici își vîd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în Principate. . . Un lucru se pare a fi mai mult decît sigur : că românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrîni și tineri toți ar fi gata de a muri pentru Domnul Cuza. . .“ ; oglindesc și starea lor sufletească de pe urma acestui eveniment istoric.¹⁰

O mărturie a sentimentelor și nădejdelor de care era cuprinsă populația românească de pe cuprinsul județului Bistrița Năsăud, de azi, ca urmare a unirii Principatelor Române din 1859, o constituie și notițele făcute de un locuitor din comuna Ilva Mică, pe nume Vasile Eremie, fost „Stabs-Führer“ adică plutonier major în „Regimentul Gross Herzog von Baden, nr. 58“ pe un calendar românesc, apărut cu titlul „Amicul popoului“, la Sibiu, pe anul 1891. Acest țaran, întors din armată cu gradul de

7 I. Marțian, *Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri*, Năsăud, 1933.

8 I. Moisil, *Românii din Vechiul regat și dragostea lor pentru ardeleni*, în Arhiva Someșană, Năsăud, 1932, p. 89—99.

9 V. Moldovan, *Mișcările țărănești din Valea Rodnei de la mijlocul sec. al XVIII-lea*. Extras din revista „Studii“, nr. 1, tomul 21, 1968, p. 53—62.

10 Ecoul, anul III, nr. 116—121, 1970. p. 11.

subofițer, după un serviciu de peste zece ani, a devenit un îndrumător cultural al consătenilor săi și un cronicar al evenimentelor nu numai din satul său, ci și din satele învecinate. El a, scris pe foile albe ale amintitului calendar la data de 2 martie 1892 următoarele cuvinte cu privire la aniversarea a 33 de ani de la unirea din 1859 a Moldovei cu Muntenia : „In 24 Ianuarie 1892, st. v. s-au împlinit 33 de ani, de cînd s-a săvîrșit marele act al unirii Principatelor Române. Adunările electivive au proclamaț de Domn al Munteniei și Moldovei pe principele Cuza, sub numele de Alexandru Ioan I“.

„Foile din România, mai ales „Românul“ consacără pagina primă a numărului său de la 24 Ianuarie st. v. amintirii acestui mare act istoric în viața românilor. Vrînd a reîmprospăta în memoria generațiilor tinere ziua epocală de 24 Ianuarie 1859, reproducem și noi, în extras, actele mai însemnate ale alegerii“.

„După ce adunarea electivă a Moldovei a ales de domn pe Alexandru Ioan I, noul domn adresă poporului său o proclamațiune de următorul cuprins :

Noi, Alexandru Ioan I, cu mila lui Dumnezeu și voința Națională domn al Moldovei la toți de față și viitori, sănătate. Voința nației, prin legiuitul ei organ, adunare electivă, Ne-au ales domn al Moldovei. Suindu-ne pe tron, cu numele de Alexandru Ioan I, cea dintîi datorie a noastră este de a ne adresa către voi, de a vă dori pace și fericire și de a vă spune care sînt cugetările mele și simțirile noastre.

Inainte de a mă sui pe tronul pe care ne-au chemat încrederea nației, noi în fața adunării am pus următorul jurămînt” :

„Jur în numele Prea Sfintei Treimi și în fața țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele patriei, că voi fi credincios constituției în textul și spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghia la respectarea legilor, pentru toți și toate, uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urît, neavînd înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie în ajutor“.

„Acest jurămînt arată linia de purtare ce avem a păzi în domnia noastră“.

Numai atîta a scris, după ziarele vremii, cărturarul Vasile Eremie despre alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei în 5 Ianuarie 1859. Ne-am fi așteptat să ne dea, firește, tot după ziarele din 1892, o descriere a felului cum a decurs alegerea lui Cuza ca domn al Munteniei. Nu ne dă această descriere, ci ne povestește despre plecarea delegației de deputați munteni la Iași pentru a prezenta domnitorului moldovean actul alegerii sale, în ziua de 24 Ianuarie 1859, de către adunarea electivă a Munteniei și ca domn al acestei țări.

Reluîndu-și firul povestirii, notițele lui Vasile Eremie continuă :

„In adunarea electivă a Munteniei, după ce în ziua de 24 Ianuarie 1859, a ales domn pe Principele Moldovei ,Cuza, s-a numit o deputație,

compusă din domnii : Scarlat Crețulescu, Nicolae Oprean, C.A. Rosetti, Alexi Florescu, B. Slătineanu și episcopul Argeșului, cu scopul să meargă la Iași, ca să notifice noului domn alegerea sa. Deputația a sosit la Iași în 29 ianuarie și la amiază s-a prezentat domnului, iar episcopul de Argeș rosti următoarele :“

„Prea Înălțate Doamne,

Țara, Românească, soră a Moldovei, și-a atras binecuvântarea Cerului, insuflînd pe toți fiii săi, ca să Vă aleagă domn.

Atotputernicul să Vă dea ani mulți și fericiți pentru ca aceste țări, care, fiind despărțite, au suferit atîtea nevoi, atîtea nenorociri, să se bucure, fiind întrunite de o viață fericită sub oblăduirea Măriei Tale.

Adunarea, Generală a Țării Românești ne-a însărcinat a depune în mîinile Măriei Tale acest act prin care sînteți alesul ei. Noi sîntem fericiți a Vi-l aduce, cu aclamările poporului român și binecuvîntarea Cerului : Să trăiești Măria Ta ! Dumnezeu să binecuvînteze Țările creștine, Moldova și Țara Românească“. După cuvintele episcopului de Argeș, se amintește de discursul deputatului muntean Costache A. Rosetti, ținut în fața lui Alexandru Ioan Cuza și de răspunsul domnitorului . Dîndu-se citire actului de alegere, C.A. Rosetti — se spune în continuarea relatării lui Vasile Eremie — ținu un discurs la care domnul, noul ales, răspunse prin următoarea vorbire :

„In numele actului național și măreț, prin care adunarea electivă din București a întrunit coroanele Țării Românești și a Moldovei, declar că, pe cît sînt de mîndru de a mă găsi înălțat pe tronul Moldovei, pe atîta sînt, de asemenea, mîndru de a vedea numele meu înscris în rîndurile domnitorilor Țării Românești. In ochii mei actul ce l-ați desăvîrșit, domnilor deputați de peste Milcov, este triumful unui principiu mîntuitor, ce viază cu tărie în inimile românilor, principiu frăției românești. El ne-a scăpat de pierderea în trecut, el ne va duce la bine și la mărire în viitor. Să trăiască dară frăția românească, să trăiască Principatele Române“.

După răspunsul domnitorului Cuza la discursul lui C.A. Rosetti, conținutul acestui discurs nefiind reproduș, urmează un comentariu despre însemnătatea actului unirii din 1859, comentariul fiind făcut, firește, după comentariile ziarelor românești ale vremii, care au comemorat acest eveniment.

„Ziua unirii Principatelor Române — începe comentariul amintit — este una din cele mai memorabile zile în viața culturală și națională a tuturor românilor. Cu ea deodată a răsărit soarele mîntuirii și al emancipării naționale, ea a deșteptat în piepturile românești dorul fierbinte după o cultură națională ; ea a rupt pe vecie raporturile de dușmănie și de veșnice neînțelegeri dintre moldoveni și munteni ; ea a făcut ca Milcovul să nu mai despărță pe frații de frați ; ci moldoveanul cu munteanul să-și dea mîna frățească și cum zice nemuritorul Alecsandri : Să întindem hora mare Pe ale noastre vechi hotare.

Ziua, de 24 Ianuarie 1859, ca totdeauna, rămîne pururea o zi de mare sărbătoare națională pentru toți românii, căci mai presus de toate, ea a

pus baza mîndrului regat român de azi (adică din 1892 n.n.), respectat și prețuit după valoarea lui de toate statele europene.“

Ca, încheiere a acestei relatări despre aniversarea a 33 de ani, în 1892, de la unirea Principatelor Române, Vasile Eremie adaugă de la sine, aceste cuvinte pline de iubire la adresa domnitorului Cuza și de revoltă față de dușmanii acestuia și totodată ai țărănimii sărace și anume : „Alexandru Ioan Cuza a desființat iobăgia din Țara Românească și din Moldova. Pentru iobăgie s-au sculat boierii asupra lui și au voit să-l omoare, dar el a fugit în Franța, în Paris, și a abzis de domnie. În urma lui a fost ales ca domn Carol de Hohenzollern craiul care se află și acuma.“¹¹) Cu mențiunea aceasta se încheie și expunerea lui Vasile Eremie din Ilva Mică, despre actul Unirii de la 1859.

Ce altceva l-a, determinat pe acest țaran cărturar, pe atunci în vîrstă de 62 ani, fiind născut în 14 aprilie 1830 să transcrie pe un calendar românesc rîndurile pe care le citise el în gazetele românești la împlinirea celor 33 de ani de la unirea Principatelor Române, dacă nu dragostea de neam și grija față de tineretul sătesc, în sufletul căruia voia să aprindă focul sacru al acestei iubiri, după cum mărturisește, dealtfel, chiar el : „Vrînd a reîmprospăta în memoria generațiilor tinere ziua epocală de 24 Ianuarie 1859, reproducem și noi în extras, actele cele mai însemnate ale alegerii.“

Interesantă și, totodată, frumoasă transformare s-a produs în sufletul acestui țaran, care din subofițer în armata austriacă, a cărei misiune era întărirea împărăției habsburgice și în același timp, strivirea libertății popoarelor subjugate de Curtea din Viena, în luptător pentru cauza națională a poporului său.

De acest sentiment era stăpînită, pe acea vreme, întreaga populație românească din ținutul Năsăudului și al Bistriței, așa cum a dovedit-o și procesul Memorandului, judecat la Cluj, în primăvara anului 1894 și în care, printre alții, preotul Gherasim Domide, din tîrgușorul Rodna din județul Bistrița-Năsăud a fost condamnat la 2 ani și jumătate temniță, pentru manifestările sale de apărare a drepturilor națiunii române.¹²)

Existența acestui sentiment în inimile românilor de pe aceste meleaguri a fost constatată, la cîteva luni numai după procesul Memorandului, de distinsul scriitor și învățatul profesor universitar de la București, Alexandru Odobescu.

Venit la Sîngeorz-Băi, pentru o lună de zile, în vara anului 1894, Odobescu îi trimite soției sale, Sașa, ce se afla în Pitești, la fiica lor, Ioana, măritată după subprefectul județului Argeș, un număr însemnat de scrisori, în franțuzește, în care îi comunică impresiile plăcute ce i le insufla această localitate, cu împrejurimi pitorești și cu o populație curat românească.

11 Insemnările lui Vasile Eremie din comuna Ilva Mică, jud. Bistrița-Năsăud. în 1892, pe un calendar românesc „Amicul poporului“, pe anul 1891, Sibiu, tipografia W. Krafft (1891). Exemplarul se află în proprietatea prof. Ștefan Lupu.

12 Șt. Lupu. *Durerea Ardealului în poezia lui George Coșbuc*, în rev. lic. Decebal din Deva. „Știu“, nr. 2-3, 1941, p. 12-32.

Chiar în prima sa scrisoare, adresată cu data de 11/23 iulie 1894, el îi scrie printre altele : „In sfârșit sînt mulțumit că respir un aer excelent și că trăiesc de cîtva timp printre oameni în mijlocul cărora încerci o adevărată satisfacție, să-ți întărești sentimentele patriotice. Poate voi părea șovinist, așa de mult repet același refren patriotic, dar acesta, este sentimentul care-mi face mai multă plăcere morală, de cînd mă aflu aici“.

Intr-o altă scrisoare datată din 8/20 august 1894, adică aproape de sfârșitul șederii sale la Sîngeorz-Băi, îi scrie soției că a dat o serbare pentru tineretul din această localitate și că a rămas viu impresionat de dansurile acestuia, încheindu-și expunerea astfel :

„La înapoierea mea vă voi descrie aceste dansuri, precum și felul acestui popor, în care se poate vedea de pe acum un măreț viitor pentru țara noastră, căci aici cu toții și bărbații și femeile, sînt stăpîniți de o dorință puternică de a scutura jugul străin și de a face o singură țară cu noi ceilalți. Amin ! Aș dori, să trăiesc atîta numai ca să văd împlinirea acestei frumoase năzuințe a tuturor, aspirație care aici n-are de loc înfățișarea vagă a unui simplu vis“.

Despărțindu-se cu mult regret de Sîngeorz-Băi pentru a se înapoia în țară, Al. Odobescu a venit la Bistrița, pentru a vedea dansurile feciorilor și fetelor de români, din acest ținut, executate cu ocazia marelui tîrg anual al „Bulgiului“, ce avea să se țină, chiar atunci în acest oraș. Spre adîncă lui mîhnire, dar și revoltă autoritățile orașului, aflîndu-i intenția, au interzis această manifestație românească tradițională, așa că n-a putut vedea decît „o mică horă“, „Someșană“, care semăna leit cu cea de la Sîngeorz“.

Plecînd cu o birjă la Vatra Dornei, ca de acolo să treacă în România, Alexandru Odobescu a făcut un popas la Prundu-Bîrgăului, de a cumpărat o pereche de catrințe birgovenesti, pentru fîca sa, Ioana, de la o țărancă, soră cu medicul Andrei Monda din Sîngeorz. Mare i-a fost surprinderea, cînd pe pereții odăii unde-l poftise țărancă, dădu cu ochii de portretele suveranilor români,“ către care aspiră întregul pămînt de aici“.¹³⁾

Aceeași trăsătură sufletească a populației române de pe meleagurile năsăudene a constat-o cu un deceniu mai tîrziu și Nicolae Iorga. Întreprinzînd, în 1905, o călătorie prin Ardeal, el s-a oprit pentru cîteva zile și în orașul Bistrița. În timpul popasului făcut la Bistrița, Iorga a vizitat, însoțit de avocatul bistrițean Gavrilă Tripon, satul din apropiere, Ragla. A fost impresionat, în mod foarte plăcut, de hărnicia locuitorilor de aici și de vrednicia căpitanului pensionat Mărgineanu, care după ce a revenit din armată la vatra părintească, s-a făcut educatorul populației române dimprejur în spirit românesc.¹⁴⁾

În cartea sa „Neamul românesc în Ardeal și Țara ungurească“, apărută la București, în 2 vol. în 1906 Nicolae Iorga a scris, printre altele, despre căpitanul Mărgineanu din Ragla, următoarele :

13 *Călătoria lui Al. Odobescu în Ardeal, în 1894*. Scrisorile sale adresate doamnei Sașa, în „Convorbiri literare“, LXVII, nr. 7—9, iulie—septembrie, 1934, p. 714—725.

14 N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, București, 1906 (două volume).

„Toată românimea din Ținut încunjură de iubire pentru aceste fapte de bunătate și iubire de neam pe septuagenarul căpitan Mărgineanu“ (vol. II. pag. 525).

Notițele despre actul Unirii din 1859, făcute de țăranul cărturar Vasile Eremie din comuna Ilva Mică, de pe valea Someșului, acum 79 de ani, pe un calendar românesc, constituie, fără îndoială, o modestă contribuție la cunoașterea trecutului politic al populației române de pe meleagurile năsăudene. Ele completează informațiile lui Alexandru Odobescu, Nicolae Iorga și ale altor vizitatori ai acestor meleaguri, din care se poate vedea că populația românească de aici a fost stăpinită întotdeauna de dorința de a scutura jugul străin și de a se uni cu Țara mamă.¹⁵⁾

Acest vis și l-a văzut realizat prin proclamarea Unirii la Alba Iulia, în 1918, pentru a cărei înfăptuire, mulți fii ai acestor meleaguri, înrolați ca voluntari în armata română, în cursul primului război mondial, n-au precupețit nici o jertfă, oricât de grea a fost.¹⁶⁾

15 Șt. Lupu, *Dragostea lui Alexandru Odobescu pentru Ardeal*, în rev. „Știu“, Deva, 1943, nr. 1—3, p. 30—58.

16 S. Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*. Bistrița, 1929, p. 17—351.

UN ECHO DE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS DANS LA RÉGION DE
NASAUD
RÉSUMÉ

Le district de Bistrița-Năsăud a été considéré depuis toujours comme un territoire roumain. Du temps des princes moldaves Ștefan cel Mare et Petru Rareș, ce territoire appartenait à la Moldavie.

La perte des droits politiques sur cette région, par les successeurs de Petru Rareș, en faveur de l'Autriche, n'interrompt point l'union entre le peuple roumain de l'actuel district Bistrița-Năsăud et la population de la Moldavie. Le cessation des relations politiques n'a atteint en rien la communion de langue, costumes, coutumes, religion même.

Tous les événements importants de la Moldavie ont eu écho dans l'âme des habitants du territoire du district Bistrița-Năsăud d'aujourd'hui.

Ainsi, l'union de la Moldavie et de la Valachie réalisée en 1859 par l'élection d'Alexandru I. Cuza comme régissant des deux principautés fut une grande joie pour les habitants de ce district.

Un témoignage de ce sentiment nous est donné par les notes d'un paysan d'Ilva Mică, — Vasile Eremie — en marge d'un calendrier roumain de 1892, à l'occasion du 33e anniversaire de l'Union des Principautés.

Ces notes témoignent d'un profond sentiment national dans l'âme du peuple roumain du district de notre région. L'existence de ce sentiment a été constatée aussi par Alexandru Odobescu et Nicolae Iorga, qui ont visité, plus tard, quelques villages de ce district, le premier en 1894, le second en 1905.

Poussés par ce sentiment national beaucoup de Roumains de chez nous ont lutté dans l'armée roumaine pendant la Première Guerre mondiale et ont contribué par leur héroïsme et leur sacrifice à la grande Union de 1918 de Alba Iulia.

JUDEȚUL BISTRIȚA NĂSĂUD:

ÎNCADRARE ȘI ZONARE ETNOGRAFICĂ

NICOLAE DUNĂRE

Mișcarea pentru elaborarea de monografii etnografice comunale ori sătești și acțiunea pentru pregătirea monografiei etnografice complexe a județului Bistrița-Năsăud fac necesare o încadrare și subzonare etnografică a județului, ca un instrument metodologic la îndemina cercetătorilor.

Problema delimitării teritoriale și a caracterizării conținutului specific cultural-artistic popular al zonelor etnografice din cuprinsul României a preocupat pe numeroși cercetători în ultima jumătate de secol. Unii din aceștia au realizat o delimitare și caracterizare geografică a teritoriului respectiv, în raport cu zonele etnografice înconjurătoare.¹ Alții, în stabilirea limitelor respective au avut în vedere una din ocupațiile tradiționale de masă,² portul popular;³ arhitectura populară,⁴ diferitele meșteșuguri țărănești,⁵ folclorul,⁶ etc.

O considerare mai cuprinzătoare și mai definitoare a fost posibilă

1 T. Morariu, *Valea Sălăuța și împrejurimea*, „Arhiva Someșană”, Năsăud, 1929, 11, pp. 104-147; Gh. Vornicu, *Maramureșul*, București, 1929, pp. 1-31; V. Mihăilescu, *Țara Dornelor*, București, 1944; Gr. Posea, *Țara Lăpușului*, București, 1962; I. Velcea, *Țara Oașului*, București, 1964.

2 E. Precup, *Păstoritul în munții Rodnei*, Cluj, 1926; I. Diaconu, *Păstoritul în Vrancea*, „Grai și suflet”, București, 1930, vol. IV, fasc. 2, pp. 267-309; Al. I. Georgeoni, *Contribuțiuni la păstoritul în Maramureș*, București, 1936; T. Morariu, *Viața pastorală în munții Rodnei*, București, 1937.

3 T. Bănățeanu, *Portul popular din Țara Oașului*, București, 1956; N. Dunăre, *Portul popular din Bihor*, București, 1957; F. B. Florescu, *Portul popular din Țara Vrancei*, București, 1959; C. Irimie, *Portul popular din Țara Oltului*, București, 1956; N. Dunăre—C. Catrina, *Portul popular românesc de pe Tîrnave*, Brașov, 1968; Viorica Pascu, *Portul popular din zona Năsăudului*, „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1965—1967”, Cluj, pp. 195—225; R. Vuia, *Portul popular al Pădurenilor*, București, 1958.

4 P. H. Stahl—P. Petrescu, *Construcții țărănești din Hațeg*, „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1966—1967”, Cluj, 1966, pp. 95—136.

5 T. Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*, București, 1958; N. Dunăre, *Sate din Zărand specializate în meșteșuguri*, „Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara” (SARGETIA, III), Deva, 1956, pp. 117-171.

6 I. Mușlea, *Cercetări folclorice din Țara Oașului*, „Anuarul Arhivei de Folclor”, București, 1932, vol. I, pp. 117-240.

cînd zonarea etnografică a avut la bază o monografie zonală mai mult sau mai puțin complexă.⁷

Recent s-a încercat o însumare a rezultatelor metodologice privind problema zonării în etnografie, cu privire specială la Mărginenimea Sibiuului⁸, care confirmă faptul că cercetările monografice zonale oferă cea cea mai sigură pentru definirea limitelor teritoriale și a specificului etnografic zonal.⁹

Din toate acestea rezultă că de obicei, studiile și cercetările etnografice au ca punct de plecare o anumită zonă sau subzonă, adică o unitate sau o subunitate teritorială stabilită pe baza unui fond comun specific, a persistenței unor fenomene sau fapte de cultură și artă populară, ca și pe baza circulației altora în cuprinsul sau în afara zonei sau subzonei respective.

Raza teritorială a zonelor etnografice tradiționale s-a conturat în condițiile economiei și relațiilor sociale din epoca feudală. Economia și cultura modernă, iar în mai mare măsură condițiile din epoca contemporană au determinat neconținut schimbări, unificări culturale, materiale și spirituale pe o arie mai largă, reducerea notelor particulare zonale. Nu arareori ceea ce a fost zonă, cu timpul a devenit subzonă.

O nouă perspectivă se întrevide ca urmare a ultimelor arondări administrative efectuate în țara noastră în cursul anului 1968.

Intr-adevăr, paralel cu dezvoltarea și reorganizarea vieții economice, culturale etc. din ultimii 25 de ani, pentru realizarea noilor împărțiri teritorial-administrative au fost consultați numeroși specialiști din domeniile economiei, geografiei, geologiei, istoriei, etnografiei, sociologiei și lingvisticii. În acest context s-a luat ca bază de plecare constatarea îndelung verificată pe întreg teritoriul României, după care forma de unitate administrativă, cunoscută sub numele de „județ”, are în țara noastră tradiții vechi de peste o jumătate de mileniu. Legate încă de primele formațiuni statale românești, județele au jucat un rol pozitiv de-a lungul veacurilor în dezvoltarea economică și apărarea teritoriului național. Aceste diviziuni teritoriale, ale căror funcții au cunoscut o evoluție continuă, au fost consfințite prin lege în secolul nostru ca unități administrative ale statului român modern.¹⁰

Este pe deplin evident că, printre considerentele care au stat la baza delimitărilor din anul 1968 s-au aflat și factorii de ordin istoric-etnografic. În locul regiunilor, acum le revine județelor funcția de unică

7 R. Vuia, *Țara Hașegului și regiunea Pădurenilor*. Cluj, 1926; H.H. Stahl și colabor., *Nerej — un village d'une région archaïque*, București, 1933, I, pp. 35-130; N. Dunăre, *Specificul etnografic al Cîmpiei Ardealului*, Sibiu, 1956; N. Dunăre și colabor., *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, pp. 31-82.

8 C. Irimie, *Aspecte ale zonării în Atlasul etnografic al României*, „Revista de etnografie și folclor”, București, 1969, tom. 14, nr. 6, pp. 437-445.

9 N. Dunăre, *Zona etnografică Valea Jiului*, „Arta populară din Valea Jiului”, București, 1963, pp. 31-64; N. Dunăre, *Cercetări etnografice complexe în Valea mijlocie a Cernii-Hunedoara*, „Apulum”, București-Alba Iulia, 1965, V, pp. 511-529.

10 *Județele României Socialiste*, București, 1969, p. 16.

verigă administrativ-teritorială între conducerea centrală de stat și organele orășenești și comunale.

Noul județ Bistrița-Năsăud însumează conservarea unor legături teritorial-tradiționale, beneficiază de un cadru natural variat, cu elemente ce se asociază și se completează, care, împreună cu elementele înscrise în peisaj de-a lungul secolelor și îndeosebi în ultimii 25 de ani, dispune de posibilități reale pentru o continuă dezvoltare economică și social-culturală multilaterală.¹¹

În cazul județului Bistrița-Năsăud, ca și în cazul tuturor noilor județe ale României, în urma ultimei arondări administrative s-au creat condițiile politice, economice, demografice, culturale etc. pentru conturarea unor zone etnografice extinse pe arealul actualelor județe. Pornind de la această împărțire administrativă, dar coborînd-o totodată cu tradițiile istorico-etnografice locale, cercetarea monografică complexă, pe temeiul căreia se va elabora monografia etnologică a județului Bistrița-Năsăud, ia în considerare **județul actual ca o zonă etnografică**. În acest caz, este necesar să cunoaștem, mai întâi zonele care înconjoară zona etnografică Bistrița-Năsăud :

a) în partea de nord-vest ea se învecinează cu Țara Lăpușului și cu Maramureșul istoric ;

b) înspre răsărit, peste culmea Carpatilor Orientali, se află zona etnografică bucovineană a Dornelor, în continuare zona etnografică moldovenească Neamț ;

c) la sud-est se mărginește cu porțiunea mureșeană a Cîmpiei Transilvaniei ;

d) iar înspre sud-vest cu partea clujeană a aceleiași întinse Cîmpii.

Pe de altă parte, din punct de vedere administrativ noul județ Bistrița-Năsăud se învecinează spre nord cu județul Maramureș, la vest cu județul Cluj, la sud-est cu județul Mureș, iar la est cu județul Suceava.

Prin această încadrare, județul ca și zona etnografică Bistrița-Năsăud se situează la răscrucea unor triple legături transilvănene, transcarpatice, în raza Carpaților Orientali ai României, și anume cu Maramureșul istoric, cu Bucovina și în continuare cu Moldova.

Fără îndoială, cercetările începute scot la iveală asemănări și legături de ordin etnografic și folcloric deosebit de semnificative și cu zonele etnografice Țara Lăpușului și Cîmpia Transilvaniei. O parte din ceea ce în urmă este cuprinsă chiar în județul Bistrița-Năsăud.

Pentru mai multă înlesnire în cursul cercetărilor din ultimul pătrar de secol, zonarea etnografică s-a făcut pornind mai ales de la vechile delimitări conturate în cuprinsul timpului, coroborate cu raza teritorială ocupată de unele fenomene de artă plastică populară specifice fiecărei zone (port. arhitectură populară, ceramică etc.). Spre deosebire de uneltele tradiționale, de industriile și meșteșugurile țărănești, care au o arie de uniformitate mult mai întinsă, creațiile de artă plastică populară, iar din-

¹¹ *Ibidem*, pp. 17, 136-150.

tre acestea mai cu seamă portul popular, s-au dovedit mai concludente pentru diferențierea unei zone de alta și chiar a subzonelor, văilor și localităților între ele. Intr-adevăr, de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea portul popular a oferit cele mai numeroase elemente de diferențiere între sate, văi, subzone, ținuturi, provincii, precum și de ordin inter-etnic.

Reliefarea diferențierilor etnografice dintre anumite părți ale județului Bistrița-Năsăud, a dus la conturarea teritorială a unui număr de șapte subzone, cu specifice de ordin geografic, economic, al ocupațiilor tradiționale principale, de ordin istorico-demografic, artistic-popular etc. Prin luarea în considerare a acestor criterii, ca și a altora ce vor fi avute în vedere pe parcursul cercetării, zona etnografică a județului Bistrița-Năsăud devine rezultatul unei operații științifice complexe. O caracterizare pe deplin concludentă, ca și o delimitare întru totul corespunzătoare din punct de vedere teritorial, a subzonelor etnografice care-l alcătuiesc, vor fi posibile fără îndoială numai la capătul cercetării și studiilor în curs de pregătire pentru monografia etnologică județeană.

În stadiul actual al cercetărilor noastre cele șapte subzone etnografice sînt următoarele : Ciceu—Beclean, Năsăud, Rodna, Bîrgău, Bistrița, Șieu și Cimpie. Începem cu prima subzonă.

Din punct de vedere al cadrului natural **subzona Ciceu—Beclean** cuprinde, pe lângă o porțiune din lunca Someșului Mare, o întinsă suprafață colinară și montană sprijinită spre vest și nord pe culmea Brezei și munții Țibleș, de la intersecția cu Țara Lăpușului. Subzona Ciceu—Beclean este străbătută de două văi principale — Valea Mare și Valea Ilișua —, cu numeroși afluenți, ambele văi fiind orientate dinspre nord către sud. Pe lunca Someșului se află comunele : Petru Rareș, Branîștea, Uriu. Chiuza și orașul Beclean ; pe Valea Mare comuna, Ciceu—Giurgești, iar pe Valea Ilișua, comunele Căianu Mic, Spermezeu și Tirlîșua. Unele din satele componente ale acestor comune se extind pe văile secundare sau pe coline.

Izvoarele istorice arată că, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea un număr de 15 localități dintr-un total de 60, făcea parte din domeniul cetății Ciceu, precum și una (Branîștea) aparținea de cetatea Unguraș, alături de alte 34, ambele cetăți constituind multă vreme posesiuni ale Țării Moldovei.¹²

Structura economică a acestei subzone, după datele din ultima jumătate de secol, relevă o populație în mare majoritate românească, alături de care conlocuiesc unguri, în următoarele localități : Cireșoia, Uriu Coldău, Branîștea, Beclean, Bața, Ciceu—Mihăiești. Reteag, Cristeștii Ciceului, Ilișua.

Locuitorii acestei subzone au practicat agricultura în mai mare măsură pe șesuri, lunci și colinele joase, iar în mai mică măsură pe coastele dealurilor și în părțile montane pînă la altitudini de peste 800 m. În afară de creșterea vitelor în sat pentru nevoile agriculturii, locuitorii din-

¹² V. Meruțiu. *Județele din Ardeal și din Maramureș pînă în Banat*. Cluj, 1929. pp. 50-53 ; *Județele României Socialiste*, București, 1969, pp. 113-114.

spre munții Țibleș au acordat un interes mai pronunțat păstoritului pendulator.

De aproape patru decenii satele Cireșoia și Braniștea au trecut la ramurile agriculturii specializate, îndeosebi cultura cireșelor, în cadrul căreia culesul fructelor a ajuns să îmbrace forma unor importante festivaluri folclorice locale.

Adăugăm unele specializări locale de natură meșteșugărească-comercială, ca voștinăritul, pietrăritul etc.

Incadrată între Țara Năsăudului, Cîmpia Transilvaniei și Țara Lăpușului, — subzona Ciceu—Beclean se diferențiază prin conservarea unui caracter tradițional al culturii și artei sale populare.

În ordinea amplasării subzonelor etnografice în mediul geografic, continuăm cu **subzona Năsăud**. De la Someșul Mare pînă pe coama munților Rodnei de către Maramureș, subzona Năsăud cuprinde patru văi — Zagra, Sălăuța, Gersa, Rebra — care se varsă în Someșul Mare. Pe lunca Someșului se află comunele Nimigea, Salva, Rebrisoara, precum și orașul Năsăud, întregite cu altele aflate pe văile laterale. Comuna Zagra se află pe valea cu același nume, Valea Sălăuței adăpostește comunele Coșbuc, Telciu și Romuli, iar valea Rebrei comunele Rebra și Parva.

Exceptînd Nimigea de Jos, unde maghiarii dețin 2/3 din populație, și orașul Năsăud, unde în cadrul diferitelor ocupații meșteșugărești și administrative, se aflau un număr de familii ungurești, populația acestei subzone este românească.

Din trecutul istorico-social al subzonei Năsăud menționăm cîteva fapte mai caracteristice : tot timpul au fost oameni liberi făcînd parte din districtul românesc al Rodnei, din regimentul grăniceresc și districtul Năsăudului.¹³ Aceste situații le-au înlesnit — nu fără lupte sociale — afirmarea pe plan cultural și național.¹⁴

Alături de agricultura de luncă, deal și munte, locuitorii acestei subzone au practicat creșterea, vitelor, păstoritul pendulator cu vîratul la pășunile montane (pendulare simplă) și adeseori cu iernatul în zona finațelor de pădure sau de sub pădure (pendulare dublă). În zonele muntoase o pondere au deținut și pădurăritul, vînătoarea, pescuitul.

Prezentînd anumite asemănări cu subzona etnografică Ciceu—Beclean, portul popular năsăudean a dezvoltat într-un mod mai pronunțat cîteva piese specifice, ca : sumanul lung cu guler răsfrînt ; izmenele largi la bărbați, cămașa lungă frumos brodată la femei ca și la bărbați ; pălăria cu bor mare și pană mare de păun.

Subzona Rodna cuprinde, de-a lungul Someșului Mare comunele Feldru, Maieru, Rodna, Sanț, alte cinci comune pe Valea Ilvei : Ilva Mică, Leșu, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Lunca Ilvei, precum și orașul Sîngeorz-Băi vestit prin apele sale minerale. După cum a rezultat din enumera-

13 V. Meruțiu, *op. cit.*, pp. 58-63 ; *Județele României Socialiste*, București, 1969, p. 116.

14 V. Meruțiu, *op. cit.*, pp. 65-70.

rea de mai sus, localitățile acestei subzone, pătrund de-a lungul văilor pînă în inima munților Rodnei în nord și ai Bîrgăului în sud-est.

Populația acestei subzone este românească. La Rodna, încă de la începuturile orînduirii feudale, pentru nevoile exploatărilor miniere s-au așezat, succesiv, familii de mineri germani, slovaci și unguri, alături de populația autohtonă. Odată cu construirea fabricilor de cherestea, la începutul secolului nostru, ca și mai tîrziu la Ilva Mică, Anieș, Valea Mare și Lunca Ilvei, au fost atrase familii de lucrători unguri, ruteni, țipțeri ș.a.

Pentru înțelegerea interferențelor de ordin etnografic cu Moldova, menționăm că **civitas Rodna**, cel mai vechi oraș medieval din întreg județul, în mai multe perioade din secolele XV și XVI a fost sub stăpînirea Moldovei, întotdeauna împreună cu localitățile subzonei Rodna, iar uneori și cu ale subzonei Năsăud. Sub denumirea de **valis Rodnensis**, împreună cu subzona Năsăud a constituit un district românesc independent, apoi pendinte de magistratul bistrițean, iar ulterior a făcut parte din regimentul de graniță și districtul Năsăud.¹⁵

Această populație românească a practicat, pe lângă mineritul rîdenilor amintit mai sus, agricultura de munte în terase, de coastă și de deal, pînă la altitudini apropiate de 1000 m, precum și creșterea vitelor și păstoritul înlesnite de întinsele pășuni montane și finațe. Indeeși, în condițiile administrației militare grănicerești s-au practicat pădurări-tul și plutăritul forestier pe Someșul Mare și în continuare pe Tisa pînă la Solnoc.

Din notele particulare ale portului bărbătesc menționăm cămașa mai scurtă, izmenele și cioarecii mai strîmți, sumanul relativ scurt, croit pe corp și cu guler îngust, cu unele evidente asemănări cu portul transcarpatic, bucovinean și moldovenesc.

Subzona Bîrgău, cunoscută în literatura geografică și etnografică și sub numele de Valea Bîrgăului, cuprinsă între munții Bîrgăului la nord și munții Călimani la sud-est. — este alcătuită din patru comune : Josenii Bîrgăului, Prundul Bîrgăului, Tiha Bîrgăului și Bistrița Bîrgăului, toate aflate pe valea cu același nume.

Multă vreme acest teritoriu a constituit o posesiune feudală a familiei Bethlen, după care a intrat în componența regimentului de graniță de la Năsăud, apoi a districtului năsăudean, iar din anul 1876 a făcut parte din județul Bistrița-Năsăud, împreună cu subzonele etnografice Năsău și Rodna.¹⁶

Pînă la începutul secolului nostru, populația Văii Bîrgăului a fost în întregime românească. Odată cu dezvoltarea industriei forestiere și a fabricii de hîrtie, alături de români în Prundul, Susenii și Bistrița Bîrgăului s-au așezat și unele familii germane și ungurești.

¹⁵ I. Marțian, *Contribuții la istoricul Rodnei*, „Arhiva Someșană”, Năsăud, 1924, nr. 1 ; *Județele României Socialiste*, pp. 113-114.

¹⁶ V. Meruțiu, *op. cit.*, p. 61 ; *Județele României Socialiste*, p. 114.

Populația din zona Birgăului a practicat agricultura pe toate formele de relief, creșterea vitelor pentru nevoile gospodărești, păstoritul pentru nevoile de schimb, precum și vânătoarea, pescuitul, etc. Din practicarea pădurăritului s-a dezvoltat lemnăritul și comerțul cu lemn cioplit și cherestea, transportate în satele de pe Cîmpia Transilvaniei, în schimbul produselor agricole.

În economia acestei subzone, multă vreme un loc de seamă a revenit olăritului de la Mijlocenii și Susenii Birgăului, de asemenea, cu o rază mare de răspîndire. Din punctul de vedere al ultimelor două îndeletniciri, birgăuanii pot fi comparați cu meșterii vărari din Rodna, care desfaceau var bulgăre pe Valea Someșului Mare, Valea Birgăului și chiar în Cîmpia Transilvaniei.

Mai remarcăm portul tradițional brăbătesc și femeiesc de pe Valea Birgăului, caracterizat printr-un croi ce continuă să rămînă tradițional, care-i împrumută o linie de o suplețe și eleganță deosebite, printr-o decorație bogată în motive realiste florale, realizate atît în stil geometric, cît și în maniera desenului liber, negeometric, precum și printr-o cromatică specifică în nuanțe de roz-roșu și roz-galben la pinzături și printr-o poliromie fermecătoare în decorul broderiilor de pe cămăși ca și de pe pinzături.

Subzona Bistrița prezintă unele aspecte de cultură materială și spirituală mai complexe, explicabile pe de o parte prin prezența mai pronunțată a naționalităților conlocuitoare, iar pe de altă parte prin existența vechiului oraș Bistrița, reședința județului. Ea alcătuiește o subzonă centrală, înconjurată numai de subzone ale județului Bistrița-Năsăud. Aceasta se compune din două comune aflate pe Valea Budacului — Cetate și Budacul de Jos, apoi comuna Livezile și orașul Bistrița pe valea cu același nume, precum și comuna Dumitra situată peste Dealul Tîrgului.

Cercetările istorice pun în lumină următoarele faze de populare: colonizarea sașilor în secolul al XII-lea, mai tîrziu adăugîndu-se în orașul Bistrița populație ungurească. Populația românească a fost mereu prezentă atît în mediul rural, cît și în orașul Bistrița. Cu excepția satelor Ragla și Budacul de Sus, care au făcut parte din granița năsăudeană, celelalte localități au aparținut districtului săsesc Bistrița. Satul Sărata a fost cuprins un timp în domeniul cetății Unguraș de sub suzeranitatea Moldovei.¹⁷

În mediul rural s-au practicat pe lîngă ocupațiile principale și secundare tradiționale, formele de agricultură specializată, ca: viticultura în Vișoara, Dumitra și Livezile, precum și pomăritul aproape în toate localitățile. În Bistrița au funcționat în tot evul mediu bresle meșteșugărești, formate aproape în exclusivitate din meșteri sași, care au produs obiecte de uz gospodăresc, de port și de podoabă pentru toată populația din împrejurimi, pătrunzînd pînă în Moldova și Bucovina. După

17 V. Meurțiu. *op. cit.*, pp. 60, 62—63; *Județele României Socialiste*, pp. 114—116.

desființarea breslelor, meșteșugurile au putut fi îmbrățișate în măsură mai mare de români și unguri, piețele de desfacere rămânând aceleași.

Subzona Șieu cuprinde localitățile situate de-a lungul văii cu același nume din comunele : Șieu—Odorhei, Șintereag, Șieu—Măgheruș, Mărișelu, Șieu și Șieuț, precum și Monorul, apoi comunele Lechința și Galații Bistriței de pe Valea Dipșei, afluent al Șieului. Relieful acestei subzone cuprinde lunca și terasele râului, luncile văilor laterale, precum și colinele învecinate.

Naționalitățile conlocuitoare din subzona Șieu au cunoscut aceleași faze de populare ca și în subzona Bistrița. Pe măsura scăderii populației săsești, stăpînirea feudală a întregit localitățile respective cu populația ungurească. În prezent, din cele 50 de sate din subzonă se diferențiază unele sate cu o populație ungurească mai numeroasă : Jeica, Țigău, Tonciu, Fintinele, Sărata, Șieu, Șieu—Sfintu ș.a. Fără îndoială că în aceste localități și în împrejurimi s-au dezvoltat interesante raporturi de ordin etnografic între populația autohtonă și cea săsească și ungurească, reflectate în piese meșteșugărești, îmbrăcăminte, construcții gospodărești, ocupații tradiționale etc.

Pe lângă ocupațiile tradiționale comune cu ale naționalităților conlocuitoare, românii din localitățile Monor, Gledin, Șieuț, Ardan, Sebiș, Mărișelu, Sintioane, s-au specializat într-un păstorit mai intensiv pentru piață (produse lactate, lînă, miei,) în care scop au închiriat pășuni aparținătoare satelor săsești, în perioada de primăvară și toamnă. Acest lucru îi interesa și pe gospodarii sași pentru îngrășarea naturală a propriilor terenuri de cultură. Pășunile pentru vârat ale populației săsești și ungurești erau păstrate în continuare pentru turmele de vite ale acestora. Sînt pe deplin explicabile interferențele etnice care s-au putut desfășura în asemenea condiții.

Și în această subzonă s-au înregistrat diferite apartenențe administrative : satele Siniacob, Sărătul, Arcalia, Chintelnic și Chiraleș au aparținut un timp de domeniul cetății Unguraș, în timpul stăpînirii moldovenești, apoi de județul Dăbîca, Solnoc-Dăbîca, Someș etc., iar Monor și Gledin la județul Cluj. Localitățile Mărișelu, Sintioana, Șieuț, Monor și Gledin la timpul respectiv au făcut parte din regimentul românesc de graniță de la Năsăud¹⁸.

Referitor la notele mai caracteristice ale portului popular românesc din această subzonă remarcăm, pînă în vremea din urmă prezența unor forme tradiționale semnificative prin caracterul lor autentic : portul părului lung la bărbați, îndeosebi în satele Ardan, Sebiș, Gledin, unde se păstrează și o strigătură care-l reflectă :

„Părul meu nu trebe tuns,

Numa retezat și uns“.

Adăugăm cojoacele lungi „bătrînești“ purtate pe față sau pe dos, după anotimp și starea vremii. Bătrînii au mai purtat căciuli și vara.

¹⁸ V. Meruțiu, *op. cit.*, pp. 57, 64, 66 ; *Județele României Socialiste*, pp. 114-116.

Cîmpia, preluată din întinsa zonă a Cîmpiei Transilvaniei, succesiv cu ocazia diferitelor arondări administrative, pînă la aceea recentă, alcătuiește cea de a șaptea subzonă etnografică.

Subzona cuprinde 11 comune. Două din acestea se află pe valea Dipșei, (Sînmihaiul de Cîmpie și Teaca), trei pe Valea Meleșului, (Nușeni, Chiochiș, Matei), precum și alte șase : Budești, Miceștii de Cîmpie, Silivașul de Cîmpie, Urmeniș și Milaș. Dintre cele de mai sus, Teaca a jucat un rol economic mai deosebit ca tîrg medieval și centru viticol săsesc, pînă acum un sfert de veac.

În această subzonă alături de populația românească majoritară, într-o serie de localități conlocuiesc unguri, (la Fîntînița, Comlod, Orosfaia, Teaca, Matei, Vița, Strugureni, Mălin, Chiochiș, Nușeni, Bozieș, Urmeniș, Șop-teriu), precum și un număr redus de familii săsești

În numeroase localități din această subzonă, populația românească și maghiară a cunoscut mai din plin decît în restul subzonelor condițiile iobăgiei.

Din satele de cîmpie, unele au aparținut la domeniul cetății Unguraș, pendinte de Moldova, ca : Rusu, Beudiu, Vița, Bozieș, Ghețiu, Țentea. Din punct de vedere administrativ localitățile din subzonă au mai aparținut județelor Dăbîca, Cluj, Mureș. Cu toate acestea ele au păstrat de-a lungul timpului o notă etnografică specifică așezărilor agricole iobăgești de pe Cîmpia Transilvaniei, în ocupații, construcții, port și obiceiuri.

Locuitorii acestei subzone au practicat pe scară largă agricultura cerealiară și culturile agricole specializate : sfecla de zahăr, tutunul, precum și viticultura la Teaca.

Condițiile istorice, geografice, economice, demografice etc. ale fiecăreia din subzonele etnografice enumerate au determinat cristalizarea unor forme de viață colective care au devenit caracterizante pentru fiecare din cele șapte subzone etnografice ale județului Bistrița-Năsăud, alături de alte aspecte copărtașe la unitatea în varietate a culturii și artei populare județene. Un rol de seamă în conturarea caracterelor specifice ale celor șapte subzone (Ciceu-Beclean, Năsăud, Rodna, Bîrgău, Bistrița, Șieu, Cîmpie), l-a jucat și situarea diferențiată la intersecția acestui județ : unele fiind orientate către Moldova și Bucovina, altele către Maramureș și Țara Lăpușului, iar altele către întregul ținut al Cîmpiei Transilvaniei.

Dacă în trecut teritoriul actualului județ se caracteriza printr-o economie agricolă-pastorală extensivă, cu o industrie slab dezvoltată, în ultimii 25 de ani s-a înregistrat o dezvoltare industrială remarcabilă, profilată în special pe exploatarea și prelucrarea lemnului, precum și pe industria alimentară, aceasta din urmă întemeindu-se pe amploarea luată de pomicultură, legumicultură, zootehnie și stupărit.

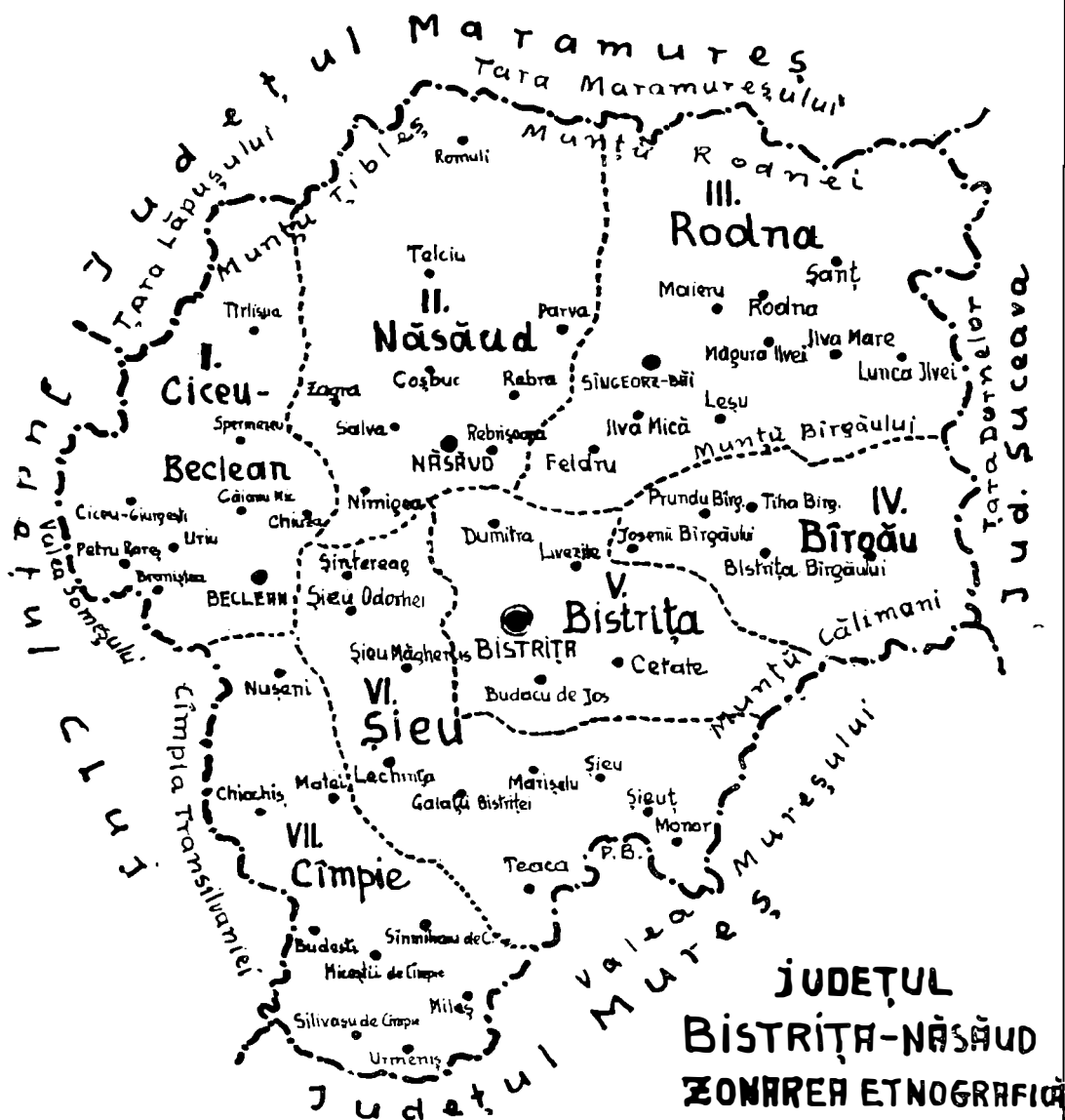
Ca urmare a ultimelor delimitări, județul Bistrița-Năsăud cuprinde 4 orașe (Bistrița, Năsăud, Singiorz-Băi, Beclean) 14 localități componente

ale acestor orașe, 53 de comune rurale și 235 de sate, din care trei aparțin orașelor¹⁹.

Considerat ca totalitate etnografică, județul Bistrița-Năsăud se afirmă printr-o poziție proprie, rezultată din situarea geografică, istorică, politică, culturală, la intersecția a patru ținuturi românești de o parte și de alta a Carpaților Orientali : Transilvania, Maramureșul, Bucovina și Moldova.

În sfârșit, mai menționăm că cercetările etnografice și folclorice în curs de efectuare în cuprinsul acestui județ, au posibilitatea să urmărească temeinic aspecte importante de etnologie comparată cum ar fi semnificația și consecințele conviețuirii interetnice a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare, îmbogățirea reciprocă continuă a patrimoniului tradițional cultural și artistic popular.

19 *Județele României Socialiste*, p. 114.

The District Bistrița-Năsăud :

ENVIRONMENT AND ETHNOGRAPHICAL DIVISION

SUMMARY

The District Bistrița-Năsăud has a varied landscape. It is situated near Eastern Carpathian Mountains of Rumania. According to the latest administrative Division this District has all conditions in order to become an ethnographical zone.

The new territory border to North upon District Maramureș, to West upon District Cluj, to South-East upon District Mureș, and to East upon District Suceava.

After, our researches were carried out for the ethnological monograph of the District Bistrița-Năsăud, seven ethnographic subzones may be differentiated : Ciceu-Beclean, Năsăud, Rodna, Birgău, Bistrița, Șieu and Cîmpia. Subzone Bistrița is situated in the centre of the District.

During the history, a lot of localities have often belonged to the neighbouring principality Moldavia. This situation explain, also, many influences of ethnographic order, transmited on the both slopes of Carpathian Mountains.

Also, the Rumanian population's coinhabitation with Germans and Hungarians had as a result a lot of ethnic influences, reciprocally, having a special significance for history of culture and of the folk art.

Considered as a ethnographic whole, the District Bistrița-Năsăud has a proper position, resulting from the geographical, historical, political and cultural situation, at the intersection of four Rumanians Districts on the both slopes of the Carpathian Mountains : Transilvania, Maramureș, Bucovina and Moldavia.

REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE ÎN ECONOMIA JUDEȚULUI

TRAIAN GÎRBA

Situat în nordul Transilvaniei, pe cursul superior al Someșului Mare, județul Bistrița-Năsăud are o suprafață de 5.305 km² și o populație de 281 mii locuitori. Relieful este constituit din regiuni muntoase și deluroase. La nord aflându-se munții Rodnei, în partea estică munții Bîrgăului și Călimani, iar partea sudică face trecerea spre cîmpia Transilvaniei.

Structura geologică a județului, cuprinde o mare varietate de substanțe minerale, dintre care unele au o importanță deosebită pentru economia națională. Astfel, în subsolul munților Rodnei există însemnate cantități de minereuri polimetalice care conțin în principal plumb, zinc, cupru, sulf, fier, germaniu, iar în bazinul Colibița din munții Călimani este cunoscută existența minereurilor auro-argintifere.

În cuprinsul județului se găsesc de asemenea importante zăcăminte de marmură și argile de calitate superioară, roci caolinoase, gaz metan și ape minerale.

Județul Bistrița-Năsăud dispune de o interesantă și atractivă zonă turistică și de agrement, precum și de condiții foarte prielnice pentru practicarea unor sporturi ca vînătoarea, schiul și altele.

O mare bogăție naturală a acestor meleaguri este patrimoniul forestier care cuprinde întinse suprafețe de păduri cu o înaltă productivitate ce asigură materia primă pentru dezvoltarea intensă a ramurii de industrializare a lemnului.

Anii care au trecut, ani de muncă neobosită a întregului nostru popor, închinăți propășirii și înfloririi patriei socialiste, au fost și în județul nostru anii unor însemnate transformări. La progresul înregistrat în aceste perioade a contribuit din plin activitatea eficientă desfășurată de fiecare om la locul său de muncă. Muncitorii, tărani, cadrele de specialitate din toate domeniile, activiștii de partid și de stat au demonstrat un puternic și crescînd sentiment al datoriei, acționînd pentru promovarea și dezvoltarea receptivității față de nou, de metodele și procedeele de muncă avansate.

Astfel, în cincinalul abia trecut, înfăptuind sarcinile subliniate de Congresul al IX-lea al partidului, Conferința Națională și Congresul al X-lea, — au fost obținute rezultate importante în dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea organizării și conducerii vieții economice și so-

cială. În context, oamenii muncii de pe aceste meleaguri au realizat progrese însemnate în modernizarea producției, extinderea tehnologiilor avansate, diversificarea, înnoirea și ridicarea calității produselor, sporirea productivității muncii, fapt ce oglindește orientarea cu precădere a preocupărilor spre accentuarea laturilor calitative ale muncii, spre ridicarea întregii activități pe trepte de eficiență tot mai înalte.

O trăsătură importantă a activității din ultimii ani este exprimată de canalizarea eforturilor pentru cunoașterea și punerea în valoare a bogătelor resurse ale județului.

Toate acestea sînt sintetizate de creșterea puterii economice a județului, a capacității acestuia de a participa activ la circuitul general de valori materiale și spirituale.

Investițiile de peste 1,1 miliarde lei alocate județului în perioada, 1966—1970 au constituit temelul material al unui progres evident în toate domeniile de activitate, au oferit posibilitatea de afirmare a personalității creatoare a muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și a celorlalte cadre din economie.

Prin materializarea acestora harta județului s-a îmbogățit cu noi obiective. Astfel, în Bistrița s-au construit Fabrica de produse lactate, (Fig. 1) Complexul de legume-fructe, Autobaza de transporturi, Stația de

Fig. 1. — Bistrița-Noua fabrică de produse lactate.

transformare de 110 kw. În industria locală au fost realizate turnătorii de fontă și Fabrica de perii din sîrmă, iar în cadrul cooperației meșteșugărești o nouă secție de țîmplărie. De asemenea, s-au dat în folosință cite un uscător de legume-fructe în orașele Năsăud și Beclean, o nouă linie pentru hîrtie la Fabrica din Prundu Birgăului, cariera de piatră de la Măgura-Ilvei și o uzină electrică de 2100 kw la Rodna. Tot în această perioadă în bazinul Munților Rodnei — zona Valea Blaznei — au fost puse în evidență însemnate și bogate zăcăminte de minereuri neferoase, pentru care sînt începute lucrările pregătitoare privind punerea în exploatare.

Prin intrarea în funcțiune a obiectivelor industriale noi, precum și a dezvoltării celor existente, producția, globală industrială a crescut în 1970 față de 1965, cu 25,9%. Sporurile cele mai importante s-au înregistrat în industria materialelor de construcții de peste 2 ori, industria alimentară precum și industria hîrtiei și celulozei.

O parte însemnată din sporul producției industriale s-a înregistrat pe seama creșterii productivității muncii a cărei nivel în 1970 a fost cu 20,5% mai mare decît în anul 1965.

Atenția acordată dezvoltării sectoarelor de perspectivă ale economiei județului reiese și din faptul că jumătate din cei 7.900 salariați nou angajați în cincinalul trecut, lucrează în industrie, construcții, transporturi. Numărul acestora la 1.000 locuitori a crescut de la 114 în 1965 la 139 în 1970, îmbunătățindu-se concomitent gradul de calificare și utilizare a forței de muncă în toate compartimentele.

Traducînd în viață indicațiile partidului, activitatea unităților agricole de stat și cooperatiste a fost orientată spre concentrarea și specializarea producțiilor agricole, în cadrul unor profile corespunzătoare condițiilor natural-economice celor mai favorabile fiecărei culturi, ținîndu-se seama și de cerințele economiei naționale.

Atît în sectorul cultura plantelor de cîmp cît și în pomi-viticultură (Fig. 2), și legumicultură în anii cincinalului 1965—1970, ca urmare a utilizării raționale a bazei tehnico-materiale, a aplicării agrotehnicii cerute și a unor eforturi susținute din partea lucrătorilor ogoarelor, au fost realizate, cu toate condițiile climatice nefavorabile, producții sporite, mediile obținute la principalele culturi, fiind superioare celor realizate în perioada anilor 1961—1965.

Organizarea producției pe baza unor unități agricole de stat și cooperatiste a creat cadrul favorabil pentru modernizarea acestei ramuri economice, mergîndu-se ferm pe calea dezvoltării intensive și multilaterale.

La introducerea și aplicarea pe scară largă a metodelor avansate de muncă, a celor mai înaintate cuceriri ale științei și practicii agronomice, o contribuție au adus-o inginerii agronomi, zootehniști, mecanizatori, medicii veterinari care lucrează în unitățile de producție.

Încă din primul an al cincinalului 1966—1970 mecanizarea și chimizarea și-au făcut simțită prezența mult mai intens în toate sectoarele de activitate ale agriculturii.

În anul 1970, numărul tractoarelor a ajuns la 900, al combinelor de

Fig. 2. -- Cultivarea viței de vie în terase.

recoltat cereale la 289, pe un tractor revenind în medie 109 ha. suprafață arabilă față de 197 cât erau în 1965.

Paralel cu creșterea numerică a tractoarelor și mașinilor agricole a avut loc și o însemnată diversificare a tipurilor de utilaje, ceea ce a permis extinderea mecanizării lucrărilor agricole la un număr mare de culturi. Unele unități au primit în dotare tractoare pentru pomi, mașini pentru combaterea dăunătorilor, a pregătirii patului germinativ, pentru executarea lucrărilor de pășunat și finețe.

O altă caracteristică a agriculturii contemporane, este introducerea pe scară largă a metodelor agrotehnice moderne — folosirea îngrășămintelor, a amendamentelor, extinderea irigațiilor. Creșterea producției chimice a permis ca, an de an. agricultura să primească cantități mereu spo-

rite de îngrășăminte. În cincinalul trecut pe ogoarele județului nostru s-au administrat 65.545 tone de îngrășăminte, iar în anul 1970 cantitatea a fost de 15.465 tone, cu 6.553 tone mai mult decât în 1965.

Îndeletnicire străveche pe meleagurile noastre, ramura creșterii animalelor, a cunoscut în acești ani o linie ascendentă reprezentând sectorul cu principală pondere în agricultura județului. Numărul bovinelor în C.A.P.-uri și I.A.S.-uri a sporit continuu, ajungând la finele anului 1970 la 33.400 capete iar al ovinelor la 307.000 capete.

O dată cu sporirea numerică a efectivelor au crescut și producțiile animale. Comparativ cu 1965, în 1970 s-au livrat la fondul centralizat al statului cantități sporite de carne, lapte, lână, ouă.

Fiecare din aceste realizări, stațu împreună cu multe altele la temelia agriculturii noastre socialiste de astăzi. Dar din toți anii cincinalului trecut, anul 1970 este anul care deține primul loc prin numărul și semnificația evenimentelor, prin aportul la evoluția vieții țărănimii. La cumpăna dintre anii 1969—1970, în conformitate cu măsurile indicate de conducerea partidului, unitățile agricole au trecut la zonarea și profilarea producției la specializarea unităților socialiste. Au fost elaborate apoi măsurile de infăptuire a programelor județene privind gospodărirea apelor, îmbunătățirea fondului funciar, precum și dezvoltarea zootehniei, în aceeași perioadă trecându-se la definativarea studiilor și înființarea primelor asociații inter-cooperatiste.

Cincinalul 1966—1970 a adus fondului pomicol din județ adausuri de mare consistență. În acești ani suprafețele de pomi fructiferi au crescut cu 2.700 hectare consolidându-se astfel renumitele bazine cu centrele Bistrița, Josenii-Bîrgăului, Dumitra, Șieu, Cetate, Braniște, Reteag, Căiașul-Mic și altele.

În C.A.P.-uri pe lângă plantațiile clasice, după experiența Stațiunii de cercetări pomicole din județ, în anii cincinalului au apărut plantații moderne de tip intensiv, pe o suprafață de 230 ha, cu extinderi apreciable în C.A.P.-urile din Reteag, Braniște, Vișoara, Lechința, Uriu.

În dezvoltarea pomiculturii atât în cadrul județului nostru cât și pe plan național, o contribuție însemnată a avut-o Stațiunea Experimentală Pomicolă Bistrița (Fig. 3). La elaborarea planurilor de cercetare, cercetătorii stațiunii s-au orientat spre acele teme care să corespundă nevoilor producției, axându-și preocupările în direcția dezvoltării și modernizării producției pomicole. Prin cele șapte laboratoare specializate, a fost rezolvată o bună parte din problemele ridicate de pomicultura din Transilvania. Cercetările făcute în direcția zonării producției pomicole au permis să se întocmească lucrarea de raionare a speciilor și soiurilor de pomi în nordul și centrul Transilvaniei. Studiul sortimentelor de pomi a dus la reșezarea soiurilor de fructe în funcție de condițiile de cultură. La soiurile vechi li s-au adoptat altele noi, create și selecționate în stațiune, printre care amintim cireșele negre și uriașe de Bistrița.

Volumul mare de fructe obținute în anii cincinalului 1966—1970, reprezintă nu numai produsul finit al celor peste 16.000 ha livezi la sfârși-

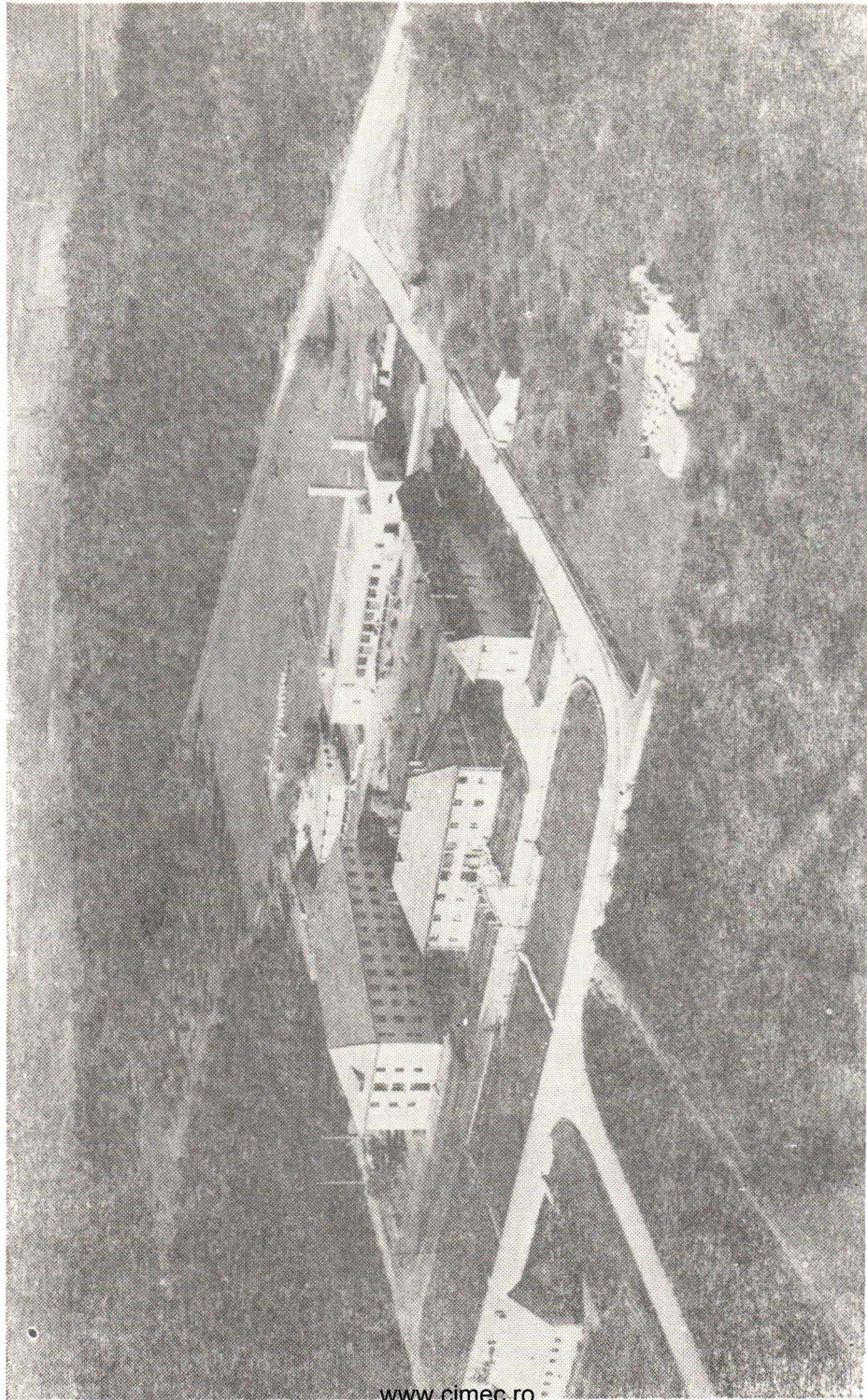

Fig. 3. — Bistrița. Stațiunea de cercetări pomi-viticole.

mul anului 1970, ci și o dovadă de pasiune, strădanii și eforturi depuse în timp de către pomicultorii unităților noastre agricole.

Țelul cel mai înalt al politicii partidului, a tot ceea ce se înfăptuiește în societatea noastră, este **omul**, înflorirea multilaterală a personalității sale, bunăstarea materială și spirituală a fiecărui cetățean. În această viziune, pe teritoriul județului s-au construit din fondurile statului 1.205 apartamente, de peste 5 ori mai multe decât în cei 5 ani precedenți. Au fost ridicate din fondurile proprii ale populației peste 5.100 locuințe noi, din care cca. 4.800 în mediul rural.

Dezvoltarea învățămîntului — general, tehnic și mediu — atît prin continua amplificare, cît și prin modificările calificative, a condus la satisfacerea solicitărilor emaneate de necesitățile economiei județului în plin avînt, cît și în domeniul social-cultural, pentru care în anii cincinalului s-au investit peste 100 milioane lei.

A crescut baza materială a învățămîntului prin darea în folosință a 4 școli noi cu 57 săli de clasă în mediul urban, un număr mare de săli de clasă în mediul rural și un internat cu 300 de locuri.

Orașul Bistrița s-a mai îmbogățit și cu un frumos palat politico-administrativ (Fig. 4), un palat al poștelor cu o centrală telefonică automată avînd o capacitate de 1.000 fire și un han turistic cu o arhitectură impregnată de tradițiile locale.

Imaginea preocupărilor social-culturale din anii cincinalului precedent, este întregită prin reflectarea eforturilor întreprinse în domeniul ocrotirii sănătății. S-au construit în această perioadă 2 noi policlinici în orașele Bistrița și Năsăud iar în orașul Singeorz-Băi sînt în plină construcție 2 complexe sanatoriale cu 1.500 de locuri (Fig. 5).

Etalon incontestabil al gradului de civilizație, electrificarea a atins și ea un nivel vrednic de menționat; dacă în 1950 pe teritoriul județului erau electrificate numai 6 localități rurale, la sfîrșitul anului 1970, 85% din satele bistrițene erau electrificate.

Ca urmare a creșterii veniturilor populației, a sporirii și diversificării producției bunurilor de consum, volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul prin comerțul cooperatist și de stat a crescut în anul 1970 comparativ cu anul 1965 — cu 45%, revenind pe un locuitor cu 871 lei mai mult.

Au fost puse la dispoziția populației cantități sporite de bunuri alimentare și nealimentare, într-un sortiment mai bogat și de calitate ridicată. Rețeaua de desfacere a comerțului socialist a crescut odată cu înființarea a 136 unități comerciale noi și de deservire a populației.

Urmărind în permanență transpunerea în viață a politicii economice a partidului privitor la dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție pe teritoriul țării, a atragerii de noi resurse în circuitul economiei naționale, valorificarea maximă a potențialului material și uman, prin prevederile actualului cincinal, județului Bistrița-Năsăud i-au fost alocate fonduri de investiții ce însumează aproape 3 miliarde lei, adică de 3 ori mai mult decât în cincinalul trecut.

Aceasta exprimă dinamismul puternic al economiei noastre socialiste, uriașele sale resurse, asigură accelerarea procesului de ridicare la un ni-

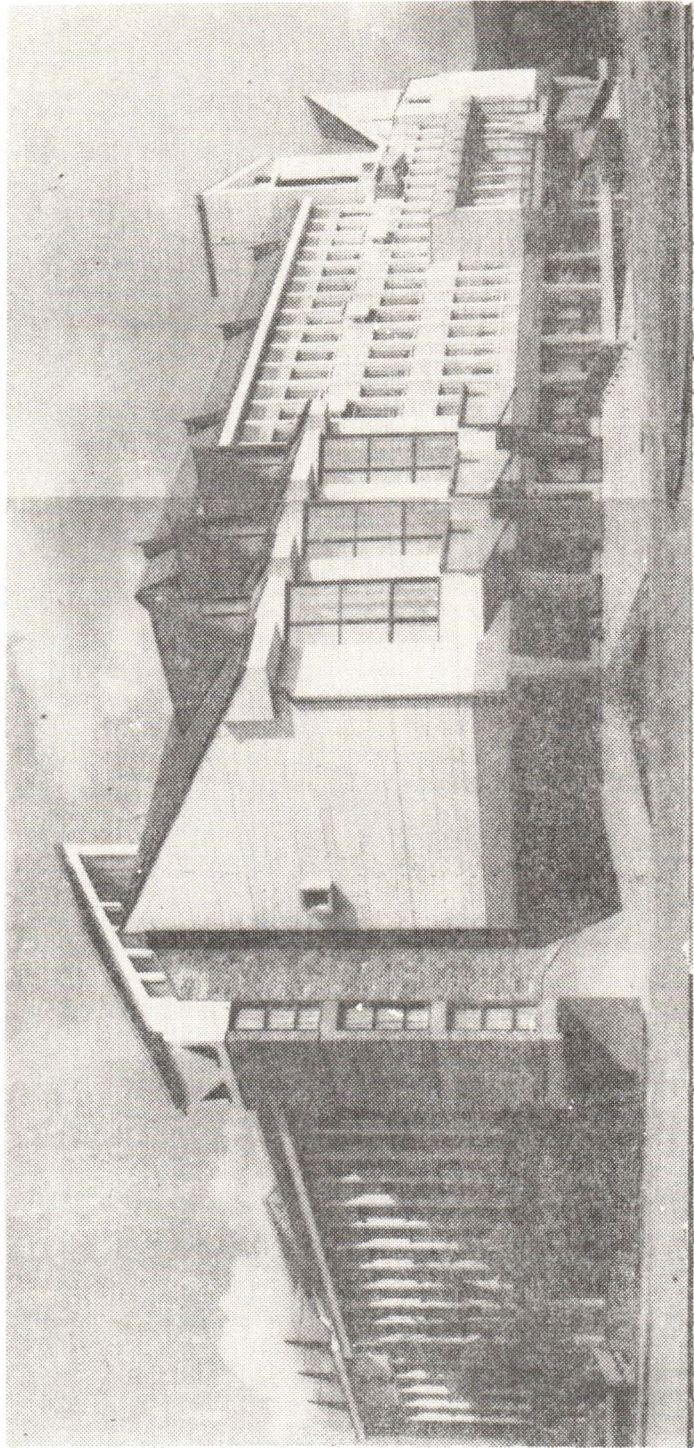

Fig. 4. — Bistrița-Noul palat administrativ.

Fig. 5. — Complexul balnear de 900 locuri Sîngeorz Băi.

vel superior a economiei județului, înscriindu-se în exigențele impuse de revoluția tehnico-științifică contemporană. Actualul cincinal orientează economia spre o creștere mai rapidă a eficienței în vederea realizării unui spor mai mare de venit național ceea ce se va reflecta pozitiv în ridicarea nivelului de trai al populației, prevederi în deplină concordanță cu obiectivele stabilite de Congresul al X-lea al partidului.

Se mai poate sublinia și faptul că înfăptuirea acestui amplu program de investiții, va duce nu numai la dezvoltarea cantitativă a industriei, ci va pune un deosebit accent pe laturile calitative ale procesului de industrializare, pe modernizarea structurii producției, pe realizarea de produse cu înalt grad de tehnicitate, care să înglobeze munca de complexitate superioară. Edificator în această direcție este construirea Uzinei de utilaje pentru materiale de construcții și refractare ale cărei produse, rodul muncii intelectuale a peste 300 specialiști de înaltă calificare pe lângă cei aproape 3.000 de muncitori, vor fi destinate în mare parte pentru livrări către beneficiarii externi. Situații asemănătoare se prezintă și la Complexul pentru industrializarea lemnului și Fabrica de textile neșesute.

Ramurile industriale care întilnesc reale condiții în județ și care vor cunoaște o dezvoltare pronunțată sînt cele ale : industriei lemnului, industriei ușoare, industriei alimentare, mineritului, industriei materialelor de construcții și a construcțiilor de mașini.

Creșteri însemnate în acest cincinal se vor înregistra în ramura industriei ușoare a cărei producție globală va crește de 45 ori, industria materialelor de construcții de peste 15 ori, industria lemnului și industria alimentară de aproape 2 ori față de nivelul înregistrat la finele anului 1970.

De asemenea, pe harta și în economia județului va apare o ramură nouă, aceea a construcțiilor de mașini cu o producție în anul 1975, de 450 milioane lei.

Finalizarea amplului program de investiții va duce la o creștere substanțială a valorii producției globale care în anul 1975 va ajunge la peste 1,8 miliarde lei, ceea ce reprezintă o creștere de 2540% față de anul 1970, sintetizând astfel o ridicare rapidă a potențialului industrial al județului.

Volumul producției globale pe locuitor va ajunge — urmare intrării în funcțiune a noilor obiective industriale — la 6.018 lei în anul 1975 față de 2.500 lei în 1970.

Se vor realiza în acest cincinal 13 importante obiective industriale care vor crea o reală posibilitate pentru valorificarea intensă și superioară a bogățiilor naturale locale.

Având în vedere că patrimoniul forestier constituie o importantă bogăție a județului, industria lemnului va cunoaște o dezvoltare accentuată și complexă, care se va concretiza prin înființarea în Bistrița, a unui modern Combinat ce va produce anual 70.000 tone plăci aglomerate din lemn și 10.000 garnituri mobilă. Dacă în prezent economia forestieră se bazează cu precădere pe activitatea de exploatare, prin intrarea în funcțiune a noului combinat se va ridica substanțial gradul de industrializare a masei lemnoase asigurându-se astfel o valorificare mai deplină și superioară a acestei materii prime.

Structura geologică a județului — așa după cum s-a arătat — cuprinde o mare varietate de substanțe minerale, în cantități însemnate. Mineritul, de altfel, constituie, mai ales în bazinul munților Rodnei, o străveche ocupație a locuitorilor cunoscută încă de pe vremea romanilor.

Pe baza acestor importante resurse ale subsolului se va dezvolta industria minieră prin deschiderea pînă în anul 1972 a unei noi mine la Valea Blaznei cu o capacitate de peste 60.000 tone/an cu posibilități de creștere, construindu-se în același timp o flotație la Rodna pentru prelucrarea minereurilor extrase. Concomitent se va lărgi aria investigațiilor, prospecțiunilor și explorărilor miniere în munții Rodnei și Călimani.

Insemnate rezerve de argilă superioară calitativ — care se află pe tot cuprinsul județului — constituie baza de materii prime pentru dezvoltarea industriei materialelor de construcții. Această ramură își va găsi corespondent prin construirea unei fabrici de produse ceramice care va furniza anual economiei naționale 30 mil. buc. cărămizi echivalente și 4 mil. buc. cable de teracotă. Tot în cadrul acestei ramuri se va realiza o întreprindere de prefabricate cu o capacitate de peste 70.000 m.c. și 21.500 m.c. elemente pentru planșee și pereți din corpuri ceramice.

În acest fel, pe lângă faptul că se va asigura o mai intensă punere în valoare a resurselor de materie primă, prin intrarea în funcțiune a unităților din ramura materialelor de construcții se vor acoperi pe plan local nevoile crescînde de materii prime și semifabricate, determinate de perspectivele dezvoltării rapide a economiei județului.

În orașul Bistrița sînt în execuție încă din acest an 3 dintre cele mai importante obiective industriale — Combinatul de prelucrare a lemnului, Uzina de utilaje pentru materiale de construcții și refractare și Fabrica de textile neșesute. Prin realizarea acestora se pun bazele unei platforme industriale în partea vestică a orașului, creînd în același timp condiții ca acest așezămînt să se ridice la nivelul funcțiilor politico-administrative ce-i revin.

Celelalte așezări urbane din cadrul județului, vor cunoaște în această perioadă o dezvoltare în raport cu posibilitățile reale de care dispun.

Dezvoltarea industriei județului va atrage după sine și sporirea, numărului de salariați în acest sector de la 10.900 în 1970, la peste 16.000 în 1975.

Industria locală prin specificul ei, este chemată să descopere și să valorifice într-o măsură cît mai mare resursele din județ. Eforturile în această ramură sînt îndreptate spre diversificarea și lărgirea capacităților actuale de producție, a sortimentelor, în funcție de cerințele economiei naționale și nevoile populației. Parte din rezervele de marmură — de bună calitate, vor fi valorificate prin deschiderea în apropiere de Sîngorz-Băi a unei cariere cu o capacitate de 50.000 tone anual și o unitate de prelucrare a acesteia, modern utilată.

De asemenea, se vor lărgi capacitățile pentru produsele de carieră prin extinderea stației de criblură de la Măgura-Ilvei cu încă o linie tehnologică, capacitatea finală ajungînd la 290 tone/an.

Pentru construirea de noi obiective și dezvoltarea capacităților de producție existente, industriei locale i s-au alocat peste 78 milioane lei, producția globală urmînd a ajunge la 240 milioane lei în anul 1975 față de 130 milioane lei în 1970.

În cincinalul actual se va moderniza și dezvolta, de asemenea, întreprinderea județeană de construcții-montaj ale cărei sarcini în această perioadă vor fi mult sporite față de realizările obținute la nivelul anului 1970. Se va construi în cadrul acestei unități o bază de producție pentru panouri mari prefabricate din beton armat, spații de cazare pentru muncitori, se vor achiziționa noi utilaje și mijloace de transport.

Directivele Congresului al X-lea al partidului prevăd măsuri de o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea în continuare a agriculturii. Mecanizarea, chimizarea, irigațiile se vor bucura mai departe și în măsură crescîndă de atenția conducerii de partid și de stat. Față de anul 1970 în 1975, cantitatea de îngrășăminte chimice va fi mult sporită, numai în C.A.P. pe hectar arabil revenind 233 kg substanță activă.

Paralel cu administrarea unor cantități sporite de îngrășăminte chimice va crește și dotarea tehnico-materială. Pe ogoarele județului, în 1975 se prevede să lucreze aproape 1.400 tractoare, 338 combine de cere-

ale, 580 semănători și multe alte utilaje. Va crește îndeosebi numărul tractoarelor și utilajelor pentru executarea lucrărilor în terenurile situate în pantă, mai ales în pomicultură și viticultură.

Concomitent cu extinderea irigațiilor, care în 1975 vor ajunge la 1.500 ha. se vor executa și lucrări de desecări și îndiguiri pe 6.000 ha, iar pe 30.000 ha, se vor face amenajări antierozionale.

Ca urmare a îmbunătățirii bazei tehnico-materiale și a aplicării lucrărilor de îmbunătățiri funciare în perioada actualului cincinal, producțiile medii la principalele culturi vor fi mult sporite.

De bună seamă că la sporirea producțiilor în cooperativele agricole o favorabilă influență o vor exercita recentele măsuri aplicate de conducerea partidului privind îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii agriculturii și în deosebi stimularea și cointeressarea cooperativitorilor prin aplicarea retribuiri muncii pe baza acordului global.

Creșterea producțiilor medii la hectar în anii 1971—1975 va asigura totodată livrarea unor cantități sporite de produse la fondul central al statului.

Ținând seama că pomicultura rămîne în continuare o preocupare de seamă a lucrătorilor din agricultura județului nostru și că reprezintă un sector de bază în obținerea veniturilor bănești pentru multe cooperative agricole, se prevede ca producția de fructe livrate în perioada cincinalului să fie de cca. 48 mii tone, din care 11 mii tone va lua drumul exportului. Totodată, vor fi extinse livezile cu încă 1.500 ha., plantațiile de pomi ajungînd astfel în 1975 la 17. 500 ha.

Se cunoaște faptul că într-o agricultură avansată, creșterea animalelor trebuie să ocupe un loc de primă importanță. De aceea Congresul al X-lea al partidului a trasat sarcina ca lucrătorii din agricultură să-și orienteze eforturile spre dezvoltarea în continuare a zootehniei.

Pe această linie se înscrie și vastul program județean privind dezvoltarea zootehniei și creșterea producțiilor animaliere. La elaborarea acestuia s-a pornit de la premiza că pe aceste meleaguri există condiții naturale și social-economice deosebit de favorabile, o tradiție și o experiență îndelungată a crescătorilor de animale.

Conform proiectului, în anul 1975 efectivele de animale vor spori la 126.660 cap. la bovine, iar numărul ovinelor va ajunge la, 355.500 capete.

Important este faptul că în actualul proiect de dezvoltare a sectorului zootehnic, așezarea efectivelor de animale s-a făcut pe principiul concentrării și profilării producției diferențiat pe specii și categorii de animale.

Paralel cu sporirea efectivelor de animale, prin asigurarea unor cantități de furaje mai bune și mecanizarea proceselor tehnologice vor crește substanțial producțiile animaliere și aportul județului la crearea fondului centralizat al statului.

Un alt element nou în perioada cincinalului actual îl constituie faptul că sporirea efectivelor de animale cît și a producțiilor acestora se vor realiza cu precădere prin creșterea în complexe mari intercooperatiste.

Sarcinile prevăzute a se realiza în sectorul zootehnic impun schim-

ări importante și în orientarea producțiilor și folosirea furajelor. Asigurarea nutrețurilor necesare se va face mai ales pe seama sporirii producțiilor. schimbării structurii culturilor furajere. În actualul cincinal se vor folosi cantități mai mare de furaje produse pe cale industrială în care scop se va pune în funcțiune o stație de deshidratare și granulare cu o capacitate de 6.000 tone anual.

Un rol important în realizarea obiectivelor propuse în domeniul agriculturii îl vor juca investițiile care în perioada, anilor 1971—1975 se prevăd să ajungă la 509 milioane lei ceea ce reprezintă mai mult decât dublul sumelor alocate în județ în perioada anilor 1966—1970.

În afară de sectoarele de bază — cultura plantelor și creșterea animalelor — în cadrul județului nostru pe baza unor tradiții existente în multe unități care beneficiază de forțe de muncă și materie primă se vor dezvolta secții anexe axate pe producerea unor materiale de construcții, împletituri din nuiele și papură, articole de uz gospodăresc, obiecte de artizanat și altele care vor contribui la creșterea veniturilor în cooperativele agricole de producție.

În perioada prezentului cincinal vor crește considerabil cheltuielile pentru acțiunile social-culturale, fondurile destinate în acest scop vor fi în anul 1975 de aproape 2 ori mai mari decât în 1970. Sume importante se vor acorda de la buget pentru învățământ, ocrotirea sănătății, dezvoltarea activității balneo-climaterice, cultură și artă, gospodărie comunală, turism. În această perioadă se vor da în folosință 4.000 apartamente construite din fondurile centralizate, și din credite acordate populației, adică de peste 3,3 ori mai mare decât în cincinalul anterior (Fig. 6).

Concomitent cu dezvoltarea economică a județului va crește și volumul transporturilor feroviare și rutiere. Realizarea investițiilor de aproape 240 mil. lei vor rezolva principalele probleme de trafic în continuă creștere în condițiile unei depline siguranțe a circulației. Printre principalele lucrări ce se vor executa în acest sector sînt : dublarea liniei C.F.R. Dej—Beclean, lucrări de centralizare electrodinamică pe linia, ferată Beclean—Ilva Mică, procurări de mijloace de transport suplimentare, terminarea modernizării drumului național 17 Bistrița — Vatra Dornei și a drumului național 172 Bistrița — Moisei.

Volumul desfacerii de mărfuri prin comerțul de stat va crește cu 40%. Pentru desfacerea în condiții optime a acestuia, se vor construi în orașul Bistrița 2 complexe comerciale (în cartierele Viișoara și Decebal) și un magazin pentru depozitarea și desfacerea mobilei.

În viitorii 5 ani desfacerea de mărfuri prin comerțul cooperatist va crește cu peste 30%. Cele 20 mil. lei alocate în acest sector vor asigura atât desfacerea bunurilor de larg consum cît și înființarea în toate comunele a unor secții de producție în scopul diversificării serviciilor, în funcție de cerințele populației.

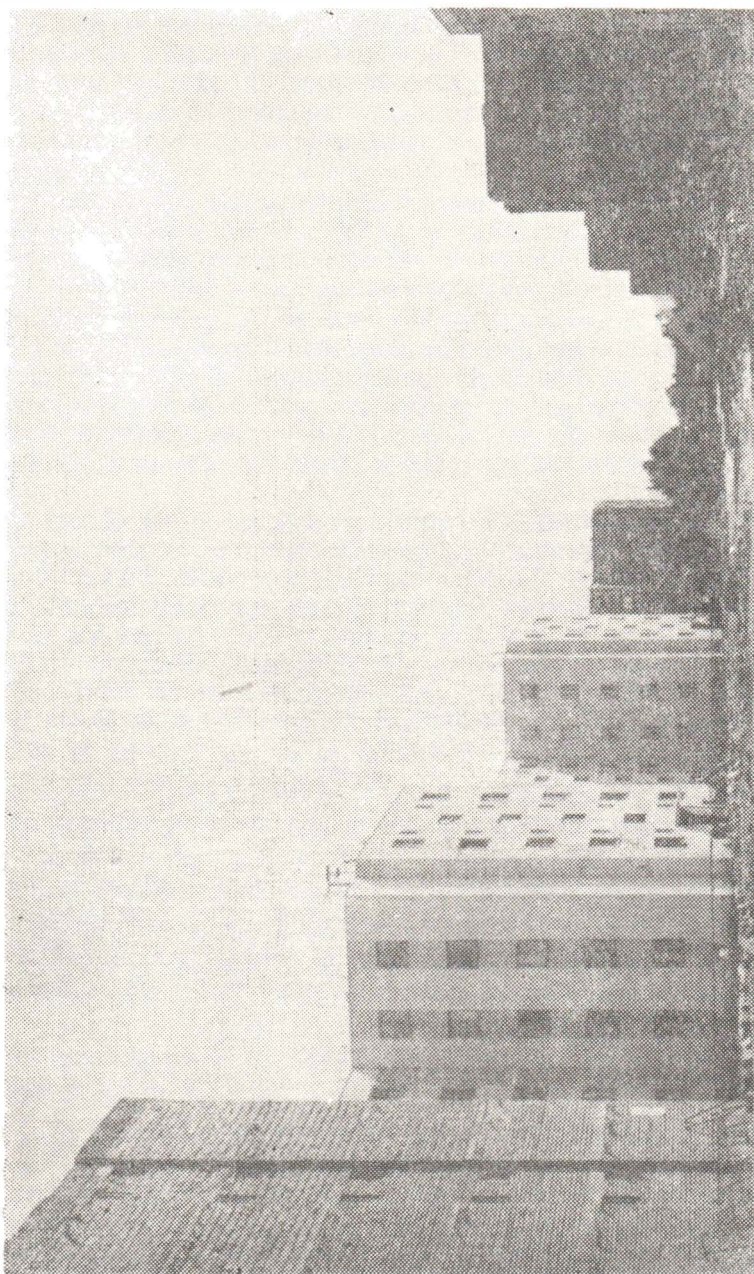

Fig. 6. — Bistrița-Pe șantierul de construcții de locuințe din Piața Decebal.

Pentru ridicarea nivelului de deservire al populației, a folosirii resurselor de materii prime locale, — completându-se în acest fel fondul de marfă destinat consumatorilor — s-au prevăzut dezvoltări de secții noi în cadrul cooperăției meșteșugărești în valoare de 30 mil. lei față de 5 mil. lei în cincinalul 1966—1970.

Dezvoltarea industriei, agriculturii, sporirea numărului de salariați, a veniturilor populației și a volumului desfacerilor de mărfuri, creșterea cheltuielilor social-culturale, vor crea condiții superioare de viață, de civilizație, vor asigura un trai mai bun, îmbelșugat pentru toți oamenii muncii din județul nostru, în largul context al dezvoltării tot mai dinamice a întregii țări.

Județul Bistrița-Năsăud, va fi de fapt în perioada actualului cincinal un vast șantier de construcții. Muncitorii, inginerii, tehnicienii, toți oamenii muncii din județul nostru sînt hotărîți să depună toată capacitatea și priceperea lor în îndeplinirea acestui amplu program de dezvoltare, să se integreze cît mai deplin în efortul general al țării pentru progres și prosperitate.

Realisation et perspectives dans l'économie du département

RÉSUMÉ

Le département Bistrița-Năsăud situé au nord de Transilvanie ayant une superficie de 5.305 km² et une population de 281 mille habitants dispose d'importantes ressources matérielles et humaines.

Dans les années du quinquennal 1966—1970, à la suite des investitions accordées par l'état aux efforts continus des travailleurs, on a enregistré d'importants progrès dans tous les domaines d'activité.

Résultat des réalisations de la politique du parti, concernant le développement des forces de production, le perfectionnement ascendant de l'organisation et de la direction de la vie économique et sociale, la production industrielle et agricole a augmenté et s'est modernisée, le niveau matériel et intellectuel de vie des gens est devenu plus élevé.

L'attention accordée par notre parti et notre état à l'édification d'une économie moderne, variée, à la répartition harmonieuse de sa force sur la territoire du pays, trouve son expression aussi dans le volume accru des investitions — près de 3 milliards lei — accordé au département Bistrița-Năsăud dans les cinq années suivantes afin de développer l'industrie et l'agriculture et de rehausser la vie sociale et culturelle.

Par l'accomplissement du programme de l'investissement de l'actuel quinquennal, on réalisera 13 nouvelles entreprises, la production dans l'industrie touchera 254% par rapport à l'année 1970, on élargira la base technique et matérielle de l'agriculture accentuant en même temps les parties calitatives de l'ensemble économique, on construira d'importants objectifs culturels-sociaux.

Le département Bistrița-Năsăud se trouvera enrôlé toujours plus activement dans le circuit général des valeurs matérielles et intellectuelles.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Bistrița-Nouvelle fabrique de production des dérivés du lait.
- Fig. 2. — La culture de la vigne sur des terrasses.
- Fig. 3. — Bistrița-Station de recherches scientifique arbor-viticoles.
- Fig. 4. — Bistrița-Le nouveau Palais Administratif.
- Fig. 5. — Complexe balnéologique à 900 places des Sîngeorz-Băi.
- Fig. 6. — Bistrița. Aspects du chantier de construction d'immeubles de la Place Decebal.

B I B L I O G R A F I E

- T. Morariu, *Viața pastorală în Munții Rodnei*, București, 1937.
- F. Ulrich, *O excursie la minele de aur din munții metaliferi ai Ardealului*, Arhiva Someșană, nr. 6, 1926, p. 16—20.
- T. Morariu, *Valea Sălăuța și împrejurimile*, Arhiva Someșană, nr. 11, 1929, p. 104—147.
- T. Morariu, *Piudle și piudritul în Valea Zăgrii*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 178—200.
- I. German, *Constituția geologică a muntelui Heniu din Munții Birgăului*, Arhiva Someșană, nr. 17, p. 222—233.
- V. Eichigean, *Plutăritul pe Someș*, Arhiva Someșană, nr. 27, 1940, p. 157—180.
- Colectiv de autori, *Județele României Socialiste*, București, 1969, p. 112—124.
- O. Witting, *Economia vinatului*, București, 1960.
- I. Medoran și colaboratorii, *Studiul baznelor pomicele din regiunea Rodna*, București, 1952.
- Idem, *Studiul asupra raionării pomiculturii în raionul Bistrița*, București, 1956.
- Idem, *Rezultate experimentale obținute de stațiunea experimentală Bistrița*, București, 1963.
- I. Dumitrache și colaboratorii, *Studiul asupra raionării pomiculturii în raionul Năsdud*, București, 1957.

DIN ISTORICUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ÎN JUDEȚUL BISTRIȚA NĂSĂUD

SEPTIMIU POP

Deschizînd în istoria țării o epocă de transformări revoluționare care aveau să ducă la victoria orîndurii socialiste, actul de la 23 August 1944 a marcat și începutul unor mari prefaceri în domeniul culturii și învățămîntului.

În anii care au trecut de la Eliberare, o contribuție hotărîtoare la creșterea gradului de cultură a populației, la dezvoltarea științei și tehnicii și implicit la realizarea mărețelor obiective puse în fața poporului de către partid a avut-o învățămîntul. Pe bună dreptate sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, că „...factorul principal de educație a cetățenilor, a întregii societăți în epoca noastră este școala — principal canal de difuzare a științei și culturii, de îmbogățire a minții, de modelare a caracterelor și formare cetățenească a tinerelor generații.”¹

Școala de astăzi, cu multiplele ei realizări, are rădăcini adînci în trecutul istoric al învățămîntului din patria noastră, reprezentînd o continuare și o realizare pe o treaptă nou, superioară, a tradițiilor înaintate ale acesteia.

Începutul învățămîntului românesc în cuprinsul județului Bistrița-Năsăud,² sub forma unor școli obștești, este mai vechi decît acela din școlile înființate pe temeiul legiferărilor atestate documentar. Locuitorii multor sate, în condițiile unor grele asupriri și cu mari jertfe materiale întrețineau în comun învățători sau dascăli permanenți pentru învățătura de carte a fiilor lor. Aceleași rosturi îndeplineau în bezna întunericului medieval acei călugări și preoți, dascăli sau dieci, cunoscuți sau anonimi, din casele și schiturile din Feldru, Rebrîșoara, Zagra, Monor etc., care inițîind pe copii în tainele scrisului și cititului au păstrat și dezvoltat frumoasa limbă românească.

1. N. Ceaușescu, *Raport la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1969, pag. 94

2. Sub această denumire cuprindem teritoriul actual al județului Bistrița-Năsăud și nu fostul județ Năsăud.

Printre primele școli din țară este menționată cea de la Bistrița, în limba germană, încă pe la mijlocul secolului al XIV-lea. În jurul anului 1500 învățau la această școală și elevi din Sighișoara și Cluj³. Cu un secol mai târziu, în jurul anului 1622, sînt amintite școlile confesionale evanghelice de la Branișteea, Uriu și Ciceu Cristești. În lucrarea sa, Monografia școlilor din județul Solnoc Dobîca, Iosif Kadar amintește că în aceea vreme edificiul școlar din Uriu era o casă din birne acoperită cu paie, situată în partea de jos a satului, lângă pîrîul „Știubei“. Mobilierul școlar era compus dintr-o masă lungă, făcută din două scînduri, fixată pe patru țăruiși bătuți în pămînt și cîteva laite pe care ședeau copiii.⁴

Înființarea Regimentului II grăniceresc în anul 1762 la Năsăud⁵ și promovarea de către curtea de la Viena a despotismului luminat, în general, și varianta sa izofinistă, în special, au avut urmări favorabile pentru români,⁶ aducînd după sine deschiderea primelor școli triviale⁷ în ținutul Năsăudului și constituind un important factor de afirmare a românilor din aceste părți. Anul 1770 consemnează documentar actul de înființare a trivialelor din Năsăud, Maieru și Monor.⁸ La scurt timp după militarizarea văii Bîrgăului, în anul 1786, se deschid încă două școli triviale la Zagra și Prundu Bîrgăului, toate cu limba de predare română și susținute din fondul de proveniență al regimentului.⁹ Mai târziu, din motive sociale și militare, în anul 1816 școala trivială din Maieru este strămutată la Singeorz Băi, iar cînd „... Consiliul belic de Curte transferă în 1837 fostele școli triviale române în școli triviale germane... tot cu această ocaziune școala trivială din Năsăud fu strămutată la Telciu.“¹⁰

În contextul istoric din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, școlile triviale din ținutul Năsăudului au contribuit la răspîndirea științei de carte și la dezvoltarea culturală a românilor într-o zonă ce cuprinde valea Zăgrii, a Sălăuței, a Someșului, a Bîrgăului și a Sieului cu influențe și în comitatele învecinate. „Luțea cu care s-au înmulțit școalele românești transilvănene în partea a doua a veacului al XVIII-lea — afirmă un autor cunoscător îndeaproape a istoriei învățămîntului din Transilvania — se atribuie în mare parte înființării școalelor grănicerești de pe teri-

3. *Județele României Socialiste*, Editura politică, București, 1969, pag. 120.

4. Arhiva Școlii generale Uriu, *Istoricul Școlii generale din Uriu*, material în manuscris, redactat de un colectiv de cadre didactice.

5. V. Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene 1762* în „Arhiva someșană“, nr. 24 (aprilie-septembrie 1938), pag. 69–70; *Istoria României*, Edit. Academiei R.P.R., București 1964, pagina 516–517.

6. I. Bozan și P. Teodor, *Învățămîntul românesc din Transilvania în secolul al XVII și la începutul secolului al XIX-lea*, în lucrarea „Din istoria pedagogiei românești“, vol. 2, Editura didactică și pedagogică, București 1966, pag. 155. Pentru politica lui Iosif al II-lea în problema învățămîntului. D. Prodan, *Suplex libellus Valachorum*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1967, pag. 240 și următoarele.

7. Școlile elementare purtau denumirea de școli „triviale“ denumire împrumutată de la școlile din evul mediu, în care studiul gramaticii, dialecticii și retoricii forma așa numitul „trivium“. Prin analogie, și aceste școli în care se învățau trei materii: citirea, scrierea și socotirea, aveau aceeași denumire.

8. V. Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în „Arhiva Someșană“ nr. 11/1929, p. 3; V. Șotropa și N. Drăganu, în *Istoria școalelor năsăudene*, Bistrița 1913, p. 72–73. Stabilește anul de înființare imediat după 1766. T. Tanco, A. Fărcaș, *Apariția școlilor triviale românești din ținutul Năsăudului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*. „Revista de pedagogie“, anul XIX, nr. 8/1970, p. 94–98, stabilește ca dată certă anul 1770.

9. — V. Șotropa și N. Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Bistrița, 1913, p. 72–73.

10. — V. Șotropa și N. Drăganu, Op. cit. p. 75.

toriu al celor două regimente de margine : întâiul cu sediul la Orlat, al doilea, la Năsăud.¹¹

În secolul al XIX-lea, și mai ales în primele trei decenii ale lui, datorită unor factori interni ai vieții economice, sociale și militare, se înființează școli comunale, inclusiv în localitățile în care ființau cele triviale. În această perioadă iau ființă, prin contribuția populației, școli în localitățile : Leșu în 1810, Măgura Ilvei și Arșița în 1825, Saț și Telciu în 1827, Feldru în 1828, Poiana Ilvei, Florești, Nimigea, Nușeni în 1830, iar apoi cele din Zagra, Salva, Mocod, Rebrîșoara, Rebra, Nepos, Rodna, Ilva Mare, Sieu, Gledin, Ardan, Monor și Rușii Munți, Morăreni, Săcel din Valea Mureșului (care era să fie militarizată). Aceste școli, în anii imediat după înființare, se consolidează din punct de vedere didactic și economic.¹² De asemenea, populația românească de pe teritoriul orașului Bistrița, înfruntînd condițiile vitrege în care era nevoită să-și ducă existența ca urmare a exploatării sociale și naționale exercitată de către patriciatul bistrițan, reușește să înființeze, alături de școlile săsești existente, două școli românești : în suburbia orașului numită „Hrube“ (în jurul anului 1766), iar mai târziu, la mijlocul secolului al XIX-lea în suburbia „Peste podul Budacului,“ ambele cu câte patru clase.

Ca urmare, la mijlocul secolului al XIX-lea ființau un număr de 50 școli populare naționale (Național Germaine de Schulen) în toate comunele grănicerești la care se adaugă peste 70 de școli existente în localitățile nemilitarizate, deci în total în județ funcționau peste 120 de școli.

Învățătorii pentru aceste școli se recrutau la început dintre elevii și absolvenții școlilor din Blaj, sau de la școlile germane din Transilvania, dar după 1784 dintre cei mai buni elevi absolvenți ai școlii normale și ai institutului militar din Năsăud.¹³ Situația aceasta a dăinuit pînă în anul 1837, cînd, la 1 noiembrie, energicul învățător Ioan Marian, cu aprobarea autorităților superioare, a deschis primul curs preparandial de 6 luni, pe lângă școala „normală“ (primară superioară) din Năsăud, pentru viitorii candidați la profesiunea de dascăl. Pregătirea viitorilor dascăli a fost ridicată pe o treaptă superioară odată cu înființarea institutului preparandial, la 2 ianuarie 1859,¹⁴ al cărui suflet a fost timp de un deceniu Vasile Petri, eminent absolvent al Pedagogiumului din Praga, scriitor, ziarist și excelent pedagog, „inițiatorul unei frumoase mișcări pedagogice-literare.“¹⁵

11. — N. Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944, p. 217.

12. — T. Tanco și A. Farcaș, *Apariția școlilor triviale românești din finutul Năsăudului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, „Revista de pedagogie“, anul XIX, nr. 8/1970, p. 98.

13. — V. Șotropa și N. Drăganu, *Op. cit.*, p. 104. Alături de școala trivială din Năsăud, s-a înființat și o școală latino-germană, sub numirea de școala normală, iar în 1748 un institut militar din care să lasă tineri pregătiți pentru „statul militar și eventual pentru alte cariere“ (V. Șotropa și N. Drăganu, *Op. cit.*, p. 13).

14. — V. Șotropa și N. Drăganu, *Op. cit.*, p. 119 ; Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească*, Năsăud, 1929, p. 93—94.

15. — G. Sima (Onisifor Ghibu), *Școala românească din Transilvania și Ungaria*, în *Revista generală a învățămîntului*. Anul nr 8—9, martie-aprilie 1915, p. 119.

A fost reînființată în septembrie 1963 ca secție pe lângă Liceul nr. 2 din Năsăud. Ca școală de specialitate în 1966, iar ca unitate independentă în septembrie 1968 în baza Ordinului M.I. nr. 321/1968 publicat în *Buletinul Ministerului Învățămîntului*, anul XII, nr. 2, seria E, august 1968. Etapele parcurse de această școală : 1837—1836 — cursurile pedagogice preparandiale ținute de Ioan Marian și Moise Panga : 1859—1869 — institutul preparandial, iar după 1869 școala la Gherla. În anul 1923 — școala normală este reînființată din inițiativa lui Solomon Halîța ca a ființa pînă în 1938, cînd este desființată. În 1945 este reînființată și va funcționa pînă în 1956 cînd din nou se desființează.

Școala normală din Năsăud, înființată în anul 1837, care-și continuă activitatea astăzi sub numele de liceul pedagogic,¹⁶ s-a bucurat de-a lungul celor peste o sută de ani de existență de un mare prestigiu. Un corespondent din Beclean al *Gazetei Transilvane* menționează următoarele în 1853: „Mulțumită cerului că, cu toată pauperitatea, totuși aici se pune culturii naționale o bază bunicică, că nu este comunitate în acest protopopiat, care să nu aibă școală proprie, învățator propriu, ba încă mai toți din desființatul al II-lea regiment de graniță al Năsăudului. De exemplu Sita, o comunitate de 15 case, încă are școala sa proprie, învățător propriu din numitul regiment.”¹⁷ În același ziar, cu două numere mai târziu, vorbindu-se despre școlile din ținutul Mureșului se arată: „... Școlile sunt în parte mare provizionate cu dascăli destoinici, aduși mai toți din regimentul Năsăudului.”¹⁸

Nici educația fetelor nu a fost neglijată. În anul 1826 se înființează în Năsăud o școală de fete la început cu o singură clasă, dar după 1870 cu 3 clase, și ajungând în 1890 să aibă 6 clase, corpunzând cerințelor legii privitoare la instruirea și creșterea fetelor.¹⁹

Înființarea la 4 octombrie 1863 a gimnaziului din Năsăud,²⁰ al patrulea de acest fel după cele de la Blaj (1754), Beiuș (1828) și Brașov (1850), care va purta numele marelui nostru poet George Coșbuc — începând cu anul 1921,²¹ constituie un eveniment deosebit în istoria învățămîntului în Transilvania.

Acest liceu nu s-a înființat din „bunăvoință” stăpînilor vremii, ci a trebuit să fie smulsă o aprobare prin lupte de peste un deceniu (1851—1863). Tărănimea năsăudeană, în frunte cu dascălul Vasile Nașcu, Grigore Moisil, Ioachim Mureșan, Florian Porcius și alți bărbați de seamă, a dus o luptă dirză împotriva tendințelor de acapareare a fostelor „averigrănicerești” de către erariul imperial și aristocrații hrăpăreți. Prin această luptă s-a obținut recunoașterea autonomiei districtului românesc al Năsăudului cu administrație proprie (1861), constituirea de fonduri culturale centrale necesare susținerii școlilor și acordarea de burse pentru tinerii care studiau la școli mai înalte.

Așadar, liceul din Năsăud se înființează pe baza hotărîrilor adunărilor a cetățenilor din „44 de comunități” și cu contribuția populației acestor comune, avînd la bază un act de „Învoire” a acestora, și nu un ordin sau o donație bisericească, și drept scop crearea unui așezămînt de cultură la care „să poată alerga și fiul celui mai sărac țaran, ... ori și cine fără distingere de naționalitate și religioasă”²².

Pentru asigurarea bazei materiale a acestei școli s-a dat în folosință, în anul 1888, actualul local, clădire impunătoare ridicată prin contribuția

17. — *Gazeta Transilvaniei*, Anul XVI, nr. 57 (din 18 iulie 1853), p. 219.

18. — *Gazeta Transilvaniei*, Anul XVI, nr. 59 (din 25 iulie 1853) p. 227.

19. — V. Șotropa și N. Drăganu, Op. cit. p. 109—110.

20. — V. Șotropa și N. Drăganu, Op. cit. p. 152—156.

21. — *Anuarul Liceului grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud, anul școlar 1922/1923, Bistrița, 1923*, p. 11. Pentru desfășurarea serbarilor de dezvelire a bustului poetului George Coșbuc, care au avut loc la 20 iunie 1926, a se vedea *Anuarul liceului... anul școlar 1925/1926, Bistrița 1929*, p. 1—23.

22. — V. Șotropa și N. Drăganu, Op. cit., p. 149. Actul de învoire.

benevolă a celor 44 de comune foste grănicerești, dotată cu mobilierul necesar, avînd săli (laboratoare) pentru fizică și chimie, naturale, desen și muzică. Cu aproape șapte decenii în urmă călătorind prin Transilvania și vizitînd liceul năsăudean istoricul Nicolae Iorga a remarcat : „Acesta este cel mai frumos din cîte le au Românii de peste munți.“³² (Fig. nr. 1 și 2).

Fig. 1. — Localul vechi al Liceului din Năsăud.

În cei peste o sută de ani de existență liceul din Năsăud s-a dezvoltat neconținut cu toate vitregiile vremii. De pe băncile lui și a celorlalte școli s-au format oameni luminați care și-au adus o contribuție de seamă la dezvoltarea culturii noastre și s-au jertfit pentru a întreține vie flacăra învățămîntului românesc, aici, în părțile Năsăudului și în toată Transilvania pînă la Unire.

După încheierea pactului dualist din 1867 și inaugurarea unei noi politici economice de către monarhie s-au produs și unele schimbări în organizarea învățămîntului.

Crescînd numărul locuitorilor maghiari în orașul Bistrița, guvernul maghiar reprezentînd interesele burgheziei, înființează în anul 1885 o școală civilă de stat pentru băieți, și în 1897 una pentru fete. Aceste școli au fost urmate și de români, în vederea ocupării unor funcții în administrația maghiară sau pentru a urma studii superioare.

Școala civilă maghiară transformată în școală elementară după 1919, a funcționat ca liceu cu 8 clase, purtînd numele de „Huniadi Ianoș“ în perioada anilor 1940—1944, avînd și o secție română.

32. — N. Iorga, *Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească*, vol. II, p. 510.

Fig. 2. — Clădirea actuală a Liceului „George Coșbuc” din Năsăud.

Paralel cu înființarea școlilor primare se înființează în orașul Bistrița și școli profesionale. Astfel, din inițiativa populației săsești și pentru ea, se înființează în anul 1871 o școală de agricultură cu două secții : una pentru absolvenții școlilor primare cu durată de patru ani, iar alta pentru absolvenții gimnaziului cu 2 ani. De-a lungul anilor această școală a suferit o serie de schimbări — școală medie horticolă, școală profesională pomicolă și din anul 1966 liceu agricol.

A mai funcționat și o școală profesională cu limba de predare maghiară, începând din 1898, iar după 1918 s-a transformat în școală de ucenici. Această școală va lua o mare dezvoltare după 1929, când se înființează ateliere, se amenajează săli de mese și dormitoare.

Începând din 1871 tendințele de maghiarizare a învățămîntului românesc din Transilvania devin o politică de stat exprimată fățiș prin diferite legi. Drepturile, și așa puține, acordate pînă acum populației românești pentru instruire sînt restrînse tot mai mult. Se introduce obligativitatea predării limbii maghiare în școlile elementare, iar învățătorii nevoiți să învețe limba maghiară în timp de patru ani. Și mai drastice sînt dispozițiile legii lui Apponyi din 1907 care prevăd mărirea numărului de ore în limba maghiară și chiar introducerea limbii maghiare în școli ca limba obligatorie de predare, acolo unde școlile nemaghiare erau frecventate de copii maghiari.²⁴ Ca urmare, numărul școlilor românești din județ și știința de carte sînt în continuă scădere. Situația se agravează și mai mult după izbucnirea războiului din 1914, când învățătorii sînt concentrați,

24. — *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, editura Academiei, R.P.R., București, 1951, p. 401.

localurile de școală sînt rechiziționate pentru armată, iar frecvența școlară scade. Agitația susținută de clasele dominante maghiare împotriva școlilor românești, care au fost înfățișate de presa șovină drept „cuiburi ale unelțiilor antistatale ale agitanților panslavi și daco-români,”²⁵ se intensifică și școala românească trece printr-o grea perioadă.

În condițiile regimului dualist austro-ungar de intensificare a îngrădirii libertăților popoarelor supuse și de deznaționalizare forțată și sistematică, românii și-au concentrat în bună măsură energia de luptă pe terenul vieții cultural-naționale.

Din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea centrele mai importante din Transilvania se împinzesc de societăți — reuniuni — literare organizate de profesori, elevi, învățători, meșteșugari, avînd scopul de a conserva tradițiile și limba română, pentru a putea rezista tendințelor de deznaționalizare.²⁶

În partea de nord a Transilvaniei, „în Țara Năsăudului, avîntul cultural a reînviat mai ales în centrul de tradiție din orașul Năsăud.”²⁷ În urma unor dezbateri largi, pornite încă din 1863 cu ocazia Conferinței pedagogice din districtul Năsăudului ținută sub conducerea cărturarului Grigore Moisil, în decembrie 1872 s-au pus bazele Reuniunii învățătoresți greco-catolice „Mariana”,²⁸ după numele lui Ion Marian, unul dintre cei mai de seamă slujitori ai școlii din ținutul Năsăudului. Prin crearea a patru „despărțăminte, la Năsăud, Singeorz-Băi, Bistrița și Monor. reuniunea „Mariana” strînge „într-o acțiune organizată întreaga învățătorime din ținutul Năsăudului, devenind cel mai apropiat sprijinitor al „Astreii” pe teren școlar”²⁹.

O contribuție de seamă în viața culturală a Năsăudului o aduce și societatea literară a junimii studioase de la Gimnaziul fundațional din Năsăud, cunoscută sub numele de „Virtus Romana Rediviva”.³⁰ Întemeiată în 1870 în urma strădaniilor elevilor de a avea un mijloc prin care să-și manifeste în comun preocupările literare, societatea își începe activitatea sub îndrumarea directorului dr. Ioan M. Lazăr și a celor mai distinși profesori, printre care Grigore Pletosu, dr. Constantin Moisil, Gavrilă Scridon, Ion Gheție, Iacob Popu. Alexandru Haliță, Ion Pecurariu, dr. Nicolae Drăganu. Societatea contribuie la dezvoltarea unei culturi superioare a elevilor dintre care mulți vor deveni personalități cunoscute în viața științifică și culturală românească.

Reuniunea meseriașilor români din Bistrița, înființată în 1885 la inițiativa tîmplarului Vasile Lungu, constituia un loc de întîlnire și lectură

25. — C. Dălcoviciu și M. Constantinescu, *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 126.

26. — V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura Științifică, București, 1968, p. 23 și urm.

27. — V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 30.

28. — *Memorialul Unutui învățătorcești greco-catolice „Mariana” din Năsăud dat din incidentul serbării jubileului de 25 ani a activității sale. Perioada I, 1876—1901*, Năsăud, 1901, p. 11.

29. — V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 31.

30. — V. Șotropa și N. Drăganu, *Op. cit.*, p. 313—317. Din 1890 Societatea nu-și mai poate menține numele primit în 1870, din rațiuni politice, fiind silită să-și continue activitatea sub denumirea de Societate de lectură. Almanahul Societății, intitulat „Muza someșană”, păstrează numeroase lucrări citite în ședințele literare, printre care și unele din primele scrieri literare ale poetului George Coșbuc.

pentru meseriași și intelectuali, îndeplinind aceleași scopuri — ridicarea culturală a lucrătorilor români din oraș.³¹

Aceste reuniuni funcționau în cea mai mare parte ilegal, deoarece aprobarea statutelor se făcea direct de Ministerul Instrucțiunii din Budapesta, cu avizarea organelor locale, de cele mai multe ori potrivnice înființării acestora. Așa se întâmplă în cazul reuniunii de citire din Prundu Birgăului, înființată în 1885. Statutele acestei reuniuni nu au fost aprobate deoarece cerându-se avizul baronului Bánffy Dezső acesta propunea ca „nici această asociație, și nici altele de acest fel din alte părți să nu fie aprobate, să fie împiedecate cu toate mijloacele imaginabile, sau cererile să fie lăsate fără răspuns, întrucât nu au alt scop decât întâlniri pentru făurirea planurilor antipatriotice.”³²

Prin bibliotecile înființate, societățile de lectură pun la îndemâna elevilor și publicului adult cărți de citit, dezvoltă deprinderea pentru studiul limbii și literaturii române și dau imboldul organizării vieții culturale a maselor prin cursuri de alfabetizare, coruri, reprezentații teatrale, cooperative, bănci populare etc.

Paralel cu acțiunile organizate de societățile literare, la Năsăud se înjghebează și o vie activitate editorială : „Magazinul pedagogic“ (1867—1869), „Școala română“ (1876—1881), „Școala practică“, care publicau studii de pedagogie, psihologie, metodică, planuri de lecții în ajutorul școlilor primare, producții literare și sfaturi practice, pe înțelesul unui larg public cititor.

După desăvîrșirea statului național român unitar la 1 decembrie 1918 învățămîntul de toate gradele s-a dezvoltat într-o importantă măsură, fără însă a putea satisface în întregime cerințele care se ridicau în fața sa. Școala și slujitorii ei au îndeplinit un rol de frunte în realizarea unității naționale depline a poporului român, ducînd mai departe tradițiile școlilor năsăudene a căror continuitate exprimă însă și continuitatea culturii naționale.

S-au aprobat legi și alte prevederi în scopul organizării unitare a învățămîntului, prin desființarea deosebirilor dintre școlile urbane și rurale și prelungirea duratei învățămîntului primar (elementar) obligatoriu. Numărul școlilor, al cadrelor didactice și al elevilor a crescut simțitor, dar analfabetismul nu a putut fi complet lichidat.

În anul școlar 1918/1919 funcționau în județ circa 190 de școli primare, cu 340 de învățători și peste 16.000³³ de elevi înscriși. Cu toate acestea însă peste 9000³⁴ de elevi au rămas înafara școlii, fără să o frecventeze, din diferite motive și, în primul rînd din cauza situației mate-

31. — V. Curticăpeanu, Op. cit., p. 38.

32. — Apud Zenobie Picișanu, *Guvernele maghiare și mișcările culturale ale românilor ardeleni*, în „Revista fundațiilor“, nr. 1, ianuarie 1934, p. 124.

33. — Ioan Pavel, *Starea învățămîntului primar în județul Bistrița-Năsăud la finea anului școlar 1921—1922*. Expozeul revizorului școlar făcut în conferința corpului didactic din 10 și 11 septembrie 1922. Bistrița. 1922, p. 23. Pentru stabilirea acestor cifre, s-a luat ca bază de calcul numărul unităților școlare, a cadrelor didactice și a elevilor existenți în fostul județ raportate la numărul localităților, iar media obținută a fost înmulțită cu numărul localităților din alte foste județe ce intră în componența actualului județ.

34. — Ibidem, p. 25.

riale precare a părinților acestora. Acești elevi neșcolarizați vor îngroșa numărul neștiutorilor de carte din județ.

Un eveniment important în istoria învățămîntului din județ îl constituie înființarea, în septembrie 1923, a liceului din Bistrița, care va purta numele scriitorului Alexandru Odobescu. Dînd curs cererilor repetate ale părinților care nu aveau posibilități să-și susțină copiii la liceul german, Ministerul Instrucțiunii aprobă transformarea școlii civile de băieți, din Bistrița, în liceu.³⁵ Un rol hotărîtor în înființarea acestui liceu l-a avut Solomon Haliță, colaborator apropiat al lui Spiru Haret.

În următorii ani numărul școlilor și a cadrelor didactice înregistrează o creștere continuă. În anul 1930 existau în județ 223 de școli primare în care își desfășurau activitatea 460 de învățători și peste 29.000 de elevi. Numărul învățătorilor era însă insuficient raportat la numărul de elevi, — reveneau în medie 65 de școlari la un cadru didactic — și din această cauză procesul de învățămînt în multe unități se desfășura anevoios. Burghezia română și statul burghez, din motive de ordin financiar, nu urmărea să înființeze noi posturi de învățători în localitățile cu o populație școlară mai mare.

O situație asemănătoare o întîlnim și în învățămîntul preșcolar. În anul 1930 existau în județ numai 33 de grădinițe, 7 în mediul urban cu numai 66 de educatoare și peste 1.900 de preșcolari.

Învățămîntul secundar era format din 3 licee de băieți (la Năsăud și Bistrița), o școală normală în Năsăud, 3 gimnazii de fete (Năsăud și Bistrița), două gimnazii industriale de stat pentru băieți, o școală de agricultură și două școli de ucenici.³⁶

Învățămîntul primar cu toată decretarea obligativității și gratuității sale, în general era neglijat în cea mai mare măsură de clasele conducătoare. Un foarte mare număr de copii, așa după cum s-a arătat, nu frecventau școala. Din această cauză procentul neștiutorilor de carte era mare. Astfel, din statisticile oficiale rezultă că în județ numărul neștiutorilor de carte cuprindea 38,4 % din populația de la 7 ani în sus.³⁷

Cît privește spațiul de școlarizare, mobilierul și materialul didactic, acesta era departe de a satisface cerințele minime ale procesului de învățămînt. În această direcție remarcă făcută de revizorul școlar Ioan Pavel este edificatoare : „... Foarte multe clădiri școlare trebuiesc fundamental reparate, dacă vrem ca să nu se ruineze complet. E necesar apoi să se construiască deocamdată clădiri noi școlare pentru școlile de stat din comunele Lechința, Iad, Prislop, Bungard și Nimigea de Sus. Localurile actuale, cu chirie, din aceste comune nu sînt corespunzătoare... Avem nevoie la, mai multe școli de sporirea mobilierului și de repararea celui vechi. Deși am cerut sume în acest scop pînă în prezent nu am primit nimic...”³⁸

35. — *Anuarul I al Liceului de stat „Al. Odobescu” din Bistrița*, anul școlar 1923—1924, publicat de Emil Domide, Bistrița, 1924, p. 1.

36. — *Enciclopedia României* vol. II, București, 1938, p. 302.

37. — Pentru calcularea acestui procent cît și a numărului de unități școlare, elevi și cadre didactice existente în județ, s-au folosit datele cuprinse în *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 302 (pentru 111 localități din fostul județ Năsăud), p. 415 (pentru 50 localități din fostul județ Someș), p. 287—288 (pentru 18 localități din fostul județ Mureș).

38. — Ioan Pavel, Op. cit., p. 15.

Iar observația făcută de un învățător referitor la întreținerea școlilor poate fi generalizată, completând tabloul de mai sus : “. . . Astfel școala și învățămîntul românesc din comuna Domnești, locuită de români și sași, urmează să se lupte și sub regimul românesc (regimul burghez — n.n.) cu neajunsuri materiale.”³⁹

În perioada crizei economice din 1929—1933 și apoi în anii care au urmat pînă la Dictatul de la Viena, și după el, învățămîntul din județ a fost cuprins de o profundă criză, care s-a manifestat prin : închiderea liceului din Bistrița (1938), a școlii normale din Năsăud (1938), reducerea posturilor și concedierea a numeroase cadre didactice, neplata salariilor luni de-a rîndul învățătorilor, — achitarea ulterior în bonuri de tezaur, și creșterea șomajului în rîndurile cadrelor didactice.

După Dictatul de la Viena (30 august 1940), mulți învățători legați de vatra strămoșească, înfruntînd vexațiunile guvernului hortist, au rămas de veghe, aici, la datorie. Mulți însă, au fost trimiși să lupte departe de țară, pentru interese complet străine aspirațiilor lor. Ca urmare, multe școli s-au închis sau în cel mai fericit caz funcționau cu 1 sau 2 învățători la mai multe clase.

Dezvăluind caracterul de clasă, organizarea necorespunzătoare și conținutul reacionar al învățămîntului, Partidul Comunist Român de la înființarea sa, și în continuare, în existența sa semicentenară, a militat pentru democratizarea reală a învățămîntului, eliberarea lui de chingile dogmatismului și misticismului, organizarea și orientarea lui pe baze realist-științifice, pătrunderea principiilor pedagogiei marxist-leniniste în domeniul învățămîntului și culturii. Partidul a îndrumat cu grijă părintească activitatea învățătorimii pe singurul drum care putea duce la înflorirea școlii, drumul luptei revoluționare pentru răsturnarea regimului burghez-moșieresc și construirea societății noi, socialiste.

Victoria insurecției armate de la 23 august 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, a deschis o nouă eră în istoria poporului român, marcînd noi trepte spre lumină și civilizație a țării.

Urișele transformări în viața economică și politică a țării, care au loc în cursul revoluției populare și a construcției desfășurate a socialismului, au atras după sine transformări radicale în ideologia și cultura societății. Revoluția culturală ca parte integrantă a revoluției socialiste înfăptuiește un salt imens, de la înapoierea culturală a majorității poporului, la atingerea unui nivel spiritual dezvoltat creînd o numeroasă intelectualitate legată de popor. În cadrul acestei uriașe opere de pătrundere a culturii în mase, de forme a cunoștinței noi, socialiste, și de pregătire a cadrelor necesare construcției economice și culturale, învățămîntul de toate gradele a adus și aduce o contribuție de prim ordin. Ținînd seama de importanța funcției sale socialiste, ca verigă principală a revoluției culturale, partidul și guvernul țării noastre au acordat învățămîntului o atenție permanentă, creîndu-i condiții optime de dezvoltare și perfecționare continuă.

39. — Gavril Hordoan, *Monografia școalei primare românești din comuna Domnești*, în „Vatra”, Anul V, nr. 6—12, 1939, p. 199.

40. — Dr. Ștefan Pop, *O pagină de istorie — viața județului Năsăud de la 13 octombrie 1944 la 13 martie 1954*, Bistrița, 1947, p. 15.

În octombrie 1944, îndată după alungarea trupelor hitleriste de către forțele patriotice constituite în detașamente înarmate de țărani⁴¹ cu participarea unor unități ale armatei sovietice, a început în județ ca și peste tot în întreaga țară — sub conducerea Partidului Comunist Român — lupta deosebit de grea pentru instaurarea regimului democratic, în condițiile participării poporului nostru la războiul împotriva Germaniei hitleriste și la refacerea economiei țării. Un aspect al luptei pentru democratizarea țării l-a constituit democratizarea învățămîntului.

Perioada de timp care coincide cu anul școlar 1944—1945 s-a caracterizat printr-o intensă bătălie politică împotriva burgheziei și moșierimii, pentru instaurarea regimului democrat. De aceea, în domeniul învățămîntului, partidul și-a îndreptat atenția spre clarificarea politică a cadrelor didactice, scoaterea lor din pasivitatea și izolarea de breaslă și atragerea la lupta dusă de întregul popor muncitor pentru democratizarea țării. Îndeplinirea acestei sarcini deosebit de complexe a început în luna noiembrie 1944⁴² prin gruparea învățătorilor și profesorilor în organizații sindicale.

La mijlocul lunii noiembrie 1944 se constituie, la Liceul „Alexandru Odobescu“, o secție a sindicatului profesorilor din Bistrița, iar la 22 decembrie, la propunerea profesorului Aurel Șorobetea, directorul Liceului „George Coșbuc“, ia ființă sindicatul profesorilor și învățătorilor din Năsăud.⁴³ Numărul cadrelor didactice cuprinse în sindicat la început a fost mai mic (25 la Bistrița și 18 la Năsăud), dar în anii următori, 1946—1948, numărul lor sporește, fiind cuprinși marea majoritate a învățătorilor și profesorilor activi și chiar profesori pensionari.⁴⁴ Constituirea sindicatului corpului didactic asigura nu numai lărgirea frontului forțelor democratice, ci și crearea unor condiții de bază pentru educare în spirit nou a tinerei generații. Educarea acesteia în spiritul democratic nu se putea realiza decît cu învățători și profesori care avea ei înșiși un rol activ în crearea și întărirea statului democrat.

În urma activității politice și ideologice inițiate de partid în rîndul cadrelor didactice, învățătorii și profesorii, învingînd mari greutăți materiale, au început să iasă din izolare și să îndeplinească lupta pentru satisfacerea revendicărilor profesionale, cu lupta pentru democratizarea țării. La apelurile și ordonanțele conducerii democratice a prefecturii,⁴⁵ populația județului, muncitori, țărani, intelectuali, s-a „încadrat cu elan și abnegație în opera de reconstrucție“ și prin intensificarea eforturilor creatoare „au înregistrat progrese însemnate pentru vindecarea rănilor răz-

41. — Col. C. Nicolae. Lt. col. A. Lăpușteanu, V. Birza, *Episoade eroice din timpul desfășurării insurecției armate și a luptei pentru eliberarea patriei*, în: *Analele Institutului de Istorie al partidului*, de pe lângă C.C. al P.C.R., Anul VIII, nr. 4, 1962, p. 50—52.

42. — Dr. Ștefan Pop, *Op. cit.*, p. 18.

43. — Conform procesului verbal din decembrie 1944. În arhiva personală a profesorului Octavian Ruleanu, fost președinte al Sindicatului învățămînt din Năsăud.

44. — La 1 mai 1948 cer să fie înscrși în sindicat profesorul pensionar Vasile Suteu, eminent om al școlii, director din 1 ianuarie 1910 și pînă la pensionare al Liceului „Dimitrie Cantemir“ din București, iar apoi profesorii pensionari Virgil Șotropa, membru corespondent al Academiei, Teodor Simion, Emil Mărcușiu și alții. (Date culese din arhiva personală a prof. Octavian Ruleanu).

45. — Dr. Ștefan Pop, *Op. cit.*, p. 17 și III la CXII (Ord. nr. 3, 28, 29, 42, 47, 59).

boiului. Întreg județul s-a transformat într-un vast șantier de activitate febrilă.⁴⁶ Învățătorii și profesorii din județ, în marea lor majoritate au acționat și militat de partea forțelor democratice.

Prin muncă perseverentă și cu contribuția materială a locuitorilor au fost reparate toate localurile de școli, au fost construite altele noi, iar cu concursul cadrelor didactice și a altor intelectuali s-a recondiționat materialul didactic existent și s-a confecționat altul nou. Aceste realizări ale forțelor democratice au constituit punctul de plecare pentru deschiderea primului an școlar de după Eliberare.

În decembrie 1944 majoritatea școlilor și-au deschis porțile, iar cei aproape 600 de educatoare și învățători împreună cu elevii au inaugurat noul an școlar, 1944—1945. În scurt timp cadrele didactice prin sîrguință și pricepere au consolidat baza materială a învățămîntului primar, au contribuit la democratizarea procesului instructiv-educativ și și-au adus un aport real la culturalizarea cetățenilor.

Prin munca perseverentă depusă de profesorii Aurel Șorobetea la Năsăud și Man Ștefan la Bistrița, cele două licee — Liceul „George Coșbuc” la Năsăud și Liceul „Al. Odobescu” la Bistrița — și-au deschis din nou porțile, iar cei 45 de profesori⁴⁷ au reluat firul activității întrerupte în ogorul educației și au desfășurat o activitate pedagogică progresistă, care a facilitat menținerea prestigiului celor două licee, contribuind la dezvoltarea învățămîntului din județ. Profesorul Vasile Scurtu, inspector școlar, „a condus cu destoinicie destinele învățămîntului secundar din județ”, iar „la 27 februarie 1945 a prezidat și prima sesiune de bacalaureat la Năsăud.”⁴⁸

Pentru a satisface necesarul de cadre didactice în continuă creștere în județ, în anul școlar 1945—1946 își deschide activitatea, cu toate clasele. Școala normală din Năsăud⁴⁹, care va da în același an și primii absolvenți. În anii următori, numărul absolvenților sporește continuu, iar Școala normală din Năsăud asigură necesarul de învățători și pentru alte județe.

Guvernul democrat condus de Dr. Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945, a urmărit desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și în domeniul învățămîntului. Călăuză în această amplă și complexă acțiune au stat indicațiile Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, care preconizau lichidarea analfabetismului, reorganizarea întregului învățămînt pe baze democratice, pregătirea și democratizarea corpului didactic în scopul educării științifice a tinerei generații și a dezvoltării conștiinței politice a maselor. Pentru realizarea practică a acestor indicații un element esențial l-a constituit crearea, în august 1945, a gimnaziului unic, care favoriza un număr mai mare de copii, aparținînd păturilor muncitoare, să poată frecventa școala secundară. Măsura aceasta a impus creș-

46. — Idem, p. 17.

47. — Idem, p. 71—72.

48. — Idem, p. 22.

49. — Director al Școlii normale în anul școlar 1945—1946, a fost profesorul Pop Filip, venit de la Blaj, iar din anul 1946 harnicul și destoinicul profesor Octavian Ruleanu.

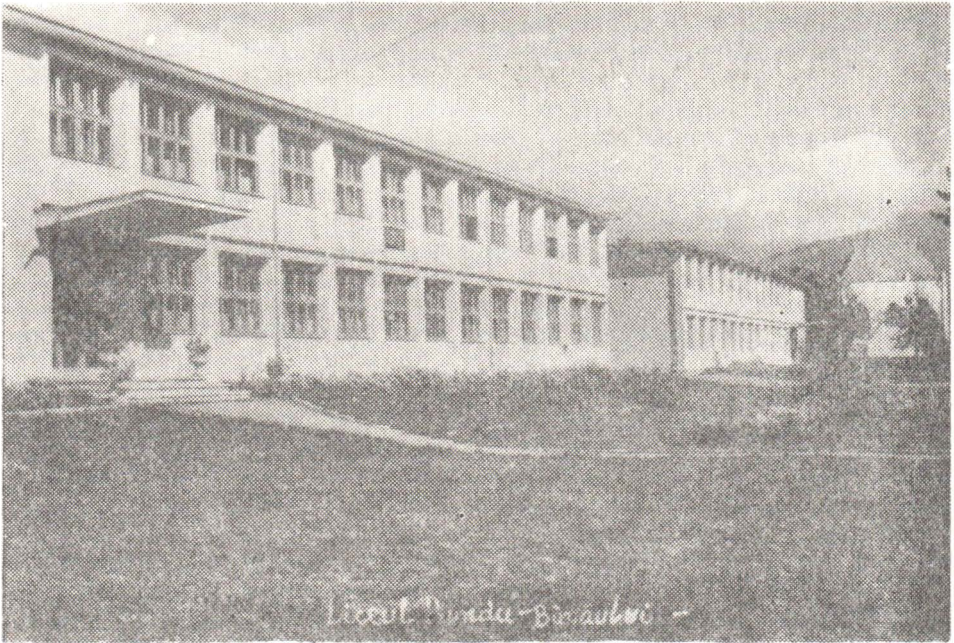

Fig. 3. — Liceul din Prundu Bîrgăului.

terea numărului de absolvenți a patru clase primare care intrau în școala secundară fără examen de admitere, favorizînd accesul la cultură a elementelor capabile împiedecate să urmeze cursurile unei școli secundare din cauza războiului, a politicii șovine a guvernului hortist sau a sărăciei. Ca urmare, cadrele didactice au desfășurat o amplă propagandă de îndrumare a absolvenților cursului primar la continuarea studiilor secundare. În toate școlile primare s-au organizat cursuri speciale de pregătire a elementelor capabile pentru examenele de diferență. Numărul tinerilor veniți pentru pregătirea examenelor de diferență din județ și din județul Maramureș și Mureș au fost de 420.⁵⁰

Examenele de diferență ținute la liceele din Bistrița și Năsăud la 23 februarie și 6 martie 1945 au scos în evidență buna pregătire a candidaților și au demonstrat „cu prisosință rezultatele rodnice ale măsurilor de democratizare a învățămîntului, care a scos din bezna anonimului sateilor și a adus la lumină energii tinere, sănătoase, înzestrate cu însușiri deosebite.”⁵¹

Un alt aspect al procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice în domeniul învățămîntului l-a constituit acțiunea de lichidare a analfabetismului, începută încă în iarna anului 1945 și devenită pro-

50. — Dr. Ștefan Pop. Op. cit., p. 26.

51. — Idem. p. 26.

blemă de stat din luna noiembrie, același an. Deși s-au luat încă în prima etapă a revoluției populare unele măsuri de îngrădire și lichidare a neștiinței de carte, recensământul populației din anul 1948 arată că în județ existau aproape 55.000 analfabeți. Pentru lichidarea, analfabetismului s-au înființat numeroase școli și cercuri de alfabetizare în toate satele, în orașe și în întreprinderi, unde oamenii de toate vîrstele veneau să se împărtășească din lumina științei de carte. O muncă deosebită au depus învățătorii și profesorii din județ, alături de alți oameni de cultură, dornici să contribuie la risipirea cât mai repede a întunericului neștiinței de carte. Concomitent cu învățarea cititului și scrisului, se urmărea și lărgirea orizontului intelectual al cursanților, clarificarea lor în problemele sociale și politice ale acelei perioade. Din cei peste 14.000 de analfabeți, cîți rămăseseră în anul 1953, cadrele didactice raportau că au mai rămas în jur de 1.200 neștiutori de carte în anul școlar 1955-1956, pentru ca în scurt timp după această dată numărul neștiutorilor de carte să dispară complet din județ. Condițiile noi create școlii, care urmăresc realizarea cuprinderii tuturor copiilor de vîrstă școlară, au închis pentru totdeauna izvoarele ineseși ale neștiinței de carte.

Organizarea și susținerea de către sindicatul învățătorilor și profesorilor a unor programe artistice, conferințe de popularizare și răspîndire a științei au contribuit, de asemenea, la ridicarea nivelului de cultură a cetățenilor. Astfel, în procesul verbal din 11 februarie 1945 se menționează că „sindicatul profesorilor din Năsăud va organiza odată pe lună, cite o șezătoare cultural-artistică, pentru publicul din Năsăud.” Cu acest prilej, profesorul Aurel Șcrobetea referindu-se la scopul organizării cadrelor didactice în sindicat, făcea următoarea remarcă deosebit de actuală că, „această grupare a profesorilor în sindicat nu este altceva decît continuarea Asociației profesorilor din Năsăud pe un plan nou, superior, în condiții cu totul noi, avînd ca scop și de acum înainte propagarea culturii în rîndul maselor.”⁵² Răspîndirea științei de carte și a culturii în rîndul cetățenilor a constituit un element puternic în ridicarea conștiinței de clasă a tuturor categoriilor de oameni ai muncii, în antrenarea lor la muncă pentru refacerea economică a județului și întărirea regimului democratic.⁵³

Trecerea la înfăptuirea construcției socialiste impune reorganizarea întregului învățămînt al țării. Congresul al VI-lea al P.C.R. (februarie 1948) a trasat, între alte sarcini însemnate, și sarcina înfăptuirii reformei învățămîntului, menită să pună bazele școlii noi în Republica Socialistă România. Reforma învățămîntului din 1948, cu toate greșelile comise, a schimbat radical principiile de organizare ale școlii, de orientare a conținutului învățămîntului și i-a asigurat o unitate de structură, un caracter democratic, popular și realist. Învățămîntul a devenit o problemă de stat, fiind gratuit și larg deschis tuturor tinerilor, indiferent de sex, naționalitate, religie. Ținînd seama de necesitățile practice ale construcției socialis-

52. — Procesul verbal din 11 februarie 1945, în arhiva personală a profesorului Octavian Ruleanu.

53. — Ion Gh. Stanciu, *Conducerea de către P.C.R. a procesului de democratizare a învățămîntului în anii 1944—1947*, în *Revista de pedagogie*, Anul XX, nr. 3, 1971, p. 44.

mului, învățămîntul a primit o orientare materialist-științifică, educînd tineretul în spiritul idealurilor păcii, umanismului socialist și al înțelegerii între popoare.

Dată fiind importanța școlii de cultură generală în ridicarea nivelului cultural al poporului, această școală a cunoscut în anii puterii populare transformări radicale. O realizare importantă pe linia ridicării nivelului cultural al cetățenilor a constituit-o înființarea, în anul 1948, a școlii generale și obligatorii de 7 ani. În funcție de extinderea rețelei școlare și asigurarea bazei didactico-materiale a învățămîntului, școala de 7 ani a cunoscut o dezvoltare continuă.

Chiar în primul an de la aplicarea reformei învățămîntului (anul școlar 1948-1949) au funcționat în județ un număr de 220 de școli de 4 ani și 30 de școli de 7 ani avînd un efectiv de 2.200 de elevi în clasele V—VII și peste 17.500 elevi în clasele I—VII. În anii următori, creșterea numărului unităților școlare și a numărului elevilor a continuat în ritm neîntrerupt. Este edificatoare în acest sens următoarea situație:⁵⁴

Anul școlar	Nr. școlilor		Nr. elevilor din clase	
	4 ani	7 ani	I—IV	V—VII
1955—1956	207	63	15.469	4.664
1958—1959	208	66	20.052	5.503
1959—1960	176	77	20.704	6.762

Incheierea procesului de generalizare a învățămîntului de 7 ani s-a realizat în anul școlar 1961-1962, etapă marcată în județ prin existența a 187 școli cu clasele I—IV, 127 școli cu clasele I—VII, în care frecvențau 34.798 de elevi, din care 10.803 în clasele V—VII.

În perspectiva tendinței de continuă prefacere a învățămîntului nostru socialist, în raport cu cerințele vieții sociale, școala de 7 ani a reprezentat o etapă de trecere la un învățămînt obligatoriu cu o durată mai mare care să corespundă construcției socialismului. Congresul al VIII-lea al P.C.R. a stabilit ca sarcină în următorii ani să se treacă, concomitent cu generalizarea învățămîntului de 7 ani, la școala obligatorie de 8 ani. Astfel, începînd din anul școlar 1961—1962 s-au aplicat noile planuri și programe de învățămînt, iar în anul școlar 1964—1965 școala generală de 8 ani a dat prima promoție de absolvenți. În anul școlar 1967—1968 funcționau în județ 315 școli de cultură generală cu un efectiv de peste 48.000 de elevi, din care 166 școli generale de 4 ani și 149 școli generale de 8 ani.⁵⁵

Un aspect important al democratizării învățămîntului îl constituie dezvoltarea învățămîntului în limba maternă pentru naționalitățile conlocuitoare. În județ mai funcționează 5 școli și 24 secții în cadrul învă-

54. — Cf. *Anuarul statistic al regiunii Cluj — 1960*, București, 1966, p. 151—152.

55. — *Județele României socialiste*, Editura politică, București, 1969, p. 121.

țămîntului general cu limba de predare maghiară, 16 secții în germană și două secții în cadrul învățămîntului liceal, una maghiară și alta germană.

Constituind o verigă importantă în cadrul sistemului nostru de învățămînt, îndeplinind o funcție socială prin sprijinul acordat părinților în creșterea copiilor, realizînd totodată, pregătirea lor pentru școală, rețeaua instituțiilor preșcolare s-a dezvoltat an de an cuprinzînd un număr sporit de copii. În acest sens, convingătoare sînt următoarele date statistice :

Anul școlar	Grădinițe	Copii înscriși	Educatoare
1948—1949	38	1.862	49
1950—1951	41	2.174	60
1955—1956	112	4.606	146
1959—1960	113	4.469	157
1968—1969	187	7.055	251
1969—1970	205	9.206	308
1970—1971	226	10.720	312

Din numărul total de 226 unități, 13 sînt grădinițe cu orar redus în mediu urban, 31 cu orar redus, la sate, 165 sezoniere, o casă de copii preșcolari, 9 grădinițe cu cămin ale consiliilor populare și 7 ale întreprinderilor industriale și agricole.

Potrivit Directivei C.C. al P.C.R. cu privire la stimularea și creșterea natalității, rețeaua și capacitatea de cuprindere a instituțiilor preșcolare se va, dezvolta continuu, urmînd ca pînă în 1972—1973 procentul de cuprindere a copiilor să reprezinte 65 % din numărul de copii de vîrstă preșcolară (între 3—6 ani).

Pornind de la cerințele obiective ale dezvoltării societății noastre socialiste, precum și ale revoluției tehnico-științifice contemporane. Directivele Plenarei C.C. al P.C.R. din 22—25 aprilie 1968, prevederile Legii învățămîntului și ale Legii privind Statutul personalului didactic, au stabilit prelungirea duratei învățămîntului general obligatoriu de la 8 la 10 ani prin cuprinderea treptată în clasa I-a a copiilor de 6 ani. Trecerea la școala generală obligatorie de 10 ani reprezintă o treaptă nouă, superioară, în dezvoltarea învățămîntului nostru.

Așa cum sublinia, tov. Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Conferința națională a Cadrelor didactice „Această măsură reprezintă un adevărat salt în dezvoltarea instrucției și educației tineretului, avînd efecte deosebit de favorabile asupra, orizontului de cultură al întregului popor, corespunzător exigențelor actuale și de viitor ale societății noastre.”⁵⁶

Anul școlar 1968—1969 marchează trecerea la generalizarea învățămîntului de 10 ani prin cuprinderea în clasa a I-a a copiilor de 6 ani. În județ au fost înființate un număr de 16 clase a I-a de 6 ani, în 15 u-

56. — Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, Editura politică, București, 1969, p. 882.

nități școlare, cu un efectiv de 421 elevi (Anexa nr. 1). În următorul an școlar cuprinderea este mai mare : 42 de clase, în 35 de unități, cu un efectiv de 1052 de copii (Anexa nr. 2), pentru că în anul școlar 1970-1971 să fie cuprinși 4.300 de copii, reprezentând un procent de 95%, marcându-se încheierea generalizării cuprinderii copiilor de 6 ani în școală.⁵⁷ Rezultatele la învățătură ale elevilor de 6 ani evidențiază capacitatea lor de a se adapta la cerințele școlii, posibilitatea de a asimila cunoștințele prevăzute de programă fără a influența în mod negativ dezvoltarea lor psiho-fizică.

Realizarea învățământului obligatoriu de 10 ani a început în anul școlar 1969—1970 prin înființarea, în 30 de unități școlare de 8 ani din diferite localități, a 33 clase a IX-a, în care au fost cuprinși 925 de elevi, absolvenți ai claselor a VIII-a. În anul școlar următor 1970—1971 rețeaua școlilor generale de 10 ani a fost extinsă în noi localități (Anexa nr. 3) cuprinzând 54 unități cu 59 de clase a IX-a și 30 clase a X-a în care sînt cuprinși 2.094 de elevi, ceea ce reprezintă un procent de 58,5 % din totalul absolvenților claselor a VIII-a necuprinși în școli postgenerale.

Prin scopul și sarcinile sale, școala generală de 10 ani asigură pregătirea fundamentală și unitară a tinerilor, facilitează orientarea școlară și profesională, și în strînsă legătură cu aceasta, asigură însușirea, abilităților necesare unor activități practice pregătindu-i pe elevi pentru însușirea unei profesii și pentru integrarea în viața profesională.

Învățămîntul liceal, menit să asigure tinerilor o cultură multilaterală și temeinică pe baza cuceririlor științei și tehnicii moderne, ale progresului culturii, și să-i familiarizeze cu bazele științifice ale producției moderne, la fel ca celelalte ramuri ale învățămîntului, a cunoscut o amplă dezvoltare, devenind accesibil fiilor de muncitori și țărani doritori să învețe.

Dezvoltarea, an de an a rețelei liceelor de cultură generală a permis cuprinderea unui număr sporit de absolvenți ai școlii generale, astfel încît în anul școlar 1970—1971 numărul elevilor cuprinși la cursurile de zi, serale și fără frecvență este de 12 ori mai mare decît în 1938—1939. În afara celor două licee mai vechi, — Liceul „George Coșbuc“ din Năsăud și Liceul „A. Mureșanu“ din Bistrița — sînt înființate, în etapa generalizării învățămîntului de 7 și 8 ani, unități noi : la Năsăud, în septembrie 1954 Liceul nr. 2, care funcționează paralel cu Școala normală, dînd primii absolvenți în 1957 ; în anul 1954 Liceul din Beclean cu cursuri serale, iar din 19 noiembrie 1956 cu cursuri de zi : la 1 septembrie 1961 Liceul în Prundu Bîrgăului ; în 1 septembrie 1962 liceele din Sîngeorz Băi și Teaca ; în septembrie 1963 Liceul din Nimigea și, 1 septembrie 1964 Liceul nr. 2 din Bistrița.

Dinamica liceelor de cultură generală și a efectivelor de elevi cursuri de zi, serale și fără frecvență rezultă din următorul tabel :

57. — Pop Septimiu, *Cîteva date privind dezvoltarea învățămîntului în județul Bistrița-Năsăud*, în Buletin de informare (pentru uz intern) al Inspectoratului școlar județean Bistrița-Năsăud. Anul I, nr. 1, noiembrie 1970, p. 62.

Anul școlar	Nr. licee	Nr. de elevi		f. frecv.
		seral	zi	
1955—1956	4	1.074	250	210
1958—1959	4	1.487	350	280
1959—1960	4	1.600	410	320
1968—1969	9	2.525	454	216
1970—1971	9	2.814	520	300

Concomitent cu extinderea capacității de școlarizare, s-au întreprins acțiuni pentru perfecționarea conținutului instructiv-educativ al învățămîntului liceal. În acest sens s-au creat posibilități sporite pentru studiul aprofundat al unor materii de învățămînt care au contribuit la formarea unui orizont științific și umanist mai larg.

Școala normală din Năsăud, care a dat ultimii absolvenți în anul 1956, a fost reînființată în septembrie 1963 ca secție în cadrul Liceului nr. 2 din Năsăud, iar din septembrie 1966 ca unitate independentă sub numele de Liceul pedagogic,⁵⁸ a cunoscut o continuă dezvoltare. În iunie 1968 a dat primii 23 de absolvenți învățători, iar în prezent sînt cuprinși în această unitate 296 de elevi.

În județ își desfășoară activitatea două licee de specialitate : Liceul agricol din Bistrița, înființat în anul 1966⁵⁹, dar care continuă o școală agricolă mai veche din 1871 și Liceul economic din Bistrița, deschis la 1 septembrie 1966⁶⁰, care în prezent școlarizează 312 elevi. La acestea mai adăugăm Liceul special de textile, înființat în 1970, pe lângă Școala specială nr. 10 Bistrița.

De asemenea, pentru a acoperi necesarul de educatoare, începînd cu 1 septembrie 1968 în cadrul Liceului pedagogic din Năsăud funcționează o clasă de educatoare, iar din 1 septembrie 1969 se înființează, la Bistrița, Institutul pedagogic de 2 ani pentru educatoare (postliceal), cu cursuri de zi, avînd din 1 septembrie 1970 și o secție fără frecvență.

Învățămîntul profesional și tehnic a fost organizat ținîndu-se seama de nevoile reale de muncitori calificați și cadre tehnice medii, cerute de continua dezvoltare economică și social-culturală a județului. Astfel, funcționează în județ un număr de 6 școli: Grupul școlar silvic sau Școala silvică din Năsăud, înființată în anul 1946, Școala specială nr. 10 din Bistrița, Școala sanitară Bistrița, Școala de mecanici agricoli din Beclean și Școala profesională de construcții din Bistrița, înființată în septembrie 1969.

Menționăm, de asemenea, că în județ mai funcționează două Case de copii : una la Prundu Bîrgăului și, din septembrie 1969, una la Năsăud, un preventoriu la Ilișua, comuna Uriu, și o școală generală de muzică și arte plastice, înființată la Bistrița, în septembrie 1969.

58. — H.C.M. nr. 2013 din 13 septembrie 1966 privind aprobarea nomenclatorului specialităților, a rețelei și profilul liceelor de specialitate pentru anul școlar 1966—1967. În Buletinul oficial al R.S.R., Partea I, Anul II, nr. 59, din 26 septembrie 1966, p. 406.

59. — Idem, p. 405.

60. — Idem, p. 406.

Fig. 4. — Școala generală din comuna Feldru.

În tot sistemul de învățămînt din județ sînt cuprinși peste 66.700 de elevi și copii preșcolari (10.700) ceea ce reprezintă în procente 24,60 % sau altfel spus, un sfert din populația județului învață. (Anexa nr. 48).

Un eveniment epocal în istoria învățămîntului din județ îl constituie sărbătorirea la 4 octombrie 1963 a centenarului Liceului „George Coșbuc” din Năsăud. „Cu acest prilej, personalități de seamă ale învățămîntului nostru — Ion Berca, director general în Ministerul Invățămîntului, precum și reprezentanți ai Academiei R.S.R. și ai cîtorva centre universitare au participat la ședința festivă și au subliniat contribuția școlilor năsăudene la propășirea culturii în trecutul poporului nostru și realizările sale pe linie de învățămînt, cultură și gospodărire școlară în anii puterii populare.”⁶¹

Serbările centenarului liceului au fost onorate de oaspeți din majoritatea centrelor universitare, de foști elevi ai liceului năsăudean, de strănepoți ai foștilor profesori — academiceanul Grigore Moisil (București), prof. univ. Ștefan Pascu, membru corespondent al Academiei, rectorul universității din Cluj, prof. univ. Alexandru Buia (Craiova), prof. univ. Gavril Istrate (Iași), care au adus școlii daruri și salutul unor înalte instituții de cultură din țară.

61. — T. Ghițan, și I. Naghiu, *Despre o veche școală românească*, în Revista de pedagogie, Anul XIII, nr. 3, 1964, p. 8.

Masiva creștere a numărului de unități școlare și de elevi a necesitat dezvoltarea corespunzătoare a bazei didactico-materiale a învățămîntului. Pentru a se asigura condiții optime procesului de învățămînt, a fost lărgit și îmbunătățit spațiul de școlarizare. În etapa generalizării învățămîntului de 7 ani, prin contribuția voluntară a cetățenilor și cu sprijinul acordat de stat, în peste 20 de localități din județ se construiesc noi localuri de școli, cu câte 8 săli de clasă (proiect elaborat de ing. Boca Pompei, prefect al județului în anii 1946—1950). În această perioadă au fost construite localurile de școli din Mureșenii Birgăului, Tiha Birgăului, Rebra, Parva, Ilva Mare, Zagra, Mărișelu, Sintioana, Șieu, Șieu Odorhei, Bistrița Birgăului etc.

După 1960 au fost date în folosință localurile liceelor din Sîngeorz Băi, Prundu Birgăului (fig. nr. 3), a școlilor generale din Leșu, Feldru (fig. nr. 4), Școala generală nr. 1 Bistrița. În fiecare an au fost date în folosință în medie 30—35 săli de clasă. Numai în anul 1970 au fost date în folosință un număr de 69 săli de clasă din care 30 săli din contribuție voluntară și sprijin fond central. Astfel, au fost date în folosință localurile de la Beclean, Telcișor, Miceștii de Cîmpie, Ciceu Giurgești, localul Școlii generale nr. 3 din Bistrița cu 20 săli de clasă și al Liceului economic cu 16 săli de clasă. Iată cum se prezintă dinamica sălilor de clasă date în folosință în anii 1965—1970 :

1965	1966	1967	1968	1969	1970
50	52	54	55	61	69

În prezent există în județ 1569 săli de clasă, la care se adaugă 52 laboratoare și ateliere pentru legarea teoriei de practică, care asigură desfășurarea procesului instructiv-educativ în bune condiții.

Ori unde te duci în județ, de la Ciceu Mihăiești la Rodna ori Mureșenii Birgăului, pe apa Șieului sau a Zăgrii, de la Teaca pe drumul național pînă la Romuli, peste tot te întîmpină localuri noi, impunătoare, cu acel al Școlii generale din Mihăiești (fig. nr. 5), care oglindesc profundele transformări petrecute în anii construcției socialismului și întregesc peisajul orașelor și satelor noastre, al vechilor așezări românești.

Creșterea considerabilă a rețelei școlare, realizarea învățămîntului obligatoriu de cultură generală de 7 ani, de 8 ani și în prezent de 10 ani, sporirea numărului de elevi în școlile de nivel mediu (licee de cultură generală, de specialitate, școli tehnice și profesionale), acordarea gratuită a manualelor, ajutorul oferit de stat elevilor prin acordarea de burse, creșterea efectivului personalului didactic, întreaga dezvoltare a învățămîntului au necesitat alocarea unor importante fonduri bugetare. Cheltuielile statului pentru dezvoltarea învățămîntului au crescut de la an la an, asigurîndu-se condiții din ce în ce mai bune de viață și învățatură tineretului școlar.

62. — *Învățămîntul din județul nostru în cifre, date, perspective*, în: *Ecoul*, Anul III (1970), nr. 138 (simbătă 22 august), p. 8.

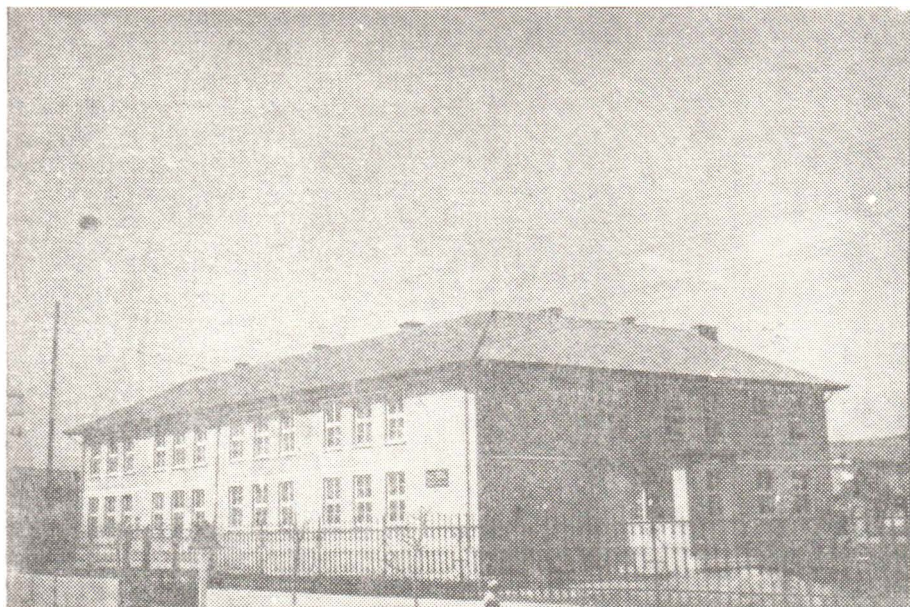

Fig. 5. — Școala generală din Mihăiești.

Între anii 1968—1970 au fost cheltuite 75.030.000 lei (în 1968), 90.405.000 lei (în 1969) și 94.434.000 lei (în 1970). Sume importante au fost alocate pentru procurarea materialului didactic, a manualelor și bursei școlare. În perioada 1966—1970 numai pentru manualele școlare necesare elevilor din județ a fost alocată suma de 11.205.000 lei. Pentru anul școlar 1970—1971 au fost distribuite gratuit 375.256 exemplare manuale cu un număr de 570 titluri. În construcții școlare din bugetul statului au fost investiți, în 1970, aproape 7 milioane lei.

Cu prilejul dării în folosință al noului local al Școlii generale nr.3 din Bistrița, la 15 septembrie 1970 (fig. nr. 6), tovarășul Adalbert Crișan, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean de partid și președintele Comitetului executiv al Consiliului popular județean, în cuvîntul rostit referindu-se la noua construcție a arătat : „Astăzi, îmi revine plăcuta sarcină de a inaugura noul local de școală cu 20 de săli de clasă, dotat cu mobilierul și aparatura necesară care va asigura condiții optime elevilor și profesorilor pentru realizarea unui învățămînt la nivelul sarcinilor actuale. Cu darea în folosință a acestui impunător obiectiv școlar, în care statul nostru a investit 4.500.000 lei, se materializează încă odată grija deosebită pe care conducerea de partid și de stat o acordă dezvoltării continue a învățămîntului.”⁶³

63. — Expresie a griii Partidului și Statului, în Buletin de informare (pentru uz intern) al Inspectoratului școlar județean Bistrița-Năsăud. Anul I, nr. 1, noiembrie 1970, p. 54.

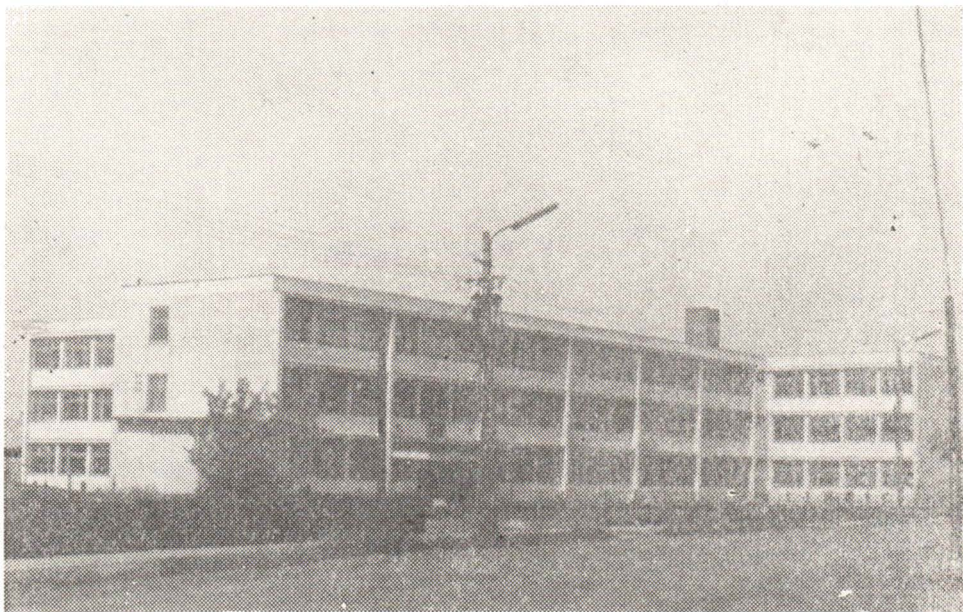

Fig. 6. — Inaugurarea noului local al Școlii generale Nr. 3 Bistrița.

Pentru desfășurarea în bune condiții a muncii instructiv-educative în învățământul preșcolar, de cultură generală, în liceele de cultură generală și de specialitate, în învățământul tehnic și profesional, a sporit de la an la an numărul cadrelor didactice formate în universități, institute pedagogice sau școli pedagogice (anexa nr. 4. D). În timp ce în anul școlar 1955—1956 au funcționat în învățământ peste 1270 educatoare, învățători, profesori, ingineri și maiștri, în anul școlar 1970—1971 funcționează 3102 cadre didactice,⁶⁴ ceea ce reprezintă o creștere de două ori și jumătate. Față de anul școlar 1944—1945 numărul cadrelor didactice a crescut de 4,5 ori, iar dacă ne referim la anul școlar 1938—1939 creșterea este de peste 5 ori.

Un alt aspect ce trebuie menționat este creșterea an de an a numărului de cadre didactice calificate prin numirea în învățământ a noilor absolvenți de universități, institute și școli pedagogice. Astfel, în anul școlar 1969—1970 au fost numiți în învățământ un număr de 146 absolvenți, iar în anul școlar curent, 1970—1971, numărul acestora este de 209, din care 23 educatoare, 80 învățători și 106 profesori.⁶⁵ În aceste condiții există posibilitatea, ca în decurs de 2—3 ani, toate unitățile școlare să fie încadrate în întregime cu cadre didactice calificate.

64. — Din totalul de 3102 cadre didactice, 312 sînt educatoare, 1013 învățători, 46 educatori în casele de copii, 1986 profesori, 12 ingineri, 5 economiști, 1 medic și 27 maiștri.

65. — Pentru cunoașterea noilor absolvenți numiți în învățământ (numele lor și școala la care funcționează) a se vedea : Buletin de informare (pentru uz intern) al Inspectoratului școlar județean Bistrița-Năsăud, Anul I, nr. 1, noiembrie 1970, p. 49—52.

Pentru munca lor plină de devotament, cadrele didactice se bucură de o înaltă prețuire din partea poporului, a partidului, a statului nostru. Istoria școlii românești este ilustrată încă de la primele ei începuturi de dascăli entuziaști, care au militat pentru luminarea poporului. Tocmai de aceea, fiecare cetățean al patriei manifestă o profundă dragoste față de învățătorul care l-a învățat să scrie și să citească, față de profesorul care l-a făcut să îndrăgească cartea, față de școala la care a învățat. Numeroase măsuri oglindesc grija partidului și guvernului de a crea personalului didactic condiții cât mai bune de muncă și de trai, de a-l sprijini în perfecționarea pregătirii științifice și a măiestriei pedagogice. În fiecare an un număr tot mai mare de educatoare, învățători și profesori dobîndesc noi cunoștințe în specialitatea lor prin diferite forme de reciclare sau examene pentru obținerea gradelor didactice. În anul 1971 tot al 5-lea cadru didactic urmează diferite forme de perfecționare. Numai în anul școlar 1969—1970, un număr de 36 cadre didactice au obținut gradul II, 8 gradul I și 148 gradul definitiv. De asemenea, tot mai multe cadre didactice desfășoară o activitate de cercetare științifică de specialitate și pedagogică. O reflectare a acestei preocupări sînt cele 58 de lucrări susținute la prima sesiune județeană de comunicări cu tema: „Rolul și locul educatorului în procesul de modernizare a învățămîntului. Sporirea contribuției sindicatelor din învățămîntului de cultură generală în pregătirea și perfecționarea profesională a educatorului“, care și-a desfășurat lucrările în data de 17 mai 1970. Un semn de apreciere deosebită pentru rezultatele excepționale obținute în muncă îl constituie acordarea, în fiecare an unor cadre didactice din județ a titlurilor de învățător și profesor evidențiat, emerit, precum și acordarea de ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Atfel, în județ și în întreaga țară, în anii puterii populare, școala de cultură generală cunoaște o continuă dezvoltare, transformîndu-se într-o școală de masă, cu un profund caracter popular și un conținut realist-științific, legat de viață.

Componentă importantă a revoluției culturale, dezvoltarea amplă a învățămîntului de toate gradele se resfrînge în ridicarea, nivelului cultural al întregului popor, în bogăția creației științifice și artistice, în prestigiul dobîndit de țara noastră pe plan internațional. Marile realizări din domeniul învățămîntului, cu repercursiuni multiple asupra întregii vieții sociale, situează Republica Socialistă România în rîndul țărilor înaintate din punct de vedere cultural.

Mersul ascendent al învățămîntului de toate gradele din județul Bistrița-Năsăud, determinat de continua dezvoltare a societății noastre socialiste, grija și îndrumarea atentă pe care le investesc și în acest domeniu de activitate, partidul și statul nostru, precum și munca plină de devotament a întregului personal didactic pentru realizarea țelurilor școlii noastre reprezintă cheazăia dezvoltării învățămîntului în viitor pentru progresul societății și ridicarea patriei noastre pe noi culmi ale civilizației și culturii.

T A B E L

cu clasele I-a de 6 ani în anul școlar 1968-1969

Nr. crt.	Unitatea	Nr. clase	Nr. elevi	Nr. crt.	Unitatea	Nr. clase	Nr. elevi
1.	Șc. gen. 2 Bistrița	1	30	9.	Lic. Pr. Birgăului	1	25
2.	Șc. gen. 3 Bistrița	1	23	10.	Șc. gen. Dumitra	1	26
3.	Șc. gen. 1 Bistrița	1	27	11.	Șc. gen. Telciu	2	54
4.	Șc. gen. Rodna	1	30	12.	Șc. gen. Spermezău	1	23
5.	Șc. gen. Maieru	1	35	13.	Șc. gen. Salva	1	26
6.	Șc. gen. Lechința	1	23	14.	Lic. Ped. Năsăud	1	21
7.	Șc. gen. Sîngeorz-Băi	1	30	15.	Șc. gen. Lunca Ilvei	1	23
8.	Șc. gen. Feldru	1	27				

T A B E L

cu clasele I-a de 6 ani în anul școlar 1969-1970

Nr. crt.	Unitatea	Nr. clase	Nr. elevi	Nr. crt.	Unitatea	Nr. clase	Nr. elevi
1.	Șc. gen. 1 Bistrița	1	27	19.	Șc. gen. Măgura Ilvei	1	29
2.	Șc. gen. 3 Bistrița	1	23	20.	Șc. gen. Reteag	1	23
3.	Liceul 2 Bistrița	1	22	21.	Șc. gen. Gersa I.	1	22
4.	Lic. pedagogic Năsăud	1	23	22.	Șc. gen. Rodna	2	54
5.	Șc. gen. Budacu de Sus	1	26	23.	Șc. gen. Sanț	1	24
6.	Șc. gen. Lechința	1	24	24.	Șc. gen. Spermezeu	1	22
7.	Lic. Pr. Birgăului	2	47	25.	Șc. gen. Telciu	2	52
8.	Liceul Teaca	1	22	26.	Șc. gen. Breaza	1	24
9.	Lic. Sîngeorz-Băi	3	91	27.	Șc. gen. Cireșoia	1	25
10.	Șc. gen. Tureac	1	24	28.	Șc. gen. Negriștești	1	22
11.	Șc. gen. Căanu Mic	1	31	29.	Șc. gen. Coșbuc	1	20
12.	Șc. gen. Căianul Mare	1	20	30.	Șc. gen. Lunca Ilvei	1	20
13.	Șc. gen. Dumitra	1	24	31.	Șc. gen. Visuia	1	21
14.	Șc. gen. Feldru	2	56	32.	Șc. gen. Parva	1	23
15.	Șc. gen. Nepos	1	23	33.	Șc. gen. Ardan	1	20
16.	Șc. gen. Ilva Mare	1	23	34.	Șc. gen. Mureșenii Birg.	1	29
17.	Șc. gen. Ilva Mică	1	2	35.	Șc. gen. Archiud	1	22
18.	Șc. gen. Maieru	2	64				

T A B E L

cu școlile de 10 ani din județul Bistrița-Năsăud

Nr. crt.	Unitatea școlară	1970/1971		1969/1970			
		Cl. IX-a		Cl. IX-a		Cl. IX-a	
		Clase	Elevi	Clase	Elevi	Clase	Elevi
0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Anieș	x	x	1	19	—	—
2.	Archiud	x	x	1	19	—	—
3.	Bistrița Birgăului Nr. 2	x	x	1	18	—	—
4.	Budacul de Jos	1	15	1	15	1	10
5.	Bozieș	x	x	1	19	—	—
6.	Coșbuc	1	25	1	22	1	20
7.	Ciceu Mihăiești	—	—	1	15	—	—
8.	Cireșoaia	1	24	1	37	1	18
9.	Dipșa	x	x	1	15	—	—
10.	Dumitra	1	25	1	22	—	—
11.	Fedru	1	35	2	56	1	33
12.	Ilva Mare	1	35	1	34	1	24
13.	Ilva Mică	1	27	1	31	x	x
14.	Jimbor	x	x	1	22	x	x
15.	Josenii Birgăului	1	24	1	28	1	12
16.	Lechința	1	24	1	25	1	11
17.	Leșu	x	x	1	16	—	—
18.	Șc. gen. Livezile	1	20	1	26	1	10
19.	Lunca Ilvei	x	x	1	25	—	—
20.	Maieru	1	37	1	35	1	24
21.	Măgura Ilvei	x	x	1	21	—	—
22.	Monor	1	25	—	—	—	—
23.	Milaș	1	15	1	16	1	12
24.	Mureșenii Birgăului	1	30	1	25	1	11
25.	Negrilești	x	x	1	17	—	—
26.	Ocnița	1	17	1	16	1	16
27.	Orosfaia	x	x	1	15	—	—
28.	Petriș	1	16	1	20	1	12
29.	Reteag	1	20	1	17	1	18
30.	Rodna	1	31	1	38	1	33
31.	Romuli	1	31	1	40	1	17
32.	Runcul Salvei	—	—	1	31	—	—
33.	Salva	1	32	1	35	1	22
34.	Sanț	1	34	1	37	1	20
35.	Silivașul de Cîmpie	—	—	1	21	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7
36. Șieu Odorhei		1	23	1	29	1	16
37. Șieu		—	—	1	17	—	—
38. Șopteriu		x	x	1	15	—	—
39. Spermezeu		1	31	1	40	1	32
40. Tăure		—	—	1	16	—	—
41. Telciu		2	63	2	81	1	40
42. Telcișor		x	x	1	20	—	—
43. Tureac		x	x	1	21	—	—
44. Urmeniș		1	18	1	19	1	14
45. Visuia		x	x	1	27	—	—
46. Șc. gen. 1 Bistrița		1	33	1	37	1	20
47. Șc. gen. 2 Bistrița		—	—	1	26	—	—
48. Șc. gen. 3 Bstrița		1	35	2	52	1	22
49. Liceul Beclean		1	38	2	57	1	35
50. Lic. „G. Coșbuc“ Năsăud		1	35	1	32	1	22
51. Liceul 2 Năsăud		—	—	1	20	—	—
52. Liceul Nimigea		x	x	1	20	x	x
53. Șc. gen. Singeorz-Băi		2	69	2	66	2	49
54. Liceul Teaca		—	—	1	15	—	—
TOTAL :		32	887	58	1.468	28	573

SITUAȚIA GENERALĂ

privind dezvoltarea învățămîntului în jud. Bistrița-Năsăud

Nr. crt.	Indicatori	1968—1969	1969—1970	1970—1971
0	1	2	3	4
A. UNITĂȚI DE ÎNVĂȚĂMÎNT		520	581	620
1.	Grădinițe	187	205	226
2.	Șc. gen. I—IV	163	159	156
3.	Șc. gen. I—VIII	148	125	121
4.	Șc. gen. I—VIII secții f. fr.	—	35	35
5.	Șc. gen. I—X	—	31	54
6.	Șc. gen. muzică și arte plastice	—	1	1
7.	Licee de cult. gen., secții serale	3	3	4
8.	Licee de cultură generală	9	9	9
9.	Licee de cult. gen. secț. f. fr.	2	3	3
10.	Institutul pedagogic educatoare	—	1	1
11.	Inst. pedag. educat. secț. f. fr.	—	—	1
12.	Liceu pedagogic	1	1	1
13.	Liceu economic	1	1	1
14.	Liceu agricol	1	1	1
15.	Învățămînt profesional și tehnic	5	6	6
B. COPII ȘI ELEVI		57.935	63.177	67.106
1.	Grădinițe	7.055	9.206	10.720
3.	Șc. gen. I—VIII	22.313	23.037	23.103
4.	Șc. gen. I—VIII secții f. fr.	—	300	300
5.	Șc. gen. I—X.	—	910	2.094
6.	Șc. gen. muzică și arte plastice	—	25	52
7.	Licee de cult. gen. (anii I—IV)	2.525	2.591	2.814
8.	Licee de cult. gen. secții serale	454	450	520
9.	Licee de cult. gen. secții f. frecvență	216	300	300
10.	Inst. pedag. educatoare	—	36	72
11.	Inst. ped. educ. secț. f. fr.	—	—	15
12.	Liceu pedagogic	337	375	296
13.	Liceu economic	268	280	312
14.	Liceul agricol	139	136	148
15.	Învăț. profesional și tehnic	1.171	1.350	1.225
C. CLASE DE ELEVI		2.647	2.769	2.754
1.	Grădinițe	—	—	—
2.	Școala generală I—V	1.602	1.717	1.675
3.	Școala generală I—VIII (cl. V—VIII)	881	875	911
4.	Șc. gen. I—VIII secții f. frecvență	—	—	—
5.	Școala generală (I—X.	—	33	88
6.	Șc. gen. muzică și alte plastice	—	1	2
7.	Licee de cultură generală	78	78	78
8.	Licee de cult. gen. secții serale	15	15	15
9.	Licee de cult. gen. secț. f. frecvență	—	—	—
10.	Institutul pedag. educatoare	—	1	2

0	1	2	3	4
11. Inst. ped. educ. secție f. frecvență	—	—	—	—
12. Liceul pedagogic	8	9	9	9
13. Liceul economic	5	7	8	8
14. Liceul agricol	5	5	5	5
15. Învățământul profes. și tehnic	53	58	61	61
D. CADRE DIDACTICE	2.863	2.954	3.102	
1. Grădinițe	251	308	312	
2. Șc. generală I-IV	957	1.009	1.013	
3. Șc. gen. I-VIII (cadrele cupr. la șc. gen. I-X)	—	—	—	
4. Șc. gen. I—VIII secții f. frecvență	—	—	—	
5. Șc. gen. I-X	1.380	1.343	1.476	
6. Șc. gen. muzică și arte plast.	—	—	—	
7. Licee de cult. generală	142	151	151	
8. Licee de cult. gen. secții serale	13	13	13	
9. Licee de cult. gen. secții f. frecvență	—	—	—	
10. Institut pedagog. educatoare	—	2	4	
11. Inst. ped. ed. secție f. frecvență	—	—	—	
12. Liceul pedagogic	16	18	18	
13. Liceul economic	10	14	14	
14. Liceul agricol	9	9	10	
15. Case de copii (educatori)	46	46	46	
16. Învățământ prof. tehnic.	39	41	45*	

* Din aceștia 12 sînt ingineri, 6 economiști, 1 medic, 26 maiștrii.

DE L'HISTOIRE DE L'ENSEIGNEMENT DANS LE DÉPARTEMENT
BISTRIȚA NĂSĂUD

Résumé

Le commencement de l'enseignement roumain sous la forme de quelques écoles populaires, dans le département Bistrița-Năsăud, est plus ancien que celui des écoles créées par l'Etat. Les habitants des villages, entretenaient de difficiles conditions de vie de ce temps.

A la moitié du XVIII-ème siècle sur le territoire de l'ancien régiment de frontière sont mentionnées les premières écoles à Năsăud, Maieru, Monor. Au début du XIX-ème siècle le nombre des écoles est plus grand, chaque village ayant son école.

Après le 23 Aout 1944 l'enseignement connaît un grand essor et répond aux nécessités de la construction du socialisme. On achève la généralisation de l'enseignement de 7 ans, ensuite celui de 8 ans et commençant par l'année scolaire 1968-1969 l'enseignement de 10 ans.

L'enseignement lycéal de culture générale et l'enseignement dans les jardins d'enfants ont connu un grand essor.

Toutes ces réalisations démontrent le grand intérêt de notre société socialiste, du Parti Communiste Roumain et de l'Etat, pour l'école et pour l'enseignement dans la Roumanie Socialiste.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

Fig. 1. — Ancien édifice du lycée de Năsăud.

Fig. 2. — Le bâtiment actuel du Lycée „G. Coșbuc” de Năsăud.

Fig. 3. — Le lycée de Prundu Bîrgăului.

Fig. 4. — L'école générale de Feldru.

Fig. 5. — L'école générale de Mihălești.

Fig. 6. — L'inauguration de la nouvelle école nr. 3 de Bistrița.

VALORIFICAREA TRADIȚIILOR ARTISTICE ȘI CULTURALE PE PLAIURILE BISTRIȚEI ȘI ALE NĂSĂUDULUI

**POMPEI ȘTEFANESCU
IOAN ANUȚĂ**

Inceputurile culturii de masă pe plaiurile județului nostru se pierd în negura vremurilor.

Ca rezultat al strădaniilor seculare, adesea plătite cu jertfe grele, la început pentru condiții omenești de viață materială și spirituală, iar mai apoi — în ultimele decenii — pentru continua îmbunătățire a acestora, pe tulpina veche a trecutului cultural al acestor meleaguri crește și se dezvoltă azi altoiul nou al unei culturi socialiste, multilaterale.

Așezările acestor meleaguri se caracterizează azi nu numai printr-un nou mod de organizare a economiei, printr-o viață mai îmbelșugată, printr-un nivel de trai tot mai ridicat, ci și printr-o viață mai frumoasă, plină de împliniri spirituale.

... S-au înfăptuit multe în aceste locuri, prin hărnicia și muncă înfrățită a oamenilor. Au apărut noi unități economice, au fost puse pe baze noi și consolidate cele existente. S-au înălțat școli, au fost construite dispensare, așezăminte de cultură (fig. 1). Mutațiile materiale au generat, firesc, mutații fundamentale în felul de a fi al oamenilor, în gândurile lor, în modul de a privi și prețui permanenta devenire ce se petrece sub ochii lor spre mai bine, în felul de a recepta valorile artei și culturii.

De-a lungul anilor, muncii cultural-educative de masă i s-a adăugat un cadru nou, material și organizatoric, optim, lucru ce a facilitat împletirea organică a muncii de difuzare a științei și culturii cu stimularea și dezvoltarea creației artistice locale, aceasta constituind o expresie a grijii pe care partidul și statul nostru o manifestă pentru satisfacerea cerințelor spirituale mereu crescînde ale oamenilor. Crearea și dezvoltarea unei vaste rețele de instituții de cultură constituie expresia cea mai elocventă a progresului multilateral realizat în domeniul transformării culturii în bun al întregului popor.

Avem înaintea câteva cifre statistice extrem de elocvente, la care vom face unele referiri. Oricum, latura cantitativă a fenomenelor nu poate fi neglijată și tocmai de aceea se vorbește atît de des despre graiul cifrelor, despre semnificația lor.

Sugestiv pentru varietatea care caracterizează peisajul instituțiilor culturale de masă este și următorul tablou comparativ :

Instituții culturale de masă :	1944	1971
1. Cămine culturale	65	197
2. Case de cultură	—	4
3. Biblioteci	27	230
4. Muzee	1	5
5. Cinematografe	16	131

Ce răspunde deci anul 1944 la unele din cele 5 rubrici ? Nici o casă de cultură, un singur muzeu, șasprezece cinematografe etc. Comparația numărului instituțiilor culturale care funcționau odinioară pe meleagurile județului nostru cu cel existent în anul 1971, ne arată creșteri considerabile : de 3 ori mai multe cămine culturale, de aproape 9 ori mai multe biblioteci, de peste 8 ori mai multe cinematografe și așa mai departe.

Față de anul 1938, când numărul căminelor culturale existente pe raza județului nostru era de ordinul unităților, prin grija organelor locale

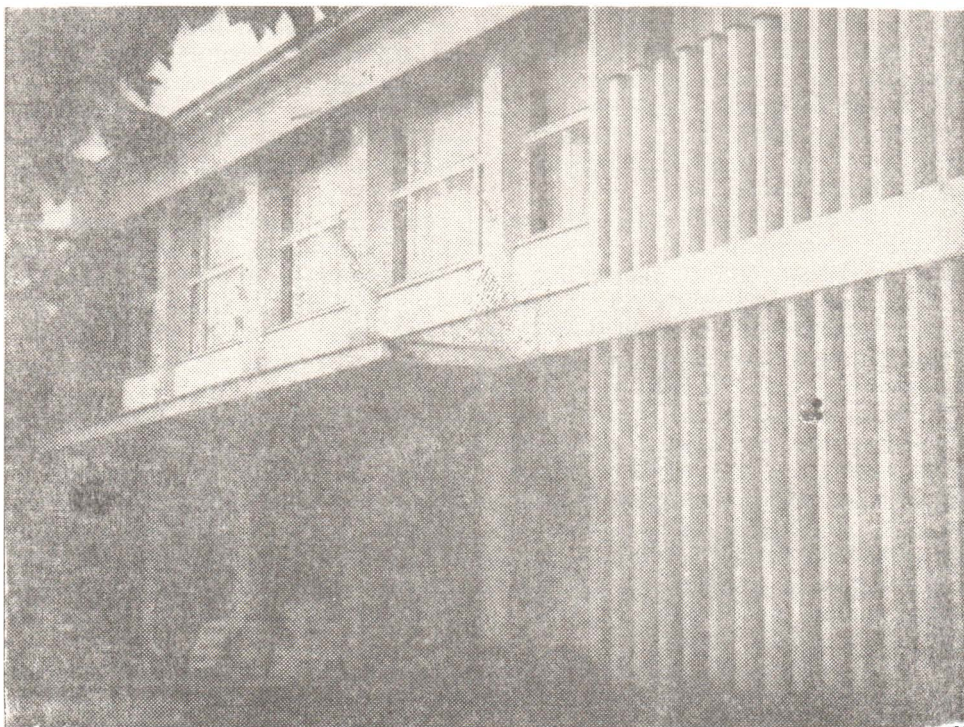

Fig. 1. — Casa de cultură din Năsăud.

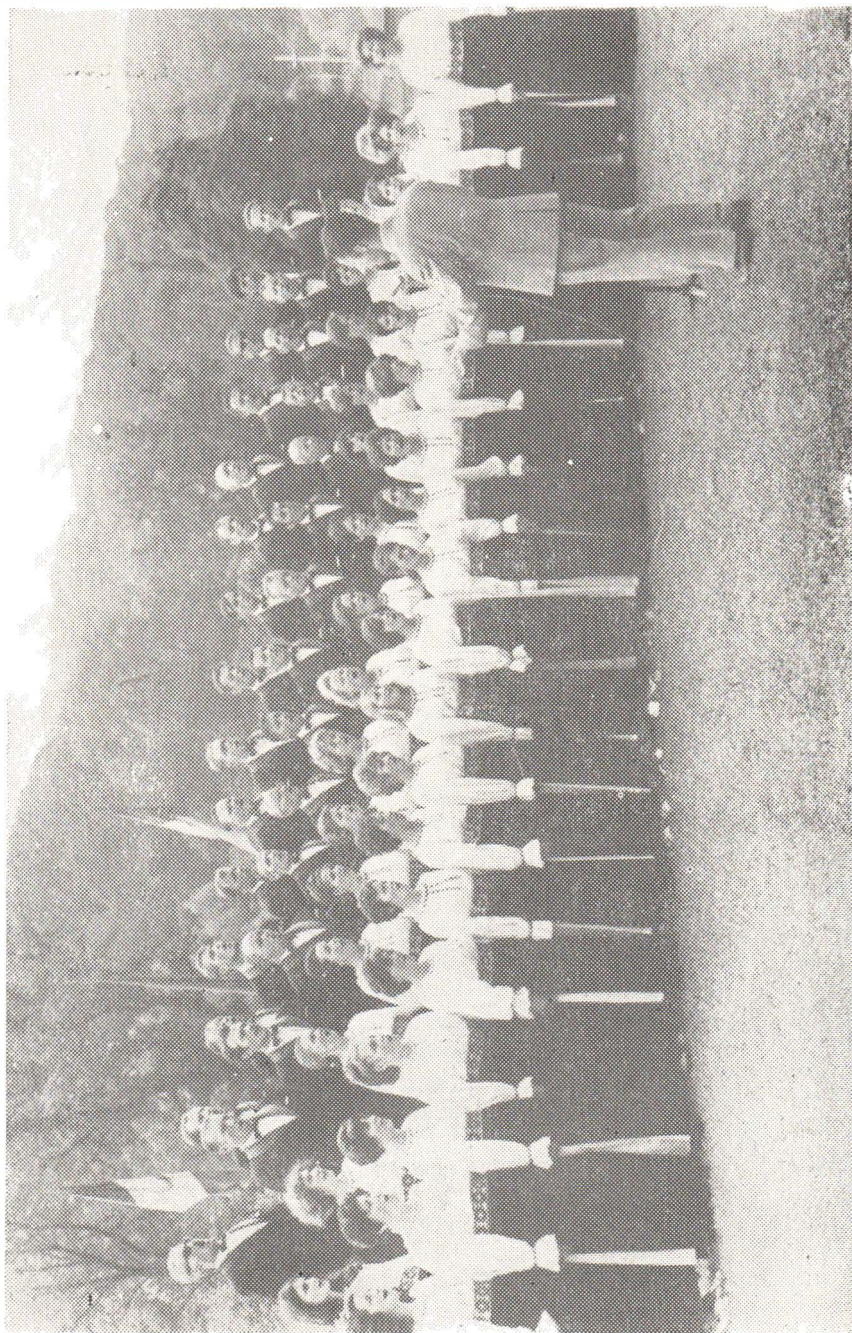

Fig. 2. — Corul sindicatelor din Bstrița.

de partid și de stat, prin contribuția și entuziasmul maselor de oameni ai muncii, s-a ajuns ca în anul acesta 155 cămine culturale să-și desfășoare activitatea în sedii proprii, dotate cu mobilier corespunzător și obiecte de practică culturală.

Cine trece pentru prima oară prin județul nostru, rămâne plăcut impresionat de impunătoarele construcții ale căminelor culturale din : Budacul de Jos, Budacul de Sus, Corvinești, Feldru, Fintinița, Gledin, Leșu, Lunca Ilvei, Miceștii de Cimpie, Nepos, Petru Rareș, Rodna, Rebrîșoara, Salva, Șieu, Șieu Odorhei, Sintereag, Tîrlișua, Visuia și altele, adevărate monumente de artă, în care se păstrează și se valorifică frumoasele noastre tradiții folclorice, atât de bine cunoscute în întreaga țară.

Pentru asigurarea bazei materiale, factor determinant în desfășurarea unei rodnice activități cultural-educative, în bugetele consiliilor populare comunale și orașenești, s-au alocat, an de an, sume însemnate pentru reparații, amenajări, încălzit, iluminat și înzestrarea unităților cu diverse obiecte de inventar. Numai în ultimii doi ani s-au alocat credite bugetare în sumă de peste 13 milioane lei, la care se adaugă importante venituri extrabugetare.

Condițiile create în ultima vreme au dat — după cum este știut — solilor cîntecului și dansului de pe plaiurile noastre posibilitatea de a-și înscrie numele, ca purtători ai unor adevărate comori artistice, la loc de cinste pe harta culturală a țării, ducînd bucuria unei vieți libere și fericite pe multe scene ale noastre și peste hotare.

O privire retrospectivă asupra mișcării artistice de amatori din județul nostru ne readuce în față cu prisosință avîntul participării la concursurile republicane organizate de-a lungul anilor. Faptul este atestat de succesele obținute de o serie de formații artistice între care amintim co-

Fig. 3 — Dansuri de pe Someș (Siugeorz Băi).

rurile din Leșu, Maieru, Liviu Rebreanu, Feldru, Rebra, Rebrîșoara, Rodna, Ilva Mare, Bistrița Bîrgăului, Chiuză, Năsăud, Bistrița (fig. 2); apoi echipele de trișcași din Leșu, Rodna, Salva, Tîrlișua, Spermezeu, Prundu Bîrgăului, Ilva Mică, Dumitrița; tarăfurile din Sîngiorz-Băi, Rodna, Lunca Ilvei, Beclean, Petru Rareș, Bistrița, Năsăud; fanfarele din Bistrița. Sărata, Cetate, Jeica, Lechința, Teaca; formațiile de dansuri din Monor, Șieut, Sîntioana, Mărișelu, Pintic, Budești, Tăgșoru, Feleac, Malin, Bozieș, Spermezeu, Chiuză, Salva, Coșbuc, Năsăud, Sîngeorz-Băi (fig. 3).

Ca urmare a unei intense activități, pline de dinamism, la concursurile republicane o serie de formații din județul Bistrița-Năsăud au obținut distincții deosebite. Corul din Leșu a fost de două ori laureat pe țară, iar formația de trișcași din aceeași localitate de trei ori laureată (fig. 4). Formațiile de teatru de păpuși a Casei de cultură din Bistrița și cea de teatru a căminului cultural din Malin au obținut titlul de laureate la cel de-al IV-lea Festival de teatru, iar formația de teatru a căminului cultural din Livezile s-a situat pe locul trei pe țară la, cel de-al V-lea Festival de teatru de amatori. Formația de dansuri germane a Casei de cultură din Bistrița a obținut locul III pe țară în cadrul finalei celui de-al VII-lea concurs al formațiilor muzical-coregrafice.

Corul căminului cultural din Maieru a obținut premiul III pe țară la cel de-al IX-lea concurs, iar în anul 1970, trofeul Ciprian Porumbescu, la Festivalul coral de la Suceava. Ca o încununare a rezultatelor pe tărîm artistic, Ansamblul „Cununa de pe Someș” (fig. 5) al Casei de cultură din Bistrița a obținut, în Franța, în anul 1969, Marele premiu internațional și Cupa de aur a Olimpiadei folclorice de la Mont-Dore, în anul 1970 „Castana de aur” la cel de-al VIII-lea Festival internațional de folclor de la Castel del Piano și Cupa de Carara a orașului Marina di Massa — Italia.

Ca răspuns la invitația primită de la „Ente provinciale per il turismo Agrigento-Sicilia”, Ansamblul folcloric „Cununa de pe Someș” a întreprins și în acest an un turneu în Italia, unde, alături de alte grupuri folclorice din Argentina, Austria, Congo (Brazaville), Irlanda, Italia, Iugoslavia, Mexic, Olanda, R.F. a Germaniei, Ungaria și Spania, a participat la cea de a 28-a, serbare a „Migdalului înflorit” și la cel de al 18-lea Festival internațional de folclor de la Agrigento obținînd „Cupa presei siciliene”, iar la Festivalul de folclor din provincia Calabria (Castrovillari) premiul I și „Cupa Președintelui Italiei”, toate acestea dovedind, fără putință de tăgadă, că folclorul nostru are mulți prieteni în lume.

Ca o apreciere a rezultatelor obținute, casele de cultură din Bistrița și Năsăud au primit din partea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă cupele și plachetele „Pentru cea mai bună activitate artistică desfășurată la concursurile de amatori”.

Înscrise pe linia promovată de partidul și statul nostru de cinstire și prețuire a înaintașilor culturii, festivitățile prilejuite de sărbătorirea centenarului nașterii poetului George Cosbuc din septembrie 1966 au constituit un eveniment care a depășit hotarele ținutului nostru.

Fig. 4. — Trișcaști din Leșu.
www.cimec.ro

Încă în 1963, la centenarul Liceului „George Coșbuc” din Năsăud, miile de oameni adunați în orașelul de pe Someș își strîngeau mîinile cu urarea : „Pe curînd, la Centenarul poetului“.²

Și anii au trecut. A sosit și clipa reîntîlnirii — 17-18 septembrie 1966.

Niciodată vechiul Hordou și Năsăud n-au cunoscut atîta mulțime, niciodată n-au trecut pe aici atîtea mașini, niciodată trenurile n-au adus atîția pasageri, sunînd din sirenă continuu, în semn de omagiu. Satele din jur s-au golit, rămînînd acasă doar cei a căror prezență a fost strict necesară, orașele și-au trimis reprezentanții, cu toate mijloacele de locomoție.

A fost organizată expoziția omagială „George Coșbuc” la Muzeul din Năsăud și o sesiune științifică festivă la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud, la care au luat cuvîntul : conf. univ. Emil Boldan, din București, secretar al Societății de științe istorice și filologice — „Locul activității și operele lui Coșbuc în cultura noastră națională și în patrimoniul culturii mondiale” : prof. univ. Ștefan Pascu (Cluj), membru corespondent al Academiei R.S.R. „Rolul poetului năsăudean în cultura românească” : prof. Ioan Șerdeanu (Cluj) „Idealul unității naționale în creația lui Coșbuc” : prof. univ. Augustin D.N. Pop (Pitești) „Contribuții biografice” : conf. univ. Gavril Scridon (Cluj) „Natura în poezia lui Coșbuc” : prof. Vasile Scurtu (Cluj) „Itinerar coșbucian în Transilvania” : prof. univ. Gavril Istrate (Iași) „Vocabularul poeziei lui Coșbuc” : conf. univ. Alexandru Husar (Iași) „Cultura lui George Coșbuc” : conf. univ. Ion Apostol Popescu (Tg. Mureș) „George Coșbuc și folclorul Năsăudului” : prof. Grigore Găzdac (Năsăud) „Aspecte ale dantologiei coșbuciene” ș.a. Acel spectacol unic, cum l-a numit în cuvîntul său unul dintre oaspeții străini, uimit de o asemenea participare, a impresionat pînă la lacrimi pe fiecare din zecile de mii de spectatori, veniți la grandioasele serbări populare.

La Coșbuc, în septembrie 1966, în alte graiuri au spus cuvînt poetul italian Elio Filippo Accrocca („Aici unde arborii rodesc oamenii, memoria lui Coșbuc rămîne ca o rădăcină adîncă în sufletul poporului și se ramifică peste toată lumea. Se nasc și sînt sărbătoriți poeți și în alte țări, dar românii știu să-i facă nemuritori. Coșbuc, prin dumneavoastră, este o personalitate a familiei umane” . . .), Mateja Matevschi, poet jugoslav („Opera lui Coșbuc, prin valoarea și originalitatea ei, a devenit un bun al tuturor popoarelor, un sol al vieții, luptei, aspirațiilor și sentimentelor poporului român”) : Max Rouquette, poet francez, („Un mare poet nu este intruchiparea unui om, ci oglinda propriului popor. Ceea ce răzbate din poezia lui Coșbuc și din adevărata poezie dintotdeauna este caracterul inevitabil al vieții, vraja iubirii, arma adevărului și certitudinea speranțelor“).³

Acele zile, în care poezia a fost pe buzele și în inimile tuturor, au lăsat amintirea unor grandioase manifestări, a unor manifestări de înaltă prețuire. de caldă cinstire a memoriei marelui cîntăreț.

² Teodor Tanco, Făclia, 15 septembrie, 1966.

³ Făclia, 20 septembrie, 1966.

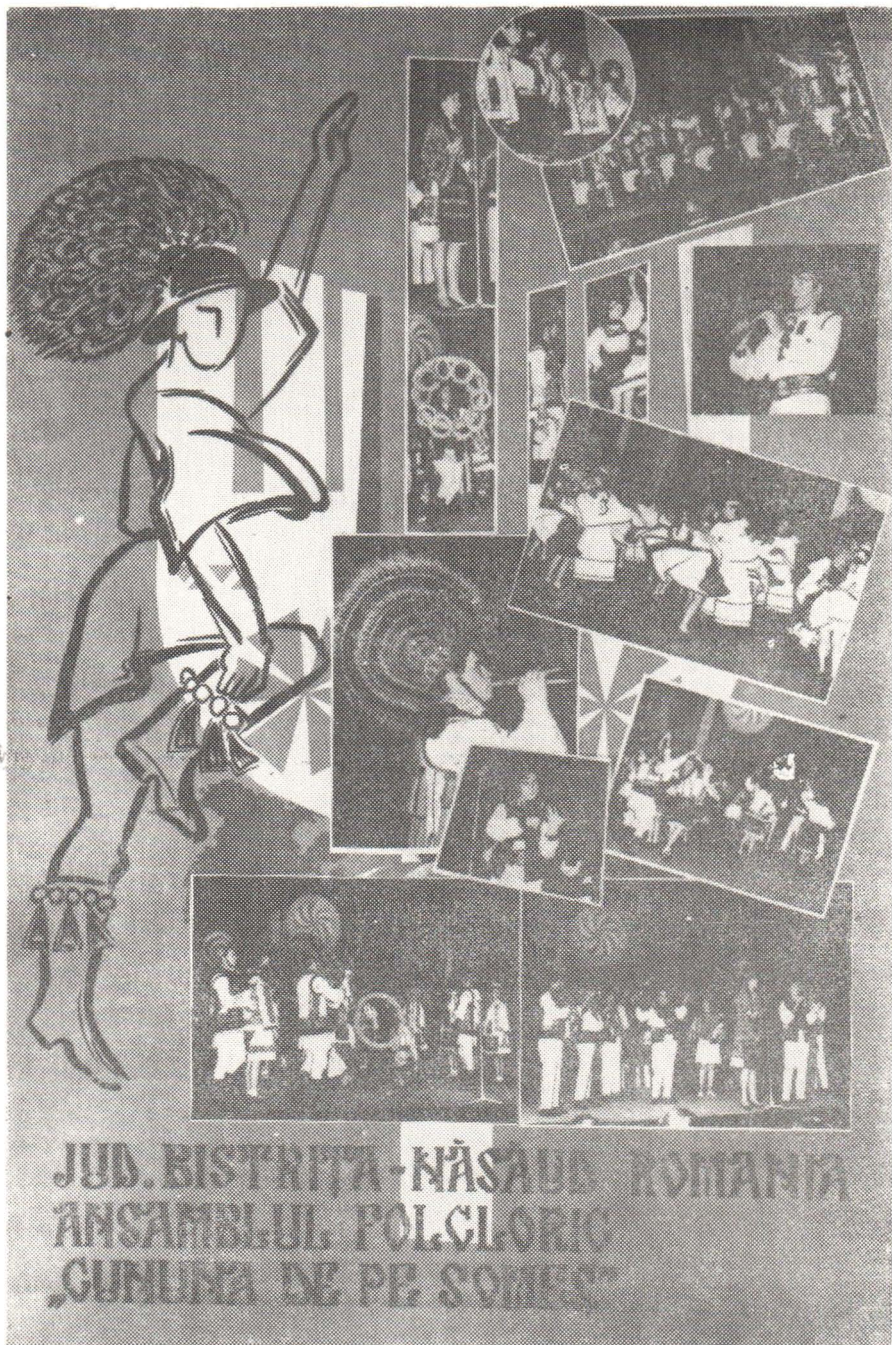

Fig. 5. — Ansamblul folcloric „Cununa de pe Someș”.
www.cimec.ro

Poetul e prezent în inimile noastre, tineri și vîrstnici : cu toții încercăm un sentiment de adîncă venerație trecînd pe lîngă casa muzeu de la Coșbuc ori pe lîngă Liceul din Năsăud, care-i poartă numele amîndouă străjuite de chipul dăltuit în bronz al poetului.

Omagiind personalitatea romancierului Liviu Rebreanu și a dascălului Vasile Nașcu, fii ai acestor meleaguri, în anii din urmă, în orașele Bistrița (1970) și Năsăud (1967⁴), au fost dezvelite busturi în memoria celor ce și-au închinat viața și activitatea idealurilor umanitare de libertate și dreptate socială, spre binele și fericirea poporului nostru.

Într-un șir de manifestări cultural-artistice de mare amploare inițiate și organizate de către Comitetul județean de cultură și artă, pentru reînvierea și valorificarea vechilor tradiții de pe aceste meleaguri. „Festivalul fanfarelor“, concursul soliștilor de muzică populară de la „Regele brazilor“, serbarea culesului cireșelor de la Braniștea, „Rapsodia trișcașilor“ de la Leșu, Reuniunea corală „Doina Someșană“ de la Năsăud sînt mărturii grăitoare, care se înscriu în planul de activitate an de an, presa locală, radioul și televiziunea apreciîndu-le la justa lor valoare.

Iată părerile citorva oaspeți prezenți la unele din manifestările noastre : „Tradiția își păstrează prin acest festival al trișcarilor întreaga autenticitate a unui județ de mari potențe creatoare“ (Mircea Tomuș, scriitor) ; „Găzduind și lansînd un astfel de festival, județean Bistrița Năsăud a dovedit și dovedește că știe să mențină mereu vie flacăra pasiunii și talentul excepționalilor săi creatori“, (George Marcu, compozitor-București).⁴

Despre concursul soliștilor de muzică populară de la „Regele brazilor“, compozitorul Zaharia Popescu din București, spunea între altele : „Găsesc această manifestare foarte frumoasă și instructivă. Legarea frumuseții și vechimii cîntecului nostru popular de un monument al naturii — Regele brazilor — tot atît de bătrîn ca și generațiile, dă o originalitate plină de farmec acestui concurs.“⁵

„Intrată în tradiția manifestărilor cultural-artistice ale județului, Reuniunea corală „Doina someșană“ aflată la a III-a ediție, la 13 decembrie 1970, a adus la rampă 18 coruri (fig. 6) și grupuri vocale din județ și județele învecinate : Cluj, Maramureș, Mureș și Suceava. Pe lîngă prezența masivă a unor coruri din județ, cu o tradiție deja bine stabilită sau în curs de a și-o forma, manifestarea muzicală ne-a pus în fața unui reper-toriu diversificat, tratat cu atenție și finisat sub raport artistic“ (fig. 7).⁶

Cel mai eficace și cel mai la îndemînă instrument de difuzare a culturii, cartea, a cărei răspîndire relevă în chipul cel mai grăitor gradul de culturalizare a unui popor, a pătruns în masele largi de oameni din comunele și satele județului nostru, prin mijloace diverse, devenind un prieten, un sfătuitor, un izvor permanent de cunoștințe.

Fondul de cărți a crescut an de an, situația comparativă prezentîndu-se astfel :

⁴ Ziarul „Ecoul“, 4 octombrie. 1970.

⁵ Ziarul „Ecoul“, 17 august. 1968.

⁶ Ziarul „Ecoul“, 19 decembrie. 1970.

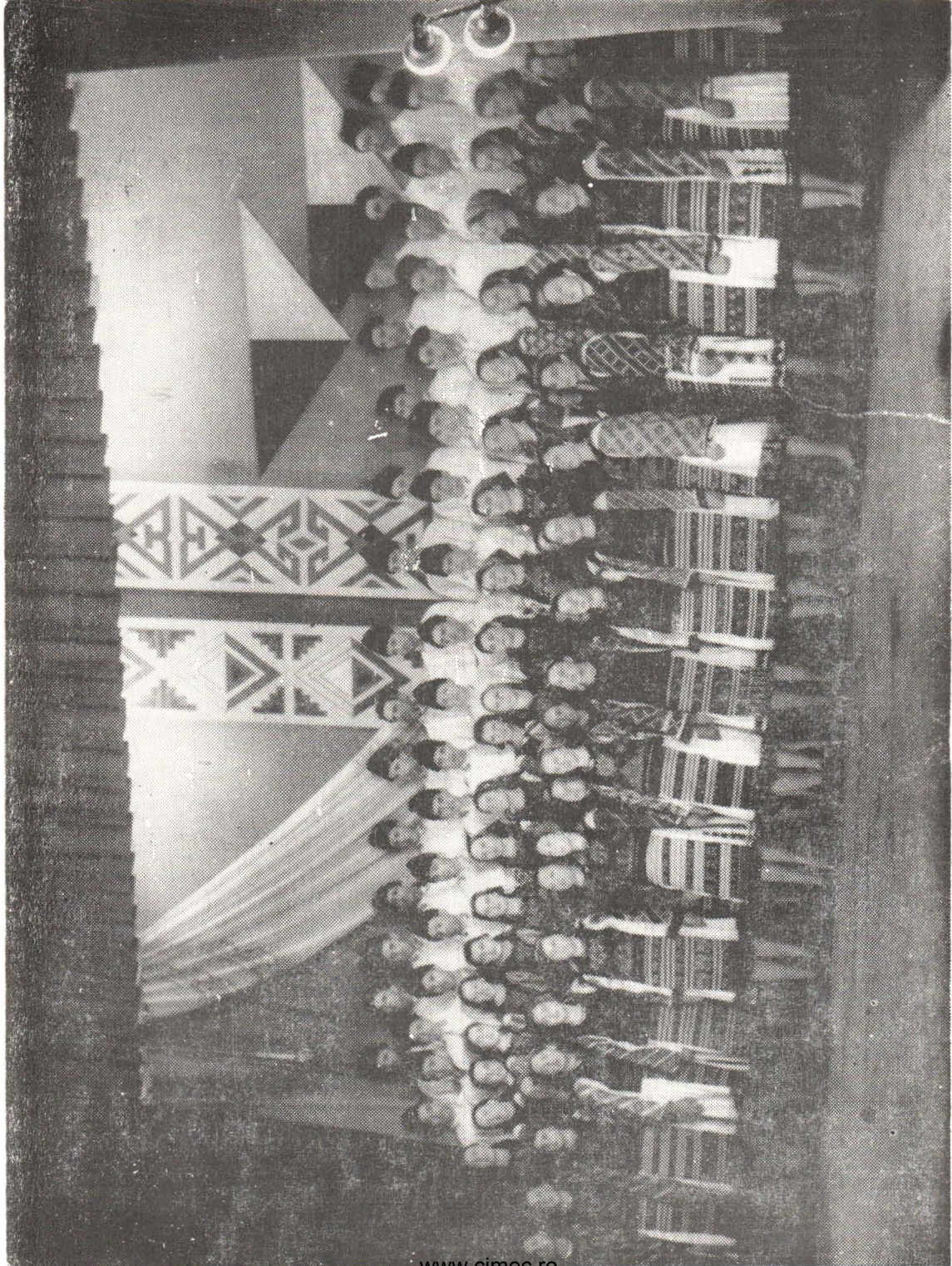

Fig. 6 — Ansamblu coral.

- 189.000 volume în 1960 ;
- 239.000 volume în 1965 ;
- peste 500.000 volume în 1970.

Numărul cărților împrumutate cititorilor exprimă și el prezența lecturii în viața cotidiană a omului constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate. Astfel, în 1960, au fost împrumutate cititorilor 236.500 volume. În 1965 un număr de 558.000 ca la sfârșitul anului 1970, cifra să depășească 688.000 volume.⁷

Manifestările de masă cu cartea (recenzii, prezentări de cărți, seri literare, medalioane, expoziții, concursuri între biblioteci, etc.) pe teme ca : „Recunoștință ție, drag partid“, „Nemuritoare ode partidului și țării“, „Realizări și perspective ale județului Bistrița-Năsăud“ ș.a. contribuie, alături de alte forme de educare, la ridicarea continuă a nivelului de cultură al oamenilor muncii.

Muzeele din județ sînt o creație a regimului nostru. Singura, unitate muzeistică existentă înainte de anul 1944 a fost „Muzeul năsăudean“. Actul fundațional al acestei instituții năsăudene a fost semnat în ziua de 2 august 1931, în casa maiorului în rezervă, Iulian Marțian, cunoscutul bibliofil din Năsăud, într-o ședință la care au participat mai mulți intelectuali năsăudeni, (Iuliu Moisil, Iulian Marțian și Virgil Șotropa, viitori membrii ai Academiei, doctor Alexa David, consilier juridic și avocat, Dr. Artene Mureșianu, judecător ș.a.). Cu acest prilej, potrivit documentului încheiat, s-a luat acolo hotărîrea să se înființeze în orașul Năsăud o nouă instituție culturală, alături de vechile așezăminte care au existat în trecut în capitala, Districtului năsăudean.

La temelia înființării Muzeului năsăudean au stat, în primul rînd, donațiile membrilor fondatori, care le-au predat cu condiția să rămîină pentru totdeauna în orașul Năsăud. Donațiilor inițiale li s-au adăugat altele noi, din partea a numeroși cărturari năsăudeni, care au acordat muzeului tot sprijinul, pentru a-l consolida încă de la început.

Rînd pe rînd, au fost organizate aici expoziții documentare ; periodic s-au ținut conferințe pe teme locale, la care și-au adus contribuția, cu vremea, întreaga intelectualitate năsăudeană, reușindu-se să se crezeze, în felul acesta, un climat și o ambianță favorabilă pentru viața culturală în vechiul orașel de pe Valea Someșului Mare.⁸

Prin munca depusă de-a lungul anilor, de intelectuali inimoși, printre care se cuvine să-i amintim pe profesorii Onisim Filipoi, Alexandru Husar, Nichifor Someșan, Septimiu Pop și Alexandru Giurgiuca, zestrea Muzeului năsăudean s-a îmbogățit necontenit unitatea devenind nu numai un centru de colecționare și conservare a materialelor privind aspectele atât de diverse ale vieții din oraș și împrejurimi, ci și un centru activ de educație și culturalizare a oamenilor care-l vizitează.

Ziua de 1 octombrie 1950, marchează înființarea Muzeului de istorie din Bistrița, care, condus de la înființare, cu mult sîrg și tragere de inimă de prof. Ștefan Dănilă, înregistrează succese demne de apreciat. Paralel

⁷ Dări de seamă statistice (date culese la teritoriul actual).

⁸ Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, Muzeul năsăudean.

Fig. 7 — Grupul vocal german din Satu-Nou.

cu munca de organizare a expoziției de bază, de popularizare a muzeului, se dezvoltă și activitatea de cercetare științifică, în mod deosebit în domeniul arheologiei.

Importanța descoperirilor crește în funcție de însăși vestigiile descoperite — urme de locuințe, vetre de foc, diferite unelte (din metal, din piatră), săbii, sulite, săgeți, fortificații de apărare din pământ sau din piatră, monede și obiecte de îmbrăcăminte, de harnașament, de cult etc., toate acestea dovedind, în mod elocvent, continuitatea de viață a poporului nostru pe aceste meleaguri, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre.

Cercetările întreprinse pînă acum au fost valorificate de colectivul muzeului, prin publicarea în ziare și reviste de specialitate, a unor articole și studii (peste 35 de titluri pînă în prezent).

Muzeele memoriale „George Coșbuc“, „Liviu Rebreanu“ și „Ion Pop Reteganul“ prezintă, după o tematică cuprinzătoare, aspecte din viața și opera înaintașilor noștri, folosind în mare măsură materialele originale, numeroase documente de mare valoare care relevă contribuția personalității respective la dezvoltarea culturii noastre naționale.

Activitatea instituțiilor muzeale se înscrie în coordonatele întregii munci cultural-educative de masă, ca o activitate a cărei importanță sporește din ce în ce mai mult. Așa se explică și faptul că, în ultimii ani, prin strădania și contribuția unor intelectuali inimoși ca : prof. Sever Ursă din Maieru, inv. Emilian Furdui din Monor, prof. Vasile Țărmure și inv. Ioan Mititean din Rebrîșoara, prof. Terezia Hegedûș și prof. Ioan Pop din Rodna, inv. Gheorghe Andron și prof. Mircea Coșbuc din Leșu, în aceste localități au luat ființă muzee sătești, care se bucură de aprecierea unanimă și sprijinul cetățenilor de toate categoriile. Începuturi promițătoare, pe această linie avem și în localitățile : Feldru, Sieu Odorhei, Satu Nou, Budești, Sîngeorz Băi și altele.

Între succesele care consemnează dezvoltarea impetuoasă, în ritmuri necunoscute înainte, a culturii în județul Bistrița-Năsăud se numără și tipăriturile editate de către Comitetul județean pentru cultură și artă. Casa județeană a creației populare și Muzeul de istorie din Bistrița. Într-o succintă retrospectivă editorială putem menționa lucrările apreciate de public și de specialiști : „Zestrea frumuseților“ — album — pe versuri de George Coșbuc, „Foaie verde de măr dulce“ — coruri pe versuri populare — prelucrate de compozitorul Tudor Jarda, „Trandafir cu crean-ga-n apă“ — culegere de folclor — alcătuită de Dumitru Virțic, comedia „Cursa cu șoareci“ de Virgil Nistor, „Vestigii istorice pe plaiurile județului Bistrița-Năsăud“, care completează tabloul prezențelor editoriale în contextul afirmării în viața cultural-artistică a țării.

Sub îndrumarea nemijlocită a organelor și organizațiilor de partid. în comunele și satele noastre, ca de altfel pe întreg cuprinsul țării se desfășoară o vastă și multilaterală activitate de difuzare a cunoștințelor politice, științifice și cultural-artistice. Se continuă, pe un plan superior, tradiția luminoasă a unor cărturari de pe aceste meleaguri, care nu și-au

Fig. 8. — Dans maghiar .

cruțat energiile, forțele și priceperea pentru a răspîndi, chiar în condiții vitrege, lumina culturii în mase.

Prin numeroase expuneri și simpozioane s-a evocat trecutul glorios al patriei, marile bătălii purtate de clasa muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru eliberare socială și națională, frumusețile și bogățiile patriei, formarea noii atitudini față de muncă, crearea unei opinii publice sănătoase și altele.

Printre formele eficace și atractive ale muncii de difuzare a științei și culturii se numără și brigada științifică, a cărei activitate se circumscrie în cadrul unor limite concrete, impuse de întrebările formulate de oameni, întrebări care oglindesc în mod nemijlocit preocupările, interesele și frământările lor.

Întrebările puse sînt extrem de variate : „Cum se formează eclipsele de lună și soare ?“, „Care sînt efectele poluării naturii ?“, „De ce griul de toamnă poate fi semănat și primăvara ?“, „Dacă s-a descoperit sau nu medicamentul pentru tratarea cancerului ?“, probleme legate de apărarea păcii în lume și multe altele.

Luata la un loc, întrebările adresate brigăzilor științifice demonstrează, în primul rînd, receptivitatea ridicată a oamenilor munci față de tot ceea ce este nou în domeniul științelor, tehnicii, evenimentelor politice interne și internaționale și în al doilea rînd, transformările adînci care s-au petrecut în conștiința lor.

Fig. 9. — Port popular de pe Valea Someșului.

Forma superioară de educare a adulților prin intermediul difuzării științei și culturii o reprezintă învățămîntul popular, care și-a găsit expresie și în județul nostru prin cele două universități populare de la Bistrița și Năsăud, ale căror cursuri sînt frecventate de peste 400 cursanți. În fața acestora au susținut teme deosebit de interesante și atractive o serie de personalități de seamă ale vieții culturale și științifice din centrele universitare Cluj, București și Iași, printre care amintim pe : prof. univ. dr. docent Ștefan Pascu, membru corespondent al Academiei R.S.R., rectorul Universității Babeș — Bolyai din Cluj, prof. univ. dr. docent Tiberiu Moraru, membru corespondent al Academiei R.S.R. de la Universitatea din Cluj, acad. Eugen Macovschi din București, prof. dr. docent Gavril Istrate de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, dr. Vasile Netea din București și alții.

Manifestîndu-și deplina adeziune față de politica partidului și statului nostru, intelectualitatea din județ își aduce o contribuție de preț la organizarea și desfășurarea unei intense activități cultural-educative de masă, în cadrul așezămintelor culturale.

Conferențieri sau instructori de teatru, dirijori sau instructori de brigadă artistică de agitație, bibliotecari sau instructori de dans, iată doar cîteva dintre atribuțiile în cadrul cărora sute de intelectuali de la sate.

Fig. 10. — In ritmul dansului.

antrenați de consiliile de conducere ale căminelor culturale, desfășoară o rodnică activitate de educare și instruire a oamenilor muncii.

Sub îndrumarea organelor și organizațiilor de partid, un mare număr de intelectuali din orașe și comunele județului sînt antrenați, în activitatea de cercetare științifică în domeniul etnografiei și folclorului, în scopul elaborării unor monografii etnografice.

„Vasta cercetare etnografică și folclorică inițiată în toamna anului 1968, de către Comitetul de cultură și artă al județului Bistrița-Năsăud, în vederea elaborării unei monografii, se înscrie în viața spirituală a acestui județ ca o acțiune de mare însemnătate și cu adînci rezonanțe în mișcarea culturală din satele de pe aceste meleaguri“⁹

Încă de la declanșarea, acestei acțiuni — ce constituie totodată și un experiment valoros, nu numai în ceea ce privește desfășurarea cercetărilor propriu-zise, ci și influențarea pe această cale a unor domenii ale muncii culturale — au fost invitați să-și aducă contribuția la elaborarea planurilor și a investigațiilor o serie de oameni de știință, cadre universitare și cercetători de prestigiu din Cluj, Iași și București, majoritatea lor originari din județ.

Inițiativa a stîrnit, de la început, un interes deosebit în rîndul intelectualității satești. Numeroși învățători și profesori, medici și ingineri din așezările rurale ale județului au găsit în această acțiune largi posibilități pentru a-și realiza aspirațiile spirituale creative, o modalitate prielnică de a-și lărgi orizontul științific și cultural.

Stimularea și orientarea intelectualilor de diferite specialități de la sate în abordarea și realizarea unei cercetări are urmări dintre cele mai

⁹ Îndrumătorul cultural, nr. 10, din octombrie, 1970.

favorabile și asupra activității culturale. Intelectualii de la sate — de a-portul cărora depinde, în bună măsură nivelul calitativ al activității așezămintelor de cultură — dobândesc astfel cunoștințe și experiență necesară efectuării unei munci științifice, fapt ce-i ajută în bună măsură la realizarea unor investigații privind diferite domenii economice și social culturale.

Ca urmare a acestei vaste acțiuni, în localitățile Rebrîșoara, Rodna, Maieru și altele au fost organizate simpozioane, pe teme locale privind viața economică și social-culturală a comunei. Comunicările de o certă valoare științifică, prezentate de intelectualii satelor în fața unui numeros public, ne dau garanția că, în scurt timp, se va reuși să se elaboreze monografiile etnografice comunale.

Pe baza acestor cercetări, care vizează în primul rînd cultura materială și spirituală, așezămintele culturale sînt în măsură să valorifice tot ceea ce e specific și tradițional într-o localitate sau alta (fig. 8).

Județul nostru dispune de comori inestimabile de cultură și artă populară, plastică, literară, muzicală și coregrafică, de formații artistice puternice, încercate în repetate concursuri (fig. 9, 10) și de cadre capabile să traducă în viață istoricele sarcini trasate de cel de al X-lea Congres al partidului, pentru etapa pe care o străbătem.

MISE EN VALEUR DES TRADITIONS ARTISTIQUES ET CULTURELLES DANS LES REGIONS DE LA BISTRIȚA ET DU NĂSĂUD

RÉSUMÉ

L'article jette un coup d'oeil rétrospectif sur la mise en valeur des traditions folkloriques conservées par les habitants du département de Bistrița-Năsăud. On y trouve mentionnés les succès obtenus, le long des années, par les nombreuses formations artistiques d'amateurs, aux concours républicains, ainsi qu'aux rencontres folkloriques internationales (tournées entreprises par l'Ensemble folklorique „La Couronne du Someș“ de la Maison de culture de Bistrița — en France et en Italie — en 1969, 1970, 1971).

On y trouve, en outre, une série de manifestations culturelles-artistiques, devenues traditionnelles : la Fête de la cueillette des cerises de Branîștea, le Festival des Fanfares, le Concours de musique folklorique doté du prix „le Roi des sapins“, la Rhapsodie des hautboistes de Leșu, la chorale „La Complainte du Someș“ de Năsăud.

On y apprend encore des actions organisées pour honorer la mémoire de quelques grands représentants de notre culture, tels : George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Vasile Nașcu, etc.

Faisant appel à une comparaison probante au sujet du développement de la base matérielle de la culture dans le département de Bistrița-Năsăud, l'article met en évidence l'apport des intellectuels de nos villages au processus complexe de la diffusion de la culture dans, les masses du peuple, ainsi que dans le domaine des recherches folkloriques.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

- Fig. 1. — La Maison de Culture de la ville Năsăud.
- Fig. 2. — La chorale des syndicats de Bistrița.
- Fig. 3. — Danses de Singcorz Băi.
- Fig. 4. — Les chanteurs de flûte de bois.
- Fig. 5. — Ensemble folklorique „La Couronne du Someș“.
- Fig. 6. — Ensemble chorale.
- Fig. 7. — La chorale des Allemands de la commune de Satu-Nou.
- Fig. 8. — Danse hongroise.
- Fig. 9. — Costumes nationaux folkloriques de la vallée du Someș.
- Fig. 10. — Par le rythme de la danse.

MUZEOLOGIE

ÎMBOGĂȚIREA COLECȚIILOR MUZEALE PRIN ACHIZIȚII, CERCETĂRI SISTEMATICE ȘI DESCOPERIRI ÎNTÂMPLĂTOARE

(metode și rezultate)

ȘTEFAN DĂNILĂ

Activitatea muzeistică din țara noastră, are o tradiție mai veche la baza căruia a stat rîvna, sacrificiul și pasiunea unor persoane cu multă abnegație față de popor, care îndrumînd lipsuri și alte privațiuni, au contribuit la adunarea și păstrarea unor bogate vestigii și documente ale trecutului poporului nostru. Datorită acestor condiții, activitatea muzeistică avea un caracter sporadic, iar colecțiile muzeelor, caracterul unor depozite la care accesul marelui public era redus.

În prezent, dezvoltarea rețelei de muzee, organizarea și dotarea lor tehnico-materială (fig. 1), asigurarea și încadrarea acestora cu personal de specialitate, constituie o problemă de stat. La baza întregii activități științifice și cultural-educative de masă, desfășurată de aceste instituții, stă filozofia marxist-leninistă, materialismul dialectic și istoric.

Privită în ansamblu, întreaga activitate a muzeelor, constatăm că ea se desfășoară pe două planuri distincte :

a) activitatea științifică de cercetare, care la rîndul său, înglobează — munca de depistare, colecționare, determinare, fișare, studii pentru valorificarea cercetărilor etc.

b) activitatea cultural-educativă de masă care și aceasta la rîndul său, cuprinde felurite și variate forme de activitate, din care enumerăm doar cîteva :

- organizarea expozițiilor temporare tematice
- organizarea expozițiilor tematice volante
- conferințe
- consfătuiri pe locul de producție
- cercuri muzeografice
- vizite la muzeu — ghidaje etc.

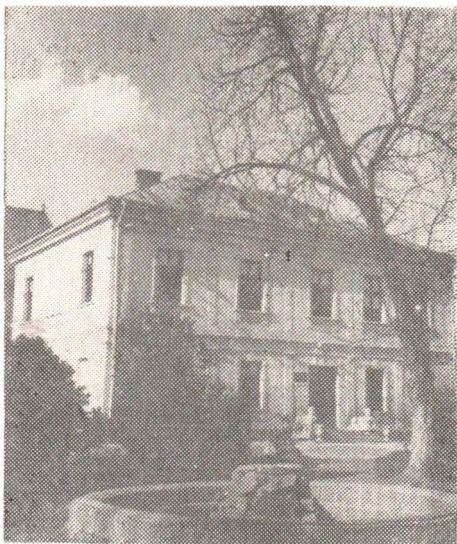

Fig. 1. — Localul Muzeului din Bistrița

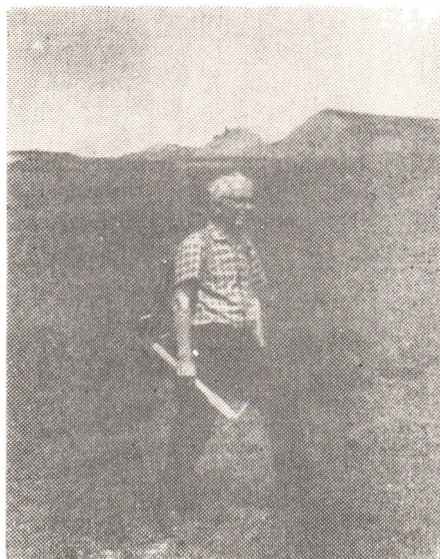

Fig. 3. — In căutarea și cercetarea vestigiilor istorice.

Aceste două laturi ale activității muzeelor se îmbină într-un tot organic bine încheiat și care în ansamblu reflectă însăși ceea ce trebuie să cuprindă activitatea muzeografică. Nu putem acorda o întâietate mai mare uneia sau alteia din aceste două compartimente de activitate, ponderea căzînd pe ambele laturi în aceeași măsură, acestea neputîndu-se dezvolta separat una față de alta. Acest fapt ar diminua în mare măsură atingerea scopului urmărit : dezvoltarea unei rodnice activități științifice, cît și o permanentă legătură cu oamenii muncii prin intermediul expozițiilor de bază, mijloc eficient prin care muzeul poate acționa asupra conștiinței maselor.

Analizînd temeinic rolul științific și cultural-educativ pe care îl au muzeele, țel bine definit și pe care lucrătorii muzeografi se străduiesc să-l atingă zi de zi, constatăm cu certitudine necesitatea impetuoasă de lărgire a formelor de activitate, cărora muzeul trebuie să le acorde o mai mare importanță. Acest fapt presupune lărgirea și completarea expoziției de bază, care la rîndul său, impune lărgirea fondului de obiecte muzeale, pentru a servi apoi la completarea din punct de vedere tematic a diferitelor goluri ale expoziției respective, spre a fi în deplină concordanță cu mersul înainte, pe calea marilor realizări ale științei obținute în epoca actuală.

Din cele arătate mai sus, reiese că problema îmbogățirii colecțiilor muzeale, devine și se impune ca o cerință absolut necesară dezvoltării muzeului însăși. Această importantă acțiune de sporire a fondului de obiec-

Fig. 2. — Locuință dacică de epocă timpurie Bistrița „Poderei” (1962).

te de muzeu, poate și trebuie privită sub două aspecte : unul de ordin patriotic, iar celălalt legat de activitatea dezvoltării muzeului. Ca buni muzeografi și buni cetățeni avem datoria de a duce o muncă susținută pentru adunarea tuturor bunurilor culturii materiale ale poporului nostru, lăsate moștenire pe întregul cuprins al patriei noastre și a le valorifica prin intermediul variatelor forme de activitate muzeologică. Este bine știut că organizarea, muzeului, fie acesta orășenesc, județean sau republican, expoziția sa de bază, trebuie să reflecte aspecte ale societății omenești privind teritoriul pe care acest muzeu îl reprezintă. Astfel expoziția muzeului din Constanța, va prezenta evenimentele de seamă petrecute acolo cu milenii în urmă, pe cînd muzeul din Bistrița etc., are sarcina ca expoziția sa de bază să înfățișeze aspecte ale dezvoltării societății omenești din acest colț de țară, cu specificul său propriu, dar ținînd cont în același timp și de unele evenimente de ordin general și care au unele tangențe cu teritoriul bistrițean. Acest lucru face ca muzeele să capete un conținut local, situat în același timp într-un cadru geografic și istoric mai larg, spre

a nu fi rupte de evenimentele mai importante din istoria patriei noastre. În acest context, trebuie avut în vedere necondiționat profilul muzeului respectiv, lucru fără de care nu am putea urmări gradul și limitele dezvoltării expozițiilor muzeale.

Din cele relatate mai sus, rezultă că muzeele pentru dezvoltarea cu succes a diferitelor forme de activitate — științifică și cultural-educativă, au nevoie de o sporire continuă a fondului de obiecte muzeale, prin crearea și organizarea unor depozite sistematice, cât și prin organizarea temeinică a expozițiilor de bază la un înalt nivel științific, acestea constituind puntea de legătură¹ dintre muzeu și masele largi de vizitatori. Aici intervine cu succes munca de achiziții și cercetări. Această muncă de achiziții poate să îmbrace și ea diferite forme, una este să faci o achiziție prin donație, alta, cu fonduri bănești, sau prin cercetări directe, periegeze, săpături arheologice, sau descoperiri întâmplătoare.

Problema achizițiilor prin donație, pare mult mai dificilă, aceasta putând varia într-o măsură mai mică sau mai mare, de la caz la caz și de la un muzeu la altul. Achiziționarea de piese muzeale prin donații depinde și de prestigiul de care se bucură muzeul în rîndurile maselor — pe de o parte — iar pe de alta, de munca susținută pe care trebuie să o ducă muzeograful în activitatea sa. La acestea am mai putea adăuga, și legăturile pe care muzeul le are fie cu mediul social înconjurător, fie cu „prieteni muzeului“, cei locali sau cei din alte localități, cu care trebuie să ținem o strînsă și permanentă colaborare. În această direcție muzeul nostru a obținut frumoase rezultate prin achiziționarea cîtorva piese de mare valoare artistică ce au intrat în circuitul muzeistic.

O altă formă de achiziție prin care contribuim la îmbogățirea colecțiilor muzeale, este achiziționarea de piese cu fonduri bănești, formă limitată la sumele de care dispune muzeul respectiv. Și aici un rol de seamă îi revine tot personalului științific al muzeului. Acesta trebuie să dispună de o serie de informații în legătură cu diferitele obiecte de importanță muzeală aflate în colecții particulare. De asemenea, trebuie știut, dacă aceste obiecte au valoare mai mare în muzeul local, sau ar aduce o contribuție mai mare în colecția altor muzee. Dintr-un sentiment de „patriotism muzeal local“, mulți muzeografi nu sesizează acest fapt care, la prima vedere, pare puțin important, însă pe plan național, valoarea lui crește treptat. Se întâmplă uneori că muzeele mai mici nu dispun de fondurile necesare acestui scop, iar obiectele sesizate, deși ar fi de interes local, nu pot fi achiziționate, acestea trecînd în colecția altor muzee, în cazul cel mai fericit, contrar, rămînînd pe mai departe în colecții particulare.

O colaborare strînsă între personalul științific al muzeelor — de orice grad și profil — cît și o judicioasă apreciere din partea forurilor de conducere administrativă, va duce treptat la lărgirea patrimoniului acestor instituții cultural-științifice pe de o parte, iar pe de alta, va asigura „sal-

¹ Revista Muzeelor, nr. 1., 1964, p. 7.

varea“ și intrarea în circuitul muzeistic a celor mai valoroase obiecte de interes istoric sau de artă etc.

Forma de achiziții de piese de importanță muzeală, care poate contribui în cea mai largă măsură la lărgirea colecțiilor de muzeu, este cercetarea directă, formă care în mod practic, a adus muzeului nostru sporirea considerabilă a fondului muzeistic.

Muzeul bistrițean a luat ființă la 1 octombrie 1950, fără a avea însă la bază alte colecții mai vechi. Astfel au fost folosite forme și mijloace variate în scopul înjghebării unei modeste colecții muzeale, absolut necesară, la început de drum. După un plan judicios stabilit raportat la un itinerar restrâns și cu un colectiv științific — insuficient din punct de vedere numeric — s-au întreprins o serie de periegeze, la început pe terasele din împrejurimile orașului Bistrița, periegeze care ne-au oferit surprinzătoare sesizări de materiale arheologice, unele scoase la lumină de către fierul plugului. Aceste materiale muzeistice descoperite pe terasa situată la nord de oraș, sînt felurite și aparțin cu deosebire epocilor străvechi ale istoriei patriei noastre. Multe din acestea, aparțin epocii bronzului cultura Wietenberg. Am aflat și ceramică aparținînd primei și celei de a doua epoci a fierului (fig. 2).

Aceste prime și îmbucurătoare rezultate ne-au încurajat și an de an, zi de zi, cu tîrnăcopul, hîrlețul și rucsacul la spate, am cutreerat satele, văile, terasele și comunele județului pentru lărgirea continuă a sferei de cercetare (fig. 3).

Expoziția muzeului nostru în primii ani de la deschidere — 1 II. 1953 — era relativ săracă, cu deosebire în privința documentației arheologice, avînd doar cîteva exemplare de silexuri, fragmente ceramice de tip Turdaș, Otomani, etc. și acestea donate de către Muzeul arheologic din Cluj. Treptat trecîndu-se la realizarea planului de cercetări, am reușit ca în ultimii ani să înregistrăm un număr de peste 450 de puncte și așezări de interes arheologic, în peste 100 de localități din cuprinsul județului Bistrița-Năsăud (fig. 4).

După cum vom vedea, fiecare descoperire își are o istorie proprie, pe cît de interesantă, pe atît de importantă din punct de vedere documentar. Unele din aceste descoperiri aparțin perioadei neolitice cu ceramică tipică și unelte din silex sau obsidian, cum sînt așezările de la Slătinița — pe „Zeif“ de la Teaca în vatra comunei, de la Șintereag — pe „Cremene“, de unde am recoltat zeci și zeci de unelte litice ca : răzuitoare, lame de silex, mici toporașe de mîină etc. Observațiile noastre făcute la fața locului, au dus la stabilirea a numeroase urme de locuințe de suprafață (semi-bordee), care în afara uneltelor specificate mai sus, au fost identificate și în urma petelor întunecate ce se puteau bine distinge pe arătura proaspăt executată.

Pe „Deal“ în satul Chiraleș, pe o terasă excepțional de bine situată din punct de vedere strategic, orientată spre valea Șieului, am depistat o întinsă așezare de tip hallstattian, cu ceramică neagră canelată, din care cele mai reprezentative exemplare au fost reținute pentru colecția mu-

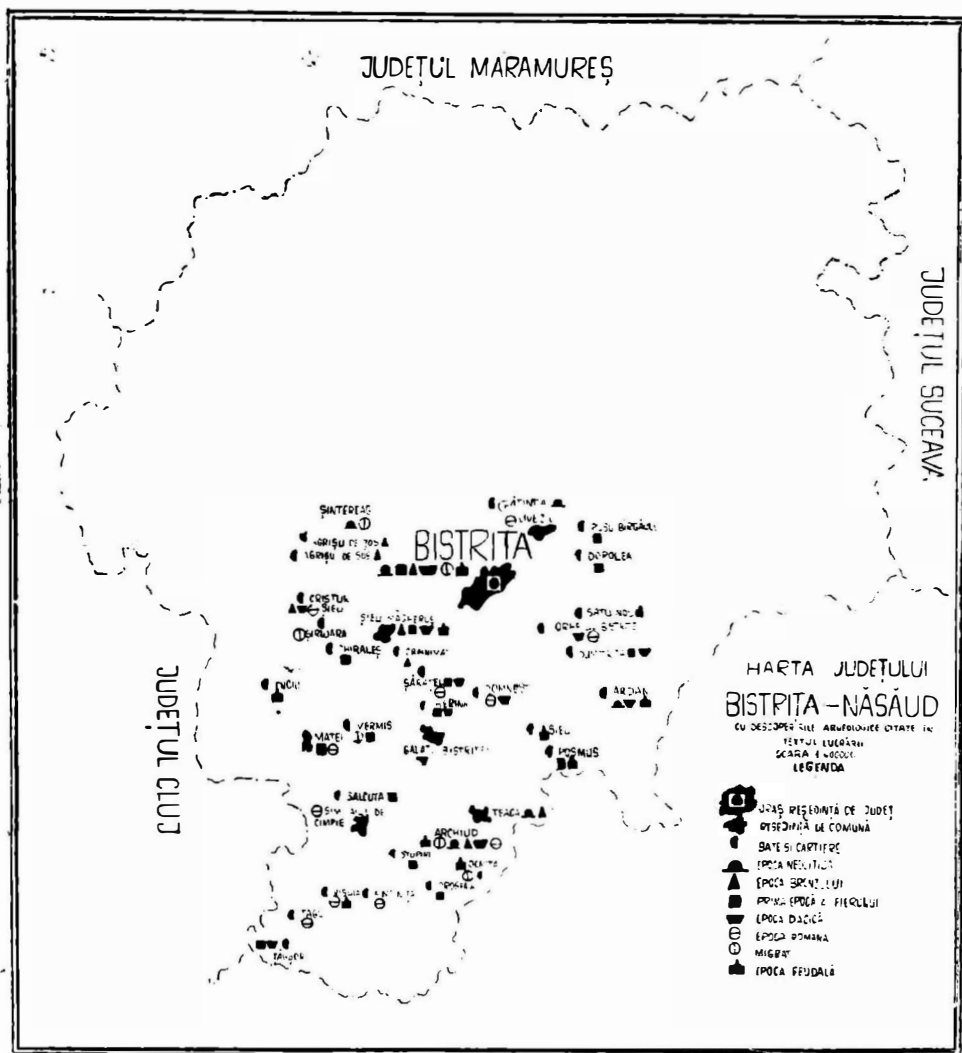

Fig. 4. — Harta descoperirilor arheologice (amintite în textul lucrării) din județul Bistrița-Năsăud.

zeului nostru. În dreapta șoselei dintre comuna Șieu Măgheruș și satul Crainimăt și imediat lângă aceasta, am descoperit o mare așezare preistorică. Cu această ocazie au fost adunate interesante fragmente ceramice aparținând mai multor epoci, cu precădere însă din prima epocă a fierului. Am aflat și ceramică lucrată la roată și care aparține perioadei dacice. O altă așezare ce aparține tot primei epoci a fierului, a fost descoperită

la Tăgșor, fiind situată în apropierea satului respectiv. Paralel cu ceramica de tip hallstattian, au apărut multe resturi de ceramică din a doua epocă a fierului. Aici sînt interesante fragmentele de chirpici care păstrează bine amprenta nuielelor pe care a fost lipit lutul respectiv și totodată acesta, indică existența unor locuințe, la construcția cărora, lutul constituia materia primă absolut necesară.

În cadrul unei periegeze efectuată în cursul lunii august 1959, colectivul nostru a făcut un popas în satul Herina.² Pe o terasă situată în dreapta drumului ce duce spre Lechința, executîndu-se un mic sondaj — spre marea noastră surpriză — acesta a căzut direct pe vatra unei locuințe (semibordei), cu care ocazie au apărut multe resturi ceramice cît și un vas mai mare și alătura de acesta, zăceau un număr aproximativ 16 greutăți din lut ars, necesare războiului de țesut. Am cules cu grijă materialul respectiv, notînd în carnetul nostru descoperirea respectivă. La fața locului de îndată s-au adunat mai mulți cetățeni, unii, de la, o batoză ce treiera în apropiere, să vadă obiectele descoperite. În fața vestigiilor ceramice scoase la lumină, s-au purtat o serie de discuții, care au dus la lămurirea, evenimentelor istorice petrecute cu peste două milenii în urmă pe teritoriul satului respectiv.

Această descoperire, ca de altfel și multe altele, a constituit un foarte bun prilej de popularizare a muzeului în rîndul maselor de cetățeni dintre care apoi mulți au devenit buni colaboratori în cadrul colectivului nostru.

Din a doua epocă a fierului — așa cum aparține și descoperirea de la Herina — amintim resturile de fragmente ceramice de la Sălcuța, Vermeș, Matei, Stupini, Dorolea, Rusul Birgăului etc. Menționăm că cercetarea făcută la Stupini, a dus la identificarea celui de al doilea biberon din ceramică descoperit pe teritoriul țării noastre, socotit printre cele mai vechi din Europa.³

Din perioada ocupației romane, merită a fi semnalate descoperirile de unelte, ceramică, monede, obiecte de podoabă etc. de la Visuia, Matei, Sinmihaiu de Cîmpie, Țagu și Fîntînița. De asemenea, cercetarea, efectuată la Domnești, a dus la identificarea probabilă a unui mic — Burgus. Ceramica romană, însoțită de cea dacică, aflată aici, confirmă această importantă descoperire (fig. 5).

Vestigiile arheologice de epocă postromană sesizate la : Archiud, Șintereag, Șirioara, Bistrița, atestă cu veridicitate existența și continuitatea poporului nostru în spațiul extra și intra-carpatic. Materialele respective, sînt grăitoare. Între acestea nu putem fără să amintim și descoperirea a două morminte de inhumăție la Ocnița, datate pe baza inventarului funerar — ceramică și obiecte metalice — în sec. IV e.n. S-ar putea ca aceste vestigii, să facă parte dintr-o eventuală necropolă, fapt ce ar constitui un motiv în plus pentru continuarea cercetărilor de la Ocnița, avînd

² St. Dănilă, *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1960. p. 153—154.

³ E. Crișan, *Un biberon hallstattian*, în *Acta Musei Napocensis*. V. Cluj, 1968. p. 405—407.

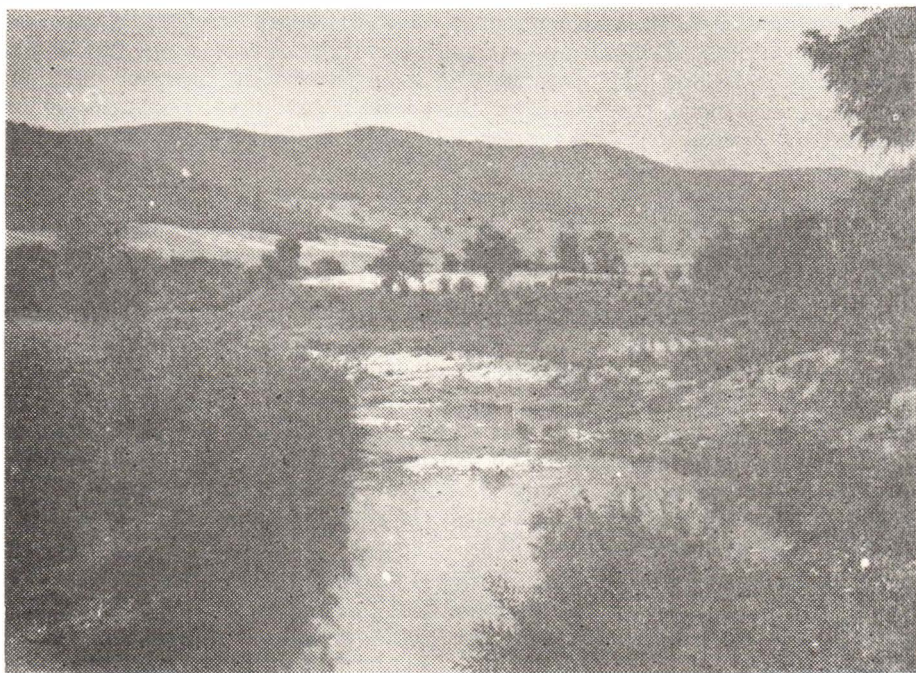

Fig. 5. — Vedere de ansamblu a micului — Burgus — de la Domnești.

în vedere epoca în care se încadrează prezenta descoperire.⁴ Cercetările de la Șirioara de pe „Podirei“, ne-au dus la identificarea unei cetăți de pământ din perioada feudalismului timpuriu — sec. X—XI (fig. 6). De asemenea, amintim o interesantă descoperire ce poate fi pusă în legătură cu trecutul istoric al Bistriței. Este vorba, de identificarea unei mari așezări situată la sud-vest de oraș pe terasa denumită „Cighir“. Cercetările noastre cît și observațiile făcute la fața locului au dus la descoperirea unui bogat material arheologic din epoca bronzului — cultura Wietenberg — din epoca fierului, perioada migrațiilor și epoca feudalismului timpuriu — secolele XI—XIII. Ultima fază de locuire de pe „Cighir“, pare să fie contemporană cu primele începuturi ale istoriei orașului Bistrița, putînd aduce lumină în cunoașterea trecutului istoric al acestui oraș.⁵

Pentru a încheia succinta redare a cîtorva descoperiri rezultate în urma cercetărilor directe efectuate pe teren, credem că descoperirea primei unelte chirurgicale de la Galații Bistriței, merită de a fi semnalată. Este vorba de un mic fierăstăuș chirurgical întrebuițat la, practicarea trepanației datat în sec. III—II î.e.n. Menționăm că acest instrument — unic

⁴ St. Dănilă. *Două morminte de înmormîntare de tip Sintana de Mureș descoperite la Ocnîța*, comunicare ținută în cadrul consfățuirii de lucru a arheologilor, organizată de către Academia R.S. România. Institutul de Arheologie, București, 27. XI — 1. XII, 1971, idem. *Urme antice pe teritoriul comunei Ocnîța*, în *Ecoul*, nr. 14, din 18 mai, 1968.

⁵ St. Dănilă. *Urme de așezări din epoca veche și feudală timpurie la Bistrița*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, p. 46—51.

de altfel — a fost prezentat la Congresul al XV-lea de istorie a medicinei de la Madrid din anul 1956.⁶ Această unealtă este de o importanță deosebită, aducând o contribuție de seamă la cunoașterea și practicarea medicinei empirice de pe teritoriul țării noastre în epoca dacică (fig. 7).

Fig. 6. — Cetatea feudală timpurie de la Șirioara — vedere de ansamblu:

a) „Dealul Cetății” ;

b) urme de locuință din sec. XI
(cercetări 1963).

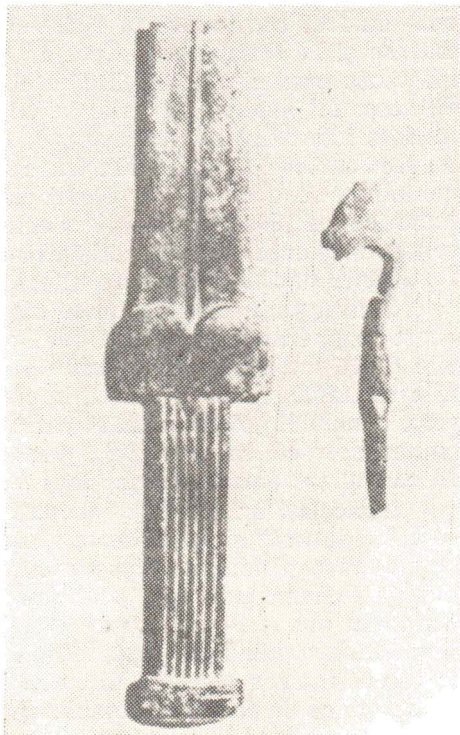

Fig. 7. — Piese unice în țara noastră aflate în muzeul bistrițean :

a) paloș scitic din bronz descoperit la Posmuș (1954) ;

b) fierăstrăuș chirurgical (trepanator) descoperit la Galații Bistriței (1953).

Determinarea, încadrarea, și studierea materialului arheologic rezultat în urma numeroaselor cercetări efectuate în cuprinsul județului Bistrița-Năsăud, ne-au dat posibilitatea de a aprecia în ansamblu, care din a-

⁶ *Istoria României*, vol. I, p. 235, 250; Șt. Dănilă, *Inventarul unor morminte de incinerare din sec. III—II î.e.n.*, în *Din activitatea muzeelor noastre*, Cluj, 1955, p. 89—94; Șt. Dănilă, V. Bologa, T. Ghițan, *Un fereastrăș pentru trepanație, celt, găsit la Galații Bistriței*, în *Istoria Medicinii: Ed. med.*, p. 40—44 V. Bologa și Samuil Izsak, în *Fapte și oameni — Din trecutul medicinei în patria noastră*, Ed. Științifică, București, 1962, p. 14—15; V. Bologa, Șt. Dănilă, Th. Ghițan, *Sägeartiges instrument aus einem keltischen Brandgrab, gefunden bei Galații Bistriței (nord-Rumänien). Wahrscheinlich trepanationssäge*, Sep. ex.: „Actas del XV Congres Intern. de Hist. de la Medicina“ (Madrid — Alcalá, Sept. 1956), Vol. 11, (Madrid, 1958), p. 65—70; F. Urseanu, *Omul primitiv practica trepanația*, în *Flacăra*, nr. 21, din 28 V. 1960, p. 16.

ceste descoperiri au o mai mare importanță din punct de vedere istoric, fie pe plan local, fie pe plan general. Acest considerent a contribuit — în colaborare cu Institutul de Istorie din Cluj — la organizarea primelor săpături sistematice din acest colț de țară. Astfel în anul 1957, s-au efectuat cercetări arheologice la castrul roman de la Orheiul Bistriței,⁷ cercetări care au fost continuate în 1958—1960 (fig. 8). În 1958, săpăturile au fost extinse și la Bistrița pe „Cetate” (Burg)⁸, săpături care au scos la iveală existența unui cimitir de incinerare de tip Wietenberg — primul cimitir de acest fel săpat sistematic în cuprinsul Transilvaniei — cu care ocazie au fost identificate 38 morminte. În anul următor, săpăturile arheologice au fost extinse și mai mult. Cu concursul Liceului Nr. 1 din Bistrița, organizându-se o tabără cu elevii clasei a XI-a, s-au început cercetări sistematice pe „Dealul Cetății” de la, Sărățel.⁹ Pe lângă identificarea unei cetăți de pământ de tip hallstattian, s-au descoperit interesante urme de fortificații dacice, peste care ulterior s-au suprapus și fortificații romane.¹⁰

Continuându-se cercetările sistematice în cadrul planului stabilit în acest scop, în cursul anului 1961 s-au executat săpături în comuna Livezile (Iad), unde s-a descoperit un castru roman din pământ cu dimensiunile de 120/160 m.¹¹ Această importantă descoperire a dus la formularea unor concluzii noi, privind modificarea graniței Imperiului roman, pe porțiunea nordică, în acest fel integrându-se și Valea Bistriței transilvănene în cadrul provinciei Dacia, fapt necunoscut înainte.

În același an au fost începute cercetările de la Archiud în punctele — „Fundătură” și la „Hînsuri”, săpături care au dus la descoperirea unor bogate vestigii istorice din perioada neolitică, epoca bronzului, epoca dacică și romană, perioada postromană, precum și din epoca feudalismului timpuriu etc. . . Putem spune că, Archiudul are o istorie multimilenară.¹² Între materialele mai importante descoperite la Archiud, semnalăm urmele a mai multor locuințe din sec. IV—V e.n. Pe suprafața unora, alături de ceramica de factură romană, apare și ceramica dacică (fig. 9).¹³

Alte cercetări sistematice au fost executate de asemenea de la Bistrița pe „Cighir” (fig. 10) și pe „Poderei”, ultima săpătură fiind executată pe o mare terasă situată la nord-nord-vest de oraș, unde pe lângă urme de a-

7 M. Macrea, D. Protase, Șt. Dănilă, *Castrul roman de la Orheiul Bistriței*, în SCIV, 1, tomul 18, p. 113—121, București, 1967; D. Protase, *Olăria dacică din castrul roman de la Orheiul Bistriței*, în Probleme de muzeografie, Cluj, 1960, p. 341—349; idem, *Problema continuității în Dacia, în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 45—47.

8 I.H. Crișan, Șt. Dănilă, *Cimitirul de incinerare din epoca bronzului de la Bistrița*, în Materiale VIII, p. 145—151; I.H. Crișan, *Contribuție la începuturile ritului de incinerare în Transilvania, în Probleme de muzeografie*, Cluj, 1960, p. 169—178; *Istoria României, vol. 1*, p. 113.

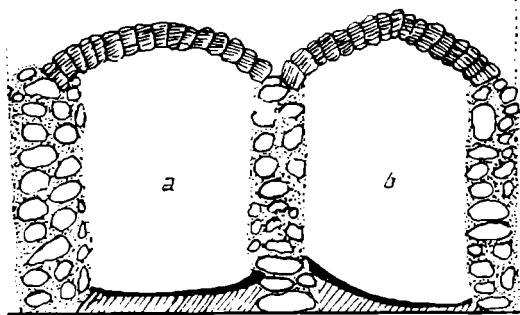
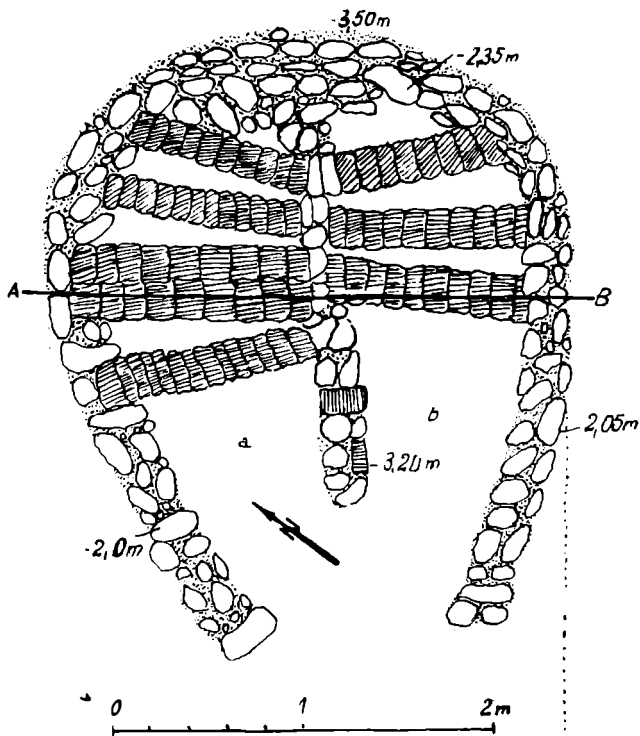
9 N. Vlăsia, Șt. Dănilă, *Săpăturile arheologice de la Sărățel*, în Materiale, vol. VIII, p. 341—349.

10 Șt. Dănilă, *Urme daco-romane la Sărățel*, în ziarul Ecoul, nr. 22, din 13 iulie, 1968; *Hadrian Dăncoviciu, Cetatea de la Sărățel*, în ziarul Ecoul, nr. 46, din 21 decembrie, 1968.

11 D. Protase, Șt. Dănilă, *Castrul roman din pământ de la Livezile*, în SCIV, 3, tomul 19, 1968, p. 531—540.

12 Șt. Dănilă, *Archiudul: O istorie de peste 6000 de ani*, în ziarul Avântul, XIV, nr. 726, din 5 decembrie, 1964; idem, *Asatások régészeti leletek, Beszterce környékén*, Igazság, 1964, decembrie; Șt. Dănilă, *Două morminte de incinerare daco-gețice, descoperite la Archiud*, Comunicare ținută la a treia sesiune științifică a Muzeului, București, decembrie, 1966.

13 D. Protase, *Problema continuității în Dacia, în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 106—107.

Secțiunea A-B

 Zid din piatră de riu
legată cu lut galben

 Căramidă română

 Pământ ars și cărbune

 Lut galben neumblat

Fig. 8. — Cupitorul roman de ars cărămizi de la Orheiul Bistriței, descoperit în cadrul cercetărilor din anul 1959.

șezări din prima epocă a fierului au ieșit la iveală și urme de locuințe dacice timpurii,¹⁴ pe suprafața cărora s-au aflat vetre de foc, multă ceramică lucrată cu mina și la roată. Această descoperire aduce o însemnată contribuție la istoria veche a patriei noastre, cu privire la ținutul Bistriței (Vezi fig. 2).

Au mai fost executate săpături sistematice și în interiorul orașului în legătură cu identificarea urmelor cetății lui Ioan de Hunedoara Comite de Bistrița, cu scopul de a preciza în mod științific dacă în cadrul actualei așezări a orașului, există și un strat de cultură antic¹⁵. De asemenea, săpăturile arheologice organizate cu U.T.C.-iștii din comuna Șieu Măgheruș, la punctul „Cetate” de pe dealul „Hederiș”,¹⁶ au dus la identificarea unor fortificații de pământ din comuna primitivă și mult amplificate în sec. XIV. Cu această ocazie s-a obținut un bogat material arheologic din perioada bronzului, epoca dacică și sec. XIV e.n.

Nu putem omite și rezultatele săpăturilor de la Dumitrița, Satu Nou și Ardan, unde de asemenea au fost descoperite interesante fortificații dacice și feudale. De exemplu la Ardan la „Cetățuie” s-au descoperit interesante urme de viețuire din mai multe epoci : prima se caracterizează prin ceramică de tip Coțofeni perioadă ce se datează la sfârșitul neoliticului ; epoca dacică aparținând secolelor III-II î.e.n., caracterizată printr-o cantitate apreciabilă de ceramică dacică. Tot cu această ocazie s-a descoperit și o monedă dacică (150—80 î.e.n.). Ultima epocă de viețuire a cetății o datăm pe baza ceramicii cît și a amplificării sistemului de fortificații, în secolele XIII-XIV, deși ceramica feudală față de cea dacică, cantitativ este extrem de redusă.¹⁷

Pe lângă cercetările directe de ordin arheologic, colectivul științific al muzeului, în mod sporadic a obținut rezultate și în privința achizițiilor de piese din domeniul etnografic, numismatic, etc., sectoare în care s-au obținut rezultate apreciable privind sporirea numărului de obiecte muzeale. Multe piese au fost achiziționate și din domeniul științelor naturii care reprezintă aspecte din fauna și flora acestui colț de țară.

Dintre obiectele etnografice multe sînt elemente de port, de arhitectură țărănească, cum se îmbină vechiul cu noul și cum acesta din urmă o ia înainte prin construcțiile masive de case ce se execută atît în centrul județului cît și în localitățile mai îndepărtate, schimbîndu-și treptat înfățișarea. Muzeografia în general și în special, muzeografia etnografică, trebuie să se grăbească cu adunarea materialului respectiv, deoarece acesta dispare sub avalanșa noului. În viitor cu greu se vor mai putea afla asemenea obiecte, doar în colecțiile muzeelor care le-au adunat și păstrat.

O altă categorie de descoperiri și nu de mică importanță este aceea

14 St. Dănilă, *Noi descoperiri arheologice la Bistrița*, în ziarul *Avîntul*, din 5 ianuarie, 1963.

15 N. Vlassa, St. Dănilă, *Săpăturile arheologice din 1960 de la Bistrița*, în *Materiale*, IX, (sub tipar).

16 St. Dănilă, *Descoperiri arheologice în raionul Bistrița*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1960, p. 153; N. Vlassa, St. Dănilă, *Săpăturile de la Șieu Măgheruș, din 1960*, în *Apulum*, VI, p. 39—47.

7 St. Dănilă, *Cetatea de pământ de la Ardan*, în *Materiale*, X (sub tipar).

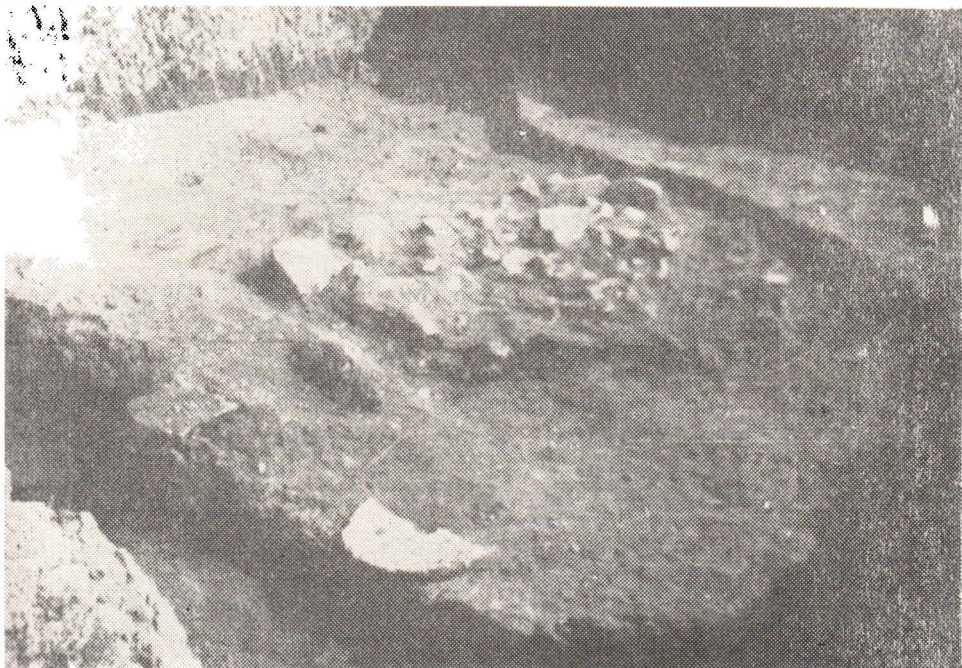

Fig. 9 — Archiud — Locuință din sec. V, e.n. (cercetări 1964).

a descoperirilor întâmplătoare. Notăm, că tezaurele cele mai valoroase din țară sînt un rezultat al acestor descoperiri, ca cel de la Pietroasa „Cloșca cu pui“, etc. . .

Înainte de a trece la relatarea citorva descoperiri — întâmplătoare — efectuate în cuprinsul județului Bistrița-Năsăud, credem că este necesar de a face cîteva precizări și anume : descoperirile din categoria amintită pot să fie împărțite în descoperiri întâmplătoare, care după sesizare au fost fie distruse pe loc — din curiozitate — fie lăsate pe suprafața terenului, distrugîndu-se sub acțiunea intemperiilor ; descoperiri de obiecte care ajung în colecții particulare — caz mai puțin fericit și descoperiri de obiecte care prin intermediul colectivului lărgit de „Prietenii ai muzeului“, în cazul cel mai bun, ajung acolo unde trebuie să ajungă, în colecțiile muzeale.

Ca muzeografi în special și în al doilea rînd ca simpli cetățeni ai patriei noastre trebuie ca activitatea, noastră să fie deosebit de multilaterală, spre a contribui la acțiunea de salvare a acestor vestigii ieșite la lumina zilei, unele după milenii chiar, să fie canalizate spre colecțiile și depozitele muzeale.

Este bine știut că, unele din aceste obiecte și nu puține la număr, sînt unicate care distrugîndu-se, nu mai pot contribui la studierea, aspectelor social-culturale pe care acestea le reprezintă.

Salvarea acestor descoperiri de la distrugere și înstrăinare poate cel puțin în parte, sau într-o mai mare măsură să fie un fapt împlinit printr-o acțiune planificată de popularizare a muzeelor în rîndul maselor. Această acțiune luînd diferite forme de activitate cultural-educativă. Cu cît muzeul va pătrunde pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale satelor, cu atît rețeaua „Prietenii muzeului“ se va lărgi și implicit va crește și importanța acestei instituții în rîndul maselor. În cele ce urmează ne permitem a înșira cîteva din aceste forme de activitate folosite de către colectivul muzeului nostru.

În localitățile unde au fost sesizate urme de așezări vechi, fie într-o formă sau alta, prin munca noastră de convingere și prin discuțiile purtate la fața locului, am reușit a cîștiga simpatia muncitorilor țărani, a intelectualilor, care ne-au oferit largul lor sprijin în depistarea și a altor descoperiri și obiecte, socotindu-i apoi colaboratori valoroși ai colectivului nostru.

În multe cazuri cu acest colectiv am întreținut legături și prin corespondență, cît și prin intermediul mai multor conferințe pe această temă organizate în cadrul căminelor culturale.

În localitățile cu posibilități mai mari am organizat colțuri muzeale, fie în școli, fie la căminele culturale, fie în altă parte, solicitînd în acest scop sprijinul persoanelor interesate în activitatea noastră.

În această ordine de idei am putea da cîteva exemple care au dus apoi la înființarea mai multor muzee comunale sau școlare, ca cele din : Șieu Odorhei, Budești, Prundu Bîrgăului, Feldru, Sîngeorz Băi, Rodna, Maieru, Livezile, etc. Am observat că acești colaboratori ajutați fiind, sînt foarte satisfăcuți cînd obțin rezultate pozitive, devenind astfel cei mai buni prieteni ai muzeului. Să-i folosim solicitîndu-le sprijinul lor.

În scopul lărgirii numărului de „colaboratori“, ne-am folosit și de presa locală în care au fost oglindite unele din aceste rezultate. Am avut dese cazuri cînd în urma unor articole publicate în ziarul local, mulți țărani cooperatori au obținut rezultate remarcabile în descoperirea și salvarea multor obiecte de importanță arheologică.

Bune rezultate au dat discuțiile pe locul de producție dintre muncitorii și țărani cooperatori. În 1964, în cursul lunii mai am făcut o cercetare de suprafață în satele Cristur-Șieu, Agrișul de Sus și de Jos. Era tocmai în perioada, prășitului. Ne-am prezentat în fața cetățenilor cu o serie de materiale arheologice, pe care le-am cules de pe suprafața terenului și sub ochii lor apoi le-am dezvăluit taina acestor relicve istorice. Din acest moment partida, noastră era cîștigată.

Este departe de a fi epuizat toate mijloacele de care ne putem folosi în munca noastră de muzeu, cum ar fi cercurile muzeografice, expoziții, vizite, tipărituri, pliante, etc. Aici sigur că mulți dintre noi am întrebunțat și alte acțiuni pentru atingerea scopului comun — de îmbogățire continuă a colecției muzeale.

Din multele descoperiri întîmplătoare, efectuate în raza de activitate

Fig. 10. — Un cuptor de pământ descoperit la Bistrița „Cighir” cercetări (1963).

a muzeului nostru, ne permitem a enumera doar câteva și pe care le-am socotit de o mai mare importanță :

În vatra orașului Bistrița pe „Cetate” (Burg), cetățeanul Skibniewski Wladislav în 1958 cu ocazia arăturilor de toamnă a observat resturile unui vas ceramic. Anunțînd descoperirea respectivă, colectivul nostru s-a deplasat la fața locului, constatînd că este vorba de o urnă cinerară. Astfel această descoperire a dus la identificarea și existența unei necropole de incinerare de tip Wietenberg.

Cetățeanul Virva Leon din satul Posmuș (1955) cu ocazia arăturilor în partea de hotar denumită „Dealul Mortilei” a descoperit „un cuțit” de culoare verde, pe care din curiozitate l-a păstrat acasă. Vecinul său Ni-coară Vasile între timp vizitînd muzeul s-a oprit în fața unei vitrine cu obiecte din bronz, care i-au atras atenția, făcînd asemănare cu obiectul pe care l-a văzut la „cinul său. Concomitent cu această întîmplare am cules, câteva informații de la susnumitul în urma cărui fapt ne-am deplasat la fața locului, constatînd că este vorba de un pumnal scitic — aķinakes — (vezi fig. 7b). Studiul făcut asupra acestei săbii scurte a stabilit că ea este singurul exemplar din bronz aflat pe teritoriul țării noastre¹⁶, mai multe exemplare asemănătoare aflîndu-se doar la muzeul din Kiev.

¹⁶ D. Popescu, *Sciții în Transilvania în opera lui V. Pirvan*, în SCIV, nr. 1. din 1958, p. 28; Șt. Dănilă, *Descoperiri scitice la Posmuș, raionul Bistrița*, în Activitatea muzeelor, Cluj, 1956, p. 81—85.

În ultimii ani din seria descoperirilor întâmplătoare și nu de mică importanță, amintim că în ultima vreme în posesia muzeului au intrat 3 tezaure monetare din argint, din secolele XIV-XVII. Aceste tezaure așa numite „comori“ au ieșit la iveală cu ocazia diferitelor lucrări agricole sau edilitare. Un studiu făcut asupra lor ne dovedește faptul că majoritatea dintre ele au fost ascunse în preajma evenimentelor care au cuprins Transilvania în timpul cuceririi acesteia de către Mihai Viteazul.

Dăm mai jos în mod sumar — câteva din aceste descoperiri: cetățeanul Ursa Ștefan din comuna Șieu cu ocazia unor lucrări în grădina casei sale, a dat peste resturile unui vas din ceramică, care a conținut peste 2.500 monede de argint, în majoritate dinari transilvăneni și groși polonezi. La fel în cartierul Slătinița ce aparține orașului Bistrița, Bayer Mihai a dat peste o comoară din argint de 420 monede. Tot cu ocazia săpării unor gropi pentru pomi, a descoperit și capacul vasului în care au fost depuse monedele. În satul Visuia în cimitirul local s-a descoperit un tezaur numai din 24 monede de argint, iar în satul Posmuș în fața cooperativei cu ocazia săpării unui șanț de scurgere, într-un mormânt s-au descoperit 54 monede din argint. Pare foarte interesant locul unde au fost ascunse aceste două tezaure. În satul Enciu cele peste 400 monede din argint aflate cu ocazia săpării unui rigol, aparțin de asemenea sec. XV-XVI.

Un tezaur monetar, de asemenea din argint, a fost descoperit în satul Vermeș cu 466 piese, aflate, de asemenea, într-un vas de lut, ce numai în parte s-a păstrat. Acest tezaur are câteva monede din sec. XVII.¹⁹

Pentru a încheia șeria citorva descoperiri monetare, socotim necesar de a mai semnala un alt tezaur descoperit tot în comuna, Șieu în grădina casei lui Molnar Elena, (fig. 11). Din cele 480 monede de argint, de epocă feudală au fost depistate și aproximativ 54 monede turcești din argint. Acest fapt reprezintă un caz izolat dar care aduce o contribuție esențială în privința pătrunderii acestui tip de monede în această parte a țării. Este foarte probabil, ca proprietarul acestui tezaur, să fi fost un negustor.

O descoperire întâmplătoare efectuată în satul Orosfaia reprezintă inventarul unui mormânt de incinerare din a doua epocă a fierului, inventar compus dintr-un vas mare (urnă) un vas mic precum și vârful unei sulițe (fig. 12). Descoperirea a fost sesizată de către Pop Ilie și Bucur Teofil.²⁰ Această descoperire confirmă pătrunderea triburilor celtice în sec. III—II î.e.n. pe teritoriul patriei noastre, precum și ritul de înmormântare folosit de aceste triburi ce au fost apoi treptat asimilate în masa autohtonă dacogetică.

Tot ca o descoperire întâmplătoare este și depozitul de obiecte de bronz din satul Stupini, descoperit în oct. 1966. Cu ocazia săpării unui siloz pentru masă verde au ieșit la iveală 11 obiecte din bronz: două lănci, un celt, un inel de buclă, două brățări și cinci piese de harnașament. Intregul de-

19 Șt. Dănilă, „Comoara“ de la Vermeș, în Flacăra, nr. 25, din 1964, p. 18; Șt. Dănilă, I. Winkler, Tezaurul de monede feudale din sec. XV—VII, descoperit la Vermeș, județul Bistrița-Năsăud, în Materiale numismatice... (sub tipar).

20 Șt. Dănilă, Noi descoperiri arheologice privind problema celților din zona Bistriței, în prezența „Culegere“, (vezi revista Flacăra, nr.1, din 1965, p. 30).

Fig. 11. — Tezaur monetar de argint descoperit la Șieu (1967).

Fig. 12. — „Prietenii muzeului” .

pozit se datează în prima epocă a fierului (hallstatt B.). Intre obiectele descoperite, remarcăm cele cinci piese de harnașament (zăbale de cai), piese de un tip încă necunoscut în țara noastră.²¹

O descoperire mai recentă, efectuată de asemenea în comuna Șieu de către Decei Ștefan, merită de a fi semnalată. Este vorba de sesizarea unui valoros depozit de unelte agricole din sec. XIII.²² Acesta se compune din două brăzdare, patru cuțite de plug, trei topoare și mai multe fragmente de seceri, toate din fier (fig. 13). Depozitul, a fost descoperit cu ocazia săpării unei pivnițe de către cetățeanul respectiv. Această descoperire prezintă o importanță deosebită pentru studiul dezvoltării agriculturii în părțile bistrițene, cu privire la perioada la care ne referim. Pe baza fragmentelor ceramice de tip feudal, concomitent și în acelaș loc descoperite, cât și a observațiilor culese la fața locului, acest depozit pare să fi fost ascuns în perioada, de invazie a tătarilor (1241).

După înșiruirea descoperirilor de mai sus, descoperiri, care între altele, aduc o contribuție de seamă la studiul ținutului nostru privind diferitele epoci pe care aceste descoperiri le reprezintă, socrat necesar de a da și câteva detalii cu privire la creșterea fondului de obiecte de importanță muzeală de la înființarea acestei instituții — 1.X.1950 — și pînă la 31.XII.1970.

²¹ St. Dănilă, *Depozitul de bronzuri de la Stupini*, (lucrare în manuscris).

²² St. Dănilă, *Depozitul de unelte agricole din sec. XIII, descoperit la Șieu*, (comunicare ținută la al doilea simpozion etnografic, din jud. Bistrița-Năsăud); idem, *Importante descoperiri arheologice*, în ziarul *Făclia*, XXII, nr. 6481, din iunie, 1967.

Fig. 13. — Depozitul de unelte agricole descoperit la Șieu în anul 1967.

Anul	Luna	Secția istorie	Secția st. naturale	Total
1950	dec. 31	100	—	100
1955	dec. 31	2.592	952	3.544
1958	dec. 31	5.702	300	6.002
1964	dec. 31	10.616	1.481	12.097
1966	dec. 31	10.789	1.664	12.488
1969	dec. 31	13.285	1.665	14.950

După cum reiese din cifrele de mai sus, observăm că la înființarea muzeului nu a existat o colecție mai veche și că munca de achiziție de piese muzeale, a necesitat de a fi intensificată an de an. O creștere mai mare a colecțiilor muzeului se observă în ultimii ani, când numărul obiectelor se dublează, datorită cu siguranță sporirii numărului cercetărilor,

ceea ce a făcut ca fondul muzeistic în 1970, să depășească cifra de 15.000, deși parte din materialul arheologic dintr-o serie de săpături este încă în curs de determinare și inventariere.

Față de dinamica creșterii numărului de piese muzeale, așa cum a reieșit din situația arătată mai sus, socotim util să arătăm și modul cum a crescut colecția muzeului, raportînd aceasta la sursa și proveniența obiectelor, astfel avem :

— obiecte provenite din donații40%	=	600 ob.
— obiecte procurate cu fond. bănești . .	.60%	=	900 ob.
— obiecte provenite din cercetări directe pe teren60%	=	9000 ob.
— obiecte provenite din descoperiri întîmplătoare30%	=	4500 ob.

Din datele de mai sus, reiese faptul că majoritatea pieselor achiziționate și intrate în colecția muzeului bistrițean, provin din cercetări directe pe teren. Acest fapt nu trebuie să ne facă să neglijăm și celelalte forme de achiziții, care, de asemenea, pot și trebuie să contribuie la sporirea fondului documentar al muzeului.

Datorită marilor prefaceri ce se petrec sub ochii noștri, atît la orașe cit și la sate, peste tot apar construcții noi lăsînd în urmă amintirea trecutului. Se deștelenesc pămînturi care altădată erau lăsate părăginirii. Viața merge înainte cu pași rezezi, trebuie să ne grăbim. Descoperiri întîmplătoare pot apare pretutindeni și acolo unde nu gîndim. Atenția noastră trebuie să fie dirijată spre a contribui în cea mai mare măsură și cu cea mai mare eficacitate la salvarea relicvelor trecutului, aducîndu-le în circuitul muzeistic.

Din experiența muzeografică de ani de zile, petrecuți între „cioburi“ cu convingerea de a obține rezultate mereu mai bune, lucrătorii muzeografii. trebuie ca, în munca lor să fie convinși că, activitatea muzeistică, nu poate da roadele scontate, decît prin dragoste de muncă, rîvnă, abnegație, unori și sacrificiu. Munca de muzeu trebuie îndrăgită și atunci rezultatele așteptate, nu vor întîrzia să sosească.

DIE VERVOLLKOMMUNG DER MUSEUMSSAMMLUNGEN DURCH ANKÄUFE, SYSTEMATISCHE FORSCHUNGEN UND ZUFÄLLIGE ENTDECKUNGEN (METHODEN UND ERGEBNISSE).

ZUSAMMENFASSUNG

In den letzten Jahren erfuhr die Entwicklung der Museen unseres Landes einen bedeutenden Aufschwung. Die Museen wurden mit Materialien und Ausrüstungen bereichert und gleichzeitig wurde genügend Fachpersonal angestellt.

Die Aktivität der Museen entfaltet sich auf zwei Gebieten: Die wissenschaftliche Forschungstätigkeit und die der kulturellen Erziehung der Volksmassen.

Das bistritzer Museum begann seine Tätigkeit am 1. October 1959 ohne eine ältere Sammlung als Grundlage zu haben. Durch ununterbrochene und beständige Arbeit wurde das Museum organisatorisch gestaltet und zugleich ständig bereichert. Durch Ankäufe und systematische Forschungen, wuchs die Zahl der gesammelten Gegenstände von 100 Stück im Jahre 1950, auf 15.000 im Jahre 1969.

In dieser Zeitspanne entwickelte sich hauptsächlich die archäologische Abteilung. In über 100 Ortschaften des Kreises Bistrița-Năsăud wurden bis jetzt rund 500 Siedlungen von geschichtlich — archäologischer Bedeutung entdeckt. Einer der wissenschaftlich wertvollsten Gegenstände ein zigartig für unser Land — ist die bei Galații Bistriței gefundene Trepanationssäge, die auch im Ausland bekannt wurde. Wir erwähnen noch dass bei Passbusch (Posmuș) entdeckte skytische Bronzeschwert.

Gleichzeitig wurde die Münzensammlung bereichert, sowie die Abteilungen für Ethnographie, Volkskunst, Naturkunde u.a.

Die Sammlungen des Museums, wurden wie folgend bereichert:

durch Spenden	4% = 600 Gegenstände
durch Ankäufe	6% = 900 „
durch Gebietsforschungen	60% = 9.000 „
durch zufällige Entdeckungen	30% = 4.500 „

ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Das Gebäude des bistritzer Museums.

Abb. 2. — Frühzeitiges Dakerggrab, Bistritz, „Poderei“ (1962).

Abb. 3. — Auf der Suche und Forschung der geschichtlichen Überreste:

Abb. 4. — Die Verbreitung der im Text angegebenen archäologischen Ausgrabungen auf dem Gebiete des Kreises Bistritz-Năsăud.

Abb. 5. — Gesamtansicht der Kleinen Burg von Domnești.

Abb. 6. — Die Erdburg von Sirioara — Gesamtansicht.

Abb. 7. — Seltene Gegenstände (Unikate für Rumänien), die im bistritzer Museum aufbewahrt werden.

a) Skytisches Bronzeschwert, entdeckt bei Passbusch (1954).

b) Trepanationssäge, entdeckt in Galații Bistriței (1953).

Abb. 8. — Römischer Ziegelbrennofen, entdeckt bei Burghalle, im Jahre 1959.

Abb. 9. — Archiud — Wohnung aus dem V. Jh. (Forschungen 1964).

Abb. 10. — Tonherd, entdeckt bei Bistritz „Cighir“ (Forschungen 1963)

Abb. 11. — Silbermünzenschatz gefunden bei Șieu.

Abb. 12. — „Freunde des Museums“

Abb. 13. — Das Lager der landwirtschaftlichen Geräte entdeckt in Șieu im Jahre 1967.

MEMORIA LUCRURILOR SAU ISTORIA ȘI PERSPECTIVA UNUI MUZEU

TEODOR TANCO

Începutul ideatic al Muzeului de artă și tehnică populară din Monor se datorează unui document important pentru istoria comunei. Cîteva generații de intelectuali au păstrat în condiții bune Diploma tîrgului Monorului acordată în 1841 de Curtea de la Viena. Gînduri de recunoștință se cuvin memoriei acelor bărbați vrednici care s-au luptat cu o energie și stăruință remarcabilă pentru a obține comuna dreptul de a organiza anual tîrgul din luna mai, perpetuat de atunci pînă în zilele noastre.

Existența documentului nu ne era cunoscută. Cu puțin timp înainte de moarte preotul Teodor Adace o transmisese autorităților comunale. Textul latin a dat puțința descifrării aproximative a conținutului. De aceea, păstrarea și valorificarea Diplomei în locul destinației și în mijlocul celor ce îi urmează pe vrednicii înaintași, a scînteiat și ideea dar și nevoia înființării unui muzeu ; pentru a o salva peirii împreună cu tot ceea ce constituie dovezi ale culturii materiale și spirituale ale localnicilor.

Înființarea muzeului de la Monor se circumscrie avîntului generos și climatului propice dezvoltării instituțiilor culturale de masă asigurat prin coordonatele politice ale orînduirii noastre socialiste.

În județul nostru, ca în toată țara, sînt foarte multe instituții cu caracter educativ și în același timp cu un conținut istoric și patriotic valoros. Pe lingă cele tradiționale și cu o personalitate distinctă în peisajul manifestărilor și activităților culturale ale poporului, muzeele satești sînt mlădițe tinere, poate cele mai tinere, și deosebit de expresive privind dezvoltarea istorică a poporului. Numărul muzeelor în mediul rural sporește an de an, îmbogățindu-și totodată conținutul prin nuanțarea exponatelor și prin valoarea lor uneori excepțională : ca vechime, frumusețe, raritate etc. Și, fie că se aliniază celorlalte instituții comunale, în drepturi și organizare, sau se subordonează unora — ca în cazul celor școlare, perspectiva este larg deschisă fiecărei așezări ca să aibă o astfel de carte în imagini despre trecutul și prezentul oamenilor, cum mai poate fi definit muzeul.

În județul Bistrița-Năsăud primul muzeu s-a înființat la Năsăud în anii de glorie ai revistei Arhiva someșană și care a adus un aport însemnat prin publicarea listelor donatorilor și dezvoltării zestrei acestuia. A urmat îndată după război fundamentarea celui bistrițan, datorat unor pasionați colecționari, aducându-l în zilele noastre la un prestigiu recunoscut. Cu timpul ideea și exemplul s-a extins la oamenii înzestrați cu o sensibilitate și simț patriotic, dezvoltându-se rețeaua muzeelor sătești. Înființarea celui de la Monor se înregistrează ca un act firesc și chiar așteptat într-o străveche vatră românească și comună frunțașă grănicerească, cum a fost în trecut.

Ambianța favorabilă și existența celorlalte au influențat și au ambiționat opinia monorenilor în decizia creierii unui muzeu local. Este una din laturile ce explică înlăptuirea într-un timp foarte scurt. Căci acțiunea a pornit în ianuarie 1968, o dată cu înființarea comitetului de inițiativă și organizare a muzeului. Acesta a fost în majoritate format din țărani, și două cadre didactice. Consfăturile cu țărani și intelectualii, invitați de comitet, au avut rostul de a populariza ideea, răspîndind-o prin viu grai. Au urmat câteva campanii în care echipe formate voluntare și membrii comitetului au cutreierat casele Monorului și Gledinului. Iar organele politice și administrative ale comunei au lărgit popularizarea acțiunii în comitetele și adunările generale ale omenilor ținute cu diferite prilejuri. S-au repetat apelurile și solicitările, s-a argumentat prin piesele adunate pentru a se învinge îndoiala, neîncrederea și reținerea unei părți a populației.

Greutăți. obiective și subiective, se iviseră o dată cu munca de colecționare a numărului necesar inaugurării muzeului. Una din acestea a fost aceea că alți colecționari o luaseră cu mult înainte, selectînd lucrurile ce le avuseseră țărani. Așa a fost muzeograful N. Filimon, din Monor, care pînă la război a îmbogățit muzeul din Tg. Mureș cu exponate de deosebită calitate, reprezentînd portul, tehnica populară etc., parte din ele ajungînd în muzeele din București sau aiurea. Iar în anii cînd Monorul a aparținut fostei regiuni Mureș, muzeul din Reghin a achiziționat, cu bani, foarte multe lucruri, alegînd pe cele ce aveau să ilustreze un muzeu la nivelul raionului. Din această cauză acțiunea a întîmpinat reale greutăți; și mai cu seamă că în locul vinzării se propunea donația... Faptele dovedesc că scopul a fost înțeles și masele s-au apropiat cu generozitate de noua instituție. Dacă peste acestea s-a trecut, a rămas și rămîne alta permanentă : Monorul fiind o localitate care a prosperat economic în ultimele două decenii. dispunînd de o cooperativă agricolă bună, cit și angajarea surplusului forțelor de muncă în alte sectoare, a realizat venituri certe. Această realitate s-a tradus prin o înnoire a construcțiilor de case și acareturi gospodărești aproape totală. Două construcții cu paie, reprezentînd tipul vechi de casă, mai exisă ! Numai intervenția energetică le mai poate salva, spre a fi păstrate și amenajate ca piese de autentică originalitate.

Aceste considerente au mobilizat toate forțele. Acțiunea a coincis cu noua organizare administrativ-teritorială a țării, în consecință, cu reînființarea județului ; după care Monorul a revenit la vetrele cu care se înfrățise mai bine de două veacuri, cind s-au militarizat cele patruzeci și patru de comune formînd Regimentul II grăniceresc al românilor din ținutul Năsăudului. Iar solitudinea organelor politice de a înființa muzeul și a fi și acesta una din realizările Monorului în noua unitate administrativă, a fost deplină și competentă.

După o iarnă geroasă și o primăvară în care neîncrederile s-au mai topit, a urmat o vară calmă și roditoare, încît la sfîrșitul ei a putut fi inaugurat Muzeul de artă și tehnică populară din Monor, la 27 septembrie 1968.

Evenimentul a fost întîmpinat cu entuziasm de participanții prezenți la inaugurare, și de cei peste 500 de vizitatori ce au semnat în cartea de aur în prima zi. (Fiind în chiar ziua tîrgului de toamnă). Era prima întîlnire cu publicul, cu donatorii în primul rînd (căci toate exponatele au fost oferite gratuit, deși de valoare materială foarte ridicată), dar și prima confirmare a justeței și îndreptățitei acțiunii. Oamenii, localnicii, erau mîndri de realizarea aceasta și și-o apropiau afectiv. Instituția nou creată se așeza în conștiința lor ca un bun al tuturor, necesar și legitim.

Infăptuirea muzeului de la Monor a fost consemnată și în coloanele presei. Buletinul Agerpres a difuzat știrea în țară ; a înserat-o în coloanele sale Știința Tineretului. Articole mai vaste au apărut în Tribuna (nr. 42/1968), în ziarul Ecoul din Bistrița (nr. 34/1968) și în Revista muzeelor din București (nr. 3/1969). În emisiunile postului de Radio București a fost, de asemenea, anunțată, iar Studioul Cluj a relatat mai detaliat despre noul muzeu. Vasta popularizare dovedește că această instituție se integrează peisajului cultural al țării și soarta ei angajează răspunderi mature și conștiente.

Dintre harnicii și numeroșii colecționari ai pieselor în muzeu, a celor care au participat la amenajarea localului și au răspuns neîntîrziat la chemarea comitetului, se cuvin amintite măcar cîteva nume : Fironico Pop, Dumitru Tanco, Dumitru Moțoc, Dumitru Echim, Ion Echim, Simion Haja, Mihail Botezat, Vasile Ursa, Anuca Bortăș, Floarea Drăgan, Gelu Furdui, Simion Pîntea, Ionel Drăgan, Sandu Birlădeanu, Dumitru Mureșan, elevi de la școlile secundare, grupuri de pionieri și uteciști, și alții.

Profilul muzeului, așa cum îl arată numele, se direcționează pe două mari filoane a imprimării veacurilor prin îndemînările mîinilor și șlefuirii spiritului, cit și a îndeletnicirilor fundamentale, ca expresie a modului de viață : arta populară și tehnica populară. Intre acestea e o împletire atît de strînsă încît adesea se confundă ; un obiect al muncii purtînd însemnele unei măiestrii și a unui gust artistic uimitor (decorațiile de pe coada greblei, de pe furca de tors etc.) Vechiul port popular conține atîta măiestrie și o stilizare a frumosului, a simplității pînă la arta cea mai desăvîrșită. Sînt piese vestimentare ce se îmbrăceau la sărbători, deci de

o utilitate nemijlocită și de obicei cu o asemenea destinație sînt toate manifestările artei populare, și totuși, cu atît de bogată și vie imaginație și cu atîta meșteșug executate !

Realitățile prezente și înnoirea permanentă, modernizarea vieții sub multiple aspecte, se resimt și au repercursiuni în gîndirea și concepția artistic-creatoare. Se schimbă, cu alte cuvinte, portul, tradițiile, obiceiurile ; s-a cooperativizat satul și s-a părăsit grapa, teleguțele și ațitea unelte folosite pînă mai ieri. Tocmai în direcția și pentru a preîntîmpina dispariția unor piese de muncă, muzeul se profilează de la început pentru a salva și a conserva cîteva modele. Amintind încă o dată că cele două sectoare exprîmă o înmagazinare prin exponatele lor a inventivității, a căutării, a înfrumusețării vieții și a ușurării procesului de muncă. Chiar dacă nu sînt atît de distinct reprezentate cele două direcții și nici destul de înzestrate și ordonate în muzeu, dar aceasta trebuie să-i fie dezvoltarea și îmbogățirea tezaurului în viitor. Încă nu e tîrziu, se mai pot aduna multe.

Din sectorul artei populare mai reprezentativ se recomandă țesăturile, cusăturile, broderiile, încrustările pe lemn și unele obiecte confecționate în scop decorativ. Există o varietate de exponate aparținătoare acestui domeniu în care concepția și realizarea artistului anonim este revelatoare în ce privește tradiția, autenticului bun gust și specificitatea artei populare. Totodată se reliefează specificul național și comunitatea de idei, sensibilitatea și puterea creatoare a poporului român de pretutindeni. Caracterul local se insumează celui național, iar trecerea sau firele de legătură sînt atît de evidente în tonurile de bază a culorii, a figurilor, cît și a fondului pe care se execută. Firește, nu toate pisele sînt create de mîna și mintea țărănilor din sat. Sînt destule care întregesc acest sector al artei populare ajunse în muzeul local pentru că ele făceau parte din avuția caselor de gospodari. Așa sînt icoanele pe sticlă, ceramica cu decorația aplicată pe căni, blide etc. executate în altă parte și achiziționate în tîrguri. Sau, șiragul de mărgele venetiene aduse de soldații grăniceri din îndepărtatele campanii pentru soțiile lor. Valoarea documentară și autenticitatea au în primul rînd cele care aparțin locului și tocmai prin acestea se individualizează instituția, ele dau tonul și personalitatea muzeului.

Sectorul tehnicii populare esete o încercare îndrăzneață, dar necesară, de a reprezenta evoluția economiei agrare și casnice. Străduințe de acest gen se înregistrează și la nivel mai general și dovadă concludentă este conținutul noului muzeu din Sibiu cu acest profil. Pe lîngă interesul muzeistic propriu zis, tehnica populară este abecedarul cu care se descifrează caracterul unei economii foarte vechi și statornice, corespunzătoare acestor locuri. Două au fost ocupațiile fundamentale ale românilor de sub Poiana Tomi : păstoritul și agricultura. Acestora le corespund și cele mai reprezentative piese în muzeu.

Agricultura a constituit o ocupație complimentară păstoriei străvechilor locuitori. Numai pe măsură ce pădurile au fost tăiate și s-au deschis poieni largi, însorite, s-au creat și condițiile cultivării unor cereale. Asta, însă, foarte de demult. Cu timpul ramurile s-au echilibrat. Monorul

a împlinit o existență documentară de 650 de ani¹⁾, iar ce a fost înaintea acestei date e greu de reconstituit. Piesele de muzeu atestă lucrarea pământului încă pe vremea plugului de lemn; vechimea lui e de ordinul veacurilor și e mărturie de cînd omul se lupta cu mijloace foarte puțin avansate pentru a semăna ca să culegă apoi rodul pământului. Ii urmează

Fig. 1. — Ciobanii din Monor.

plugul cu brăzdar de fier, apoi plugul de fier (trase de animale de lucru); înlocuite azi de mijloacele mecanice. Tot atît de interesante sînt și împlăciile de scos semințele, un fel de treer primitiv pentru bătutul snopului de grîu, fasole etc., sau piulița de sfărîmat cereale, un fel de moară cu o vechime de peste 250 de ani pînă cînd locul i-a fost luat de pietrele de

1 Vezi Teodor Tanco, „Monor — 650”, în Ecoul, Bistrița, nr. 97/1969.

măcinat, suprapuse și acționate prin învîrtirea cu o bită. A urmat moara cu pietre fixate într-un stativ și acționată de doi oameni prin cele două brațe. Există un asemenea model, iar pe corpul de stejar, dintr-un singur trunchi este scobit anul 1802.

Păstoritul trebuie că a fost cel dintîi și foarte străvechi pe aceste locuri. Oamenii îl au în sînge și constituie pentru ei un dat firesc. (Doinele și baladele ciobănești au izul unor vremuri arhaice). Sînt multe piese ce reprezintă această ocupație, începînd cu răbojul, simplu sămădaș ciobănesc dar eficace, apoi cumpăna de lemn, străbunicul cîntarului de mai tîrziu, sau cumpăna cu scafe de lemn, cîntarul de mină etc. Uneltele de stîină sînt numeroase și constitutive pentru tot procesul prelucrării lapteului prin care ciobanii Monorului, ca și cei de după tîrg, sînt vestiți. Chiar și unele componente ale îmbrăcămînții lor sînt aduse la muzeu. Este edificatoare pentru portul ciobănesc, fotografia de mai jos (fig. 1).

Ea recompune fidel imaginea voinicilor care păzeau oile și prelucrau cașul. Fotografia dezvăluie o autenticitate istorică : coborîtori parcă direct din geto-dacii cei bravi.

Există și exponate ce ilustrează tehnica prelucrării casnice a îmbrăcămînții, a gătîtului și prelucrării unor produse pentru traiul lor.

Din ocupațiile de bază din trecut și pînă în zilele noastre au generat manifestări spirituale exprimate într-un bogat folclor de cîntece, povești-zicale, ghicitori etc. E o îndatorire de mare stringență istorică și socială culegerea lor și conservarea din partea specialiștilor. Muzeul poate fi un stimulent și un punct de pornire pentru descoperirea filoanelor și specificului artei cuvîntului nescris.

Fără îndoială că există destule alte piese în afara profilului muzeului. În zestrea de aproape 700 de bucăți inventariate multe reprezintă altfel de valori și unele chiar curiozități. Cum ar fi fragmente de arme vechi, sau lada grănicerului, acea în care își așeza ostașul arma și echipamentul, sau baltagele și ploștile de la festinurile de peste an. Există multe fotografii care se vor așeza în albume, cărți, ziare, reviste vechi în care apare numele statului sau ale oamenilor, obiecte de numismatică și altele. Căci generoșii donatori oferă acum din proprie inițiativă lucrurile ce le socot potrivite în muzeu. Nu se poate trece cu vederea fără a aminti o parte cît de mică din numărul mare care și-au legat pentru totdeauna numele de viața nepieritoare a instituției : Ilie Vlaic, Ion Moțoc, Simion Cismaș, Dumitru Drăgan, Victoria, Echim, Vasile Pop, Elenuța Bortăș, Gheorghe Cira, Ion Drăgan, Simion Gotea, Fironica Bortăș, Vasile Drăgan, Simion Moțoc, Simion Tanco, Ion Pântea, Ioan Ursu, Dumitru Bortăș, Simion Roiban . . .

Partea de rezistență documentară a muzeului o constituie cîteva piese de o neprețuită valoare a căror importanță depășește interesele locului, ele aparținînd istoriografiei românești.

Primul dintre acestea este Diploma tîrgului, amintită la începutul acestui studiu, acordată opidului Monor la 10 iulie 1841. Investirea cu acest drept se explică prin aceea că așezarea compusă din cele două sate număra peste 2000 de locuitori și situată la confluența unor drumuri și re-

liefuri propice schimbului de mărfuri. Era totodată sediul permanent al companiei de grăniceri și ofițerii și soldații trebuiau îmbrăcați și aprovizionați cu alimente. De aceea, ca și în alte părți : „Au slobozit șase țiguri în regiment, adevă în Rușii Munți, în Monor, Prundul Birgăului, Rodna, Năsăud și Zagra, unde militarii să-și poată vinde negoațele și marhele sale cu preț drept și bun“.² Diploma din muzeu privește iarmarocul sau ȋrgul de țară din luna mai, dar le întărește cu putere imperială pe amîndouă : „Noi Ferdinand întiul, împărat al Austriei... dînd ascultare stăruintelor comunității Monor din comitatul Cluj... am hotărit să fie admis și îngăduit să se țină iarmaroc adică bilci anual. De asemenea am hotărit să se țină țîrg de piață săptămînală, în ziua de vineri... Acestea le acordăm cu aceleași libertăți, drepturi, privilegiu și imunități cu care se țin țîrgurile anuale și săptămînale și din alte sate sau așezări...“³ Din fotocopia paginei de mai jos rezultă unele din asigurările pentru buna desfășurare a țîrgurilor de la Monor (fig. 2).

Al doilea document prețios al muzeului este Diploma primului doctor în matematici din România, prof. Paul Tanco. Copilul care rămîne orfan în împrejurările revoluției din 1848 avea să ajungă cel dintîi la înalțul titlu științific al disciplinei în care s-a pregătit cu o străduință remarcabilă. Astfel, Diploma acordată de universitatea din Graz atestă succesul românului, precizînd, că : „... De aceea, după ce prea, dinstinsul și prea învățatul domn PAUL TANCO, originar din Monor în Transilvania, a dus la bun sfîrșit o muncă sîrguinceasă și asiduă și deoarece ne-a dovedit din belșug prea strălucita sa erudiție... l-am numit și declarat doctor în matematici, în ziua de 14 decembrie a anului 1872.“⁴ Numele lui Paul Tanco este cunoscut în toată țara, el este trecut în istoria matematicii din România și în istoria gîndirii materialiste. Satul se mîndrește cu numele lui, iar muzeul are Diploma în original (oferită cu amabilitate de nepotul său — Teofil Tanco) ca pe una din piesele de rară valoare. Conținutul integral și forma documentului reiese și din fotocopia de mai jos (fig. 3).

Al treilea document prețios al muzeului este o carte foarte veche, un Apostol, care se păstrează în condiții bune. A fost tipărită în anul 1704 la Buzău pe timpul vestitului domnitor Constantin Brâncoveanu.⁵ Dar a ajuns pe plaiurile noastre, la Monor, și s-a păstrat din generație în generație peste două veacuri și jumătate. Importanța deosebită a cărții constă în aceea că e scrisă în limba română și dovedește legăturile străvechi și permanente cu provinciile românești în pofida granițelor nefirești din vremea aceea. Este al patrulea exemplar care s-a indentificat pînă acum : două la București la Muzeul de antichități și unul la Biblioteca universitară din Cluj. Titlul și sumarele informații asupra cărții rezultă din prima pagină, înfățișată cititorului în fotocopie (fig. 4).

Nu se face o prezentare mai detaliată a acestor valoroase documente pentru motivul că ele, în mod separat, au inspirat studii mai aprofundate,

2 Ștefan Buzilă, Documente bisericești, în Arhiva someșană, nr. 18/1936, vol. 6, p. 414.

3 Diploma țîrgului în original, în Muzeul din Monor, inventar nr. 236/1968.

4 Diploma de doctor a lui Papul Tanco, în original, în Muzeul din Monor, inventar nr. 468/1968.

5 Vezi Apostolul în original, în Muzeul din Monor, inventar nr. 108/1968.

aliarum civitatum, oppidorum,
 villarum et possessionum non
 diuise annuariae et hebdomadae,
 datas celebrantur: perpulue cele-
 brandas benigne indulgentias, et
 concessiones sine duxerimus, annu-
 entas et concordatas, iure annuimus
 et concedimus presentium per reg-
 rum, atque tamen praepudicium non
 dinarium seu feruam, sive anni-
 uariarum, sive hebdomadaliu
 aliarum locorum. Quocirca Vic-
 uerentes et singulos mercatores,
 negotiatores, institores, et feruises
 homines, atque viatores quoslibet,
 harum serie assecuramus affide.

Fig. 2. — Iniin;area tirgului de la Monor (1841).

ca de exemplu : O carte rară, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, nr. 11-12/1968 ; Tîrgurile de la Monor, în Acta Muzei Napocensis, Cluj, numărul pe 1970 ; Schiță biografică a lui Paul Tanco — primul român doctor în matematici, în viitorul volum de studii al Muzeului din Năsăud.

Prezentarea unor colecții mai amănunțit descrise e făcută în dorința de a cunoaște cititorul conținutul muzeului din Monor. Adunarea pieselor s-a limitat la raza comunei și, în mod intenționat, nu s-a trecut hotarul în nădejdea că e posibil a se înființa astfel de instituții și în alte părți. Exemplul monorenilor și al celorlalte așezări (Maieru, Singeorz Băi, Rodna, Prundul Birgăului, Feldru, Budești, Sieul Odorhei) unde există asemenea realizări poate și trebuie să fie urmat ; muzeele existente pot să fie un îndemn și o încurajare pentru asemenea acțiuni culturale și patriotice.

Înfăptuirea, unui muzeu nu încheie o acțiune de acest gen. Dintre toate cîte există în sate cea mai dinamică și permanent în dezvoltare trebuie să fie muzeul. Inaugurarea este doar actul nașterii sale, iar viața lui nepieritoare e asigurată prin sporirea permanentă, prin orînduirea, sortarea și păstrarea pieselor ce constituie tezaurul muzeistic.

Sporirea numărului pieselor de inventar de la deschiderea muzeului din Monor justifică în bună parte acest deziderat sau această lege a vieții lui. Același interes se constată și în cei doi ani de existență și grija pentru păstrarea valorilor adunate este încredințată învățătorului Emilian Furdui, membru în comitetul de conducere.

Din cele de mai sus rezultă că muzeul este o instituție culturală obștească, datorată zelului și conștiinței colective și generoase a statului.

Nu e suficient, nu e bine să se rămînă, la acest stadiu.

Instituționalizarea unor muzee de valoare, cu toate că se gîndesc în mediul rural, e un imperativ grabnic. Dacă cu adevărat se vrea continuarea pașului făcut în această direcție. Pînă la reglementarea unor măsuri de principiu privind protecția acestor valori ale poporului, organelor județene le revin drepturi și obligații, cel puțin de ordin politic și moral. Tot astfel și muzeelor județene și orașenești. Să se dea un real sprijin printr-un control al inventarului, prin organizarea științifică și orientarea, de la caz la caz, a tematicii acestora. Sînt multe probleme de rezolvat, începînd cu spațiul în care sînt adăpostite și pînă la amenajarea și proiectarea unor sedii proprii. Sau unul și mai iminent, cum este nevoia unor case de fier pentru păstrarea documentelor și a unor valori deosebite, ferindu-le de incendii și de alți factori intempestivi. Ar fi greșit să se urmeze linia înstrăinării oficiale prin transferarea spre alte muzee ; lucru și imposibil acolo unde s-au constituit prin donații. Dar astfel nici nu s-ar înțelege și susține efortul politicii statului de ridicare a așezărilor rurale la un stadiu mai apropiat orașului. Zi tot atît de neavenită este lăsarea lor pe seama unor instituții locale. Respectiv, în grija școlilor. Acolo unde muzeele sînt creații ale școlilor și în interesul lor profesional, e firesc să le păstreze. Nu însă și pe cele care au un profil general și s-au născut din

cu totul alte deziderate și chiar peste atitudinea de înfrinare manifestată de unele conduceri școlare. S-ar întâmpla ca și cu vitregitele biblioteci de atîtea ori înzestrate, dar mereu cu un număr scăzut de cărți.

Perspectiva unui muzeu nu mai depinde numai de factorii locali, ci și de intervenția competentă a organelor imediat superioare. În aceste conjuncturi se înscrie și viitorul muzeului din Monor.

Pentru a se cunoaște mai bine trecutul, cum au gîndit și cum au lucrat înaintașii, cum au luptat pentru apărarea ființei lor individuale și naționale, cum se străduiesc generațiile prezente pentru fericirea țării și a oamenilor, să înființăm cît mai multe muzee, și să păstrăm cu o grijă deosebită pe cele existente. Căci vorbele se uită, se uită de multe ori și faptele, se pierd adesea și hîrțile, dar lucrurile care ies din mîinile și mințile oamenilor au o memorie neștearsă. De aceea muzeele sînt cele mai statornice file de istorie, iar satele noastre, ca și orașele, trebuie să aibă muzee, ca instituții profesionalizate — drept mărturii ale existenței multimilenare a neamului nostru pe aceste meleaguri, a hărniciei și modestiei lui în opera umanitară a progresului și socialismului.

LA MÉMOIRE DES CHOSES OU L'HISTOIRE ET LES PERSPECTIVES D'UN MUSÉE

RÉSUMÉ

Le 27 septembre 1968 a été inauguré le Musée d'art et de technique populaire du village de Monor de la région Bistrița-Năsăud. Cette localité aux racines très anciennes, riche d'une tradition folklorique et culturelle originale, nous a donné la possibilité de réunir des objets très intéressants concernant l'art populaire et la technique liée aux occupations fondamentales des habitants : l'agriculture et la vie pastorale. Ces objets, acquis tout à fait gratuitement et en grand nombre, ont fourni la possibilité de créer cette institution, d'une expressivité locale distincte.

En dehors des deux sections de base vers lesquelles s'acheminent les collections du musée, il y a aussi quelques documents de grande valeur, en originale, comme, par exemple, le Diplôme du foire, accordé au village par la Cour de Vienne en 1841, Diplôme en mathématiques de Paul Tanco, le premier Roumain qui ait obtenu ce titre, les Faits des Apôtres en roumain, imprimé en 1704 à Buzău, etc.

Le Musée de Monor (comme les autres) est un exemple à suivre, d'autant plus qu'il se développe sans cesse, ayant de belles perspectives d'enrichir son trésor.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Bergers de Monor,

Fig. 2. — Fondation du marché à Monor (1841).

Fig. 3. — Diplôme du premier docteur ès mathématiques en Roumanie, professeur Paul Tanco.

Fig. 4. — Epîtres des apôtres, imprimées en 1704.

ȘTIINȚELE NATURII

**DESPRE PREZENȚA UNOR RESTURI DE MAMIFERE
FOSILE ÎN CUATERNARUL
DIN NORD-ESTUL TRANSILVANIEI**

**IOAN CHINTĂUAN,
OVIDIU SÎNGEORZAN**

Resturile de mamifere fosile, care fac obiectul prezentei comunicări, au fost identificate în formațiunile cuaternare din nord-estul Transilvaniei și constau dintr-un corn drept de elan fosil (*Alces palmatus* Ham. Smith) și un molar de mamut (*Elephas primigenius* Blum.).

În cele ce urmează vom da o descriere amănunțită a eșantioanelor găsite, precum și a punctelor de colectare, pe considerentul că acestea sînt primele resturi fosile de elan și mamut citate din nord-estul Transilvaniei.

Clasa Mamifere (Mammalia)

Ordinul Artiodactyla

Subordinul Selenodontia (Ruminantia)

Grupa Cervicorne (Cervoidea)

Alces (Elanul)

Alces palmatus Ham. Smith

Descrieri ale elanului fosil sînt relativ puține în lucrările românești de paleontologie. Prima descriere a unui corn atribuit la *Alces palmatus* Ham. Smith aparține lui Sabba Ștefănescu¹. I.Z. Barbu citează, fără să le figureze, coarne de *Alces palmatus* Gray din cuaternarul de la Ormeniș și Noul Săsesc, din Transilvania.

¹ Sabba Ștefănescu. Existența în trecut a elanului în România, „Indreptarea învățămîntului.” 3, t. VII, București, 1930.

E. Săhleanu citează două coarne de *Alces palmatus* Ham. Smith : primul dintr-o turbărie situată lângă Dorna Cîndreni ; iar al doilea, de la Gura Putilei, în Bucovina de Nord.

M. Paucă semnalează prezența unor coarne de elan fosil în depozitele pleistocene ale Cîmpiei Române. În 1961 Nec. Macarovici descrie din cuaternarul Moldovei 8 coarne pe care le atribuie la *Alces palmatus* Ham. Smith ; iar în anul 1963 descrie alte 17 coarne de elan fosil, provenite de data aceasta din sud-estul Transilvaniei. C. Rădulescu și W. Hermann citează resturi de elan din nisipurile terasei inferioare a Tîrnavei Mari, aflate în raza comunei Bratei (jud. Sibiu).

Descrierea piesei.

Materialul cercetat constă din trei fragmente mari și bine conservate ale unui corn drept de *Alces*, care provin din sedimentele aluvionare ale terasei inferioare (de luncă) a Șieului, pe porțiunea cuprinsă între comunele Mărișel și Bîrla. Punctul în care s-au găsit eşantioanele este situat pe malul drept al râului, la cca. 1,5 km amonte de Mărișel și cca. 350 m avale de podul de cale ferată de peste Șieu (fig. I). Aici, aluviunile care constituie terasa de luncă au o grosime cuprinsă între 1—1,5 m și sînt constituite din pietrișuri și nisipuri, predominant eruptive, cu slabe intercalații mloase, situate sub o cuvertură de sol groasă de 20 cm. Ele sînt dispuse pe o marnă cenușie vînată de vîrstă sarmarțian inferioară (fig. 2).

În aceste sedimente aluvionare, la o adîncime de 0,60 m, s-au identificat trei fragmente ale unui corn drept de *Alces*. Deoarece s-au găsit în același loc, putem afirma că au aparținut unuia și aceluiași individ (fig. 3).

Primul fragment (Pl. I ; fig. I) și cel mai mare cuprinde prăjina cu rozeta, jumătatea bazală a palmei anterioare și mai bine de jumătate din palma posterioară (cuprinde și baza ultimei raze a palmei posterioare). Celelalte două fragmente, (Pl. I ; fig. II) care se îmbină perfect, aparțin jumătății superioare a palmei anterioare și au păstrate 3 raze întregi și baza altor două raze.

Fragmentele permit reconstituirea cornului aproape în totalitatea lui. (fig. 4). Cornul este greu, robust și cu prăjina scurtă.

Palma sa anterioară are păstrate numai trei raze întregi, bine formate și jumătatea altor două, din totalul de 7 raze cîte probabil a avut. Jumătatea superioară a palmei anterioare, cu razele, este ruptă de întreg, dar poate fi ușor atașată reconstituind cu fidelitate palma.

De la palma posterioară s-a păstrat numai baza ultimei raze. După lățimea și aspectul acesteia se poate presupune că a avut 6 sau 7 raze, dar nu putem fi absolut siguri.

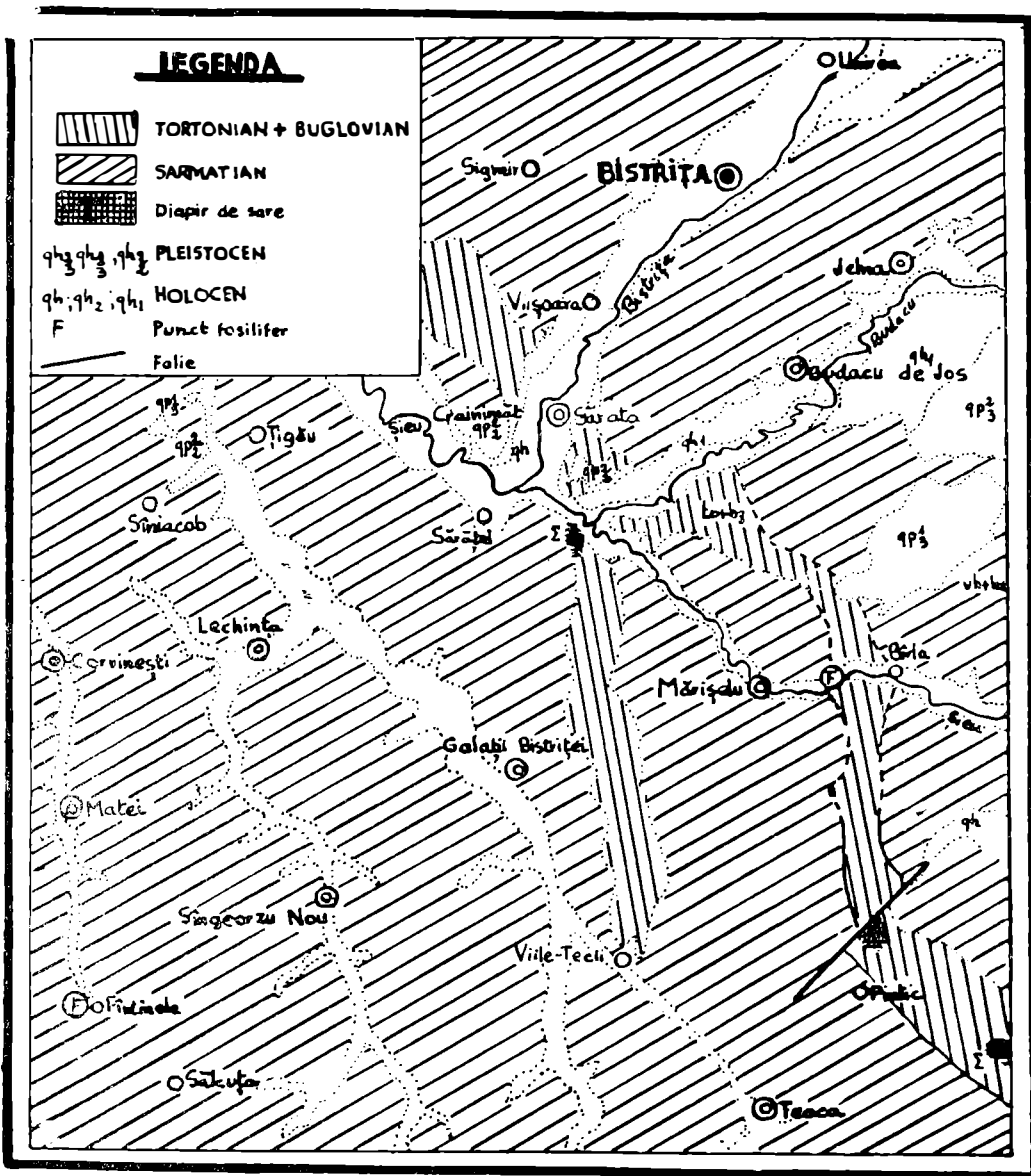

Fig. 1. — Schiță de hartă geologică a regiunii Mărișel-Fintinele (după Comitetul de Stat al Geologiei) cu reparația punctelor fosilifere; Scara 1: 200.000.

Dimensiunile piesei (în mm) :

Lungimea cornului	cca. 770,0
Lungimea cornului de la rozetă la fractură	440,0
Lungimea razei ochiului	cca. 745,0
Lungimea antero-posterioară	„ 1150,0
Lungimea palmei anterioare	„ 400,0
Lungimea palmei posterioare	„ 410,0
Lăţimea palmei anterioare	„ 600,0
Lăţimea palmei posterioare	„ 520,0
Lăţimea maximă a palmei conservate	„ 710,0
Circumferinţa rozetei	„ 260,0
Circumferinţa prăjinii deasupra rozetei	„ 210,0
Circumferinţa prăjinii sub palmă	„ 225,0
Lungimea prăjinii	„ 115,0

Cornul descris aici se deosebeşte de coarnele elanului actual (*Alces alces* L), de dimensiuni mai reduse (excepţie face prăjina care este mai lungă), iar razele sînt mai numeroase (pînă la 20) şi relativ mici. Diferă de asemenea de speciile pleistocene europene *Alces latifrons* Dawkins, *Alces savinus* Pavlova, *Alces scotti* Lydekker prin forma şi dimensiunile coarnelor etc.

Pe baza caracteristicilor arătate mai sus, noi atribuim acest corn speciei *Alces palmatus* Ham. Smith, sau cel mult unei varietăţi a acestei specii. Mărimea cornului ne permite să presupunem că acesta provine de la un individ complet adult, foarte probabil de la un mascul puternic.

Cornul găsit la Mărişel arată unele diferenţe faţă de alte coarne de *Alces palmatus* Ham. Smith identificate pe teritoriul României, descrise şi figurate de diferiţi autori. Se apropie mai mult, atît ca dimensiuni, cît şi ca formă, doar de cornul drept de *A. palmatus* Ham. Smith găsit la Dăneşti (Ciuc) aflat în colecţia Muzeului din Sf. Gheorghe, descris şi figurat de Nec. Macarovici (7; Pl. I; fig. I). Aceste deosebiri se datoresc, în majoritate, vîrstei diferite a indivizilor de la care provin coarnele şi nu apartenenţei la specii diferite.

Dimensiunile mai mari a palmelor la cornul descris de noi, precum şi numărul mai mic de raze (6-7) la cele două palme, etc., decît la specia actuală de elan; la fel şi deosebirile mari între acest corn şi coarnele celorlalte specii de elan, care au trăit în timpul pleistocenului în Europa, ne permit să afirmăm că a aparţinut speciei fosile *Alces palmatus* Ham. Smith. H. D. Kahlke (9) arată că astfel de coarne de *Alces* cu prăjinile scurte şi razele bine dezvoltate, sînt de tip postglaciar.

2 I. Z. Barbu, Catalogul Vertebratelor fosile din România, Acad. Roum., Mem. Sect. Sc. ser. an. I. nr. 3, Bucureşti, 1909.

3 E. Săhleanu, Mamiferele stinse din România, Bul. Fac. Ştiinţe Cernăuţi, t. 5, fasc. 2, Cernăuţi, 1932.

4 E. Săhleanu, Fossile Säugetierreset aus dem älteren Solutreen von Cormani, Bul. Fac. Ştiinţe Cernăuţi, t. 8, Cernăuţi, 1935.

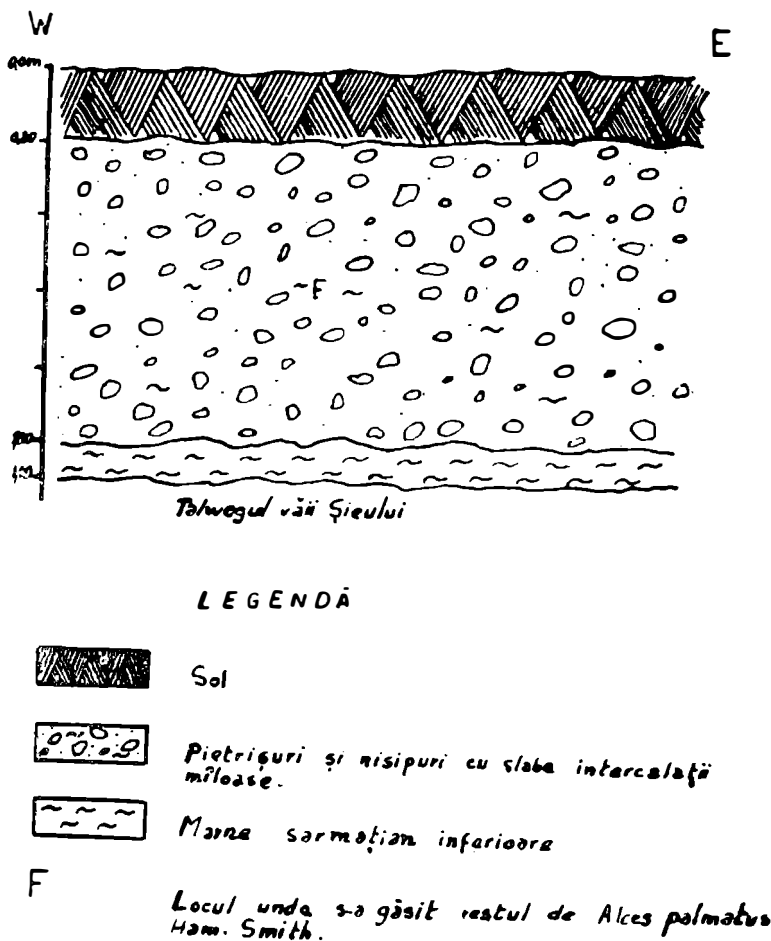

Fig. 2. — Proiul geologic longitudinal prin aluviunile terasei de luncă a Șieului în punctul de colectare a restului fosil de elan.

- 5 M. Paucă, Mamiferele pleistocene din Cimpia Română, Bul. Soc. Șt. Nat. din România, nr. 9, București, 1936.
- 6 Nec. Macaroviici, Contribution à la connaissance de *Alces palmatus* Ham. Smith dans le Quaternaire de la Roumanie, Eiszeitalter und Gegenwart, Bd. 12, Öhrigen-Wurt, 1961 p. 66-72.
- 7 Nec. Macaroviici, Nouvelles contributions à la connaissance d'*Alces palmatus* Ham. Smith dans le Quaternaire de la Roumanie, An. Șt., Univ. „Al. I. Cuza” Iași, Sect. II (St. nat.-Geografie), t. IX, Iași, 1963.
- 8 C. Rădulescu și W. Hermann, Asupra prezenței elanului (*Alces alces* L) în pleistocenul superior al Transilvaniei, Lucr. Inst. de Speologie „Emil Racoviță”, t. VIII, București, 1969.
- 9 H. D. Kahlke, Die Cervidenreste aus den altpleistozänen Ilmkiesen von Sussenborn bei Weimar, t. I-III, Berlin, 1956-1958.

Nec. Macarovici (7) arată că *Alces palmatus* Ham. Smith apare în pleistocenul din România „spre sfârșitul Würmianului și a trăit pînă la jumătatea Neoliticului“. Același autor precizează că: „acest mamifer a trăit începînd cu Solutreanul și pînă în Cucutonian (Neoliticul mijlociu) în România“. Cornul descris aparține deci speciei *Alces palmatus* Ham. Smith, strămoșul elanului actual, care a trăit pe teritoriul țării noastre de la sfârșitul pleistocenului superior pînă la mijlocul Neoliticului.

Aluviunile terasei de luncă a Șieului, în care a fost găsit, au aceeași vîrstă. Faptul că ramuri (coarne) de *Alces palmatus* Ham. Smith au fost descoperite în Transilvania numai în partea de sud, sud-est și nord-est (nota de față), ne face să presupunem că aceste regiuni, în timpurile postglaciare, erau acoperite cu păduri întinse, iar râurile care le străbăteau aveau un curs meandrat, fiind însoțite de lunci relativ largi, umede și mlăștinoase; iar datorită vecinătății cu catena muntoasă a Carpaților Orientali, care foarte probabil în acea perioadă era acoperită cu zăpezi persistente, echivala cu un regim periglaciuar.

Alces palmatus Ham. Smith este strămoșul elanului actual, cel mai mare mamifer din regiunile păduroase ale nord-estului Europei, a părții de nord a Siberiei și Canadei.

Elanii actuali preferă regiunile cu climat umed și rece, cu păduri în care există lacuri, mlaștini și turbării

Condiții bioclimatice asemănătoare au existat la sfârșitul Pleistocenului superior și în Holocenul inferior în nord-estul Transilvaniei cînd strămoșul elanului actual trăia pe aceste meleaguri. Mai tîrziu, datorită schimbărilor climatice și restrîngerii spațiului forestier și a zonelor mari cu apă, creșterii factorului demografic, etc., elanul fosil nu a putut rezista acestor schimbări și a dispărut de pe teritoriul României.

Ordinul Proboscidea

Subordinul Elephantoidea

Elephas

Elephas primigenius Blum. (Mamutul).

Mamutul-*Elephas* (*Mammontheus*, *Mammuthus*) *primigenius* Blum. a fost ultimul reprezentant dintre elefanții fosili pentru Europa, dar și cel mai mare (pînă la 3,5 m înălțime; iar defensele spiralate ajungeau la 5 m. lungime).

Apare spre sfârșitul Pleistocenului mediu și a fost apoi cel mai răspîndit dintre elefanții fosili din timpul Pleistocenului superior și pînă la începutul Holocenului, cînd se stinge. Mamutul a fost contemporan cu omul cavernelor (paleoliticul superior) care l-a reprezentat prin desene (gravuri) pe pereții peșterilor (peștera Les Combarelles ; Grota Minunilor din Rocamadour-Franța)

Descrieri ale mamutului sînt numeroase în lucrările de specialitate din țară și de peste hotare. Resturile acestui proboscidian sînt foarte des întîlnite, iar descoperirea unor mamuți congelați în ghețurile fosile din nordul Siberiei a permis cunoașterea în amănunt a acestui mamifer fosil.

Descrierea piesei.

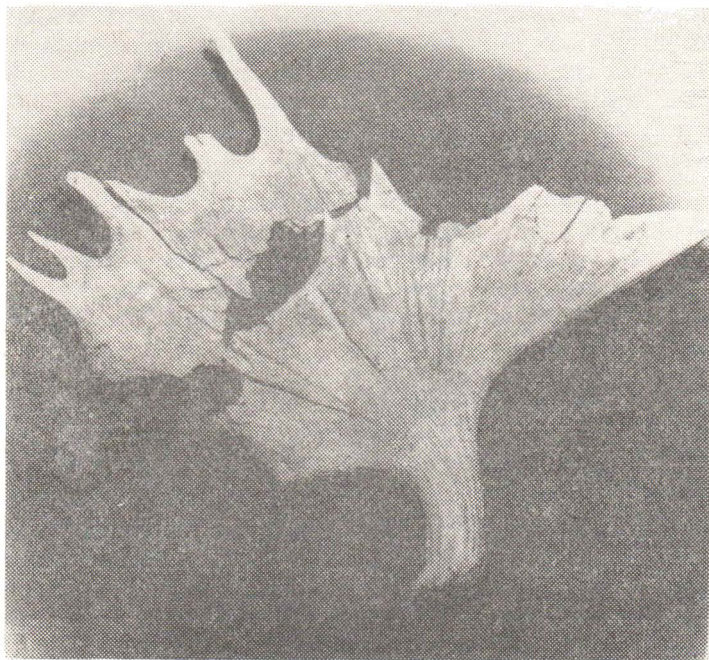

Fig. 3. — *Alces palmatus* Ham. Smith, corn drept (incercare de reconstituire), Mărișel (Bistrița-Năsăud), 1/10 din mărimea naturală.

Restul fosil de *Elephas primigenius* Blum. a fost identificat în formațiunile cuaternare de la Fîntînele (Bistrița-Năsăud) și constă dintr-un molar (M_2), slab păstrat, la care se disting un număr de 8 lame de ivory din totalul de 14 cîte probabil a avut.

Sedimentele în care a fost descoperit sînt reprezentate prin mîlurile aluvionare ale terasei de luncă a pîriului Pleșului. În punctul de colectare a restului fosil, aluviunile Pleșului au o grosime de 1,5 m; iar succesiunea stratigrafică a versantului stîng al văii unde a fost găsit este următoarea: deasupra, pe o grosime de 30 cm, sol arabil, peste care urmează stratul de mîl gros de 1,20 m, sub care apare un strat marnos sarmațian inferior.

Din milurile loessoide, de la adâncimea de 1 m, provine molarul de mamut. Lungimea acestui fragment de molar este de 7,2 cm; înălțimea de 16,5 cm, iar lățimea de 8,5 cm. Suprafața de masticăție nu s-a păstrat, iar rădăcina e numai parțial prezentă (partea bazală). Grosimea emailului variază între 3—3.5 mm. Deși lamele sînt destul de apropiate unele de altele, cimentul este larg, bine dezvoltat.

Dimensiunile mai mici, consemnate mai sus, se datoresc faptului că molarul nu s-a conservat în întregime, lipsesc porțiuni însemnate din partea anterioară cît și din cea posterioară. Cu toate acestea, molarul poate fi relativ ușor reconstituit, se pot stabili cu o oarecare aproximație numărul total al lamelor, iar marginile lor rombice evidente arată că a fost un molar funcțional.

Mamutul este mamiferul caracteristic Pleistocenului mediu, timp în care s-au format terasele inferioare (de luncă) ale râurilor. În aceeași perioadă s-au format și sedimentele cuaternare în care a fost descoperit molarul descris mai sus. Locul și depozitele în care a fost identificat pledează pentru formarea aluviunilor terasei inferioare a Pleșului în faza Würm, în unul din stadiile acesteia.

Această etapă se caracterizează printr-un climat rece, este o perioadă glaciară cu o faună rece: *Elephas primigenius* Blum., *Rhinoceros tichorhinus*, *Cervus megaceros*, etc. Flora a fost săracă, de tundră, formată din licheni, puțini pini și brazi.

Așadar, începînd cu Pleistocenul mediu și pînă la începutul Holocenului, în partea de sud-vest a regiunii nord-estice a Transilvaniei, exista un climat și o vegetație de tundră care a favorizat apariția și dezvoltarea mamuților. După perioada de frig aspru a Pleistocenului superior se instalează un climat temperat umed, în Holocen, asemănător celui de azi, care a determinat dispariția mamuților și apariția altor specii de mamifere adaptate noilor condiții de mediu. Fauna își modifică aspectul, ultimii mamuți se retrag înspre nord și rămîne printre alte mamifere, elanul fosil (apărut la sfîrșitul pleistocenului superior sau chiar în postglaciari) care populează din ce în ce mai mult pădurile formate după retragerea ghețarilor.

Mamutul a avut o largă răspîndire în Europa începînd cu sfîrșitul Pleistocenului mediu și pînă la începutul Holocenului. Astfel au fost identificate resturi de mamut în formațiunile cuaternare din Belgia, Franța, Germania, Munții Pirinei, centrul și sudul U.R.S.S.-ului, etc.

În România, resturile acestui proboscidian sînt foarte des întîlnite. S-au găsit resturi de mamut în Platforma Moldovenească (terasele Siretului, Bahluiului, Birladului, Vasluișului etc.); în sedimentele loessoide din peștera „La Adam” situată în centrul Dobrogei; în terasa medie și inferioară a Dunării; în Depresiunea Valahă (la E de Olt); în terasele inferioare ale Oltului și afluenților acestuia, care drenează depresiunile Brașov, Ciuc, Bilbor, Borsec etc., de vîrstă Pleistocen superioară.

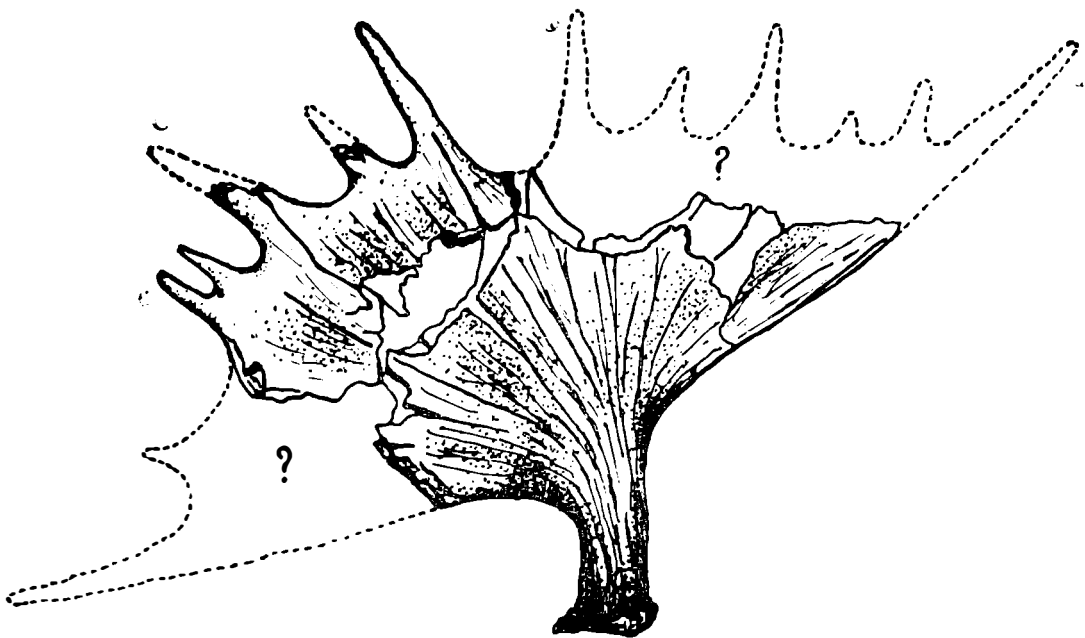

Fig. 4. — *Alces palmatus* Ham. Smith, corn drept (reconstituire) Mărișel (Bistrița-Năsăud), 1/10 din mărimea naturală.

CONCLUZII :

La sfârșitul Pliocenului, în villafranchianul inferior, a existat pe teritoriul României o faună de stepă caldă. În pleistocenul inferior însă, această faună n-a mai putut viețui în aceeași compoziție din cauza modificării generale a climei în legătură cu formarea ghețarilor și unele elemente dispar treptat. În pleistocenul mediu climatul a fost de așa natură încât a permis unor mamifere care descindeau din fauna de tip termofil din pliocen să trăiască încă alături de primele elemente ale noii faune de tip boreal, care apare la sfârșitul pleistocenului mediu și va fi în plină dezvoltare în pleistocenul superior. Dar odată cu sfârșitul interglaciareului Mindel-Riss pe teritoriul țării noastre fauna rece de tip boreal se dezvoltă tot mai mult și va predomina apoi în Würmian. În pleistocenul superior cel mai răspândit reprezentant al faunei reci de la noi a fost mamutul (*Elephas primigenius* Blum). Resturi ale acestor mamifere fosile au fost găsite în terasele

inferioare ale râurilor țării noastre și în sedimentele pleistocenului superior din Cîmpia Română, Dobrogea și Transilvania.

La sfîrșitul pleistocenului superior schimbările climatice (încălzire treptată și lentă) fac ca mamuții să se rărească și să dispară de pe teritoriul României ; apare în schimb, la sfîrșitul pleistocenului superior și începutul postglaciarului, elanul fosil (*Alces palmatus* Ham. Smith), a cărui resturi au fost întîlnite în depozitele cuaternare din Moldova și Transilvania. Acesta va dăinui pînă la mijlocul Neoliticului cînd se retrage, făcînd loc altor specii adaptate noilor condiții bioclimatice create odată cu dispariția ultimilor ghețari.

Migrațiunile și evoluția generală a faunei, datorate condițiilor climatice în continuă schimbare, a dus deci la dispariția în Holocen a acestor reprezentanți (mamut și elan fosil) ai faunei „reци“, ajungîndu-se la constituirea faunei actuale de mamifere din România.

LA PRÉSENCE DE QUELQUES RESTES DE MAMMIFÈRES FOSSILES DANS LE QUATÉNAIRE DE NORD-EST DE LA TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

L'oeuvre signale pour la première fois dans la littérature de spécialité, la présence des restes de mammouth (*Elephas primigenius* Blum.) et d'élan fossil (*Alces palmatus* Ham. Smith) dans les quaternaire de nord-est de la Transylvanie.

Deux restes fossiles sont décrites : un corne droit de *Alces palmatus* Ham Smith découvert dans les sédiments alluvionnaire de la terrasse prairie appartenant a la rivière Şieu, dans le secteur des villages Mărişel et Birla (jud. Bistriţa-Năsăud) ainsi q'un molaire de *Elephas primigenius* Blum. trouvé dans les alluvions de la ruisseau Pleş a Fintinele (Bistriţa-Năsăud).

D'après ces restes fossiles les auteurs précisent l'état de la terrasse inferieure (de la prairie) de Şieu et Pleş comme pleistocen superieur-holocen inferieur.

De même que la présence de ces mammiferes fossiles leurs permet des considerations paléogéographiques et bioclimatiques.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

- Fig. 1. — Carte géologique de la région Mărişel-Fintinele (d'après le Comité d'État de Geologie) avec la répartition des points fossilifère ; échelle 1 : 200.000.
- Fig. 2. — Profil géologique longitudinal dans les aluvions de la terrasse du Şieu au point de rassemblement du reste de fossiles d'élan.
- Fig. 3. — *Alces palmatus* Ham. Smith, corne droite (essai de reconstruire). Mărişel (Bistriţa-Năsăud), 1/10 de la grandeur naturelle.
- Fig. 4. — *Alces palmatus* Ham. Smith, corne droite (reconstituée) Mărişel (Bistriţa-Năsăud). 1/10 de la grandeur naturelle.

RARITĂȚI FLORISTICE ȘI FAUNISTICE DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂȘAUD

IOAN RUSU

Pământul țării românești împodobit cu variate buchete de frumuseți naturale ce sînt risipite pe un relief etajat și armonios întocmit, așezat la răscrucea, de influențe geografice diferite, a determinat apariția unor regiuni deosebit de bogate în peisaje încîntătoare, cu o floră și faună rarisimă, pe coordonatele geografice ale țării.

Aceste rarități floristice și faunistice ce se mai păstrează astăzi ca un document de arhivă în mijlocul naturii au fost cu mult mai bogate, dar lupta dusă între om și natură în decursul secolelor a provocat schimbări radicale în peisajul patriei noastre, făcînd să dispară numeroase specii de plante și animale.

Academicianul prof. Emil Pop și N. Sălăgeanu consideră : „Așezată la o importantă răscruce de deplasări etnice și de cotropiri războinice, România a fost victima multor războaie, devastări temporare și ocupații militare. Acest șir neîntrerupt de triste evenimente istorice a avut, de la caz la caz, efecte distructive asupra naturii“¹.

Într-adevăr dezvoltarea intensivă a societății, exploatarea pădurilor în masă începînd din timpul colonizării romane continuîndu-se cu ocupațiile turcești în Principatele Române și culminînd cu orînduirea capitalistă, care a practicat o exploatare prădalnică a pădurilor de rășinoase, la care s-a adăugat despăduririle zonelor de cîmpie și de deal, acoperite cu stejărișuri, în vederea mării suprafetelor agricole, toți acești factori au schimbat condițiile climatice și edafice, au dus la distrugerea echilibrului biologic, avînd drept consecință scăderea și nimicirea unor specii din fauna țării și a județului nostru. Așa de exemplu, bourul (*Bos primigenius*) sau boul sălbatic, strămoșul vitelor cornute de azi, popula alături de calul sălbatic, tarpanul (*Equus caballus*) strămoșul calului de azi, zonele muntoase și cîmpiile extracarpătice. Dovadă ne este stema Țării Mol-

1 E. Pop și N. Sălăgeanu, — *Monumente ale naturii din România*, Ed. Meridiane, București, 1965, pag. 11.

Fig. 1. — Pinus cembra — relict glaciari din Munții Rodnei

dovei, care purta capul de bour, ca simbol al bogăției speciei pe aceste locuri. Ultimul exemplar a dispărut în anul 1626, apoi zimbrul (*Bison bonasus*) era cel mai mare dintre animalele dispărute cu un areal mare de răspândire în Carpații Orientali până în mijlocul veacului al XVIII-lea. Ultimul exemplar a fost împușcat pe plaiurile Munților Birgăului (8.X.1762), apoi capra de munte (*Capra ibex*) și marmota alpină (*Marmota marmota*), care a dispărut din etajul alpin de tot în secolul trecut, ultimul exemplar a dispărut în Munții Rodnei.²

În lungul apelor trăia brebul sau castorul de apă (*Castor fiber*) până la sec. al XIX-lea. Prin stepele României era prezentă antilopa de stepă (*Saiga tatarica*) etc. Numeroasele numiri de sate ca: Zimbru, Bou-

2 — T. Fodor — *Monumente ale naturii de pe meleagurile clujene*, Cluj, 1963.

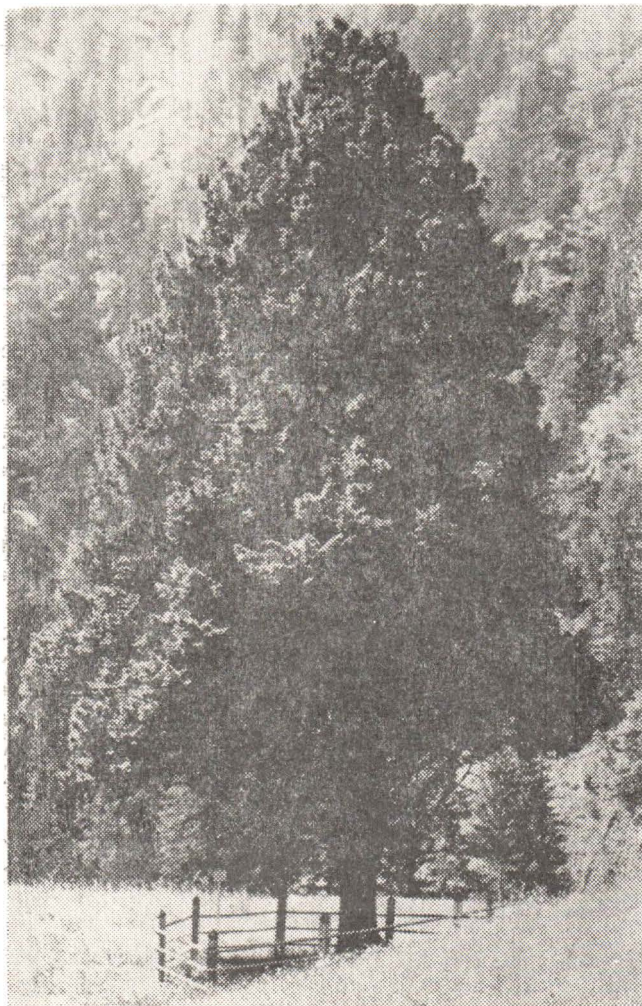

Fig. 2. — Molidul candelabru (*Picea excelsa*) din Valea Străjii pasul Birgăului, exemplar „teratologic” unic în lumea plantelor.

reni, Brebu etc., denumiri de hotar, virfuri de dealuri prezente și în județul nostru ca: Măgura Zimbrului, Zimbrița în M. Birgăului, sau bazinul mijlociu și superior al Someșului Mare ne atestă existența acestor animale atât în țară, cât și pe plaiurile județului Bistrița-Năsăud.³

La o conferință de ocrotire a naturii ce a avut loc la Basel (1947) se sublinia printre altele că de pe suprafața pământului au dispărut în ul-

³ M. Paucă — *Cunoașterea și respectarea monumentelor naturii*, Natura, (seria geografie-geologie) an XX, 1968, nr. 4.

timii 2000 de ani 106 specii de mamifere dintre care 67 % în secolul trecut. În prezent, sînt pe cale de dispariție peste 600 de specii de animale.

În condițiile actuale ale procesului de industrializare tot mai intens și a dezvoltării agriculturii care valorifică orice petec de pămînt, vor fi sortite dispariției alte specii de animale și de plante, dacă nu se va ține cont de legile de ocrotire a naturii date prin Decretul nr. 237/50 completat prin regulamentul de aplicare a H.C.M. nr. 518/1954 care reglementează ocrotirea naturii pe noi principii în concordanță cu dezvoltarea socialistă a țării.⁴

Bogăția mare de specii relictate și endemisme pe întreg teritoriul țării face să fie prezentă și în cadrul județului Bistrița-Năsăud o floră și o faună foarte variată cu exemplare rare, pe cale de dispariție, ce se impun a fi cercetate de iubitorii de natură și ocrotite de lege ca monumente ale naturii.

Dintre raritățile floristice ocrotite de lege ce fac obiectul diferitelor monumente ale naturii din cadrul județului, amintim în cele ce urmează pe cele mai semnificative exemplare:

LALAUUA PESTRIȚĂ SAU BIBILICĂ (*Fritillaria, meleagris*) plantă ocrotită ca monument al naturii, răspîdită sporadic prin finetele umede ale localităților Buduș, la nord-est de pădurea Orheiului, pe Valea Măgherușului, unde au fost identificate pînă în prezent. Se recunoaște după următoarele caractere botanice: planta reprezintă un bulb în pămînt (*Familia Liliaceae*), din care se dezvoltă o tulpină erectă cu frunze liniare dispuse altern și se termină cu o floare campanulată, aplecată în jos, de culoare roșie sau violacee, maculate într-un mozaic capricios, pătate în forma tablei de șah ce dau farmecul inedit florii. Înflorește în luna martie-aprilie.⁵

LINNAEA BOREALIS — relictă glaciară de origine circum-polară, descoperită de marele naturalist K. Linne în tundra polară — în țara noastră a fost găsită de geologul Heinrich Wachner din Brașov, în anul 1921 în Munții Călimani, prin pădurile de molizi ale Pietrii Cușmei (1211 m) satul Cușma, județul Bistrița-Năsăud, pe locurile stîncioase, acoperite de mușchi, fiind singurul loc în țară unde e răspîdită această specie⁶.

FLOAREA DE COLȚ (*Leontopodium alpinum*) numită Steluță. Albumelă sau Floarea reginei. Podoabă rară a munților, binecunoscută de turiști, dar recoltată fără cruțare, a dus la înapoierea treptată a speciei fiind trecută sub controlul legii din 1931. În județul nostru împodobește stîncile calcaroase ale Munților Rodnei, pe brînele abrupte din jurul Cormaiei, Corongișului, Piatra Albă și Piatra Rea. Este ușor de recunoscut după aspectul alb-linos și păros al plantei, cu florile grupate în catadidii parțiale și înconjurate de foliole bracteiforme. Această podoabă

4 T. Fodor — op. cit., pag. 9 și 14.

5 J. Teodor — *Mic atlas de plante*, Ed. did. și Ped. București, 1968.

6 J. Rusu — *Monumente ale naturii din jud. Bistrița Năsăud*. Natura, (seria biologie) anul XXI, 1969, nr. 4.

Fig. 3. — Stejarul secular (*Quercus robur*) de la Posmuș — decanul de vîrstă al Quercineelor din județul Bistrița-Năsăud.

a naturii trebuie ocrotită în mod deosebit pentru preîntîmpinarea dispariției din cadrul județului nostru.⁷

GHINȚURA GALBENĂ (*Gentiana lutea*) răspîdită în pajiștile subalpine din M. Rodnei și prin grohotișurile din zona pădurilor umede. Este căutată mult pentru rizomul său dezvoltat, utilizat ca drog în farmacie, cu proprietăți tonice și digestive ceea ce a dus la împuținarea speciei,

7 E. Pop și N. Săiăgeanu, op. cit.

de aceea este ocrotită de lege. Se recunoaște după portul tulpinei înalt pînă la 1 m și după frunzele mari, late, eliptice, așezate opus pe tulpină. Florile mari, galbene așezate în buchete la subsioara frunzelor ca niște coșulețe, dispuse spre vîrfurile tulpinii, înfloresc în iulie-august.⁸

BULBUCII DE MUNTE (*Trollius europaeus*) răspîndiți din zona pădurilor, pînă în zona alpină, prin poieni și pășuni umede ale Munților Rodnei, ca: Groapa Birlii, Izvoarele Rebrei și în pajiștile din granița județului cu obcina Suhardului, se recunosc prin tulpina erectă cu o floare mare, globuloasă, de un galben-verzui pînă la auriu, dispusă în vîrfurile tulpinii. Fructul este o foliculă, frunzele palmat-sectate (Familia Ranunculaceae). Infloritul de timpuriu (mai-iunie)¹ a dus la stîrpirea ei prin culegerea și comercializarea florilor sale prestigioase de către vînzătorii ocazionali, marelui public din centrele urbanistice. De aceea, a fost pusă sub contro-

Fig. 4. — Plopul multiseclar (Populus nigra) de la Macod.

lul legii, dar și datorită importanței sale din punct de vedere științific, foarte rară în țara noastră, prezentînd trei varietăți și patru forme.⁹

„Printre raritățile rodnene care constituie un adevărat album de plante endemice și relictice glaciale, se numără : Saussurea porci, Senecio glaberrimus, endemice pentru Munții Rodnei, iar Campanula carpatica,

⁸ I. Rusu — op. cit.

⁹ E. Pop și N. Sălăgeanu — op. cit.

Melandryum, Zawadzki, Melampyrum saxosum, endemice pentru țara noastră. Nu lipsesc elementele circumpolare, arctice ca: Silene acaulis pe Inău și Gărgălău¹⁰.

Tot pe Inău pe versantul sudic întâlnim relictul glaciatic Polyschemone nivalis un alt relict cuaternar prezent în Munții Rodnei în lungul văilor și zănoagelor glaciare este zimbrul (Pinus cembra (fig. 1). care este cantonat pe versantul nordic al Inăului, Valea Lalei, ce se impune a fi ocrotit de lege, mai ales că prezintă un areal foarte restrâns în raza județului nostru. Utilizarea lui de către om în mod abuziv în scopul lu-

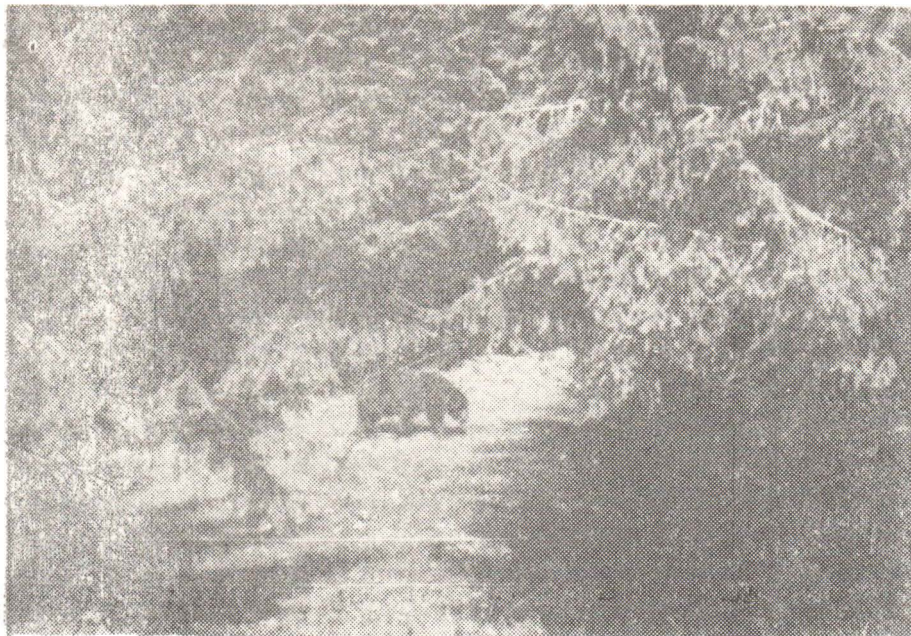

Fig. 5. — Ursul carpatin (Ursus arctos) regele animalelor din zona temperată europeană.

crărilor de sculptură ornamentală a dus la dispariția speciei și de aceea, este trecut sub controlul legii¹¹.

În jurul Lacului Lala din Munții Rodnei întâlnim un arbust de o frumusețe inedită Smirdarul (Rhododendron kotschy) sau trandafirul pajiștilor alpine ocupînd suprafețe sub formă de vetre și pe versanții zănoagelor, ceea ce dă un colorit de un roșu aprins de vâpăi în timpul înfloritului, atrăgînd turiștii pentru recoltarea florilor în vederea preparării ceaiurilor și dulcețurilor aromatate.

¹⁰ I. Rusu — op. cit.

¹¹ L. Gubesch — *Relictul glaciatic Zimbrul (Pinus Cembra) din Munții Rodnei, Ocrotirea naturii*, nr. 1, 1969.

De asemenea, trebuie supuși protecției exemplarele izolate de arbori care se află răsbindiți în raza județului. Alături de „Regele brazilor” de la Tihuța din Pasul Birgăului (fig. 2), trebuie trecute în evidența monumentelor naturii și decanul de vîrstă al Quercineelor din județ. **Stejarul** (*Quercus robur*) de la Posmuș (fig. 3) ce se impune printr-o longevitate multiseculară cu un diametru de 2 m și o coroană impunătoare, (pe această cale să fie trecut în lista monumentelor naturii din cadrul județului). Lista rarităților floristice e completată și de cele 2 exemplare — specii rarissime din parcul orașului Bistrița, cum sînt **Tulipiferul nord-american** (*Liriodendron tulipifera*) și arborele pagodelor (*Ginkgo biloba*) originar din China și Japonia, adevărată fosilă vie păstrată din terțiar, uni-

Fig. 6. — Poiana narciselor de la Buduș.

cul reprezentant al străvechiului ordin Ginkgoales. Aceste 2 exemplare din parcul orașului rețin atenția numeroșilor vizitatori din primăvară și pînă-n toamnă.¹²

O raritate floristică este și „**Plopul secular**” de la (fig. 4) Mocod (*Populus nigra*) situat pe malul drept al Someșului Mare în vestita „Țară a Năsăudului” ce reține atenția prin grosimea tulpinii, a cărei circumferință atinge peste 10 m, înălțime 40 metri, iar longevitatea exemplarului se pierde în negura vremii atingînd o vîrstă de peste 700 ani, fiind martorul

12 I. Rusu — *Excursie în circuit cu elevii*, Terra, anul XXI, 1969 nr. 3.

Fig. 7. — Eroziune de tip „Babe” din Munții Căliman

nestrămutat al timpurilor de pe aceste plaiuri românești. Iată de ce solicităm ocrotirea lui ca monument al naturii.

Alături de raritățile floristice semnalăm prezența citorva exemplare faunistice pe plaiurile județului nostru ocrotite de lege printre care amintim câteva rezervații ornitologice.

COCOȘUL DE MUNTE (*Tetrao urogallus*) sau cocoșul de sihlă gotcanul, răspândit prin pădurile de conifere, alcătuite în exclusivitate din molid (*Abies pectinata*) și din bradul (*Abies excelsa*) ale, masivelor Boloivanul, Vulturul și Duca din Munții Călimani. Este prezent și în masivul Heniu Birgăului și prin Valea Anieșului din Munții Rodnei. Cu toate că numărul lor a mai sporit în ultimii ani, se cere un vînat rațional, ținînd cont de înmulțirea relativ lentă; mortalitatea infantilă mare cauzează o densitate mică a speciei în arealul pădurilor de conifere. De aceea și acest

relict glaciari pus sub controlul legii trebuie să se bucure de ocrotirea deosebită în cadrul județului, în special din partea vânătorilor¹³.

COCOȘUL DE MESTEACĂN (*Lyrurus tetrix*) unul din cele mai rare exemple ocrotite de lege ce apare sporadic la limita superioară a pădurilor de conifere din Munții Rodnei într-un număr relativ restrâns în Inău, la Izvoarele Anieșului, prin zonele subalpine ale masivului Bătrîna, Mihăiașa și Preluci. Izolat se găsește prezent și în Munții Călimani.

Fig. 8. — Tăul zinelor — unic în felul său, din Munții Călimani.

în special, Călimanul Cerbului. Pentru protejarea acestui relict glaciari de o rară frumusețe se impune a se proteja și mediul natural unde este cantonat în vederea sporirii numerice a speciei. Alte păsări ocrotite din Munții Rodnei, Țibleș și Călimani ce spintecă cu multă măreție azurul văzduhului se numără acvilele : **Acvila de munte** (*Aquila chrysaetus*) renumită prin forța, cruzimea și dimensiunile ei mari asemănătoare cu ale vulturilor (1m lungime și 2 m anvergura aripilor) pe drept cuvânt este numită de popor „vulturul de munte“. Ocupă cel mai mare areal dintre păsările răpitoare și bine precizat, în care orice răpitor mare ar pătrunde, este atacat cu multă înverșunare, ceea ce duce la menținerea speciei¹⁴.

Printre acvilele rare care nu sînt dăunătoare economiei vînatului, se numără **Acvila de cîmp** (*Aquila heliaca*), **Acvila mică** (*Aquila pomarina*)

¹³ D. Radu — *Păsări în Carpați*, Ed. Academiei, București, 1967.

¹⁴ T. Naum, E. Butnaru — *Călduza turistului — Căliman Birgău* Ed. C.N.E.F.S., — București, 1969.

și **Acvila țipătoare mare** (*Aquila clanga*). Aceste specii se împuținează datorită combaterii nemetodice a lupilor cu substanțe toxice (striginină și le-tealină) cu a căror cadavre se hrănesc, fiind pe cale de dispariție; sînt protejate de lege.

O altă pasăre de talia acvilei, ocrotită de lege, este **Bufnița mare**, (*Bubo bubo*) cea mai mare dintre răpitoarele de noapte. Este răspîdită în pădurile de deal și munte ale județului. **Gaița de munte** (*Nucifraga caryocatactes*) este o raritate a Munților Rodnei, cantonată în zona coniferelor;

Fig. 9. — Farmecul subteran al Peșterii Tăușoarele, din județul Bistrița-Năsăud, de pe Valea Gersil.

trebuie să stea în atenția organelor silvice și vînătorești pentru a fi ocrotită de lege.

Dintre păsările corvide cea mai reprezentativă specie ce trebuie ocrotită, fiind pe cale de dispariție, se numără și **Corbul** (*Corvus corax*), răspîdit în județ prin zona pădurilor. Se recunoaște ușor după dimensiunea lui, de mărimea unei rațe și prin coloritul său negru ca un luciul mtaic. Puii prinși și ținuți în captivitate pot fi dresați cu ușurință imitînd diferite animale sau chiar cuvinte¹⁵.

15 M. Bodea, I. Cîrcu și D. Radu, — *Dăunători ai vînatului*, Intr. Poligrafică „13 Decembrie”, București, 1962.

Printre mamiferele ocrotite de lege redăm **Capra neagră** (*Rupicapra rupicapra*) sau antilopa Carpaților care saltă sprintenă din nou pe țăncurile munților Rodnei după o absență de aproape trei decenii, când au fost stîrpite din cauza vînatului abuziv, practicat în trecut în scopul obținerii de trofee ce se bucurau de un renume cinegetic deosebit la expozițiile internaționale și mondiale (Viena 1910 și Leipzig 1930) unde au obținut în repetate rânduri medalii de aur. Pentru repopularea Masivului Rodnei, din 1946, a luat naștere o rezervație naturală de iezi de capre negre pe Pietrosul Mare, aduși din Munții Retezatului, urmînd ca în curs de 10—20 de ani Masivul Rodnei să fie populat cu un număr de aproximativ 150 exemplare într-un mediu natural prielnic unde au trăit în libertate predecesorii aceleiași specii, inițiativă cu frumoase consecințe pentru înfrumusețarea peisajului alpin rodnean și în același timp al județului Bistrița-Năsăud¹⁶.

RISUL (*Lynx lynx*) sau „pantera Carpaților“ nume dat după arealul său de răspîndire în zona Munților Carpați, cit și după atacul său fieros. Deși dispărut din multe țări din Europa din cauza vînatului pentru blană, la noi în ulitmul timp efectivul risului este sporit ca urmare a trecerii lui în categoria monumentelor naturii. Este răspîndit pe raza județului în Munții Rodnei, Țibleș, Birgău, Căliman. Vînătorii l-au identificat și prin pădurile din apropierea comunei Livezile, din pădurea Steregoi. Din cauza pagubelor pricinuite tuturor viețuitoarelor pădurii se vînează uneori, deși este ocrotit de lege.

Dintre raritățile faunistice ale județului **Cerbul carpatin** (*Cervus elaphus carpathicus*) și **Ursul carpatin** (*Ursus arctos*, Fig. 5) sînt speciile cele mai reprezentative care atrag numeroși vînători din țară și de peste hotare, pentru a obține trofeul cerbului carpatin sau trofeul de preț al ursului arctos, ce au devenit podoabele cele mai căutate din fondurile cinegetice ale Munților Țibleș-Rodna și în special zona Birgău-Căliman, unde se desfășoară un vînat rațional sub controlul riguros al legii, în baza autorizațiilor speciale emise de organele ministeriale de resort.

Alături de exemplarele rare de floră și faună se cere a fi trecut sub controlul legii și ocrotirea peisajului în unele zone floristice din Munții Rodnei cum este **Valea Lalei** cu circurile și grohotișurile glaciale, în care sînt cantonate o mulțime de specii relict pe care le-am enunțat mai sus.

Apoi „**Coasta cu narcise**“ de pe muntele Saca, altitudine 1.600 m., ocupînd versantul estic al Inăului, oferindu-ne o curiozitate deosebită a naturii prin asociația pașiștei cu plante ierbacee perene din genul **Nardus stricta**, **Geum montanum** în care crește **narcisa** (*Narcissus pseudonarcissus*) cu flori solitare, mari galbene, fin parfumate, la care se adaugă **Narcissus poeticus** ca specie dominantă cu flori albe. De asemenea, cerem ocrotirea, Poiinii Narciselor de la Buduș (Fig. 6) și Mogoșeni, care din lipsă de ocrotire a speciilor sînt pe cale de dispariție¹⁷.

¹⁶ E. Iliescu — *Căluza turistului — Munții Rodnei*, Ed. C.N.E.F.S. București, 1969.

¹⁷ I. Prodan, A. Buia — *Flora mică ilustrată a R.P.R.*, Ed. agrosilvică, București, 1951.

O importanță deosebită o prezintă și formele de eroziune eoliană din Munții Căliman, care ne înfățișează aspecte ciudate de turnuri ruiforme și ciuperci de tip „Babe“ asemănătoare cu „Babele“ din Munții Bucegi (fig. 7). Tot în Munții Căliman, se află „**Tăul Zinelor**“ unic în felul său, (fig. 8) care ar putea constitui un punct turistic de mare atracție, dacă s-ar amenaja o cabană în acest pitoresc cadru al naturii. Același lucru se cere și asupra **peșterii Tăușoarelor**, declarat monument al naturii, din bazinul superior al Văii Gersa (fig. 9).

Desigur că nu am epuizat prin succintele noastre însemnări lista exemplarelor rare de plante și de animale din raza județului, ci am căutat să trecem în revistă câteva exemplare mai semnificative în scopul de a face cunoscut marelui public aceste podoabe ce dau o notă de farmec și pitoresc peisajului pe care cu toți avem datoria de a le cunoaște și ocroti, fiind un bun de preț al întregii colectivități.

RARETÉS DE FLORE ET DE FAUNE DANS LE DÉPARTEMENT BISTRIȚA-NASAUD RÉSUMÉ

L'emplacement de notre pays au carrefour des influences géographiques diverses, a favorisé l'apparition d'une flore et d'une faune rarissimes, riches et variées.

*La lutte chaotique entre hommes et nature aboutit à l'ébranlement de l'équilibre biologique en faisant disparaître, du territoire de la Roumanie quelques espèces de flore et de faune. Ainsi ont disparu les espèces : *Bos primigenius*, *Equus caballus*, *Bison bonasus*, *Marmota marmota*. Des preuves nous en sont gardés dans certaines dénominations toponimiques de villages tels : Zimbru, Brebu ou de monts tels : Zimbroya, Zimbrița.*

Dans les conditions de l'industrialisation et du développement actuel de l'agriculture, de nouvelles espèces périront inévitablement si l'on ignore les lois de protection de la nature.

*Parmi les raretés de flore, protégées par les lois existantes, dans notre département on peut compter les : *Fritillaria meleagris*, *Linnaea borealis*, *Leontopodium alpinum*, *Gentiana lutea*, *Trollius europaeus*, *Pinus cembra*, *Larix decidua*, *Taxus baccata*, *Rhododendron Kotsky*, auxquelles on peut ajouter les exemplaires isolés d'arbres séculaires de : *Quercus robur* à*

Posmuș, Populus nigra à Mocod et certaines espèces d'arbres exotiques dans le parc de la ville de Bistrița. Ce sont : la *Ginkgo biloba* et le *Liriodendron américain*.

Il y a des exemplaires rares de faune aussi. Ainsi: *Lyrurus tetrrix*, *Tetrao urogallus*, *Aquila chrysaetus*, *Rupicapra rupicapra*, *Lynx lynx*, *Cervus elaphus carpathicus* et *Ursus arctos*.

Outre la flore et la faune rares, il faudrait placer sous la protection de la loi certaines zones de paysage floral dans les montagnes de Rodna, notamment la Vallée de Lala avec son circuit glacial et les espèces reliquées cantonnées là. Puis la Côte aux narcisses du mont Saca et le Lac des fées dans les montagnes Căliman.

Ces notes succinctes n'ont point épuisé la liste des exemplaires rares de plantes et d'animaux dans notre département ; elle pourra être contrôlée et complétée par les admirateurs de la nature.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

- Fig. 1. — *Pinus cembra* — relique glaciaire de mont de Rodna.
- Fig. 2. — L'épicea candélabre (*Picea excelsa*) de Valea Străjil du défilé de Birgău, exemplaire lérotologique, unique au monde des plantes.
- Fig. 3. — Le chêne séculaire (*Quercus robur*) de Posmuș, le doyen d'âge „Querquines” du département de Bistrița-Năsăud.
- Fig. 4. — Le peuplier multiséculaire (*Populus nigra*) de Mocod.
- Fig. 5. — L'ours Karpatique (*Ursus arctos*), le roi des animaux de la zone tempérée européenne.
- Fig. 6. — La clairière des narcisses de Buduș.
- Fig. 7. — Érosion de type „Babe” des monts de Căliman.
- Fig. 8. — L'étang des fées — unique dans son genre, des monts de Căliman.
- Fig. 9. — Le charme souterrain de la grotte „Tăușoarei” de Valea Gersil du département de Bistrița-Năsăud.

**CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SPECIEI ERYTHRONIUM
DENS-CANIS L. (MĂSEAUA CIUTEI)
DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD**

RUDOLF RÜSLER

Genul **Erythronium** L. din fam. **Liliaceae** D.C. care cuprinde 15—20 de specii răspândite mai ales în America de Nord¹, este reprezentat în flora Europei printr-o singură specie : **Erythronium dens-canis** L (**E. maculatum** Lam., **E. ovalifolium** Poir.)-cu areal sud-european-mediteranean (munții Pirinei, Franța, Italia, Ungaria, Cehoslovacia, Peninsula Balcanică de Nord pînă în Turcia).

Această specie este frecventă în toate regiunile țării noastre și crește prin poieni, rărituri și păduri. Denumirea științifică a speciei derivă de la grecescul **erytheros** = roșu. după culoarea florii și de la cuvintele latinești **dens** = măsea, dinte și **canis** = ciine, după forma bulbului.

Denumirile date de popor acestei specii sînt multiple și variate, astfel : cocoșei, măseaua ciutei, ciocul babei, cocorei, cocoșei cînești, dediței, dintele ciinelui, dintele ochiului, ghicitori, ruscuțe, turcarate². În județul Bistrița-Năsăud predomină denumirile: cocoșei, cocoșei cînești și cocorei.

Numirile maghiare din Transilvania ale speciei sînt: Kakasmandikó. kankuska, tavaszi, piros tavași. piros tavaszi veres virág, veres-kanlos³.

Numiri germane uzuale în Transilvania : Hundszahu, Hundsililie, Ackerrosel, Hahnenfuss, Hähnchen.

Interesant ar fi să amintim și numirile săsești folosite de populația săsească din județul Bistrița-Năsăud:⁴ Kekășkăr (Viișoara, Crainimăt, Livezile, Albești, Dipșa, Tonciu, Teaca); Ruit Kekășkăr (Budacul de Jos, Le-

¹ C. Zahariadi, Flora R.S.R., vol. XI, pag. 304.

² Al Borza, Dicționar etnobotanic, pag. 66.

³ Ibidem.

⁴ Redăm numirile săsești în scriere fonetică românească și nu în cea uzual lingvistică.

chintă); Kokăș (Monariu); Kokășblam (Dumitra, Dorolea, Ghinda, Bistrița, Unirea, Dumitrița, Șieu Mare, Singeorzul Nou); Kokoșblam, (Chirales); Kokășee, Kokoșee (Satu Nou, Petriș, Dumitrița, Jelna); Kokoșoblemtciă (Lizevile). Toate numirile săsești ale speciei **Erythronium dens-canis L.** din județul nostru, au la origine denumirea populară românească = cocoșei⁵, de altfel cea mai frecventă în această parte a țării.

Aceste numiri săsești, ne demonstrează că denumirea românească de cocoșei este foarte veche și se pierde în negura vremurilor, deoarece sașii, care au fost colonizați în această parte a Transilvaniei cu cca. 800 de ani în urmă, au preluat la timpul său denumirea românească — care pe parcurs a suferit unele modificări fonetice — deoarece în țara de origine (Germania, Luxemburg, Țările de Jos) nu crește această specie, deci nu era nici cunoscută.

Înainte de a trece la partea de sistematică a speciei, subliniez că la tratarea acestui subiect, va trebui să ies uneori cu unele date din cadrul strict al temei, deci al teritoriului județului nostru, și aceasta, pe lângă faptul că vom aminti date noi pentru flora României, este necesar a se face comparații cu alte ținuturi ale patriei, pentru a se putea trage concluzii bine întemeiate.

Erythronium dens-canis L. a fost considerat pînă nu de mult, puțin variabil din punct de vedere morfologic. **G. Hegi**⁶ amintește numai culoarea florilor ca prezentînd oscilații între roz, purpuriu, violet și cu mențiunea „rar“, alb.

Este de remarcă faptul că în țara noastră — la limita estică a arealului — specia prezintă totuși variabilitate mare. Variabilitatea culorii florilor a semnalat-o încă **Baumgarten**⁷, separînd plantele respective în forme distincte, astfel: f. **roseum** Baumg., f. **purpureum** Baumg. și f. **niveum** Baumg. **F. Schur**⁸ a luat în considerare aceste forme și a descris încă o formă nouă : f. **tetragonum** Schur. În anul 1957, **I. Morariu**⁹ descrie o varietate și două forme noi : var. **tetramerum** Morariu, f. **polymorphum** Morariu și f. **plenum** Morariu. Aceste varietăți și forme, au fost toate identificate și descrise din Transilvania. **Al. Buia** și **M. Păun**¹⁰ descriu din Oltenia ssp. **niveus** (Maly) Buia et Păun și var. **prodani** Buia et Păun (1960). În 1962 **R. Rösler**¹¹ descrie o formă nouă: f. **biflorum** R. Rös.

Din aceste date rezultă că botaniștii din țara noastră, au adus de-a lungul anilor, contribuții valoroase la cunoașterea acestei specii. Doar f. **immaculatum** K. Maly, a fost descrisă de un autor străin (1907).

Deoarece, diagnozele unor taxoane constituite pînă în prezent se interferează, fiind vorba de **syn. pro parte**, iar uneori doar de **sinonimii**, în urma studierii unui extrem de bogat material factic atît pe teren

⁵ F. Krauss. Nösnerländische Pflanzennamen. pag. 148—149.

⁶ G. Hegi. Illustrierte Flora von Miattel — Europa.

⁷ G. Baumgarten, Enumeratio Stirpium Magno Transsilvaniae Principatus, pag. 299.

⁸ F. Schur, Enumeratio plantarum Transsilvaniae, pag. 663.

⁹ I. Morariu, Cîteva date și nouăți din Flora Țării Birsei, Lucr. științ. vol. III, Institutul Politehnic Brașov.

¹⁰ Al. Buia și M. Păun, Plante noi și rare din Oltenia. Contrib. Bot. Cluj. Pag. 144—145.

¹¹ R. Rösler, Despre variabilitatea speciei *Erythronium dens-canis*. L. Natura nr. 2/1962. pag. 48.

(1954—1970), cît și în urma obținerii unor date bazate pe culturi experimentale (1961—1967), ne-am format următoarele păreri asupra variabilității speciei *Erythronium dens-canis* L. din R.S. România, care uneori diferă de prelucrarea din Flora R.S.R. vol. XI. (1966) făcută de C. Zahariadi:

I. VARIABILITATEA ȘI RĂSPÎNDIREA SPECIEI

Variația habitusului speciei este extrem de mare. Astfel, înălțimea variază între 6—35 cm. (Fig. 1),¹² foliolele perigonale ajungînd frecvent

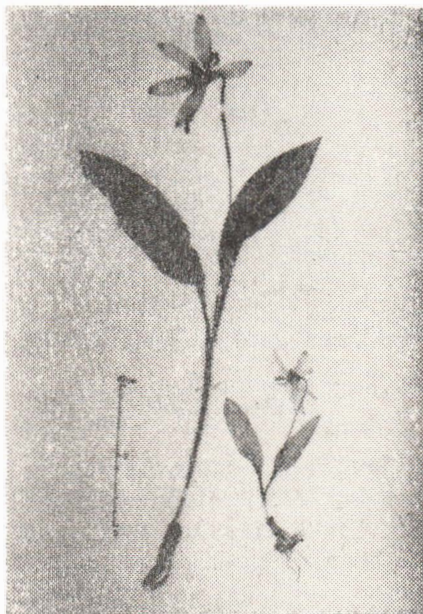

Fig. 1. — *Erythronium dens-canis* L. — două exemplare cu dimensiuni extreme.

Fig. 2. — *E. dens-canis* L. f. *immaculatum* K. Maly. a. sf. *viridifolium* R. Rös. b. sf. *purpureifolium* R. Rös.

la 15 mm. (Al. Buia și M. Păun¹³ — Oltenia: R. Rösler¹⁴ — Munții Ciucaș: împrejurimile orașului Bistrița), iar diametrul florii atinge pînă la 8 cm. (Munții Ciucaș) sau chiar 9-10 cm. (Bistrița).

Variabilitatea speciei, o redăm după următoarele criterii:

a). După culoarea perigonului.

—f. *roseum* (Baumg) —Enum. stirp. Transs. (1816) — reprezintă culoarea tipică a florilor acestei specii, fiind cea mai mult răspîndită în regi-

¹² În Flora R.S.R., vol. XI, se indică cifrele 10—30 cm.

¹³ În Plante noi și rare . . .

¹⁴ În Despre variabilitatea . . .

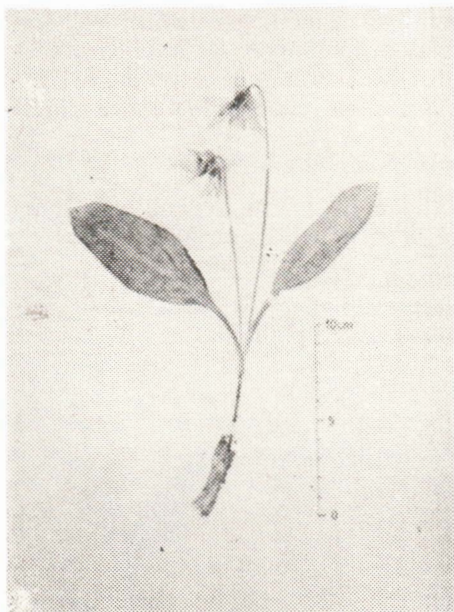

Fig. 3. — *E. dens-canis* L. f. *oec. morari* R. Rös.

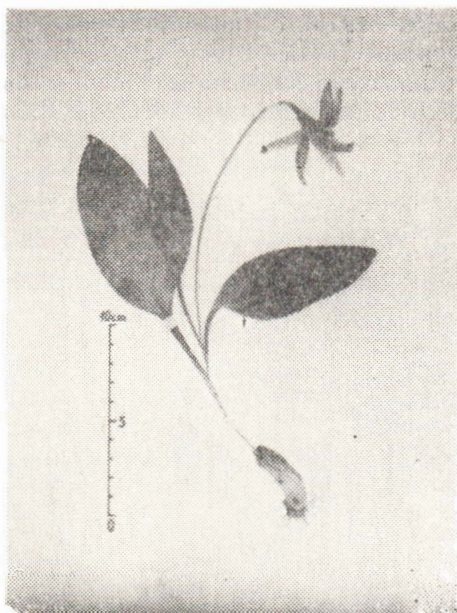

Fig. 4. — *E. dens-canis* L. f. *oec. trifolium* R. Rös.

unea de cîmpie și de dealuri. Materialul de herbar nu-și menține culoarea inițială, perigonul devine pal, cu timpul alb-bruniu pînă la palid-gălbui.

—f. **purpureum** (Baumg.) —Enum. stirp. Transs. (1816) —materialul de herbar își menține culoarea. **Baumgarten**¹⁵ menționează doar o singură stațiune: Gușterița (jud. Sibiu) — în pădurile de Quercinee. **C. Zahariadi**¹⁶ enumeră încă trei stațiuni: Tîrgoviște la Minăstirea Dealu, Bușteni (jud. Prahova) și Doftana (jud. Bacău). Stațiuni noi: Munții Ciucaș-Tesla, Zizin — dealul Brădetului și Muchia Crucii (jud. Brașov). Din județul Bistrița-Năsăud, semnalăm următoarele stațiuni: Bistrița — Dealul Tîrgului, Pădurea Rubental; Ghinda — Pădurea Ghinzii.

Această formă este caracteristică stațiunilor cu altitudine mai mare, deci dealurilor înalte și regiunilor montane.

—f. **niveum** (Baumg.) —Enum. stirp. Transs(1816) ; —var. **niveus** Maly. Verh. Z.B.G. Wien. LIV (1904) ; —ssp. **niveus** (Maly) Buia et Păun Contrib. Bot. Univ. Cluj. (1960). —Considerăm deocamdată ca nejustificată ridicarea acestei forme la rang de subspecie sau varietate. Criteriul că foliolele perigonale sînt „mai lungi și mai late“ nu este suficient pentru constituirea subspeciei. La ridicarea acestei forme la rang de subspe-

¹⁵ In Enumeratio . . .

¹⁶ In Flora R.S.R., vol. XI.

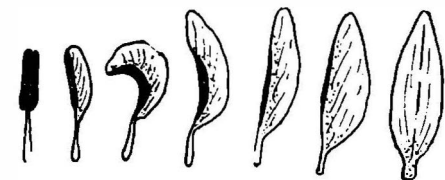
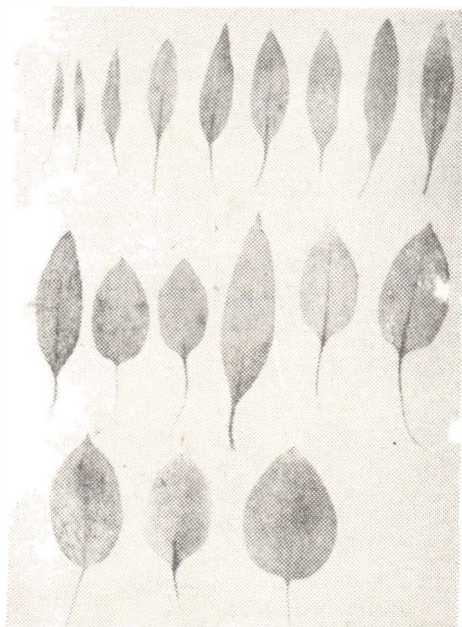

Fig. 6. — Diverse stadii de petalizare a staminelor

Fig. 5. — Variabilitatea limbului frunzei la *E. dens-canis* L.

cie, cei doi autori (**Al. Buia și M. Păun**)¹⁷ au fost influențați probabil de faptul că în Oltenia crește doar această formă cu flori albe.¹⁷

Baumgarten (1816)¹⁸ amintește o singură stațiune : Cislădioara (jud. Sibiu). **Al. Buia și M. Păun** (1960)¹⁹ adaugă următoarele localități din Oltenia : Pădurea Podari, Păd. Bucovăț, Palilula, Păd. Curtișoara, Vulpeni, Păd. Peșteana, Țicleni, Cărbunești, Strehăia, Plenița, Butoiești, Arginești. **R. Rösler** (1962)²⁰ semnalează această formă de la : Babarunca spre Satulung; Muntele Tesla, din Masivul Ciucaș (extrem de rar); Brașov pe Tîmpa ; Zizin pe Dealul Brădetului și Muchia Crucii (toate în jud. Brașov) și Bistrița în Păd. Codrișor și Păd. Ghinzii (jud. Bistrița-Năsăud.) Același autor identifică în 1960²¹ o stațiune în care crește exclusiv această formă-com. Zizin pe Muchia Crucii (jud. Brașov). **C. Zahariadi** (1966)²² mai amintește : Munții Codrului (jud. Bihor).

¹⁷ „Faptul că taxonii de *Erythronium* cu flori albe posedă (uneori în exclusivitate) un areal propriu foarte întins și nu numai un microareal ecologic, mi s-a părut foarte însemnat. Culoarea florilor ar putea intradevăr să fie un caracter de convergență, cu însemnătate mică, dar ar putea constitui un caracter mai important dacă ar fi corelat cu alte caractere morfologice sau biologice“. (citată din scrisoarea Prof. C. Zahariadi — dată: București, 30. IV. 1967, către autorul acestei lucrări). În concluzie, pentru ridicarea taxonului la rang de ssp., este absolut necesar a se aduce și alte criterii (caractere) de importanță majoră.

¹⁸ In Enumeratio . . .

¹⁹ In Plante noi și rare. . .

²⁰ In Despre variabilitatea. . .

²¹ Ibidem.

²² In Flora R.S.R., vol. XI.

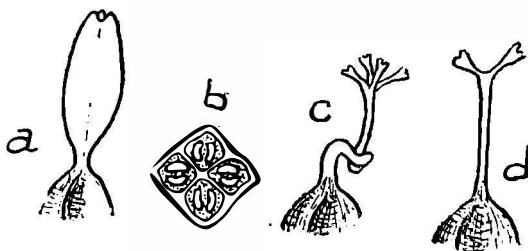
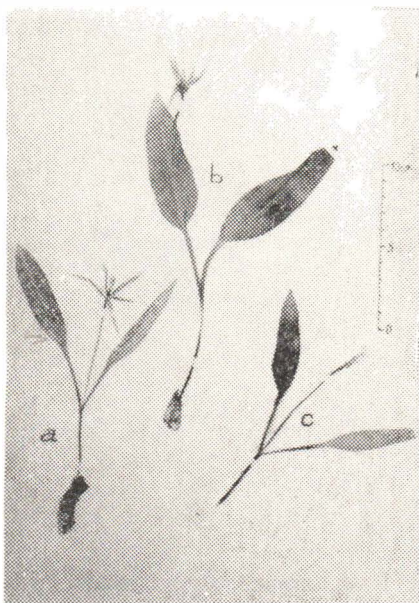

Fig. 8. — Cazuri teratologice.

Fig. 7. — *E. dens-canis* L. — cazuri teratologice.

În afară de stațiunile mai sus enumerate, adăugăm următoarele noi : Unirea (jud. Bistrița-Năsăud) ; Cluj ; Oradea.

Datele de mai sus infirmă părerea că răspândirea acestei forme la noi este limitată la partea vestică a țării.²³ Faptul că această specie a fost prea puțin studiată în estul țării, credem că a condus din lipsa unor date în literatura de specialitate la această părere.²⁴

— f. **prodani** (Buia et Păun) — var **prodani** Buia et Păun în Contrib. Bot. Univ. Cluj (1960) — cunoscută pînă în prezent doar din Oltenia : Pădurea Podari, Cîrligei și Palilula. Stațiune nouă identificată de noi în 1960 : com. Zizin (Jud. Brașov).²⁵

b. După ciclurile florale.

— var. **tetramerum** (Schur) Morariu în Lucr. Științ. Inst. Polit. Brașov. Vol. III. 1957 ; a. **tetragonum** Schur. Enum. pl. Transs. (1866) ; **E. Latifolium** Schur. herb. Transs. sert. nr. 2794 ; f. **tetramerum** (Morariu). Fl. R.S.R. vol. XI. 1966. — Amintită de I. Morariu (1957)²⁶ doar din Munții

²³ În Flora R.S.R., vol. XI.

²⁴ În ultima perioadă au fost citate următoarele stațiuni noi: Romita, Creaca — Jud. Sălaj (I. Resmeriță și Z. Spirchez — „Plante noi și rare pentru flora României”. Studii și cercet. de Biologie, seria Botanică, nr. 5/1966, Ed. Acad. R.S.R.); Valea Sirina și Valea Berieasca — Porțile de Fier (V. Ciocîrlan și colaboratori — Contribuții floristice din defileul Dunării, sectorul Cozla-Berzasca — Jud. Caraș-Severin). Studii și cercet. de Biologie, seria Botanică, nr. 3/1969. Ed. Acad. R.S.R.).

²⁵ I. Resmeriță și Z. Spirchez. semnaleză taxonul de la Romita (Sălaj), și amintesc că C. Zahariadă (comunicare verbală) a informat pe acești doi autori, că există și în pădurile din jurul Bucureștiului.

²⁶ În Cîteva date și noutăți . . .

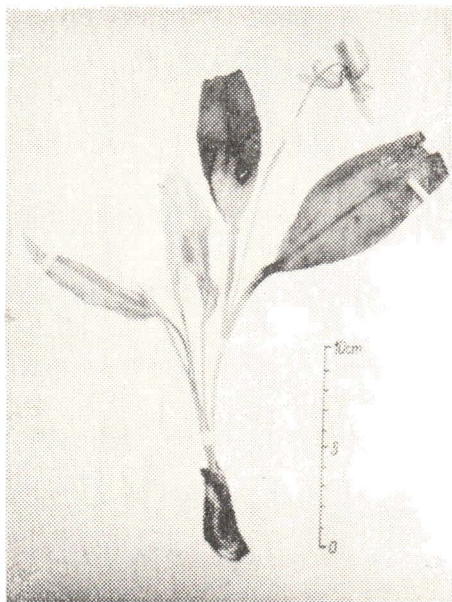

Fig. 9. — *E. dens-canis* L. —
exemplar teratologic (blastomanie,
corfilie).

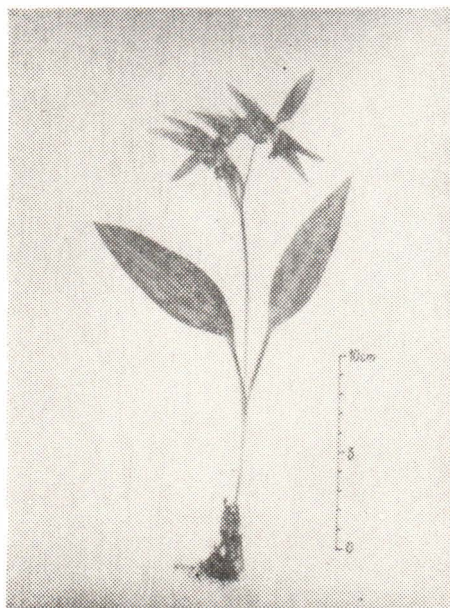

Fig. 10. — *E. dens-canis* L. m.
biflorum R. Rös.

Ciucăș-Poiana Tesla. **R. Rösler** (1962)²⁷ semnaleză încă două stațiuni : Zizin pe Dealul Brădetului și Muchia Crucii (jud. Brașov). Stațiuni noi : Bistrița, Unirea, Slătinița, Ghinda, Pădurea Șesul Orheiului (jud. Bistrița-Năsăud) ; Brașov și Satulung-VI. Gîrcin (jud. Brașov).

Trebuie precizat că a. **tetragonum** Schur deși prinsă numai parțial în diagnoză, este identică cu var. **tetramerum** Morariu. **Schur** a observat probabil această varietate doar la exemplarele ajunse deja în stadiul de fructificație. Părerea noastră este că f **tetragonum** Schur este un taxon veritabil²⁸, afirmație bazată pe observații îndelungate de pe teren, precum și pe culturile experimentale făcute la Bistrița. Deci trebuie să adăugăm stațiunilor amintite și cea identificată de **Schur** : Gușterița (jud. Sibiu).²⁹ În toate stațiunile mai sus amintite (excepție Gușterița, nevizitată de noi), această varietate este destul de frecventă, excelînd Muntele Tesla și Zizin.

— f. **polymorphum** Morariu. Lucr. Științ. Inst. Polit. Brașov. Vol. III. (1957). — Amintită de autor din Munții Ciucăș-Poiana Tesla. În 1962, **R.**

²⁷ În Despre variabilitatea. . .

²⁸ C. Zahariadi în Flora R.S.R., vol. XI, este de părere că f. *tetragonum* Schur ar fi o formă teratologică, cu capsule 4 — locale.

²⁹ În Enumeratio plantarum. . .

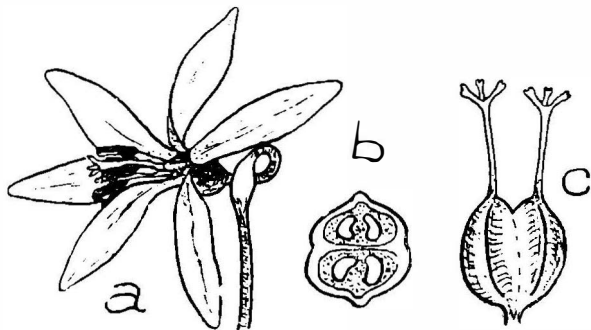
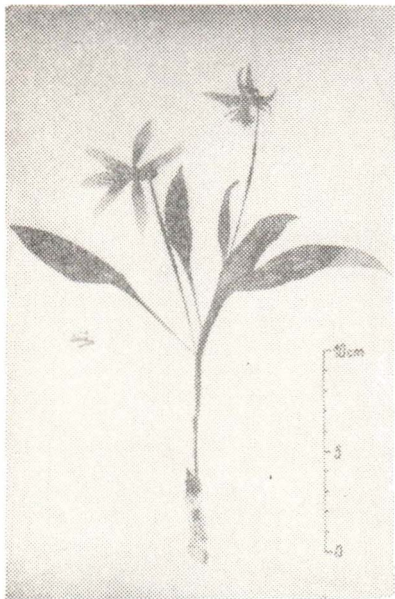

Fig. 12. — Cazuri teratologice.

Fig. 11. — *E. dens-canis* L. exemplar teratologic.

Rösler³⁰ amintește două stațiuni noi : Babarunca (Masivul Ciucaș) și Zizin (ambele în jud. Brașov). Stațiuni noi : Bistrița în Pădurea Codrișor și Dealul Jelnii (jud. Bistrița-Năsăud).

Referitor la unitățile sistematice cu perigonul format din peste șase tepale, considerăm ca demne de amintit următoarele rezultate obținute din împrejurimile comunei Zizin (jud. Brașov), la data de 7 aprilie 1960. Aproximativ 10% din totalul materialului studiat (sute de exemplare), prezenta mai multe tepale decât la forma tipică. În procente — din totalul acestui material — rezultatele statistice sînt următoarele:

— exemplare cu 7 tepale	60%
— exemplare cu 8 tepale	35%
— exemplare cu 10 tepale	5%
total	100%

Am identificat și izolate exemplare cu 9 tepale, însă procentual nu reprezentau nici 1 % din totalul materialului studiat. Rezultate asemănătoare am obținut și din alte stațiuni mai intens studiate : Muntele Tesla (Ciucaș), Brașov și Bistrița. Aceste date întăresc afirmația că în Transilvania, la limita arealului speciei, se înregistrează o variabilitate sporită,

³⁰ In Despre variabilitatea

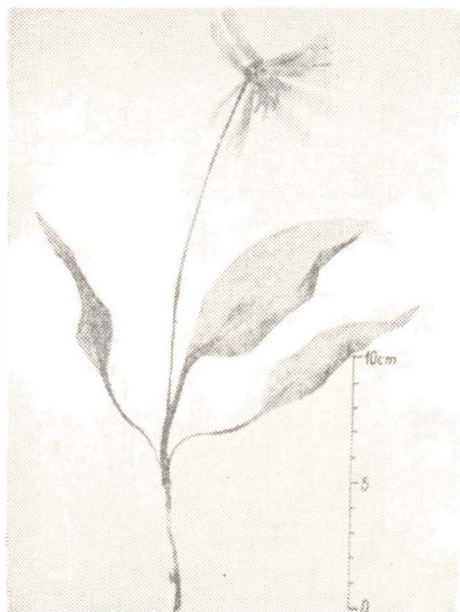

Fig. 13. — *E. dens-canis* L. —
exemplar teratologic.

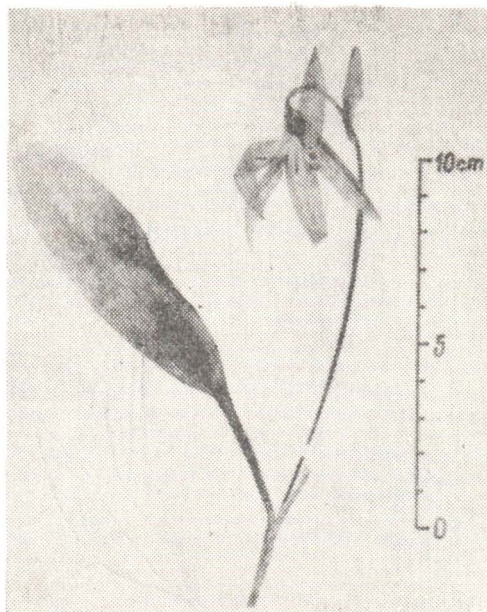

Fig. 14. — *E. dens-canis* L. —
exemplar teratologic (metatiapie,
atrofi).

datorită adaptării plantei la condițiile pedo-climatiche diferențiate față de cele caracteristice zonei centrale de răspîndire.

c. După culoarea frunzelor.

—f. **immaculatum** K. Maly, în Glasn. XVIII, 4 (1907) —în „Flora R.S.R.“ se amintește ca fiind rară și găsindu-se împreună cu tipul. Observațiile noastre confirmă această afirmație. În toate localitățile mai intens studiate (Tesla, Zizin, Brașov) situate în partea centrală a țării, nu am putut identifica această formă. În schimb trebuie subliniat că în nord-estul Transilvaniei, această formă este foarte frecventă, putîndu-se aminti următoarele stațiuni : Bistrița în pădurea Codrișor, Păd. Rubental, Dealul Tîrgului, Dl. Jelnii ; Ghinda ; Jelna ; Orheiul Bistriței în Păd. Șesul Orheiului. Am identificat puncte în care predomină această formă sau se găsește în exclusivitate.

—sf. **purpureifolium** R. Rös. sf. nova-foliis immaculatis, purpureis (**Fig. 2 b**). Frunze unicolore, nepătate, de culoare purpurie. Culoarea frunzelor immaculate este aceea a maculelor purpurii de pe frunzele tipice speciei. Răspîndirea : Bistrița în Păd. Codrișor, Păd. Rubental, Dl. Tîrgului ; Ghinda ; Jelna. Pe alocuri este foarte frecventă.

Fig. 15. — Exemplar teratologic.

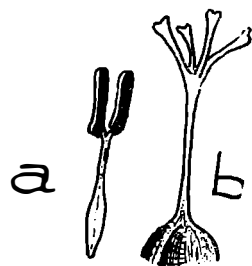

Fig. 16. — Cazuri teratologice.

— sf. **viridifolium** R. Rös. sf. nova. — foliis immaculatis, viridis. (fig 2 a) Frunze unicolore, fără macule, de culoare verde. Răspîndirea : Bistrița în Păd. Codrișor, Păd. Rubental, Dl. Tîrgului, Dl. Jelnii; Ghinda; Jelna; Orheiul Bistriței în Păd. Șesul Orheiului.

d. Alte variabilități.

—f. **morari** R. Rös. f. nova. — planta prodit duobus caulibus ex eodem bulbo. (fig. 3) Dicta in sonorem Prof. dr. doc. Julius Morariu. Plantă cu două tulpini din același bulb. Denumită în onoarea Prof. dr. doc. Iuliu Morariu, membru corespondent al Acad. R.S.România. Răspîndirea: Ghinda — jud Bistrița-Năsăud; Cluj în împrejurimi.

f. oec. **trifolium** R. Rös f. nova. — planta cum tribus foliis (fig. 4). Planta cu trei frunze. Răspîndirea: Bistrița în Păd. Rubental, Dl. Jelnii. Ghinda, Jelna.

În herbarul Grădinii Botanice din Cluj, există exemplare a acestei forme colectate din străinătate: Boi de St. Felix de Sorgues (18. IV. 1901) (Franța); Sarajevo (10. V. 1908) (Iugoslavia).

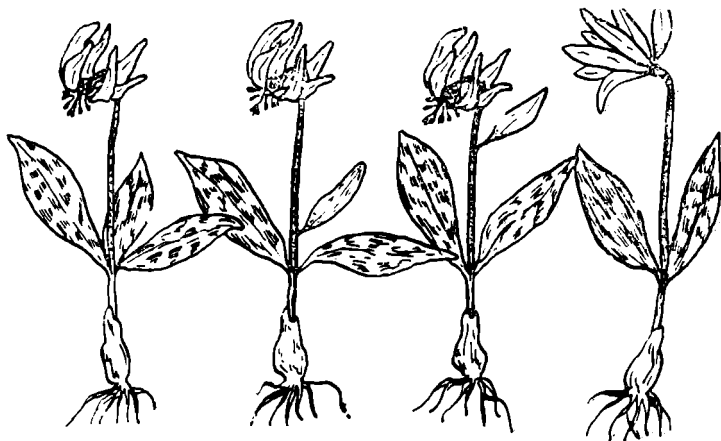

Fig. 17. — Cazuri teratologice, care ilustrează trecerea de la frunze la tepale sau invers.

e. Monstruoziități.

Cele două monstruoziități ale speciei, au fost descrise ca unități sistematice de sine stătătoare. În urma cercetării stațiunii în care au fost recoltate, precum și a comparării cu alte cazuri teratologice recoltate ulterior, am ajuns la concluzia că trebuie să admitem că este vorba de monstruoziități.

—m. **plenum** (Morariu); f. **plenum** Morariu. Lucr. Științ. Inst. Pol. Brașov. Vol. III. 1957. În anul 1954 a fost colectat un singur exemplar de pe Muntele Tesla (Masivul Ciucaș), care are următoarele caracteristici: tulpina cu trei frunze dispuse în verticil, lacinile învelișului floral în număr de 15, stamine numeroase, diametrul florii de 7 cm.

Cercetind această stațiune în anii următori, nu am mai regăsit asemenea exemplare. Cazuri asemănătoare am identificat și în cadrul stațiunilor cercetate în județul Bistrița-Năsăud, care vor fi însă tratate în capitoul următor, fiind vorba de cazuri teratologice.

—m. **biflorum** R. Rös.; f. **biflorum** R. Rös. Natura seria Biol. XIV. nr. 2/1962. — tulpină cu două flori. A fost colectat de pe Muntele Tesla în anul 1960.

În afara taxoanelor enumerate, constituite pe baza unor variații devenite caractere stabile, trebuie să arătăm că frunzele mai prezintă variabilitate destul de însemnată ca formă. (Fig. 5). Măsurătorile efectuate asupra a sute de exemplare din stațiuni diferite, ne-au furnizat următoarele date: Lățimea limbului frunzei (1) variază între 0,9—4,5 cm, iar lungimea limbului (L) între 4,3—11,7 cm. Rezultatele acestor măsurători sînt înregistrate în tabelul nr. 1.

Referitor la datele cuprinse în tabel, subliniem că acestea provin în urma a sute de măsurători efectuate pe teren, bună parte a exemplarelor în cauză găsimu-se în herbarul autorului.

Analizînd aceste date, rezultă că lăţimea minimă este sensibil egală în toate staţiunile, pe cînd cea maximă înregistrează variaţii destul de însemnate. Lungimea minimă este de asemenea puţin variabilă în staţiunile studiate, excepţie făcînd Bistriţa, cu valoarea de 6 cm. În ceea ce priveşte lungimea maximă, aceasta înregistrează o amplitudine destul de remarcabilă.

Deoarece aceste valori extreme nu furnizează date pe baza cărora să putem preciza forma limbului, s-a procedat la găsirea unui coeficient R , care să exprime cifric forma frunzei. Coeficientul de formă R , este raportul dintre lungimea (L) şi lăţimea, (l) frunzei, adică $R = L : l$. Cu cît R este mai mare, cu atît lamina are o formă mai pronunţat alungit-lanceolată, pe cînd la o valoare mică a coeficientului R , corespunde forma ovat-lanceolată. (**Tabelul 2**). Din reprezentarea grafică a coeficientului R , în diverse staţiuni, rezultă că acesta înregistrează valori maxime în staţiunile cu altitudine mai mică (Braşov, Bistriţa), iar în cele cu altitudine mai mare scade treptat (Zizin), ajungînd la minim în staţiunile cu altitudine extremă (Tesla 1200 m). De aici se poate trage concluzia, că forma limbului frunzei este alungit lanceolată în staţiunile joase, iar în regiunea montană frunzele tipice sînt ovat-lanceolate. Concomitent, rezultă că suprafaţa lamei creşte direct proporţional cu creşterea altitudinii.

Se pare că aceeaşa este o adaptare a plantei la condiţiile staţionale deosebite, caracteristice altitudinilor respective, ştiut fiind că la altitudinile mai mari, numărul zilelor cu soare este mai redus în perioada martie — mai, decît în cele cu altitudine mai redusă. Ori plantele au nevoie de o cantitate bine delimitată de insolaţie directă, în vederea acumulării prin frunze a substanţelor nutritive, necesare dezvoltării şi înmulţirii lor.

Specificăm că măsurătorile au fost efectuate numai asupra frunzelor exemplarelor florifere.

Pe baza materialului faptic studiat, rezultă că ceea ce **F. Schur**³¹ a numit **E. latifolium**, s-ar putea considera pe bună dreptate ca **f. latifolium**. Astfel, în staţiunea de pe Muntele Tesla (Ciucaş), predomină aproape în exclusivitate această formă lat-ovată. Interesant este faptul că materialul respectiv îl încadrează în **f. purpureum** Baumg., ceea ce am constatat şi noi, adică la altitudine mare, frunzele sînt lat-ovate, iar culoarea predominantă a florilor este cea purpurie.

II. TERATOLOGIA SPECIEI.

Din străinătate se cunosc cazuri teratologice ale speciei³². Astfel **Voss** şi **P. Bolzon** (1894) amintesc flori dimere, **Wydler**, **Heinricher** şi **Bouché** — polimere (metatipie). **Calloni** descrie exemplare a căror tepale au tendinţa de sciziune laterală, iar **Brunard** a găsit un exemplar cu două flori.

³¹ F. Schur-Enum. pag. 663, *E. latifolium* Schur herb. Transs. sert. nr. 2794 var. B. (adică a, *purpureum* Baumg.).

³² O. Penzig. Pflanzen-Teratologie Berlin. 1921-1922.

(ceea ce noi am încadrat în m. **biflorum** R. Rös.). Deci toate anomaliile semnalate de acești autori se referă la floare.

La noi au fost descrise de **R. Rösler** (1962)³³ câteva cazuri teratologice ale speciei, astfel: Metatipie, petalizarea staminelor, dedublarea prin sciziune a tepalelor (choriză) și prezența unui organ petaloid pe scap.

În continuare, prezentăm cazuri teratologice noi pentru această specie, majoritatea lor fiind colectate în județul Bistrița-Năsăud.

1. Petalomanie, enație.

Colectat la Bistrița — Păd. Codrișor (6. V. 1962).

Exemplar dezvoltat normal, doar floarea fiind teratologică astfel: 6 tepale normal dezvoltate, 6 stamine parțial pînă la total petalizate în diverse stadii (**petalomanie**). Aceste organe sînt curbate datorită **enației** (aparitia unor excrescențe petaloide) care a condus la o creștere mai rapidă a unei antere cu tendință de petalizare, producînd curbarea înspre antera nepetalizată sau parțial petalizată. (**fig. 6**). Pistilul normal dezvoltat.

2. Clorantie, degenerare, cheratomanie. (Fig. 7 a).

Colectat la Ghinda-Heubusch. (2 IV. 1967).

Exemplar dezvoltat normal, floarea fiind teratologică, astfel: 6 foliole perigonale verzi, mai înguste decît tepalele tipice speciei. Cele exterioare au culoarea tipică maculelor purpurii ale frunzelor, cele interioare fiind verzi, ceva mai deschis colorate decît partea verde a lamei frunzei, la vîrf fiind pe o lungime de aproximativ 2 mm ușor rozee. Aceste foliole perigonale înverzite fiind mai rigide, nu s-au deschis, deși exemplarele tipice din jur aveau foliolele îndoit răsfrînte, poziție normală în timpul înfloririi. Acest caz se poate încadra în **clorantie** (înverzire) și **degenerare** (degeneration-Masters)³⁴. Staminele toate slab dezvoltate (**degenerare**), mai scurte și mai înguste. 3 stamine libere de culoare verde (**clorantie**) și celelalte 3 avînd forma unor frunze mici (**clorantie**) de culoare roz-verzuie, concrescute, îmbrăcînd pistilul într-un organ asemănător cu o cupă sau un tub (**cheratomanie** — Morren)³⁵. (**fig. 8 a**). Se poate observa linia de sudură a celor trei părți componente ale cupei. Pistilul anormal dezvoltat, pipernicit, stil cu mult mai scurt decît ovarul, fără cele trei stigmatice tipice speciei.

3. Metatipie, clorantie. (fig. 7 b).

Colectat la Ghinda-Heubusch. (2. IV. 1967).

Exemplar dezvoltat normal, prezentînd o floare teratologică (metatipie), de tipul: P4+3 A4+3 G(4)³⁶. Toate tepalele sînt verzi, din care cele

33 In Despre variabilitatea . . .

34 Dezvoltarea pipernicită a unui organ, de care sînt legate și transformări ale formei tipice (după Penzig).

35 După O. Penzig, Pflanzen-Teratologie.

36 Formula florală tipică a speciei este: P3+3 A3+3 G(3)

4 din primul ciclu floral de culoare verde purpurie închisă ca și maculele închise de pe frunzele tipice, iar cele 3 tepale din ciclul următor sînt verzi deschise (**clorantie**). Ca dimensiune, tepalele exterioare sînt ceva mai înguste decît cele tipice, cele interioare avînd lăţimea pe jumătate cît a celor exterioare. Cele 7 stamine sînt verzi și mai slab dezvoltate. Ovarul este teralocular (**fig. 8 b**). Stilul prezintă o curbură elicoidală și are patru stigmate. (**fig. 8 c**).

4. Clorantie.

Colectat la Ghinda-Heubusch. (2. IV. 1967) (**fig. 7 c**).

Floare teratologică de tipul: P3+3 A3+3 G(2). Tepalele sînt de culoare verde deschisă, mai înguste și mai scurte decît cele normale, staminele sînt verzi deschise, iar stilul prezintă doar două stigmate. (**fig. 8 d**) fiind de culoare albă.

5. Blastomanie, corifilie. (**fig. 9**).

Colectat la Jelna — Motschiberg. (8. IV. 1967).

Din același bulb s-a dezvoltat o tulpină normală cu o floare și două frunze, precum și altă tulpină, care prezintă o aglomerare de frunze, deci o tendință anormală de a produce un număr sporit de frunze (**blastomanie**). Cea de-a 2-a tulpină nu are floare, ci prezintă o frunză terminală pe scap (**corifilie**)³⁷. Cele patru frunze sînt dispuse astfel: două de mărime normală dispuse normal, cea de-a 3-a crescută din teaca unei frunze bazale, fiind însă foarte redusă ca mărime. Cea de-a patra, de mărime mijlocie, este dispusă la vârful unei tulpini mai scurte decît cea normală.

6. Bifurcare (chorise, cyclochorise), didimantie.

Colectat la Ghinda — Heubusch. (31. III 1968).

Exemplar teratologic ce prezintă 2 flori pe același caul, putînd fi încadrat în m. **biflorum** R. Rös (**fig. 10**). Această **bifurcare** anormală a tulpinei. se poate încadra în **chorise** (după Penzig) și **cyclochorise** (după Fermond). Apariția celor două flori pe un scap care normal prezintă o singură floare, se încadrează în **didimantie** (Didymantie-Penzig). Una din cele două flori este normală, cealaltă teratologică prezintă următoarea formulă florală: P4+4 A3+3 G(3).

7. Petalomanie și altele.

Colectat la Ghinda — Heubusch (31. III. 1968). (**fig. 11**).

Exemplar cu două tulpini din același bulb, tulpinile fiind concrescute din bulb pînă la colet. Una din tulpini are 2 frunze și o floare normală, în schimb prezintă o anomalie interesantă: cu 0,5 cm sub floare, scapul prezintă o răsucire elicoidală (**fig. 12 a**), datorită creșterii mai rapide a unei părți laterale a tulpinei. Se pare că această anomalie este produsă de o înțepătură de insecte sau de bacterii sau viruși, afirmație bazată pe fap-

³⁷ Ch. Morenn-coriophyllie (după O. Penzig).

tul că partea respectivă a tulpinei este mai lătită și decolorată. A doua tulpină are 3 frunze, din care una mai redusă ca dimensiune. Floarea este și ea teratologică, avînd 7 petale, iar o parte din stamine sînt petalizate, două din acestea fiind transformate în tepale mai mici și mai înguste (**petalomanie**).

8. Metatipie.

Am colectat 3 exemplare cu flori teratologice (2 ex. la Brașov — Stejeriș 26. III. 1961 și 1 ex. în aceeași stațiune la 12. III. 1961), avînd următoarea formulă florală : $P3+2 A3+2 G(2)$, ovarul fiind bilocular (**fig. 12 b**). Aceste exemplare teratologice (**metatipie**) reprezintă un caz evolutiv la floare fiind extrem de rar întîlnit.

9. Bifurcare, concreștere.

Colectat la Bistrița — Dealul Jelnii (10. IV. 1963). (**fig. 13**).

Exemplar cu 3 frunze și cu 2 flori concreșcute. Ovarele în partea inferioară concreșcute (**coeziune parțială**), jumătatea superioară liberă (**fig. 12 c**). În urma bifurcării tulpinei (**dirupție** — Germain de St. Pierre), chiar spre partea terminală a acesteia, la 3 mm. sub cele 2 flori, acestea au concreșcut (**didimantie apropiată**), dînd naștere la această floare teratologică, care are 11 tepale, 12 stamine și 2 pistile.

10. Metatipie, atrofie. (fig. 14).

Colectat la Bistrița — Pădurea Rubental (15. IV. 1962).

Exemplarul prezintă o floare teratologică de tipul: $P3+2 A3+2 G(3)$ (**metatipie**). La 4 cm. sub floare, este înserată pe caul o tepală, ceva mai mică ca dimensiune decît cele din floarea normală. Una din frunze este normal dezvoltată, a 2-a fiind **atrofiată**, spre vîrf avînd caracterelor de tepală (mai subțire și de culoarea tepalelor).

11. Atrofie. (fig. 15).

Colectat de Gh. Bujorean (19. III. 1923) de la Cluj-Păd. Făget (înserat în H.G.B.C.)³⁸.

Exemplar cu doi scapi din același bulb, unul dezvoltat normal care poartă o floare teratologică ($P4+3 A3+3 G(3)$) și două frunze care însă nu sînt așezate opus ca la tipul speciei, ci înserate una deasupra celeilalte. Cel de-al 2-lea scap este foarte mic ca înălțime, prezentînd 3 frunze ceva mai mici și o floare incomplet dezvoltată (**atrofie**).

12. Coeziunea staminelor.

Colectat la Bistrița (cultivat în grădină). (13. III. 1970).

Floarea teratologică are 7 tepale, 7 stamine (din care două au filamentele concreșcute, anterele fiind libere, putîndu-se observa sudura mediană a celor două filamente) (**fig. 16 a**), stilul cu 4 stigmate (**fig. 16 b**). Caz teratologic extrem de rar la această specie, fiind întîlnit în general

38. H.G.B.C. Herbarul Grădinii Botanice din Cluj.

destul de rar în regnul vegetal. Intilnit de noi numai la lemnul ciinesc (*Ligustrum vulgare* L.).³⁹

13. Organ petaloid pe scap.

Aceste cazuri sînt destul de frecvente, organul petaloid fiind înserat la, diverse înălțimi pe caul. În **fig. 17** am redat cîteva cazuri, care ar putea eventual explica transformarea unei a 3-a frunze în organ petaloid și apoi în tepală, sau invers-trecerea unei tepale la nivelul celei de-a 3-a frunze.

Din prezentarea acestor cazuri teratologice, rezultă că în această zonă de limită a arealului speciei (România), frecvența și variația anomaliilor este foarte ridicată.

III. IMPORTANȚA PRACTICĂ A SPECIEI.

Pînă în prezent nu s-au studiat unele însușiri ale acestei plante care ar putea aduce foloase omului. Cînd afirmăm acest lucru, ne gîndim mai ales la faptul că **măseaua ciutei** ar putea deveni o specie decorativă timpurie pentru parcurile și grădinile noastre, fiind rezistentă la condițiile destul de vitrege ale lunilor februarie și martie, cînd nu poate fi folosită o gamă prea variată de plante în parcuri și scuaruri.

În același timp ar corespunde și ca plantă de apartament, putînd fi folosită în mod asemănător cu **ciclamenul** (*Cyclamen europaeum* L.). Pentru aceasta însă este nevoie de o selecție, care să conducă la obținerea unor varietăți horticole viguroase, cu frunze mari, cu flori pline, mari și cît mai divers colorate. Sînt convins că un grădinar priceput, ar putea obține varietăți extrem de frumoase, bazîndu-se pe cultura formelor cu 3 frunze, cu 2 tulpini, cu 2 flori, cu flori albe și galbene etc.

Scoaterea din anonimat a acestei plante prin introducerea ei în cultură, ar fi de un real folos pentru zonele verzi din regiunea de cîmpie și pînă în cea montană, precum și pentru apartamentele noastre.

Vreau să subliniez că la Bistrița, în unele grădini se cultivă această specie, alături de ghiocci (*Galanthus nivalis* L.) și clopoței (*Leucojum vernum* L.) ca plantă decorativă de primăvară timpurie.

Recunoscută și apreciată este importanța apicolă a acestei specii, fiind o **plantă meliferă timpurie**, care în zilele calde ale lunilor februarie și martie, cînd temperatura aerului permite albinelor primul zbor, furnizează nectarul atît de necesar familiilor de albine după iernare. Ca plantă meliferă de primăvară, **măseaua ciutei** stă ca importanță alături de **ghiocel** (*Galanthus nivalis* L.), **brîndușă** (*Crocus heuffelianus* Herb.), **viorele** (*Scilla bifolia* L.), **spînz** (*Helleborus purpurascens* W et K), **popilnic iepuresc** (*Hepatica nobilis* Mill.) etc.

³⁹ R. Rösler. Cazuri teratologice observate la lemnul ciinesc, liliac și smîrdar, Revista pădurilor, nr. 1/1967.

După cum este cunoscut, temperatura cea mai prielnică pentru producerea nectarului este cuprinsă între 16° și 20° C. Important este faptul că **măseaua ciutei**, alături de celelalte plante melifere timpurii, produc nectar în jur de 10°C, în multe cazuri și sub această temperatură⁴⁰.

În continuare dăm caracteristicile apicole ale speciei **Erythronium dens-canis L.** :

1. **Perioada de înflorire** : Sfârșitul lunii februarie-mijlocul lunii mai. (funcție de altitudine și expoziție).
2. **Tipul de cules (zona)** : II, III, IV, V, VI.⁴¹
3. **Clasa de producție în miere** : III⁴²
4. **Clasa de producție în polen** : 3.

Pentru comparație, dăm în **tabelul nr. 3**, caracteristicile apicole ale citorva plante care constituie alături de **măseaua ciutei**, principala bază meliferă timpurie.⁴³

Pe lângă importanța horticola și meliferă, **măseaua ciutei** ar putea avea și însușiri care ar permite încadrarea ei în rîndul plantelor medicinale. Această presupunere însă va trebui să fie confirmată în viitor, prin studii de specialitate asupra unor eventuale însușiri medicinale ale acestei specii.

IV. CONCLUZII.

Această lucrare se bazează pe materialul faptic cules în perioada 1955—1970, care se găsește în herbarul autorului, apoi pe materialul de herbar privind specia **Erythronium dens-canis L.** înserat în Herbarul Grădinii Botanice din Cluj și Herbarul Facultății de Silvicultură din Brașov, precum și pe culturile experimentale efectuate de noi în perioada 1961-1967 la Bistrița.

Credem că în această ultimă parte a lucrării, trebuie să reamintim în concluzie următoarele :

1. În România — la limita estică a arealului — specia prezintă o variabilitate deosebită față de restul arealului, realitate confirmată de un număr de 10 taxoane existente în flora noastră.

2. Concomitent se observă un număr deosebit de mare de cazuri teratologice, majoritatea neîntîlnite în flora Europei, de unde au fost semnalate doar anomalii ale florilor.

40 R. Rösler, Plante melifere timpurii, Apicultura, nr. 3/1966.

41 Tipurile de cules sînt cele stabilite de C.S.A.C. astfel : zona a II-a-tipul de cules din podișul Moldovei ; zona a III-a-tipul de cules din zona cîmpiei din vestul țării ; zona a IV-a-tipul de cules din podișul Transilvaniei ; zona a V-a-tipul de cules din zona de dealuri subcarpatice.

42 Clasele de producție (miere și polen), sînt cele după clasificarea propusă de R. Rösler în „Apicultura”, nr. 3/1966, adică : III = producție mijlocie de miere, deci se poate recolta cantitatea de 100—400 kg/ha : 3 = producție mijlocie în polen (aici mai intră ghiocelul — *Galanthus nivalis*, cornul — *Cornus mas*, etc.).

43 Datele din tabel sînt extrase din „Calendarul de înflorire a speciilor melifere din țara noastră”, după R. Rösler (Apicultura, nr. 3/1966).

3. Taxoanele și cazurile teratologice frecvent întâlnite în flora noastră spontană, oferă un material deosebit de valoros, care ar permite valorificarea însușirilor decorative ale acestei specii. În același timp merită studiate și alte însușiri ale speciei, care în campania de valorificare superioară a resurselor pădurilor noastre și a zonelor limitrofe a acestora, ar putea conduce la descoperirea unor foloase încă necunoscute.

4 În ceea ce privește răspândirea taxoanelor speciei, trebuie să subliniem, că nu au fost încă explorate toate regiunile țării noastre (cu referire specială la această specie) și sîntem convinși că în viitor, ne vor fi oferite și alte surprize interesante.

BEITRÄGE ZUR KENNTNISS DER ART ERYTHRONIUM
DENS-CANIS L. (HUNDSLILIE) AUS DEM KREISE BISTRITZA-NASSAUD

ZUSAMMENFASSUNG

Als Einleitung wird eine kurze Übersicht der Verbreitung der Art in Europa gegeben. Anschliessend werden die rumänischen-, ungarischen-, deutschen und sächsischen Namen der Pflanze erwähnt. Die sächsischen Namen der Art aus dem Kreise Bistritz-Nassod werden ausführlicher bearbeitet und der Verfasser weist darauf hin, dass dieselben vom rumänischen „cocoșei“ (kokoschehi) abgeleitet sind und auf ein beträchtliches Alter des rumänischen Namens hinweisen, da sie vor rund 800 Jahren von den siebenbürger Sachsen übernommen wurden. Im beträchtlichen Alter des rumänischen Namens hinweisen, da sie vor rund 800 Jahren von den siebenbürger Sachsen übernommen wurden. Im ersten Teil der vorliegenden Arbeit, werden alle die in Rumänien bekannten Variationen erwähnt.

Die Taxonomie der Art wird kritisch bearbeitet und die Variationen werden nach folgenden Kriterien wiedergegeben: Blütenfarbe (f. roseum (Baumg.), f. purpureum (Baumg.), f. niveum (Baumg.), f. prodani (Buia et Păun); Blütenquirl-var. tetramerum (Schur) Morariu, f. polymorphum Morariu; Blattfärbung-f. immaculatum K. Maly, sf. purpureifolium R. Rös, sf. nova, sf. viridifolium R. Rös, sf. nova; „Andere Variationen-f. morari R. Rös. f. nova. Die beiden Monstruositäten der Art werden im selben Kapitel bearbeitet. (m. plenum (Morariu), m. biflorum R. Rös).

Es werden alle in Rumänien bekannte Standorte angegeben, gleichzeitig bringt der Verfasser Beiträge zur Kenntniss neuer Standorte der oben erwähnten Variationen. Als Abschluss wird in diesem Abschnitt, eine Betrachtung über die Variabilität der Blattform (Spreite) und der Blütenfarbe, als Resultat der Höhenlage, gemacht.

Anschliessend wird die Teratologie der Art behandelt und alle, sowohl im Ausland wie auch in Rumänien bekannte Fälle erwähnt. Es werden 13 neue teratologische Fälle angegeben (Petalomanie, Enation, Chlorantie, Degeneration, Cheratomanie, Metatipie, Blastomanie, Coryphillie, Spaltung, Dydimantie, Zusammenwachsung, Atrophie, Cohesion u.a.).

Im 3. Abschnitt wird die wirtschaftliche Bedeutung der Art hervorgehoben (Zierpflanze, Bienenweide).

Es werden einige Schlussfolgerungen gezogen, u.z.: 1. Im östlichen Verbreitungsgebiet der Art (Rumänien), ist die Variabilität aussergewöhnlich reich, diese Behauptung wird durch die 10 bekannten Variationen bestätigt. 2. Es wurde eine aussergewöhnlich grosse Zahl teratologischer Fälle beobachtet, die im zentralen Verbreitungsgebiet der Art nicht bekannt sind (Mitteleuropa). 3. Es besteht die Möglichkeit der Einführung als Zierpflanzen, der wertvollsten Abarten. 4. Es wird darauf hingewiesen, das vorläufig nicht alle Gebiete Rumäniens hinsichtlich dieser Art erforscht wurden, so dass die Möglichkeit interessanter Entdeckungen noch besteht.

A B B I L D U N G E N

- Abb. 1. — *Erythronium dens-canis* L. — zwei Exemplare von Aussenwertengrösse.
 Abb. 2. — *E. dens-canis* L. f. *immaculatum* K. Maly; a. sf. *viridifolium* R. Rös; b. f. sf. *purpureifolium* R. Rös.
 ABB. 3. — *E. dens-canis* L. f. *oec. morari* R. Rös.
 ABB. 4. — *E. dens-canis* L. f. *oec. trifolium* R. Rös.
 ABB. 5. — Die Variabilität der Blattform (Blattspreite) bei *E. dens-canis* L.
 ABB. 6. — Verschiedene Formen von Petalisierung der Stamina.
 ABB. 7. — *E. dens-canis* L. — teratologische Fälle.
 ABB. 8. — Teratologische Fälle.
 ABB. 9. — *E. dens-canis* L. — teratologisches Exemplar (Blastomanie, Choryphyllie).
 ABB. 10. — *E. dens-canis* L. m. *biflorum* R. Rös.
 ABB. 11. — *E. dens-canis* L. teratologisches Exemplar.
 ABB. 12. — Teratologische Fälle.
 ABB. 13. — *E. dens-canis* L. — teratologisches Exemplar.
 ABB. 14. — *E. dens-canis* L. — teratologisches Exemplar (Metatipie, Atrofie).
 ABB. 15. — Teratologisches Exemplar.
 ABB. 16. — Teratologische Fälle.
 ABB. 17. — Teratologische Fälle die den Übergang vom Blatt zur Tepala illustrieren.

VALORILE EXTREME ALE LĂȚIMII ȘI LUNGIMII FRUNZEI ÎN DIFERITE STAȚIUNI.

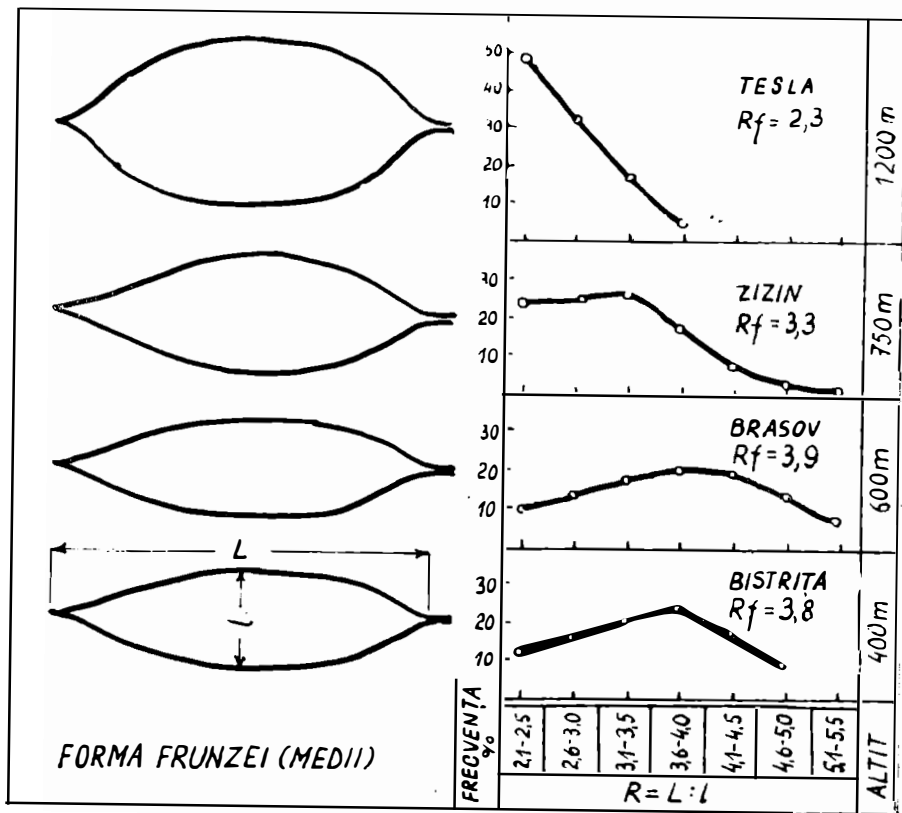
TABELUL NR-1.

STAȚIUNEA	ALTIT. m	LĂȚIMEA (l) cm		LUNGIMEA (L) cm	
		min	max	min	max
BISTRITA	400	1,0	4,5	6,0	11,7
BRAȘOV	600	0,8	2,0	4,0	6,8
ZIZIN	750	1,3	2,9	4,6	7,3
TESLA (CIUCAȘ)	1200	0,9	3,8	4,3	11,2

Obs: Altitudinea stațiunii nu este aceea a localității respective, ci media stațiunilor din împrejurimi, în care a fost studiat materialul.

Tabelul nr. 2.

Variația coeficientului R în diferite stațiuni

Obs.: $R_f = R$ cu frecvența cea mai mare

TABELUL NR.3

NR CRT	SPECIA		PERIOADA DE ÎNFLORIRE (LUNA)	TIPUL DE CULES (ZONA)	CLASA DE PRODUCȚIE	
	DENUMIREA ȘTIINȚIFICĂ	DENUMIREA POPULARĂ			MIERE	POLEN
1	2	3	4	5	6	7
1	<i>Erythronium dens-canis</i>	măseava ciutei	II - V	II - VI	III	3
2	<i>Galanthus nivalis</i>	ghiocel	II - IV	II, IV - VI	III	3
3	<i>Crocus vernus</i>	brîndușă	II - IV	IV, V, VII	IV	2
4	<i>Scilla bifolia</i>	viorele	III - IV	I - VI	III	3
5	<i>Petasites officinalis</i>	captalan	III - IV	IV - VI	II	2
6	<i>Bellis perennis</i>	bănuți	III - X	I - VI	IV	4

NOTE

DEPOZITUL DE MONEDE DE BRONZ DIN SEC. IV. E. N. DESCOPERIT LA BISTRIȚA

IUDITA WINKLER

În 1934, la săparea fundamentului casei familiei Reimisch, din str. Șaguna nr. 4, au ieșit la iveală **11 monede**. Alte două piese au fost găsite în grădina aceleiași case. Condițiile descoperirii ne-au fost relatate de nepotul descoperitorului care ne-a prezentat pentru determinare în 1964 aceste pise. Ele aparțin următorilor împărați :

1. Vespasian, as, Cohen, 399 ;
2. Antoninus Pius, dupondius, Cohen, 545 ;
3. Severus Alexander, denar de potin, Cohen, 351.
4. Valerian I, antoninian de bronz, Cohen, 140.
- 5—6. Claudius II, antoninian de bronz, Cohen, 21, 139.
7. Constantin I, centenionalis, Cohen, 244.
- 8—9. Constantinus II, pecunia maiorina, Cohen, 44,
- 10—12. Constantinus II, centenionalis, Cohen, 45.
13. Constantius II, centenionalis, Cohen, 59.

Toate monedele erau acoperite cu un strat gros de patină. După curățirea lor, s-a constatat că unele sînt foarte tocite, îndeosebi asul lui Vespasian și dupondius-ul lui Antoninus Pius. Gradul de conservare al celorlalte piese era mediocru.

Faptul că nu putem preciza care sînt cele două monede găsite în grădina și, prin urmare, nu avem o imagine precisă asupra eșalonării cronologice a celor 11 monede nu schimbă valoarea lor documentară, căci oricare ar fi cele două bucăți care ar fi fost scoase dintre cele 13 monede, restul ar cuprinde și piese emise din sec. IV e.n.

Sub raport teoretic această descoperire nu aduce nimic nou în elucidarea problemei mult dezbătute a continuității populației daco-romane după retragerea, de către Aurelian a trupelor și aparatului de stat din provincia Dacia¹, ea înscrie doar un punct nou pe harta arheologică a Daciei din sec. IV e.n.

Literatura privind problema continuității fiind foarte vastă indicăm doar trei dintre ultimele studii : C. Diaconescu, *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român* (sub redacția prof. univ. D. Berșiu), București, 1968, p. 83 și urm. ; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, cap. II, *Vestigiile daco-romane în Dacia între anii 217 și 450* ; K. Horedt, *Un nou aspect al problemei continuității*, în *Unitate...* p. 73—82

BRONZEMÜNZDEPOT AUS DEM 4. Jh. IN BISTRIȚA

ZUSAMMENFASSUNG

Beim Ausheben der Erde für das Fundament des Hauses Șaguna-Strasse Nr. 4 wurden im J. 1934 elf Münzen gefunden und gleichzeitig im Garten desselben Hauses noch zwei weitere Stücke. Es sind kaiserzeitliche Prägungen aus dem 1. — 4. Jh. (siehe S.). Alle Münzen sind mit einer dicken Patinaschicht überzogen. Ihr Erhaltungszustand ist mittelmässig, nur das As von Vespasianus und der Dupondius von Antoninus Pius sind sehr abgegriffen. Es konnte nicht festgestellt werden, welche Münzen im Garten gefunden worden waren. Da aus dem 4. Jh., dem Zeitpunkt ihrer Vergrabung, nur wenige Funde bekannt sind, erweitert dieser unsere Kenntnisse über Ansiedlungen des 4. Jhs. in Dazien.

FENOMENE CARSTICE ÎN ERUPTIVUL MUNȚILOR CĂLIMANI DE NORD-VEST

IOAN CHINTĂUAN

Literatura de specialitate apărută în țară și străinătate pînă în anul 1962, amintește numai tangențial de prezența fenomenelor carstice dezvoltate în roci eruptive; unele neexplicate genetic (lapiezurile), altele datorate acumulărilor masive de gaze ce creează goluri în interior sau scurgerilor sub presiune a lavelor, formațiunile carstice (stalagmite, stalactite, draperii etc.) fiind formate în acest caz din lavă topită.

De abia în anul 1962 un grup de cercetători români alcătuit din Tr. Naum, E. Butnariu și M. Giurescu (I) prezintă un fenomen carstic dezvoltat pe roci eruptive, original prin geneza și modul său de prezentare, denumit de ei „Vulcanokarst“, fenomen care pare un caz unic pe glob și îl analizează în amănunt. Aceste manifestări vulcanokarstice au fost identificate în munții Călimani, în virfurile: Negoii Românesc, Călimanul Cerbului, Căliman Izvor, Voivodeasa, Bradul Ciont, Rețiș, Negoii Unguresc și Pietrosul. Vulcanokarstul este reprezentat aici atât prin forme de suprafață, grefate pe andezite piroxenice și piroclastite cît și prin forme de adînc (grotepeșteri) dezvoltate în piroclastite intens caolinizate, silicifiate și limonizate.

Printre manifestările vulcanokarstice tipice se situează și acelea identificate de noi pe cursul superior al Budacului, în regiunea Budacul de Sus (Bistrița-Năsăud); a căror apariție e în legătură cu piroclastitele andezitice ce constituie bordura apuseană a Călimanilor de nord-vest.

Aici, la limita cu sedimentele pliocene ale Bazinului Transilvaniei, M. Călimani apar, în general, cu pante abrupte determinate de natura rocilor, de diferența de duritate între formațiunile marnoase pontiene și aglomeratele vulcanice cimentate, cărora li se suprapun lave mai dure.

I. NAUM Tr., BUTNARIU E., GIURESCU M. — „Vulcanokarstul din Masivul Călimanului (Carpații Orientali)”. An. Univ. București Ser. Șt. Naturii, Geologie—Geografie, 32, 1962, București.

În unele sectoare ale acestei zone marginale, datorită diaclazelor care fragmentează masa de aglomerate, s-au format stînci mari (pereți verticali de 50-60 m înălțime și chiar mai mari) constituite din material vulcanic de dimensiuni variabile, relativ puternic cimentat. Alteori, întîlnim stînci înalte, de forme foarte diferite („ace“, „apostoli“, etc.), izolate, martori din vechea suprafață a aglomeratelor.

Asemănător se prezintă marginea vestică a Călimanilor de nord și în regiunea Budacul de Sus, unde se întînesc pereți verticali a căror înălțime ajunge uneori la 80—90 m. (Piatra Corbului, Strîmtu, etc.), orientați înspre Valea Budacului. Manifestările vulcanokarstice pe care le semnalăm sînt localizate în acești versanți stîncoși, în aceste stînci constituite din aglomerate vulcanice. Nota de față își propune să expună succint cîteva dintre acestea, insistînd asupra localizării lor; urmînd ca după cunoașterea mai detaliată a fenomenelor să revenim cu noi date.

Din orașul Bistrița, pe șoseaua asfaltată ce duce la exploatarea forestieră de pe cursul superior al Budacului, se ajunge după cca. 15 km în satul Budacul de Sus situat la poalele Călimanilor de nord-vest. (Fig. 1). De aici, urmînd cursul Budacului înspre izvoare, pe o șosea forestieră bine întreținută, intrăm după aproximativ 7 km în zona muntoasă eruptivă, formată din culmi nu prea înalte, împădurite, printre care apele repezi de munte, afluenți ai Budacului, și-au croit drum.

La cca. 8,5 km de Budacul de Sus șoseaua se bifurcă: un drum forestier urmărește mai departe, înspre izvoare, cursul Budacului; iar al doilea duce la Casa de vînătoare Dealu Negru și de aici la Cușma. Urmînd acest al doilea drum forestier după cca. 4 km se ajunge la baza peretelui stîncos Piatra Corbului, cu o înălțime de 90 m, constituit din piroclastite andezitice și care formează marginea abruptă a eruptivului din acest sector.

În acest perete, la o altitudine absolută de 980 m, mai precis la 65 m de la baza lui, se află intrarea în peștera Piatra Corbului, prima manifestare vulcanokarstică cercetată. Din drum se observă numai o serie de crăpături, diaclaze în stîncă; intrarea în peșteră rămîne invizibilă pînă în apropierea ei. Urcușul la peșteră nu este greu, iar frumusețea peisajului care se deschide de la intrare înspre Bazinul Budacului și mai departe, precum și ineditul peisajului subteran ce ne așteaptă, răsplătesc eforturile depuse. În cîteva deplasări de explorare efectuate am reușit să cercetăm numai 35 m din sistemul subteran, datorită gradului scăzut de consolidare a rocii în care e cantonată, fapt ce a determinat aspectul ruiniform al peșterii, cu numeroase blocuri îngrămădite haotic pe planșeu, blocuri provenite din prăbușirea tavanului. Alte blocuri, mai mari sau mai mici, stau gata să se desprindă la cea mai mică atingere. Cu toate greutățile în explorare, credem că în scurt timp vom reuși să cunoaștem întreg sistemul carstic de la Piatra Corbului.

Un alt sector în care apar manifestațiuni vulcanokarstice este situat pe piriul Strîmtu, afluent de dreapta al Budacului.

De la bifurcația amintită, urmînd drumul forestier ce duce la Casa de vînătoare Aluneasa, ajungem după cca. 1 km în zona de confluență a piriului Strîmtu cu Budacul. De aici, fie că înaintăm pe culmea din dreapta, fie pe cea din stînga piriului, ajungem după cca. 45 de minute la nivelul treimii superioare a peretelui stîncos Strîmtu (altitudine absolută 1 100 m), nivei la care se află manifestațiunile vulcanokarstice identificate.

Desigur, putem folosi și drumeagul de pădure, sau cărările care însoțesc piriul Strîmtu pînă la izvoare, adică pînă la baza peretelui abrupt Strîmtu, dar de aici urcușul e mult mai greu. Sînt de preferat celelalte două trasee. În versantul abrupt amintit, la cca. 20 m de la partea lui superioară, la același nivel, se află o serie de scobituri, grote incipiente, a căror lungimi nu depășesc 3 m, localizate în același aglomerat vulcanic. Singura peșteră de aici, este situată la marginea vestică a peretelui stîncos.

Explorarea ei e în curs și sperăm să aducă precizări interesante cu privire la geneza fenomenelor vulcanokarstice din regiunea Budacul de Sus. Cercetările întreprinse pînă acum ne permit să presupunem că în zona aceasta manifestațiile carstice în rocile eruptive ale Călimanilor sînt mult mai extinse. Astfel, urmînd cursul Budacului în amonte de Casa de vînătoare Aluneasa pînă înspre izvoare, se pot observa o serie de alte abrupturi constituite din aglomerate vulcanice în care apar numeroase găuri, care de jos, din drum par a fi guri de peșteri.

Explorările viitoare vor face precizările care se impun.

Phénomènes carstiques dans l'éruptif des Călimani de Nord-Ouest

RÉSUMÉ

La note ci-dessous signale une deuxième région dans notre pays où apparaissent des manifestations volcanocarstiques, en localisant les points, sans caractériser en détail les phénomènes, ce qui sera fait dans une communication prochain.

Ces manifestations carstiques dans les roches éruptives ont été identifiées dans la zone qui se trouve à l'ouest de Călimani de nord dans la région Buclacul de Sus (Bistrița-Năsăud).

Notă către autori

Autorii sînt rugați a trimite studiile, articolele, comunicările și notele, dactilografiate la două rînduri și în trei exemplare, însoțite de un rezumat în limba română, de cel mult o jumătate de pagină. Tabelele și anexele, vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar schițele și diagramele, vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Atît tabelele cît și ilustrațiile, vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Citarea bibliografiei în text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor citați va fi precedat de inițială. Titlurile lucrărilor și a revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa : Muzeul de istorie din Bistrița, str. Armata Roșie 53.

Responsabil de carte : Prof. ȘTEFAN DĂNILĂ
Tehnoredactor : Ing. ION CRĂCIUN
Apărut 1971. Comanda nr. 2/9, Coli de tipar 22 1/4.

Tiparul executat sub comanda nr. 9506
la Intreprinderea poligrafică Maramureș
Baia Mare
Republica Socialistă România

E R A T Ă

<i>Pag.</i>	<i>Rd.</i>	<i>În loc de:</i>	<i>Se va citi:</i>
26	14 de sus	determinante	determinate
50	2 ..	romain	roumain
61	7 de jos	aceasta	acesta
74	7 de sus	Călimanul	Călimanul
81	3 de jos	—	al
99	22 de jos	Luperdiului	Lumperdiului
141	20 de jos	căptanului	căpitanului
180	15 ..	cultuarle	culturale
181	13 de sus	coborînd-o	coroborînd-o
184	8 ..	lucători	lucrători
187	18 de jos	fiecăeia	fiecăreia
240	10 de sus	șasprezece	șasesprezece
241		Bstrița	Bistrița
259	3	îndrumînd	îndurînd
282	13	esete	este
284	15 de jos	statului	satului
285	2	Papui	Paul
	2 ..	Muleul	Muzeul
289	19	gîndesc	găsesc
297	1 ..	reparația	repartiția
321	9 ..	juduețul	judetul

Responsabil de carte : Prof. ȘTEFAN DĂNILĂ
Tehnoredactor : Ing. ION CRĂCIUN
Apărut 1971. Comanda nr. 2/9, Coli de tipar 22 1/4.

Tiparul executat sub comanda nr. 9506
la Intreprinderea poligrafică Maramureș
Baia Mare
Republica Socialistă România

VERIFICAT
1987

